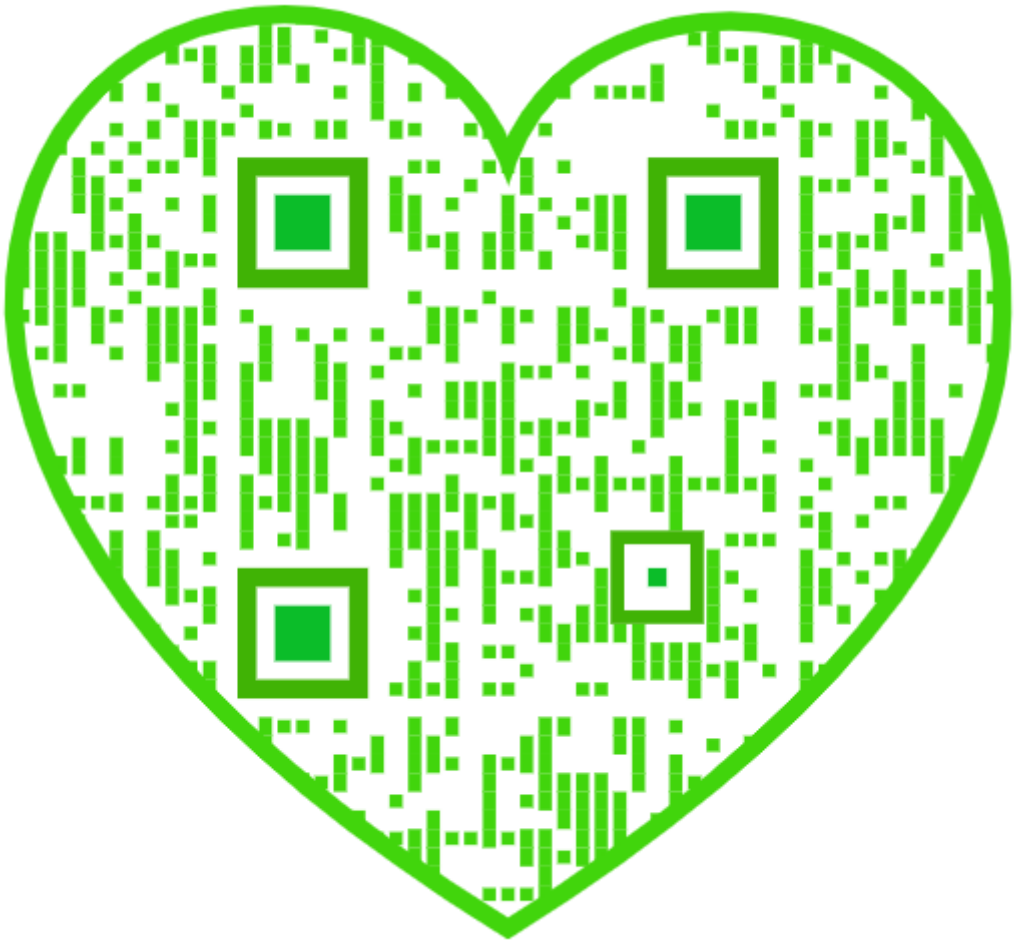

DE KATHOLIEK.

GODSDIENSTIG, GESCHIED- EN LETTERKUNDIG

MAANDSCHRIFT.

DE KATHOLIEK.

GODSDIENSTIG, GESCHIED- EN LETTERKUNDIG MAANDSCHRIFT.

TWEE EN VIJFTIGSTE DEEL.

1867.

Vindicamus hereditatem patrum nostrorum.
1 Mach. XV. 34

Wanten te Romen in de poert
Sergius die Pauwes benedede
En hine Aertsche bisscop wiede.

Melis Stoke.

'S HERTOGENBOSCH,
HENRI BOGAERTS, opvolger van P. N. VERHOEVEN.
Drukker en Boekhandelaar van Z. H. Paus Pius IX.

'S GRAVENHAGE,
GEBR. J. & H. VAN LANGENHUYSEN.

INHOUD.

HOOFDARTIKELEN.

Bladz.

De oude overlevering aangaande den Kalvarieheuvel, en de jongste opgravingen te Jeruzalem 421

Het achttiende eeuwfeest van den H. Petrus. 456

Pauselijke veroordeeling van de vrijmetselarij en verdere geheime genootschappen 478

De taak des Christendoms in betrekking tot de maatschappij. (*Vervolg van Dl* LI, *blz.* 193.)

VII. De Kerk moet de maatschappij verlossen. 489

De Confessioneele Vereeniging 515

I. Hare grondslagen. 516

Phylacterion. Protestantsche verdraagzaamheid 528

Allocutie, door Z. H. Paus Pius IX gehouden in het geheim Consistorie van 22 Februarij 1868. [*Onderhandelingen van Z. H. met Victor Emmanuël over het aanvullen der ledigstaande bisschopszetels in Italië. Toestand dier bisdommen. De toekomst.*] 542

Monseigneur B. Hofman 555

De Confessioneele Vereeniging.

II. Hare middelen 570

Bladz.

Authentieke stukken betrekkelijk de feesten van 29 Junij . . 587

I. Allocutie, door Z. H. Paus Pius IX uitgesproken voor de Priesters. *Latijn en Hollandsch.* 592

II. Allocutie, door Z. H. Paus Pius IX gehouden tot de Kardinalen, Patriarchen, Primaten, Aartsbisschoppen en Bisschoppen. *Latijn en Hollandsch* 596

De taak des Christendoms in betrekking tot de maatschappij. (*Vervolg van Dl* LII, *blz.* 514.)

VIII. De Kerk moet de maatschappij regelen 619

Het boek van Maria 644

Brieven van pauselijke Zouaven. — VIII 655

Authentieke stukken betrekkelijk de feesten van 29 Junij.

III. Adres der Bisschoppen. *Latijn en Hollandsch* 669

De Hervorming op Walcheren.

I. Godsdienstige toestand van Walcheren vóór de Hervorming. . . . 683

II. Welvaart van Walcheren vóór de Hervorming 693

III. Eerste begin van de Hervorming op Walcheren 700

IV. Installatie van den Bisschop van Middelburg 705

Oorzaken der snelle verbreiding van het Protestantisme . . . 714

Liberale regtsbedeeling in Baden 731

Authentieke stukken betrekkelijk de feesten van 29 Junij.

IV. Antwoord van Z. H. op het adres der Bisschoppen. *Latijn en Hollandsch* 739

V. Homelie, door Z. H. uitgesproken na de Heiligverklaring. *Latijn en Hollandsch* 745

Het Irvingianisme 755

I. Geschiedenis van Irving en van het Irvingianisme. 759

II. Dogmatiek en wereldbeschouwing van het Irvingianisme 766

De taak des Christendoms in betrekking tot de maatschappij. (*Vervolg van Dl* LII, *blz.* 643 *en slot.*)

IX. De Kerk moet de maatschappij heiligen 782

Allocutie van 20 September 1867. (*Veroordeeling van de wet op de geestelijke goederen. Val van het Amerikaansche Keizerrijk. Cijferdood van den Kardinaal Altieri. De Zouaven in Albano.*) *Latijn en Hollandsch* 800

Quaestiones quae ab Apostolica Sede Episcopis proponuntur . . 806

VERSCHEIDENHEDEN.

Verboden boeken 486
Dekreet van de H. Congregatie der Aflaten 487
Nieuw bewijs van de liefde der Italianen voor den Paus. . . ib.
Huwelijken tusschen bloedverwanten 547
Merkwaardig voorval in de Tweede Kamer van Florence. . . ib.
Synodaal reglement op de benoeming van ouderlingen en diakenen en de beroeping van predikanten 611
George Sand op de hoogere burgerscholen 615
De broeders van Vezelise. 616
Romeinsche Congregatiën. . . . . ib.
Verkorte Summa Theologica van den den H. Thomas van Aquine. ib.
Een modern predikant in eene moeijelijke positie 618
Een Katholiek, die niet meer gelooft, over het feest van 29 Junij 1867 752
Statistiek der Pausen 809
Rome en Parijs in 1867. 811

LETTERLOOVER.

Dank aan de pauselijke Zouaven. 28 *October* 1867 814

De oude overlevering

AANGAANDE DEN

KALVARIEHEUVEL,

EN DE

JONGSTE OPGRAVINGEN TE JERUZALEM.

Dat de heilige Plaatsen in den beginne algemeen bekend waren, leert ons de H. Schriftuur. Dat echter ook wij nog het geluk hebben, zoowel den Kalvarieheuvel te kennen, waarop de Verlosser stierf, als het ware H. Graf, waarin Hij rustte, is eene waarheid, die door de Katholieken van alle landen wordt aangenomen. De overlevering aangaande de echtheid dier heiligdommen is immers zeker en onafgebroken, en de topographie van het oude Jeruzalem, uit Jesus' tijd, stemt met haar volkomen overeen.

Toen de Verlosser, op aandrang zijner vijanden, vormelijk tot den kruisdood was veroordeeld, moest het uitgesproken vonnis ook wettelijk uitgevoerd worden. Zijn kruis dragende ging Hij uit, niet naar het een of andere door

de volksmenigte toevallig gekozen punt, doch naar eene daartoe aangewezen strafplaats, een natuurlijken rotsheuvel, die nabij de stad, aan den openbaren weg, gelegen was en, naar het schijnt, vroeger Goath of Gol Goatha, heuvel des stervens, hooggerigt, heette, doch nu, hetzij om zijne schedelvormige gedaante, hetzij om zijne bestemming tot regtsplaats, onder den naam van Kalvarië, schedelplaats of in het Hebreeuwsch Golgotha (Golgatha) bekend was. „En toen zij gekomen waren aan de plaats, de schedelplaats genoemd, kruisigden zij Hem aldaar." Alle nwoners van Jeruzalem derhalve, ook zij zelfs die er niet bij tegenwoordig waren, wisten waar het vonnis aan den zoo bekenden Jesus van Nazareth was voltrokken.

Van zulk eene algemeene kennis alleen moet echter hier geen sprake zijn. De Romeinen plagten hunne geregtsplaatsen te kiezen op druk bezochte punten. „Als wij misdadigers kruisigen," zegt Quinctiliaan [1]), „worden daartoe plaatsen gekozen, waar velen de strafoefening zien, en alzoo met afschrik kunnen vervuld worden." En evenzoo meldt de talmud: „doodstraf wordt in geene stad voor een kleinen Raad uitgevoerd; men brengt den misdadiger voor den Hoogen Raad te Jeruzalem, en houdt hem in bewaring tot aan het Feest, om hem dan ter dood te brengen, opdat, naar het voorschrift van Deuteronomium, geheel het volk het verneme en vreeze, en niemand later zich door hoogmoed verzette."

Zulke gebruiken en voorschriften doen vermoeden, dat de uitvoering van een doodvonnis nooit dan in het bijzijn van vele getuigen geschiedde. En inderdaad, wanneer wij den blik rigten naar Kalvarië, terwijl het groote offer in het openbaar voltrokken wordt, dan zien wij eene talrijke

[1]) *Decl.* 274.

menigte rondom den rotsheuvel en den kruisboom vereenigd. Het zijn de vijanden van Jesus, die Hem nog beschimpen en lasteren, en hunne vreugde doen blijken over de vermeende zegepraal. Maar deze zijn er niet alleen. De getrouwe leerlingen en vrouwen, die den dierbaren Meester uit Galilaea waren gevolgd, zij die Hem luide beklaagden, die den moed hadden om Hem openlijk te huldigen, toen Hij zijn kruis dragend opging naar Golgotha, zij verwijderden zich niet in het beslissende oogenblik. Ook *zij* staan daar allen, zegt de gewijde geschiedschrijver, op eenigen afstand slechts, en zijn ooggetuigen van al hetgeen er geschiedt [1]). En dit is niet genoeg; maar de Moeder des Heeren, de leerling dien Jesus beminde, Magdalena en anderen zijn zelfs genaderd tot nabij het kruis, en kunnen de laatste woorden van den stervenden Godmensch opvangen [2]). Onder het kruis staan zij. En nadat alles volbragt is, nadat de bewerkers van zijnen dood zich reeds verwijderd hebben, vinden wij die getrouwen nog vereenigd, totdat het gezegende Ligchaam van het kruishout afgenomen en begraven wordt. En als de edele en moedige raadsheer van Arimathaea met Nicodemus het geluk had in zijne eigene nieuwe grafstede de laatste rustplaats voor den Heer te bereiden, zien wij hem in dat liefdewerk door de getrouwe leerlingen bijstaan. Zij volgen het Ligchaam, terwijl dit naar het graf gedragen wordt en, zoo merkt de Evangelist nadrukkelijk op, zij beschouwen de grafstede en zien naauwkeurig toe, waar het gelegd wordt [3]). Bovendien komen zij er spoedig en meermalen terug [4]), en het woord des Engels: „komt en ziet de plaats, waar zij Hem gelegd hebben", de blijde

---

[1]) Luc. XXIII, 49. [2]) Joan. XIX, 25—27 [3]) Luc. XXIII. 10—56 [4]) id. XXIV, 1.

tijding zijner verrijzenis, heeft natuurlijk alle leerlingen naar het verheerlijkte Graf heengevoerd. Ziedaar dus de eerste en onwraakbare getuigen voor de bekendheid der H. Plaatsen, menschen die zelf gezien, die met het scherpziende oog der liefde gezien hebben.

De tijd kwam echter spoedig, dat de kennis van die dierbare plek zich verder verbreiden ging. Ten Hemel opgeklommen zond de Verlosser den beloofden Geest over de zijnen af, en onverwijld werd het Evangelie te Jeruzalem openlijk verkondigd. Wat moet de hoofd-inhoud dier prediking geweest zijn? Wij vinden hem opgeteekend in de gewijde geschiedenis: Jesus is door de handen van goddeloozen aan het kruis gehecht en ter dood gebragt; maar God heeft Hem opgewekt, de banden des doods verbrekende [1]). Daarvan treden alle Apostelen als getuigen op, voor de inwoners van Jeruzalem niet alleen, maar voor mannen ook van alle natiën die onder den hemel zijn [2]), die het Pinksterfeest kwamen vieren in de heilige stad.

Zulke prediking kan te Jeruzalem in de onmiddelijke nabijheid der heilige Plaatsen niet zijn geschied, zonder dat tegelijk op Golgotha en het H. Graf werd gewezen. En allen die daarbij het geloof aannamen in den gestorven en verrezen Messias, verlangden natuurlijk de zeer nabij gelegen plaats te zien en te vereeren, waar het werk der Verlossing werd voltrokken. Wanneer dus de H. Schrifttuur ons meldt dat, in slechts enkele dagen, het geloof door duizenden omhelsd werd, en dat de Heer dagelijks het getal vermeerderde dergenen die behouden werden [3]), dan wijst zij ons niet maar alleen op duizenden, die nu hunnen blik in aanbidding naar de plaats wendden, waar

---

[1]) Luc. II, 22—25. [2]) id. II, 5, vv. [3]) Hand. II. 41—47.

hun Verlosser stierf, naar het Graf, waaruit de eersteling der verrezenen is opgestaan; neen, zij wijst ons ook op even zooveel getuigen voor de bekendheid der heilige Plaatsen, en niet op alleenstaande getuigen, hoe groot overigens ook in getal, doch op de gemeente, de Kerk van Jeruzalem. Die Kerk, door de Apostelen gesticht, reeds toen georganizeerd en zoo hoog geprezen in de H. Schrift, wier reeks van Bisschoppen door den H. Jacobus werd geopend, zij zelf bezit en bewaart de kennis van Kalvarië en het H. Graf, en al wie tot haar komt, hoort uit haren mond: Hij is verrezen, komt en ziet de plaats, waar zij Hem gelegd hebben.

Of zou het waar kunnen zijn, wat een schrijver durft veronderstellen, dat de eerste geloovigen er niet aan hebben gedacht om de herinnering van de H. Plaatsen te doen voortduren? Lieten de bekeerlingen zich waarlijk weinig er aan gelegen liggen, waar het Graf huns Meesters was, omdat zij Hem enkel in den Hemel zochten, waar Hij hun was voorgegaan?

Wie dat beweert, kent den mensch, den Christen niet, zooals deze altijd was en altijd zal blijven. Wie dat beweert, kent den bijzonderen aard niet van Israëls geslacht. Nooit bestond er een volk, dat met meer zorg de gedachtenis bewaart van iedere plaats, waaraan dierbare herinneringen voor hem verbonden zijn. Tot op onzen tijd is Palestina daarvan de levende getuige. Zoodra gij dat geheimzinnige land zijt binnengetreden, komen de oudste overleveringen u te gemoet. Men leidt u naar de plaatsen, waar de aartsvaders hunne tenten opgeslagen, hunne waterputten gegraven, hunne altaren gebouwd, Gods belofte hadden ontvangen. Men wijst u hun graf. Zooveel eeuwen zijn er verloopen, sedert Jeruzalems Tempel verwoest werd, en evenwel vindt gij nog altijd de Joden in gebed en

weeklagen vereenigd aan den westermuur van Moria. Ziedaar het karakter van Israëls volk, uit welks boezem de eerste Christenen zijn voortgekomen. En die bekeerlingen zouden zich nu om Kalvarië en het Graf, waarin de Godmensch rustte, weinig hebben bekommerd. Er is niets onmenschkundiger, onnatuurlijker dan zulke veronderstelling. En waarom alleen gesproken van bekeerden uit het Jodendom? Is het iederen mensch niet ingeschapen, eene plaats in eere te houden, waar zij, die ons dierbaar waren, geleefd, gewerkt, geleden hebben of hunne loopbaan sloten? Of was een tooneel van waarlijk groote gebeurtenissen niet altijd een voorwerp van bijzonderen eerbied voor ieder volk? Dat getuigt de geheele geschiedenis; zulke plaatsen hebben altijd een magtigen invloed op den mensch uitgeoefend. En diezelfde mensch, wiens hart voor alles klopt, wat met eenig hem dierbaar wezen in betrekking stond, hij zoude alleen toen zichzelven vergeten, zijne natuur hebben verloochend, toen alleen zonder omzien zijn voorbijgegaan, toen het de heiligste van alle plaatsen der wereld, de dierbaarste aller herinneringen gold? En de Christenen, die zich zoo getrokken voelden tot het strijdperk en de graven der martelaars, die zoo gaarne baden, waar de overblijfselen dier geloofshelden rustten en hun bloed had gevloeid, zij die „de overblijfselen van eenen martelaar kostbaarder rekenden dan goud en edelgesteente", zij zouden zich weinig hebben laten gelegen liggen aan Kalvarië en aan het Graf van den Godmensch, den Verlosser die het Hoofd is der martelaren? Neen, zulke bewering is niet aan te nemen; neen, roept een Protestantsch pelgrim onzer dagen uit: „bewaard moeten die plaatsen gebleven zijn in het geheu„gen der eerste Christenen; op de Geboorte- en Doodsgrot „des Heeren is altijd het oog der Christenen gevestigd

„gebleven, en mededeeling daarvan deed het eene geslacht „aan het andere. Ook bij de belegering en verwoesting „van Jeruzalem kan zij niet zijn verloren geraakt." [1])

Doch waarom bleven dan de Christenen niet onafgebroken te Jeruzalem? Wij kennen allen het vreeselijke woord, door den Verlosser over de ongelukkigste der steden uitgesproken; maar ook de waarschuwing, die Hij den leerlingen gaf, is ons niet minder levendig voor den geest. De stad, die den tijd harer bezoeking niet had gekend, zoude met hare kinderen, die in haar waren, ten gronde verdelgd, de Christenen echter moesten behouden worden door hun geloof: „Vlugt naar de bergen, wanneer gij den gruwel der verwoesting komen ziet." [2])

Geen wonder derhalve dat de geloovigen, het woord des Heeren gedachtig, zoodra de storm in de verte naderend zich liet hooren, hun behoud zochten in eene tijdige vlugt, en met hun heiligen bisschop Simeon de wijk namen naar Pella, dat in het Over-Jordaansche ligt. Maar deze verwijdering was niet van langen duur; want toen de storm der verwoesting was voorbijgegaan, trokken zij naar het nog in puin liggend Jeruzalem terug [3]). Hunne woonplaats, dat weten zij, kan vooreerst niet anders dan te midden der verwoesting zijn; de meesten hunner wacht daar ongetwijfeld armoede en veel bekommering; doch Kalvarië en het Graf des Verlossers zullen zij wederzien, dat is hun genoeg, dat hopen zij.

En inderdaad, dusdanige hoop konde niet worden verijdeld. Toen Jeruzalem door de Chaldeën verwoest was, lagen zelfs de muren verbroken en waren hare poorten verbrand, en toch herkende Nehemias te midden der

---

[1]) V. Senden. *Het H. Land.* II, bl. 150.
[2]) Matth. XXIV, 15 vv. Nehem. II, 13.
[3]) Epiphan. *De pond. et mens.*, cap 15.

verwoesting de kwartieren der stad. Ook nu kon de plaatselijke gelegenheid voor de Christenen en voor hunnen bisschop Simeon, wiens eigen moeder met Maria onder het kruis van den stervenden Godmensch stond, niet zoo geheel onkenbaar geworden zijn. En bovendien, een natuurlijke rotsheuvel, een graf in de levende steenrots uitgehouwen wordt, zelfs bij de slooping eener stad, niet weggevaagd. Zulke plaatsen, als men ze zoeken wil, vindt men altijd en gemakkelijk terug, des te gemakkelijker, wanneer zij, gelijk hier het geval was, in een nieuw en nog minder bebouwd gedeelte gelegen zijn.

Dus vereenigen zich de geloovigen op nieuw te Jeruzalem; het Cenakel, de Zaal des H. Avondmaals, waar Jesus met zijne Apostelen het laatste Pascha at, mogen zij, volgens getuigenis van een inboorling van Palestina, den H. Epiphanius [1]), nog gespaard zien; en wat het wedervinden van Kalvarië en het H. Graf aangaat, daarover is door niemand hunner twijfeling geopperd; allen zijn zij overtuigd, weder zamen te komen op de plaats, waar Christus stierf en begraven werd. Nog dertig jaren lang leeft hun bisschop Simeon, en toen deze in het jaar 106, in honderdtwintigjarigen leeftijd, den marteldood aan het kruis onderging, volgden andere bisschoppen [2]), wier namen bekend zijn, elkander geregeld op. Het was, zooals uit Epiphanius blijkt, eene bloeijende Kerk, en ontelbaar, zegt Eusebius [3]), waren de bekeeringen die er plaats hadden. En dat de heilige Plaatsen het voorwerp waren van de *openbare* vereering, blijkt overtuigend hieruit, dat toen keizer Aelius Adriaan, bij den herbouw der stad, de uitbreiding des Christendoms keeren wilde, hij den

---

[1]) *De pond et mens.*, cap. 14. [2]) id. cap. 15. [3]) *Hist. Eccl.* III, 35.

raad ontving, om hoofdzakelijk tegen dat gebruik maatregelen te nemen.

Na zijne reis door Syrië, in het jaar 136, besloot deze bouwlievende vorst, het nog altijd in puin liggend Jeruzalem weder op te bouwen; de nieuwe stad echter moest naar hem Aelia Capitolina genoemd en aan de goden van Rome gewijd worden. Toch was het de bedoeling niet van Adriaan, de Christenen prijs te geven aan de vervolging, doch langzamerhand hunne godsdienst met die der heidenen te vereenigen; dat beoogde hij, en daartoe, raadde men hem, moesten over Kalvarië en het Graf des Heeren afgodstempels van Jupiter en Venus worden opgerigt; zoo immers zou de gedachtenis, aan die plaatsen verbonden, in vergetelheid kunnen gebragt worden!

Wij wagen het niet te spreken van hetgeen er toen in de ziel der geloovigen is omgegaan: zulk eene smart beschrijft men niet; maar hoe groot ook de beproeving was, wij aanbidden de alwetende Voorzienigheid die, het kwade toelatend, ook hieruit het goede wist voort te brengen. Wat immers heeft deze heiligschennis des heidendoms uitgewerkt?

Het laat zich begrijpen, dat de staatkundige Adriaan, alvorens zulke plannen te laten uitvoeren, van de echtheid der bedoelde plaatsen wel moest verzekerd zijn. Doch zijne raadslieden konden, zonder bezwaar, de verantwoording deswege op zich nemen; geheel de Kerk van Jeruzalem legde immers openlijk getuigenis daarvan af. En bovendien, al is hier minder gewigt aan te hechten, hun stonden nog andere bewijsstukken ten dienst.

Reeds vroeg wijdde de Romeinsche regering groote zorg aan de beschrijving der schatpligtige steden; er waren cijnstabellen vervaardigd, waarop zelfs de kleinere bezittingen niet onvermeld bleven; en daardoor was het zeer

goed na te gaan, waar Golgotha en het Graf, de grondbezitting van den edelen Sanhedrist Joseph afkomstig, was gelegen [1]). Men mag dus aannemen dat, al bestond er volgens de traditie geen twijfel over de echtheid der plaats, deze oorkonden evenwel zullen geraadpleegd zijn; verantwoordelijke ambtenaren verzuimen soortgelijke voorzorgsmaatregelen niet. Wat intusschen de slotsom geweest is, weet iedereen: de genoemde afgodstempels werden juist op die plekken gebouwd, die door de Christenen altijd, als Kalvarië en het heilige Graf des Heeren, waren vereerd [2]).

Doch zoo werd de Keizer dan, door zijne heiligschennis, zelf de openbare, de officiële getuige voor de echtheid

---

[1]) Finlay. *On the site of holy Sepulchre.* etc. p. 40. Ulpian *De censib.* III

[2]) De Heer v. d. Velde verhaalt aan zijne lezers, dat van dezen bouw nergens anders melding wordt gemaakt dan bij Hieronymus, wiens opgaven, zegt hij, van hetgeen door hem zelf niet is gezien, dikwijls te mistrouwen zijn. Men kan echter dien schrijver verwijzen naar Eusebius (*Vit. Const.* III, 26), die uitdrukkelijk vermeldt, dat de vijanden van Christus, om de Grafspelonk te verbergen, er eene massa grond op gebragt, dien grond geplaveid en daarop hunne beruchte heiligdommen gebouwd hebben Dezelfde Eusebius verhaalt vervolgens, dat die heiligschennende werken later door Konstantijn werden weggeruimd, en zelfs haalt hij den brief aan (als boven, 30.) waarin die keizer zijne daartoe strekkende bevelen geeft aan den bisschop Macarius. Wij weten ook, dat juist om dien bouw van Adriaan de heilige Kruisberg den naam van „Venerarium" gedragen heeft tot aan Konstantijn. (Ambros. in Ps. XLVII, etc. p. 9.) En dat de werken van Adriaan officiëel bekend waren en van groot belang geacht werden in het keizerrijk, blijkt uit de munten die, onder dezen keizer en zijne opvolgers, voor Colonia Aelia Capitolina geslagen zijn. (Fox Vaillant, *Numism. imp. in Col.* I, 66.) Op die munten vindt men boven het opschrift C (olonia) A (elia) C (apitolina), de Syrische Astarte (Venus) met de muurkroon op het hoofd eene lans in de linker- en en een hoofd in de uitgestrekte regterhand, terwijl een man, het beeld der overwonnenen, onder haren regtervoet vertreden ligt. Dat overigens op den Kalvarieheuvel ook een standbeeld van Jupiter was opgerigt, vinden wij uitdrukkelijk vermeld bij Sulpicius Severus (Hist. Sacra, II.) En de muntstukken van Colonia Aelia Capitolina, uit den tijd van Antoninus Pius en volgende keizers, dragen dan ook op de keerzijde het beeld van den Egyptischen Serapis of Jupiter. (de Saulcy, *Recherches sur la numismat. judaique.* p. 173, 179.)

der heilige Plaatsen in het geheele Rijk, en zijne monumenten werden mede dienstbaar, om de eerbiedwaardige heiligdommen des te zekerder voor de vergetelheid te behoeden; nu immers werd de aandacht der geheele wereld er op gevestigd. En ofschoon de Christenen, om niet van heidensch bijgeloof te worden verdacht, zich nu op eenigen afstand verwijderd hielden van de heilige plek, hun oog bleef er evenwel op rusten, hun hart er aan gehecht; of liever, door de beleediging en smart, die hun geloof in den Godmensch werd aangedaan, klom noodzakelijk hunne gehechtheid aan de dierbare heilig dommen; en daarom zeker zien wij hen van nu af aan des te meer bezorgd en op maatregelen bedacht, om niet te eeniger tijd uit de stad verdreven te worden. En waarin bestonden die voorzorgen? Het waren zeer ernstige maatregelen, om welke te nemen men zich boven vele bedenkingen verheffen moest.

De eerste Christengemeente van Jeruzalem was, nagenoeg geheel, uit bekeerde Joden zamengesteld, en had daarom aanvankelijk geen andere bisschoppen dan bekeerlingen uit het Jodendom. Men moet erkennen, dat een gebruik van zooveel jaren dierbaar aan die gemeente zal geworden zijn. En mogt ook zulk een toestand, bij het toenemende getal van bekeerde heidenen, al niet kunnen voortduren: wie de zedelijke kracht der gewoonte kent, begrijpt gemakkelijk, dat eene verandering in dit teedere punt niet dan met omzigtigheid beproefd, niet dan langzamerhand verwacht mogt worden.

Hoe kan het dan wezen, dat wij het bisschoppelijke bestuur dezer Kerk, zoo eensklaps, uitsluitend aan bekeerlingen uit het heidendom zien toevertrouwd? Niet de verwijdering van vele Joodsche bekeerden alleen kan daarvan de reden zijn; wij vinden haar ook vooral in de gehechtheid van allen

aan Kalvarië en het H. Graf. Dewijl toch, uit hoofde van een nieuwen opstand, het wonen te Jeruzalem den Joden was ontzegd, zagen ook de Christenen de toekomst met bezorgdheid te gemoet. Meermalen reeds waren zij op verschillende plaatsen met de Joden verward, en als dat nog weder geschieden mogt, werden zij ongetwijfeld voor goed uit de heilige stad verdreven. Welnu, dat grootste aller onheilen moet tot elken prijs worden afgewend, en dewijl tot dit einde, duidelijker nog dan vroeger, moet blijken van de afscheiding die tusschen hen en de Joden bestaat, stappen zij eensgezind over alle bedenkingen heen; voortaan zal hunne Kerk bestuurd worden door bekeerlingen uit het heidendom.

Langen tijd intusschen, bijkans twee eeuwen, duurt de ontheiliging van Kalvarië en het H. Graf; maar de Christengemeente breidt zich uit, de bisschoppen volgen elkander altijd geregeld op en waken over het erfdeel dat zij hebben ontvangen. En welke waren die bisschoppen? Wij mogen er aan herinneren, dat wij ons verplaatst hebben naar eeuwen, die de glorie zijn der Kerk, de eeuwen der belijders en martelaars. Die bisschoppen waren menschen, die geen andere hoop hadden dan in den Verlosser; menschen die zich boven de andere geloovigen bevoorregt rekenden, omdat zij de bewakers zijn mogten der heiligste Plaats; maar die dan ook, begrijpend welke verantwoording op hen rustte tegenover geheel de Christenheid, de pelgrims ontvingen en verzorgden; met de geleerdste bisschoppen van andere landen in briefwisseling bleven; zich wijdden aan de beoefening der kerkelijke wetenschappen; al hetgeen strekte tot bewaring der Apostolische overleveringen, met zorg voor het nageslacht verzamelden, en boekerijen oprigtten welke, gelijk Eu-

sebius [1]) verhaalt, in zijnen tijd nog bestonden en die, volgens zijne verklaring, voor hem en latere geschiedschrijvers eene kostbare bron geworden zijn. Ziedaar aan welke mannen, in vereeniging met de gemeente, de studie der heilige Plaatsen en de bewaking er van was toevertrouwd.

Vond men ooit zekerder waarborg voor de bewaring van eenig monument?

Laat ons thans verder gaan en een tijdvak intreden van luister voor de heilige Plaats, de vierde eeuw. Van millioenen martelaren had de aarde het bloed gedronken, en toch was het Christendom grooter geworden dan het keizerrijk. Te vergeefs beraadslaagde men nog te Rome en werd in het Pantheon, voor goden en volk, de uitroeijing der Christenen nogmaals plegtig bezworen.

Daar verspreidt zich op eens de blijde mare, dat de dag van verlossing voor de Kerk is aangebroken. De groote Konstantijn heeft in den strijd de magt van den God der Christenen gevoeld en erkend; een plegtig keizerlijk edikt schenkt geheele vrijheid aan de belijders van het Kruis, en van dit oogenblik openbaart zich overal het onderdrukte verlangen naar Kalvarië in al zijne kracht. Van 's Heeren Hemelvaart was het, getuigt Hieronymus [2]), eene niet onderbroken bedevaart naar Jeruzalem, en in de hagchelijkste tijden zelfs werden bisschoppen en leeken, aanzienlijken en onaanzienlijken door een onweerstaanbaar heimwee daarhenen gevoerd; nu echter stroomen, gelijk Eusebius verklaart, zij die het Christendom geloovig hebben aangenomen, uit alle deelen der wereld naar de heilige stad.

Dit was evenwel niet genoeg, om de miskenning, de oneer te herstellen, den Verlosser door de heidenen, zooveel jaren lang, aangedaan. Neen, niet te vergeefs is,

---

[1]) Euseb. *Hist. Eccl.* VI, 20. [2]) *Epist.* 44, *ad Marcellam.*

met de verheffing van Konstantijn, de Christelijke godsdienst die van den Staat geworden. Ook de keizer rigt zijne blikken naar Aelia, dat voortaan weder Jeruzalem heeten zal; en zijne moeder, de eerbiedwaardige Helena, op tachtigjarigen leeftijd zich nog jeugdig genoeg achtend, om den pelgrimsstaf op te nemen, gaat zelve, gelijk haar geschiedschrijver zich uitdrukt, de voetstappen van den Verlosser kussen, en eene groote gedachte die in beider hart was opgerezen, den wensch van de geheele Christenheid in vervulling brengen; de heilige Plaatsen zullen in eere hersteld en, op eene plegtige wijze, aan de dienst des Verlossers worden wedergegeven: er moeten daar, schrijft de keizer aan den Bisschop Macarius, prachtvolle gebouwen worden opgerigt.

De heer van de Velde doet het intusschen voorkomen, alsof de Christenen toen, om Kalvarië en het H. Graf te laten *terugvinden*, tot allerlei hulp van mirakelen of legenden hunne toevlugt moesten nemen, en besluit daarom „dat een alledaagsch verstand over deze ongerijmdheid struikelen moet [1])." Doch de ware oorkonden [2]), deze zaak betreffende, maken volstrekt geen melding van *zoeken* naar Golgotha. Alleen is er sprake van ontblooting, van wegruiming der afgodstempels, wier overblijfselen nog bestonden; de bekendheid der heilige Plaats wordt echter in het minst niet betwijfeld; en als wij lezen, dat het H. Graf, omdat het onder den opgebragten grond diep lag bedolven, natuurlijk door opgraving ontdekt werd, dan zien we niet anders dan van den verrigten arbeid melding gemaakt.

Wel zijn de Christenen opgetogen van vreugd en van verwondering; doch dit is zeer natuurlijk; al kenden zij immers de plek, waar het H. Graf zich bevinden moest,

[1]) *Reis door Syrië*, enz. I, bl. 38. [2]) Euseb. *Vita Const.* III, 26.

hopen dat het nog in goeden staat wezen zou, durfden zij niet; en als nu evenwel de heilige spelonk zoo ongeschonden te voorschijn kwam, moest dan de verwondering zich niet luide uitspreken in dat oogenblik? Of hebben anderen bij de lezing van Eusebius misschien iets meer dienaangaande opgemerkt? Ziehier dan, hoe een geleerd schrijver, die niet Katholiek is, zich daarover uitdrukt.

„Eusebius", zegt hij, „brengt geen enkel wonder in „het midden, wanneer er sprake is van het *terugvinden* „der plaats van Kalvarië en het H. Graf. Hij is van „gevoelen, dat daarvoor geene openbaring, zelfs geen „onderzoek noodig is. Hij spreekt van deze ligging als „van eene zeer bekende plaats, en vermoedt niet, dat er de „minste moeijelijkheid bestaan heeft om die te bepalen [1])." Eerst later, nadat de bekendheid van Kalvarië en het H. Graf als boven allen twijfel verheven is voorgesteld, wordt er melding gemaakt van de wonderdadige genezingen die, volgens getuigenis van de geloofwaardigste schrijvers, door aanraking van het gevonden kruis verkregen zijn.

De plannen van Konstantijn werden, gelijk bekend is, onverwijld in uitvoering gebragt. Er ontbrak noch geld noch kostbaar bouwmateriaal; over alles wat de werken kon opluisteren, mogt de bisschop Macarius in ruime mate beschikken. Doch het zoude overbodig wezen dien bouw te beschrijven, die in het oog van Konstantijn zelven de schoonste aller basilieken werd. Voor ons onderwerp is het van meer belang aan te stippen, welken indruk deze gebeurtenis op de Christenwereld gemaakt heeft. Voor ons is het voldoende te herinneren, dat, als ten jare 335 de basiliek werd ingewijd, uit alle oorden der wereld de geleerdste en voornaamste bisschoppen en eene ontelbare

[1]) Bovet *Reis door het H. Land*. I, bl. 292.

menigte geloovigen waren te zamen gekomen in Jeruzalem; dat de gansche Christenheid was vertegenwoordigd en deel nam aan het wijdingsfeest, dat derhalve nergens over de echtheid van de plaats twijfeling werd geopperd.

Er is voor dengene, die onbevooroordeeld nadenkt, iets buitengemeen treffends in zulke eenheid van gedachte en overtuiging. En deze overeenstemming was niet het gevolg der vervoering van het plegtige oogenblik, maar zij heeft voortgeduurd, zij heeft zich blijven openbaren door alle eeuwen heen; dit feit beheerscht geheel de geschiedenis.

Men denke slechts aan de voortdurende algemeene bedevaart, aan de kruistogten van het Christendom. En waarlijk, zulk verschijnsel zegt ons meer dan lange redenering. Wanneer voor uwen geest oprijzen die millioenen uit alle volken, van het oosten tot het westen, die in het verloop der eeuwen, ter bedevaart, naar Jeruzalem zijn opgegaan; wanneer gij, eeuwen lang, het gansche westen in beweging ziet, en voor het behoud der heilige Plaatsen zijn edelste bloed ziet ten offer brengen, dan vraagt gij niet meer, welke in al die tijden de overtuiging der Christenwereld was. Laat men des noods dan spreken van misbruiken, nu en dan aan eenige bedevaart verbonden of bij gelegenheid daarvan ontstaan, van overdreven ijver en wat dies meer zij, maar de feiten zelven, die daar voor u liggen, blijven een onloochenbaar bewijs, dat geestelijken en leeken, vorsten en volken, geleerden en ongeleerden, dat allen in één woord zich overtuigd hielden van de echtheid der heilige Plaatsen: die feiten zelven zijn, om zoo te spreken, eene openbare geloofsbelijdenis der Christenheid.

Zoo werd derhalve de kennis van Kalvarië en het H. Graf, van geslacht tot geslacht, als een dierbaar erfdeel bewaard, en dat kostbare pand is ook voor de hedendaagsche Christenheid niet verloren gegaan. Slechts eenige weken

vertoefden wij te Jeruzalem, en alle volken, die in den Godmensch gelooven, ontmoetten wij in de basiliek, die de heilige Plaatsen omsluit; zij waren katholiek of schismatiek, zij konden vrienden of misschien elkander vijandig zijn, maar allen hadden slechts ééne overlevering, allen hielden zich overtuigd, dat zij met ons nederknielden in het ware H. Graf en op Golgotha [1]). En al zonderde de Protestantsche bisschop zich af, en hield hij ook zooveel mogelijk Protestanten, die met ons reisden, van de H. Grafkerk verwijderd, de tijd is voorbij, waarin het aannemen der bestaande overlevering als eene afwijking van geloof bij Protestanten gerekend werd, en het is met grond te verwachten dat, tengevolge van zeer onlangs te Jeruzalem gedane opgravingen, velen hunner voortaan zullen erkennen wat zij tot dusverre bestreden hadden.

Tot aan de vorige eeuw werd door niemand ernstige twijfel geopperd, of de H. Grafkerk werkelijk wel zoude gebouwd zijn op de plaatsen, waar de Verlosser stierf en begraven werd. Menig ander punt van kerkelijke overlevering gaf, reeds in de eerste eeuwen, aanleiding tot tegenwerping en twistredenen, maar de traditie wegens de bekendheid van Golgotha werd, ofschoon niet tot de

[1]) Dewijl in de Basiliek van Kalvarië en het H. Graf verschillende kapellen gevonden worden, die den naam dragen van het een of ander geheim uit het lijden des Verlossers, verhaalt menig Protestantsch reiziger aan zijne lezers, dat onze traditie plekje voor plekje wil aanwijzen al wat op den Kalvarieheuvel is geschied. Dit is echter geenszins het geval. Wie zich te Jeruzalem aan den eersten den besten gids toevertrouwt, of alleen diegenen raadpleegt, die aan de bewaarders der heilige Plaatsen, omdat deze een monniken-gewaad dragen, vijandig zijn, kan zeker zonderlinge zaken vernemen. Maar wanneer men de geschiedenis der traditie kent, of zich ten minste met deskundigen in aanraking beeft gesteld, weet men dat de algemeen gehouden traditie niet in alle bijzonderheden gaat, en dat de bedoelde kapellen grootendeels niet anders dan tot herinnering zijn van hetgeen in de laatste oogenblikken van onzen Verlosser geschied is.

geopenbaarde waarheden des geloofs behoorend, door niemand, niet eens door Juliaan den Afvallige weersproken; zelfs in de dagen der reformatie behield zij al haar gewigt. Wel verklaart Luther, [1]) in eene taal die alleen hem eigen is, dat God „om het Graf waarin de Heer gelegen heeft, „en dat de Saracenen in bezit hebben, evenmin iets „geeft als om al de koeijen van den Schwyts", doch de algemeen aangenomen overlevering bestrijden wil hij daardoor niet; hij verklaart zich enkel, ofschoon op zeer onvoegzame wijze, tegen de herovering der H. Plaatsen, die toen verlangd werd. En wij zien dan ook, dat de Protestanten, hoezeer van den beginne af ijverend tegen iedere andere bedevaart, die van de heilige Plaatsen eerbiedigden, en dat velen hunner die heiligdommen „geloovig" bleven bezoeken.

Jonas Korte echter, een boekhandelaar van Altona, die in het jaar 1738 de reis naar Palestina gemaakt had, achtte zich geregtigd om de eeuwenoude traditie te betwijfelen niet alleen, maar ook in de meest hartstogtelijke taal te veroordeelen. Volgens hem toch waren de Christenen „door God sedert lang met blindheid geslagen, zoodat „zij de regte plaats niet vinden moesten, omdat zij haar „wilden bezoedelen met afgoderij." Pijnlijk moet voorzeker de indruk geweest zijn, door zulk schrijven veroorzaakt; doch het woord „twijfel" en „Roomsche afgoderij" was eenmaal uitgesproken, het vond in die bewogen tijden bij sommigen weerklank, er kwamen nieuwe twijfelaars en langzamerhand volgden er andere geschriften, waarin de strijd, door Korte begonnen, werd voortgezet.

Doch waarop grondden zich dan de bestrijders eener geschiedkundige overlevering van bijkans tweeduizend jaar?

---

[1]) *Werke* Jena 1685, II T. fol. 436.

Gelijk gewoonlijk geschiedt, mengde zich meermalen hartstogt in den strijd. Men sprak van „valschheid en bedrog der Roomsche Kerk"; men ging zelfs zoo verre van te beweren, dat alles slechts eene monniken-traditie was, tijdens de middeneeuwen ontstaan. Doch soortgelijke beweringen hebben geen beteekenis, en al worden ze nog door een enkelen reiziger herhaald en „ter eere Gods" in onze taal overgezet, alle eenigzins wetenschappelijke bestrijders, die onbevangen oordeelden, lieten later zulke ongerijmdheden daar, en zochten hunne bedenkingen alleen in de plaatselijke beschrijving van Jeruzalem [1]): Kalvarië met het H. Graf moet immers, zeggen zij, niet binnen de besloten ruimte der stad, waar het nu wordt aangewezen, maar eigenlijk buiten de stad gezocht worden, omdat Jesus volgens de H. Schriftuur buiten de stad stierf en begraven werd. Eene aanmerking die zeker hoogst gewigtig zoude zijn, indien er grond was om te veronderstellen, dat de omgrenzing van het tegenwoordige Jeruzalem nog dezelfde is als in Jesus' tijd; dit is echter geenszins het geval. Jeruzalem heeft, als bemuurde stad, in den loop der tijden geen geringe wisseling ondergaan.

Herinneren wij ons dat de alleroudste, belangrijkste deelen van het oude Jeruzalem zijn: de Sion en de Moria, twee bergen, die parallel van het noorden naar het zuiden loopen, en door eene vallei, het Tyropeon genoemd, van elkander zijn gescheiden. De Sion ligt westelijk, en was de eigenlijke Davidsstad, waar het Heiligdom rustte, voordat de Tempel gebouwd was. De Moria is ten oosten van den Sion gelegen; het is de rots, wier kruin door Salomon geëffend en vergroot, en waarop vervolgens door dien koning de

[1]) Onder deze onbevangen oordeelende bestrijders kan men niet rekenen Dr. Nippold, wiens reisindrukken nog in dit loopende jaar in onze taal werden overgebragt door C. E. van Koetsveld.

Tempel gebouwd werd. Rondom dit Jeruzalem, op slechts twee bergen gebouwd, trokken David en Salomon den dusgenaamden *eersten muur*. Deze begon aan den noordwestelijken hoek van den Sion, aan den Hippicus-toren, en dekte, in oostelijke rigting voortgaande, den geheelen noordrand van Sion tot aan den Moria. Aan Moria's noordoosthoek daalde hij zuidwaarts af, omsloot vervolgens de zuidzijde der beide bergen, totdat hij, langs den westkant van Sion noordwaarts oploopend, het punt weder bereikte, waarvan hij was uitgegaan.

Toen de bevolking toenam en ook de Akra tegenover den Tempel bebouwd was, werd deze heuvel, die niet ten noorden maar ten noordoosten van den Sion ligt, met een nieuwen muur omsloten, waaraan altijd de naam van *tweede muur* gegeven wordt [1]). Dit is alzoo de opmeting van het Jeruzalem tot in den tijd des Verlossers, zoo nogtans dat veeltijds alleen de Sion, aan Moria verbonden, als de eigenlijke stad, de heilige stad, de city, beschouwd werd.

Dertien jaren na den dood des Heeren, onder de regering van keizer Claudius, werd Jeruzalem nog verder uitgelegd. Herodes Agrippa bouwde den dusgenaamden *derden muur*, die gelijk de *eerste* op den noordwesthoek van den Sion begon, en N. westwaarts uitspringende geheel den grond ten noorden en noordwesten van den Sion omsloot en vervolgens, om den verderop in het noorden gelegen Bezetha-heuvel heen, met eene bogt oostwaarts naar het dal van Josaphat liep, waar langs hij zuidwaarts

---

[1]) De H. Schriftuur spreekt nog van eenen muur, dien Manasses bouwde, „aan de westzijde van Gihon in het dal." Deze moet echter niet als eigenlijke stads- maar als verdedigingsmuur beschouwd worden, waarom hem dan ook de naam van buiten-muur in de H. Schrift wordt gegeven. Door Nabuchodonozor verwoest schijnt hij niet meer herbouwd te zijn. In de dagen van den Verlosser bestond hij in ieder geval niet meer.

afdaalde, om zich te vereenigen met den dusgenaamden *eersten* muur, aan den noordoosthoek van Moria.

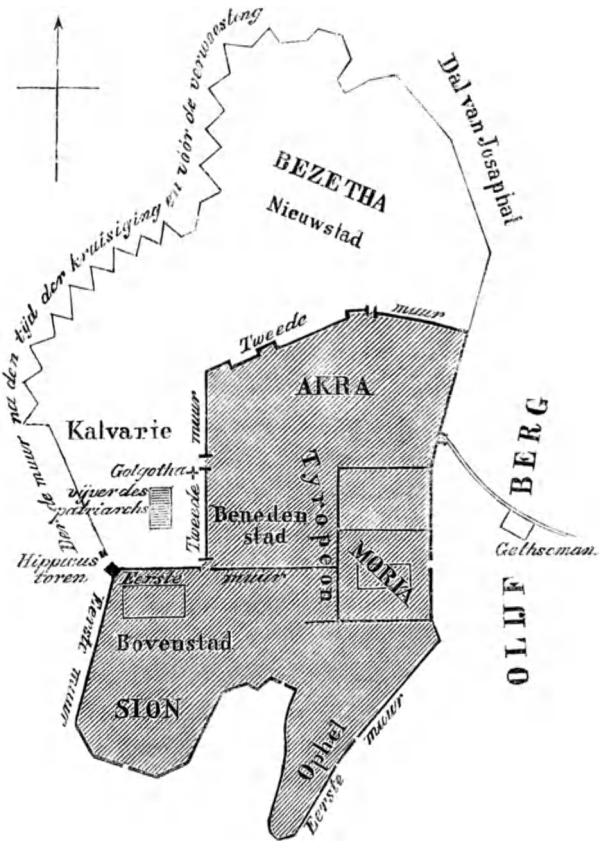

Zoo bleef de omgrenzing der stad, totdat zij door de Romeinen onder Titus verwoest werd. Eenige jaren later herbouwde haar keizer Aelius Adriaan die, bij de nieuwe ommuring, het spoor der oude bolwerken volgde, met dit verschil alleen, dat de *zuidelijke* helft van den Sion en den Moria buiten bleef en de hoog *noordelijke* Bezetha-wijk

weder werd ingekort. En toen, in het jaar 1536—1539, de Sultan Soliman II de tegenwoordige muren bouwde, volgde hij wederom de nog bestaande grondslagen der vorigen nagenoeg geheel en al.

Het tegenwoordig Jeruzalem, met dat van Jesus' tijd vergeleken, is alzoo aan de zuidzijde ingekort, maar aan de noordwestzijde merkbaar uitgelegd, zoodat de voormalige tuinen, vlak ten noorden van Sion, en het daar liggend Kalvarië met het H. Graf zich thans *moeten* bevinden in de *nieuwstad*, binnen den dusgenaamden *derden muur*.

De bestrijders der bestaande overlevering gaan evenwel verder in hunne bewering. De H. Graf- en Kalvariebasiliek zoude immers, naar hunne bewering, niet slechts binnen den *derden*, maar zelfs binnen den *tweeden* muur zijn gebouwd, dat wil zeggen: binnen de besloten ruimte van het Jeruzalem, zooals het bestond in Jesus' tijd.

Men heeft hun derhalve gevraagd, waar zij het spoor aanwijzen van dien zoo belangrijken *tweeden* muur. Het antwoord echter was gissing; zelfs kan men van de voornaamsten onder hen vernemen, dat het niet mogelijk is van dien muur *zekere* sporen te vinden. Maar wanneer wij dat eens aannamen; als volgens hunne eigene verklaring niemand, in lateren tijd, de rigting daarvan heeft weten op te sporen, hoe kunnen zij dan verzekeren, dat de H. Graf- en Kalvariebasiliek niet buiten maar binnen dien *onvindbaren* muur is gelegen? Hoe kunnen zij dan redelijkerwijs ons weerspreken, wier overlevering opklimt tot den tijd van Konstantijn, van Adriaan, ja tot de eerste jaren des Christendoms, toen de plaatselijke gesteldheid van het oude Jeruzalem aan ieder Christen en Jood bekend, en het nog niet noodig was daaromtrent een dusgenaamd wetenschappelijk onderzoek in te stellen? Die Christenen wier getuigenis voor de echtheid onzer heilige Plaatsen, zonder eenige

twijfeling of aarzeling, tot ons kwam, zij hebben Jeruzalem gekend vóór de verwoesting door Titus en kort daarna; en een later komende, die thans ronddwaalt op de puinen van de in den loop der jaren zeker zestienmalen verwoeste en herbouwde stad, hij zoude zulke getuigen van onwetendheid of dwaling mogen beschuldigen, omdat er, voor hem, iets duisters in hunne traditie kan gelegen zijn! Dat is niet regtmatig, zoo handelt men niet, wanneer het de beoordeeling van andere monumenten geldt; maar dan houdt men zich aan de dienaangaande erkende geschiedkundige overlevering van eeuwen lang, tenzij men, tusschen haar en andere geschiedkundig gewaarborgde opgaven, eene ware tegenstrijdigheid heeft bewezen; dit is echter, wat aangaat de traditie wegens Kalvarië en het H. Graf, niet geschied: men heeft haar bestreden met bloote veronderstelling, die allen grond van wetenschappelijke waarschijnlijkheid mist, en bovendien met de aanduiding van den geschiedschrijver Flavius Josephus en met het oordeel van deskundige Jeruzalemmers in strijd is.

Zoo heeft men b. v., op gezag van den heer Robinson, op menige kaart van Jeruzalem, den hoogen grond ten Noorden van Sion, waar Golgotha ligt, en die nog altijd bij de Arabieren, niet Akra maar „el Akraniun", de schedel, heet, met den naam van den Akraheuvel bestempeld, die door Ezechias binnen den *tweeden* muur gesloten werd, en ook nog ten tijde des Verlossers daarbinnen lag. En om deze willekeurige teekening aannemelijk te doen voorkomen, werd tegelijkertijd aan het begin der Tyropeon-vallei, die in haren noord-zuidelijken loop den Sion van Akra en Moria scheidt, een geheel west-oostelijke rigting toegedacht. Niets echter regtvaardigt zulke veronderstelling.

Wat die Tyropeon-vallei aangaat, kunnen wij gerust volhouden, dat men te Jeruzalem, op de plaats zelve, te

vergeefs Robinsons west-oostelijke Tyropeon zal zoeken. Wat hij als bovengedeelte dier vallei heeft aangezien, kan het lagere gedeelte eens heuvels zijn, overblijfsel eener vallei is het niet. Ook is zijn gevoelen door de later gedane opgravingen volstrekt niet bevestigd, en aan deskundige bewoners van Jeruzalem is dusdanige rigting van Tyropeon onbekend; hun oordeel is daarentegen zeer bepaald, dat het bedoelde dal zijn begin heeft in het noorden, slechts een weinig ten westen geneigd, en dat het vervolgens de stad geheel en al, van het noorden naar het zuiden, doorsnijdt. En voor dit oordeel pleit de, nog altijd in die rigting, zeer merkbare indrukking van den grond, die in weerwil van alle aanvulling over de geheele lengte der stad bestaat, en door alle inwoners „el wad", de vallei, genoemd wordt.

Mist nu het Tyropeon die door Robinson uitgedachte west-oostelijke rigting en loopt het enkel noord-zuidwaarts, zooals zeker is, dan vervalt ook zijne daarop gebouwde veronderstelling, dat Akra ten noorden van den Sion liggen zou, geheel en al.

Doch ook om andere redenen is die veronderstelling de onaannemelijkste van allen, die ooit daaromtrent werden gemaakt. Bewezen immers is het, dat de Akraheuvel altijd veel lager was dan de Sion. De grond echter, dien deze schrijver thans den Akra gelieft te noemen, rijst merkbaar boven den Sion uit. En men bewere niet, dat er in den loop der tijden verhooging van dien grond zal hebben plaats gehad; want als wij dat aannemen, moet zulks evenzeer op den Sion toegepast worden, die zelf belangrijk en zeker veel meer dan andere punten is verhoogd geworden. Vervolgens moet de oude Akra, naar luid der geschiedenis, naast den Tempel zijn, terwijl Robinsons Akra integendeel tamelijk ver daarvan is verwijderd.

En eindelijk is zijne veronderstelling met Josephus' berigt, wegens den dusgenaamden *tweeden muur*, in strijd. Ware toch de Akraheuvel inderdaad vlak ten noorden van Sion gelegen, waar Robinson hem zoekt, dan moest Ezechias, om hem te kunnen insluiten, den *tweeden muur* noodzakelijk begonnen hebben, waar de *eerste* aanving, aan den *Hippicus-toren*, dat is aan den noordwesthoek van Sion; andere keuze bleef er in dat geval niet. Nu weten wij echter uit Flavius Josephus [1]), dat zulks niet gebeurd is; men gaf daarentegen aan den *tweeden* muur een geheel ander uitgangspunt, bij de Gennath- of tuinpoort, die verder in het oosten stond; zoodat er geen twijfel blijft, of de Akra, tot insluiting waarvan hij bestemd was, moet meer oostelijk gelegen hebben. Hetgeen te zekerder is, omdat uit de geschiedenis der Joodsche oorlogen blijkt, dat laatstgenoemde poort op een *aanmerkelijken* afstand van den Hippicus of Sions noordwesthoek werd gevonden; Cestius immers vond tusschen haar en den Hippicus open ruimte genoeg om zijne legerplaats te kunnen opslaan vóór het koninklijk paleis, dat op den Sion stond [2]).

De door Robinson en de zijnen, ter bestrijding der eeuwenoude traditie der Christenheid, uitgedachte Akra bestaat dus niet anders dan op de door hen ontworpen kaart. En als zij nu het „akraniun", de oude tuingronden, met Golgotha en het H. Graf ten noorden van Sion, toch altijd onder den naam van Akraheuvel, willen insluiten binnen den *tweeden muur*, dan handelen zij ten hoogste willekeurig.

De heer van de Velde brengt nog als zijn gevoelen uit, dat reeds ten tijde van Ezechias de stad Jeruzalem zich ten noordwesten even ver als tegenwoordig uitstrekte,

---

[1]) *De Bello Jud* V, 4. 2. [2]) id. II, 19. 4

en beroept zich daarvoor op de H. Schriftuur [1]), waar wij lezen dat Rabsaces en de andere Assyrische legerhoofden met hunne troepen voortrukten, voor Jeruzalem kwamen en stand hielden *bij de waterleiding* des oppersten vijvers, welke vijver is aan den hoogen weg des Vollers. En de dienaars van Ezechias tot hen uitgegaan, om te onder handelen, verzochten Rabsaces dat hij niet in de Joodsche taal tot hen spreken zoude „voor de ooren des volks dat op den muur zit." Zoo digt, zegt genoemde schrijver, was dus de muur bij dien vijver! Wij zouden echter gaarne vernemen, waarom het bij hem den schijn hebben moet, dat Rabsaces *aan den vijver* stond, terwijl de Schriftuur ons uitdrukkelijk zegt, dat hij stand hield *aan de waterleiding* des vijvers. En bovendien zal er wel geen taalkundige gevonden worden, die zich waagt aan de verklaring, dat het *stand houden* aan die waterleiding een letterlijk *staan blijven* aldaar zoude beteekenen. Het was, zooals ook van der Palm teregt heeft aangemerkt, eenvoudig *post vatten.*

En wanneer nu de heer v. d. Velde voortgaat en, om te doen zien, dat de stadsmuur zich hier nabij den vijver bevond, het tweede boek der Kronijken [2]) aanhaalt, neemt hij ongelukkiglijk zijne toevlugt tot eene vertaling, die met den tekst zelven der Schriftuur weinig overeenkomst heeft. Ziehier zijne vertaling: „Hiskia versterkte zich en „bouwde den geheelen muur weder op die gebroken was, „*dien hij optrok tot aan de torens,* met eenen anderen „muur daar buiten, en hij versterkte Millo in de stad „Davids." Daarentegen vertaalt van der Palm: „hij (Hiskia) bouwde den ganschen muur, waar hij bouwvallig was en, *ter plaatse der torens,* trok hij buiten den muur nog een

1) IV. Kon XVIII, 17 26. II. Kronijk. XXX, 18 Isaïas XXXVI.
2) XXXII, 5.

anderen op en versterkte Millo in Davids stad." Er is derhalve geen spraak van een *doorloopenden* nieuwen stadsmuur, doch enkel, gelijk van der Palm, wiens vertaling we hier opzettelijk wedergaven, opmerkt: „*ter plaatse* waar torens of bolwerken (bastions) waren, liet hij *buitenwerken* aanleggen, om het naderen onder dezelve, waardoor zij weerloos zouden worden, moeijelijk te maken of te beletten." Hoever die buitenwerken uitsprongen, zegt de H. Schriftuur niet; doch in geen geval werd daardoor de eigenlijke stad vergroot. Men zal ons veroorloven de smaadredenen daar te laten, waarmede de heer v. d. Velde hier wederom, als naar gewoonte, van die met hem in gevoelen verschillen, afscheid neemt; het komt ons beter voor, elkander in het zoeken van het spoor des *tweeden* muurs behulpzaam te zijn. Om den schijn van partijdig oordeel te vermijden, kiezen wij een geleerd Protestant, die de plaatselijke gelegenheid van Jeruzalem kent, als getuige op dezen ontdekkingstogt.

De gronden die ten noorden van Sion gelegen zijn, en waarop de H. Graf- en Kalvariebasiliek zich verheft, worden, ten oosten en ten westen, door valleijen begrensd, aan de westzijde door de Opper-Hinnom-vallei en, aan de oostzijde, door het, ofschoon gevulde, altijd zeer merkbare Tyropeon. Tusschen deze twee valleijen bouwde Ezechias en herbouwde men later den dusgenaamden tweeden muur. Wanneer men nu, merkt Bovet op, daar ter plaatse onderzoekt, waar men op dezen grond een muur zou hebben kunnen optrekken, dan ziet men slechts drie mogelijke sporen. Het eerste langs de westelijk gelegen Opper-Hinnom-vallei; doch dat is, gelijk Josephus verklaart, het spoor van den laatsten of derden muur; de tweede, zegt hij uitdrukkelijk, begon daar niet. Een ander spoor zou kunnen zijn aan de Tyropeon-vallei; doch dan zou het nieuwe

gedeelte der stad, dat hier werd ingesloten, slechts enkele stappen breed geweest zijn. „Het moet dan zijn en het is", zegt de heer Bovet, „hier de eenige keuze die overblijft", dat de muur eene middellijn tusschen beiden gevolgd heeft. En als men op deze helling loopt, kan men zich gemakkelijk overtuigen, dat de bedoelde muur op het eenige terras, dat zij aanbiedt, heeft moeten zijn. „Het zoude", gaat die geleerde reiziger voort, „onmogelijk zijn dat hij „gebouwd ware geweest op de helling zelve, zonder dat „eenige gelijkmaking, eenige drukking, de eene of andere „grondverwerking er nog het spoor van aantoonden. En „niets dergelijks vindt men op de helling, die hooger is „dan het terras, waarvan ik spreek. Daarentegen is de „voet dezer helling op het terras bijna regtlijnig, en het „is op het eerste gezigt onmogelijk niet te denken dat de muur daar heeft moeten wezen" [1]). Maar wanneer wij nu dat spoor aannemen, en het is de eenige keuze die overblijft, dan stond de oude Gennath-poort ten zuiden van de bazars, en liep de *tweede* muur vandaar noordwaarts voort, nagenoeg waar nu de Damascus-straat loopt, tusschen de tegenwoordige Christenwijk en die der Muzelmannen, zoodat de plaats van het H. Graf en Kalvarië, zooals de overlevering het altijd aanwees, ten westen buiten de ommuring blijft.

De tegenwerping, door de bestrijders der oude traditie tegen dit spoor des *tweeden* muurs gemaakt, is slechts eene zijdelingsche, en grondt zich op de ligging van zekeren vijver, die des Patriarchs genoemd, waarin zij den vijver van Ezechias meenen te herkennen en die, gelijk zij beweren, binnen den tweeden muur liggen moet. Er kan echter geen gewigt aan deze tegenwerping gehecht worden.

1) *Reis* I bladz 240

De H. Schriftuur [1]) toch spreekt niet duidelijk van dien Ezechias-vijver als *binnen* de stad gelegen. Wanneer de boeken der Koningen en die der Kronijken de gedachtenis vieren van de belangrijke werken, door dien koning uitgevoerd, dan zeggen zij wel, dat hij „den vijver en den watergang heeft gemaakt en *water* in de stad gebragt heeft", en verder, dat hij den opperuitgang van Gihons wateren stopte en ze regt af naar beneden leidde *naar het westen der stad Davids.*" Dat hij echter den *vijver zelf* binnen de stad zoude gebragt hebben, vinden wij niet. En wat aangaat de mededeeling van Isaïas [2]), dat de koning een vergaarbak maakte tusschen den dubbelen muur, ook daarmede is de ligging van dien vijver buiten de stad niet in strijd; dewijl hij immers in den hoek gevonden wordt, waar de eerste en tweede muur een winkelhaak vormen, ligt hij ofschoon *buiten* inderdaad *tusschen* den dubbelen muur.

Wil men echter blijven vasthouden aan de bewering, dat de Ezechias-vijver binnen den *tweeden* muur liggen *moet*, dan kan daaruit evenwel geen gevolgtrekking gemaakt worden tegen het door ons aangegeven spoor van dien muur. De eenig ware gevolgtrekking zoude dan zijn, dat de tegenwoordige vijver des Patriarchs niet die van Ezechias is. En dit komt geheel overeen met de H. Schriftuur. Waarheen immers werden door dien koning de wateren geleid? „Hij leidde ze ten westen van Davids stad", niet van de tegenwoordige, maar van de oude Davidsstad, zooals zij in die dagen was. Maar ofschoon de vijver des Patriarchs ten westen van het tegenwoordige Jeruzalem is, hij is niet ten westen der oude Davidsstad, die zich veel meer dan de tegenwoordige zuidwaarts uitstrekte, en die hem dus eigenlijk meer ten noorden hebben zou.

[1]) IV. Kon. XX 20 II Kronijk XXXII, 30.
[2]) XXII 11.

Wat er dus moge zijn van dezen in den lateren tijd zoo besproken vijver van den Patriarch: hetzij men de identiteit er van met dien van Ezechias aanneme, hetzij men die verwerpe, noch het een noch het ander bewijst iets tegen de waarschijnlijkheid van de hierboven aangewezen rigting des tweeden muurs, en wij moeten ons dus aan dat spoor houden, dat, wegens eene op topographische gronden rustende waarneming, voor het eenig mogelijke kan gerekend worden.

Laten wij echter verder gaan. Aan niemand zal het onbekend zijn, dat sedert eenige jaren, bij voortduring, onderzoekingen te Jeruzalem hebben plaats gehad. Geleerde reizigers niet alleen, maar oudheidkundige bewoners ook van de heilige stad, wien het door hunne hooge maatschappelijke betrekking aan geen hulpmiddelen ontbreken kon, hebben zich met allen ijver aan de studie van het tegenwoordige en het oude Jeruzalem gewijd, en het is thans niet meer te loochenen, dat hun onderzoek tot afdoende resultaten voor de echtheid der bestaande overlevering geleid heeft. Men heeft immers niet slechts bevonden en erkend dat de bezwaren, daartegen ingebragt, onbewezen waren, maar geleerde Protestanten zoowel als Katholieken [1]) spraken openlijk, als slotsom hunner plaatselijke studiën, de overtuiging uit, dat de topographie der oude stad in overeenstemming is met de traditie der Christenheid; terwijl bovendien de belangrijke opgravingen van de laatste jaren, en vooral van het afgeloopen jaar, het vraagstuk betrekkelijk den *tweeden* muur opgelost en bewezen hebben, dat zijn spoor ten oosten van de H. Graf- en Kalvariekerk loopt, en dat derhalve de plek, waar Golgotha en de heilige Grafspelonk door

[1]) Men zie de daartoe uitgegeven werken van Krafft, Tischendorf, Schultz, Williams, Sepp en anderen.

de Christenen vereerd worden, inderdaad daarbuiten ligt, dat wil zeggen: buiten het Jeruzalem van Jesus' tijd.

Men moet zich intusschen een weinig oriënteren om getuige van die belangrijke waarnemingen te kunnen wezen. De hooge grond, waar de heilige basiliek zich verheft, ligt in het Christenkwartier, in de nieuwstad ten noorden van de oude Davidsstad, den Sion. Ten oosten heeft die grond het kwartier der Muzelmannen, de oude dusgenaamde benedenstad; terwijl hij, zoowel ten zuiden als ten oosten, door de muren buiten de ingenomen ruimte der stad gesloten werd. De muur, die hem van den Sion scheidde, had natuurlijk eene west-oostelijke rigting, en dit was de *eerste* muur. Om hem nu ook van de benedenstad te scheiden, ging er van eene poort in dezen eersten muur een andere muur uit, die dus noodzakelijk van het zuiden naar het noorden en het oosten liep, en dit was de zoo belangrijke *tweede* muur.

Om van dezen laatsten het spoor te kunnen vinden, moet men voor uitgangspunt kiezen den noordrand van Sion, waar het spoor des *eersten* muurs door eene regtlijnige steilte, waartegen de Jaffa-straat leunt, gemakkelijk herkend wordt. Is men dit spoor gevolgd, totdat de H. Grafkerk nagenoeg ten noorden staat, dan vindt men in eene overwelfde zijstraat eenen poortboog in den grond gezonken, die naar het noorden gekeerd is; terwijl iets verder in het oosten nog eene andere bogenpoort diep in den grond ligt, die, aan den sluitsteen te zien, hare rigting oost-westwaarts heeft. Hier moet noodzakelijk de tweede muur begonnen zijn; want langs de geheele grenslijn van Sion wordt geen ander daartoe geschikt uitgangspunt gevonden.

Laten wij evenwel nagaan, of deze veronderstelling tot wezenlijkheid komen kan. Vindt de onderzoeker, van

hier uitgaande, overblijfselen van een ouden muur? Wij gaan daartoe naar de noordwaarts liggende bazars, en altijd noordwaarts voorttredend komen wij dan weldra in eene meer dan vier ellen diep gezonken straat, wier winkels aanleunen, niet gelijk Robinson dacht, tegen eene rots, maar tegen een ouden muurwand, waarachter de uitgestrekte ruïnengrond zich verheft van het oude St. Jans-hospitaal. Op dit terrein, dat eenige morgens groot is en zeker tot de buitentuinen van Sion behoord heeft, vindt men eene poort van massieven kwadraatsteen, den „Abd er Basek", die tijdens ons verblijf te Jeruzalem nog diep in den grond stak, doch thans opgegraven en gebleken is te zijn eene stadspoort [1]), verbonden aan een hoogst ouden muur, die van het zuiden naar het noorden loopt en, als hij aan de twee einden in dezelfde lijn verlengd wordt, zuidwaarts het punt bereikt, waarvan wij zijn uitgegaan en noordwaarts opgaand de H. Grafkerk naar het westen *buiten* sluit.

Het spreekt intusschen van zelf, dat in eene bebouwde stad geen opgraven zonder eenige onderbreking der lijn geschieden kan; het onderzoek moet dus verder noordwaarts worden voortgezet. De weg leidt door de middelmarkt-straat, waar verschillende zuilenstukken op dezelfde lijn diep in den grond steken en zigtbaar eertijds bogen hebben gedragen: dit was de markthal van Aelia. Ter hoogte van de H. Grafkerk gekomen die een weinig ter zijde ligt, vindt men kolommen met ander bouwwerk, die daar in de huizen getoond worden en waarschijnlijk behooren tot den zuilengang der eerste basiliek, en als wij nu nog eenige stappen voortgaan, wijst men ons in een koffijhuis de overblijfselen eener stadspoort, die naar het westen leidde,

[1]) *Hist. topographische Forschungen in Palästina*, von Dr. Sepp. Einleitung. XXX. — Würzburg. 1867.

en die reeds in de 13e eeuw onder den naam van regtspoort vermeld wordt. Doch verder noordwaarts wacht ons eene ontdekking van het hoogste belang [1]). Toen men immers in April 1860 de grondslagen leggen wilde van het Russische Consulaatsgebouw, vond men ter diepte van zes tot nagenoeg tien ellen eenen muur, die eerst oostwest loopend zich op eens naar het zuiden keert, en die, als hij op dezelfde lijn werd verlengd, de H. Grafkerk buiten laten, en eindelijk zich aansluiten zou aan den reeds genoemden stadsmuur op den grond van het St. Jans-hospitaal. De steenen van dezen muur zijn acht voet lang, met groote zorg behakt, met in elkander springende voegen verbonden en bovendien van de beste soort; zoodat zoowel materiaal als wijze van bewerking aantoont, dat we hier weder aan een stuk des tweeden muurs gekomen zijn.

Doch er is meer, veel meer ontdekt in den laatsten tijd. Dat de beschreven poorten en muren een geheel gevormd hadden op dezelfde lijn, konde redelijkerwijze niet meer worden betwijfeld; maar iedereen begreep dat, bij verdere onderzoeking, alles nog tot meerdere klaarheid zoude komen, vooral wanneer zulk onderzoek in de onmiddellijke nabijheid der H. Grafkerk geschieden en daarbij het werkelijk doorloopen van het merkwaardige spoor kon worden aangetoond. Daartoe zouden echter aanzienlijke sommen worden gevorderd, en wij vreesden derhalve, dat vooreerst alles in denzelfden staat zoude blijven, te meer daar het te onderzoeken terrein aan het klooster der Abyssiniërs behoort. Doch inmiddels hadden de Russen dien grond weten te verkrijgen en, nog in 1860, begonnen zij die belangrijke opgravingen, die met zulk een schoonen uitslag bekroond, en waardoor, gelijk Dr. Sepp zich uitdrukt, onze stoutste verwachtingen overtroffen zijn.

[1]) *Illustr. Monatschr.* 1860. Mai, S. 233.

Gelijk bij andere opgravingen te Jeruzalem dikwijls het geval is, vond men ook hier aanvankelijk overblijfselen van verschillende tijdvakken, doch later, vooral in 1862, volgden er oud-Joodsche muurwerken van groote, bij de oudheidkundigen bekende, aan de voeg gerande kwadraatsteenen, gelijk aan die waarmede Moria's oude ringmuur gebouwd is. Doch de werkzaamheden werden altijd voortgezet, en thans is men eindelijk zoover gevorderd, dat bepaald de dusgenaamde *tweede* stadsmuur onmiskenbaar met zijne gerande steenblokken, die nooit van hunne oorspronkelijke ligging werden bewogen, te voorschijn gekomen is [1]). De oud-Joodsche muur, die de H. Grafkerk *buiten* sluit, bestaat uit een lang stuk, dat zuid-noordwaarts loopt, en ééne lijn vormt met het andere muurwerk, waarvan hierboven reeds gesproken is; hij wordt aan den buitenkant door een aanbouw van lateren tijd gesteund, en heeft een kleinen winkelhaak, alsof hier een zijner 14 torens gestaan heeft; zijne gerande reuzensteenen zijn ruim vier ellen lang bij eene hoogte van meer dan anderhalf el, en aan de oudste werken, zooals de onderlagen van den Hippicus en de oude grondwerken des Tempels, is hij volkomen gelijkvormig. Bovendien draagt hij nog de sporen der groote worsteling tegen den Romeinschen veldheer; eene menigte oude slingerkogels, die men, onder het opgraven, er bij en zelfs er in gevonden heeft, getuigen dat de oude stad op dit punt krachtig aangevallen en verdedigd is.

Wijl het alzoo gebleken is, dat wij te dezer plaatse ons bevinden aan de grens der oude stad, moet alle gissing ophouden alsof de H. Graf- en Kalvariebasiliek binnen den *tweeden muur* zoude staan en, wat de over-

[1]) *Hist topogr. Forschungen.* als boven XXX en S. 67.

levering altijd vasthield en reeds Eusebius aanstipte, is nu, overtuigender zelfs dan men durfde verwachten, door topographische onderzoekingen bewezen: de plek ten noorden van Sion, die de Christenheid van den beginne af als den Kalvarieheuvel en het Graf des Heeren bezocht en vereerde, heeft vóór of in den tijd van den Verlosser nooit een deel van de bemuurde stad uitgemaakt. Zij ligt, gelijk de Evangelist haar beschreef, nabij den muur, maar toch zoover er van verwijderd, dat Joseph van Arimathaea er zonder bezwaar eene grafstede maken kon. En ofschoon zij later bij het uitleggen der stad bebouwd en door den laatsten dusgenaamden *derden muur* werd omgeven, nog altijd is zij als *nieuwe stad* bekend, en van het onderaardsche kanaalnet des ouden Jeruzalems uitgesloten. En hiermede zijn de voorname of eigenlijk de eenige bezwaren, die tegen de traditie werden gemaakt, volkomen uit den weg geruimd. Voortaan zal de echtheid der heilige Plaatsen bij onpartijdige geschied- en oudheidkundigen boven alle verdenking verheven moeten zijn.

HET ACHTTIENDE EEUWFEEST

VAN DEN

H. PETRUS.

Meer dan achttienhonderd jaren zijn verloopen, sinds onze aanbiddelijke Zaligmaker tot den H. Petrus de veel beteekenende woorden zeide: „En Ik zeg u: gij zijt Pe„trus, en op deze steenrots zal Ik mijne Kerk bouwen, „en de poorten der hel zullen haar niet overweldigen. „En aan u zal Ik de sleutelen van het rijk der hemelen „geven. En al wat gij zult binden op aarde, zal ook in „den hemel gebonden zijn; en al wat gij zult ontbinden „op aarde, zal ook in den hemel ontbonden zijn" [1]). Die woorden hebben geen zin, als zij niet op de Katholieke Kerk worden toegepast. Buiten haar is er geen steenrots, is er geen sleutelmagt, is er geen drager dier magt. En zijn Jesus' woorden, die aan zijne Kerk duurzaamheid, onvergankelijkheid en onfeilbaarheid verzekeren, bewaarheid of gelogenstraft door de geschiedenis? Staat die steenrots nog, of is zij door de golven der woedende zee omvergeslagen? Is de sleutelmagt nog in wezen, of is zij in den loop der tijden, haar zoo dikwijls of liever altijd vijandig, vergaan? Leeft de drager van die magt nog in zijne opvolgers voort, of is hij bezweken onder den aanval zijner bestrijders?

[1]) Matth. XVI, 18 en 19.

Het feest, door de Katholieke Kerk in dankbare vreugde gevierd, geeft het afdoend en onomstootbaar antwoord op deze vragen. Klein was de Kerk bij haar begin, en spoedig werden zij, die gezonden waren om haar uit te breiden, door een wreeden dood aan hun werkkring ontrukt: Petrus stierf evenals zijn Meester aan het schandhout des kruises; Paulus' hoofd viel onder het zwaard zijner vervolgers, en de overige Apostelen moesten evenzoo een bloedigen dood sterven. De vijanden der Goddelijke stichting beschouwden haar ondergang reeds als zeker, en juichten in de blijde verwachting, dat de Kerk nog spoediger zou verdwenen zijn dan zij gesticht was. Maar die plant, door Gods hand op aarde gebragt, door zijn eigen bloed besproeid, door den arbeid en ook door het bloed der Apostelen verder gekweekt, wies op en groeide, verspreidde hare wortels al verder en dieper in den grond, en werd een boom, wiens takken allengs de geheele aarde overschaduwden. De vijanden waren woedend en zonnen op middelen om den gehaten boom omver te halen; zij openden hun mond, knersten op hunne tanden en zeiden: „Laat ons hem vernietigen; zie, de dag is daar, waarop wij gewacht hebben; wij hebben hem beleefd en gezien" [1]). „De koningen der aarde stonden op en de vorsten kwamen tezamen tegen den Heer en zijnen Gezalfde en zeiden: laat ons hunne banden verbreken en hun juk van ons werpen; maar Hij, die in den hemel woont, lacht, de Heer spot met hen". En de Kerk, dochter van God, sprak: „ik ben door Hem als Koningin op Sion, zijn heiligen berg, aangesteld, en ik verkondig zijne wet" [2]).

---

[1]) Klaagl. van Jeremias II, 16.

[2]) Psalm II, 2 vv.

En wat heeft den vijanden der Kerk hunne woede gebaat? Achttienhonderd jaren is het geleden, dat de H. Petrus, hoofd der Kerk, aan het kruis stierf, en nog staat de Kerk.

Met regt mag de Katholiek zich verheugen, en in dankbare herinnering aan het verledene, in blijde verwachting van de toekomst, het achttiende eeuwfeest der Kerk vieren. Fier mag hij zijn hoofd verheffen en lagchen met de zoo dikwijls herhaalde en telkenmale gelogenstrafte voorspelling der vijanden van Gods Kerk, dat zij haren val nabij was.

Wat God voor eeuwig heeft gesticht, zal altoos blijven bestaan; want Hij trekt zijne hand niet terug. De verloopen achttien eeuwen zijn een zeker onderpand, dat allen, die nog na ons komen zullen, in dezelfde feestzangen zullen instemmen, welke nu de geheele Katholieke Kerk aanheft, en evenals wij, zullen lagchen over de dwaze voorspellingen en onzinnige bedreigingen van de vijanden der Goddelijke stichting. Laten wij in één woord onze gedachte uitspreken: de achttienhonderdste verjaardag van Petrus' marteldood is voor de Katholieken rijk aan vreugdevolle herinneringen, voor de vijanden der Kerk daarentegen een dag van beschaming en bittere teleurstelling.

I.

Stichters van groote rijken worden hoog geroemd en hebben steeds de bewondering der volgende eeuwen tot zich getrokken; en wij mogen er bijvoegen: die bewondering was dikwijls niet onverdiend. Het is toch een grootsch werk om vele volkeren, in taal, gewoonten en karakter verschillende, onder één schepter te vereenigen en in één ligchaam zamen te smelten. De namen van Alexander,

van Caesar, van Karel den Groote zijn daarom met eerbied aan het nageslacht overgeleverd. Blijft het echter bij eene koude en ijdele bewondering van zulke vorsten, het is omdat zij of geene blijvende instellingen in het leven riepen, of omdat het goede, dat zij teweeg bragten, door de rampen, die het vergezelden, werd verduisterd; maar als met de grootheid van het werk ook groote en menigvuldige weldaden gepaard gaan, dan volgt op het gevoel van bewondering ook de dankbaarheid des harten.

Als wij dit op den H. Petrus toepassen, dan begrijpen wij, welk gevoel het gemoed van den Katholiek moet bezielen bij het achttiende eeuwfeest van diens marteldood. Petrus stichtte een rijk, dat in uitgebreidheid de geheele aarde omvat, dat in duurzaamheid het bestaan der wereld evenaart, dat grootscher en verhevener is dan welk rijk ook, omdat het gebied voert over het edelste deel van den mensch, over de ziel en over het geweten.

Het is waar, dat Christus de eigenlijke en éénige grondlegger der Kerk is; van Hem is het plan der Kerk uitgegaan, Hij grondvestte ze en goot ze — men veroorlove ons deze uitdrukking — in den vorm van een rijk, en legde er de eerste grondslagen van in zijne Apostelen en leerlingen. Maar eveneens is het onbetwijfelbaar, dat Christus de ontwikkeling en uitbreiding der Kerk toevertrouwde aan den H. Petrus, dien Hij tot zijn Plaatsbekleeder aanstelde.

En welk is het rijk, dat in uitgestrektheid kan vergeleken worden met dat der Kerk? Neemt het grootste, wat ooit bestaan heeft, altijd is het binnen grenzen beperkt.

Het Romeinsche keizerrijk, uitgestrekter dan ooit eenig rijk was, werd begrensd door de wouden van Germanië, de boorden der Aziatische rivieren en de zandwoestijnen van Afrika; „de ten onder gebragte wereld",

door Virgilius als lofspraak aan Augustus toegezongen, was slechts eene ontboezeming van 's dichters hoog gestemd gevoel. Daartegenover staat het gebied der Kerk, niet anders beperkt dan door het einde der wereld. De wouden van Germanië zijn door hare zonen betreden, en de ruwe, nog barbaarsche bewoners ingelijfd in het rijk der Kerk; Brittanië, waarvan de Romeinen naauwelijks meer dan de kusten kenden, werd gewonnen voor het Christendom; Azië, dat grootendeels aan de veroverigingszucht der Romeinen ontsnapt was, werd een rijk veld, waarop vele en talrijke Christelijke gemeenten bloeiden; Afrika, waarvan slechts de noordelijke grenzen aan den wil van den Romeinschen Senaat gehoorzaamden, telde in den bloeitijd der Afrikaansche Kerk meer dan driehonderd Bisschoppen; en nog uitgestrekter zijn de grenzen der Kerk: landen, in den tijd der Romeinen nog onbekend, hebben het Christendom hooren verkondigen, en zien de eeredienst der Katholieke Kerk met al haren luister uitgeoefend; werelddeelen, toen nog niet ontdekt, voeden duizenden en millioenen Christenen, uit heidenen en wilden gevormd door Missionarissen, die niets ontzagen om de boodschap des heils aan alle volkeren mede te deelen. Het woord der H. Schriftuur: „Over de gansche aarde is hun geluid uitgegaan, en hunne woorden tot aan de eindpalen der wereld [1]), werd aldus waar gemaakt. Die uitgestrektheid van Christus' rijk is ons geluk. Waren zijne grenzen minder uitgebreid, dan zouden wij misschien er buiten zijn gebleven; maar nu de openbaring Gods aan aan alle volkeren is verkondigd, heeft het licht des Evangelies ook ons bestraald, en zijn ook wij uit de duisternis der dwaling overgebragt in het schitterend licht der waarheid. De zonen der Kerk,

[1]) Rom. X, 18.

die haren geest begrepen en daarnaar handelden, betraden onzen vaderlandschen bodem en baarden ons, zooals Paulus zegt, voor Christus en voor zijne Kerk. Helaas! waarom hebben zoovelen zich afgescheiden van den waren Herder der zielen om zich te scharen onder het geleide van een huurling?

Niet minder wordt onze dankbaarheid opgewekt, als wij ons den duur der Kerk in het geheugen brengen. Andere rijken waren van betrekkelijk korten duur. Dat der Assyriërs bestond slechts 70 jaren, en werd vernietigd; het rijk der Persen telde 200 jaren, en bezweek onder den aanval van Alexander. De Grieken verloren even spoedig hunne onafhankelijkheid, en van de rijken, uit het groote gebied van Alexander ontstaan, sleepte het Egyptische koningschap met moeite zijn zwak bestaan tot aan den slag van Actium voort. Doch waarom al die rijken hier opgenoemd? Neemt het Romeinsche Keizerrijk, en gij kunt ter naauwernood vier eeuwen tellen. Maar het rijk van Petrus! Reeds achttien eeuwen telt het, altijd over al zijne vijanden zegevierende en de belofte hebbende van gedurende alle eeuwen te zullen bestaan. Gods goedheid wil niet beperkt zijn binnen het tijdsverloop van weinige jaren; elke eeuw, zoolang als de wereld bestaan zal, moet deel hebben aan zijne genaden. Die ons in het geloof zijn voorgegaan, hebben ruimschoots de vruchten van den boom des levens geplukt; en wij, die in dankbaarheid het achttiende eeuwfeest van den eersten Paus der Kerk vieren, ook wij lesschen voortdurend en met volle teugen onzen dorst aan de bron van het levend water, dat springt ten eeuwigen leven. Welk levendig gevoel van dankbaarheid moet dan het hart van den Katholiek niet doortintelen en tot eene heilige verrukking opvoeren! Immers het leven van den Katholiek is niets anders dan

eene aaneenschakeling van weldaden, hem van God door de Kerk geschonken; van zijne intrede in de wereld af tot op den stond, wanneer hij den drempel der eeuwigheid zal overschrijden, wordt hij als vervolgd door de liefde zijner Moeder, die hem hare genadeschatten aanbiedt. Reeds achttienhonderd jaren lang hebben landen en volkeren dien rijkdom genoten, en de nog volgende eeuwen zullen in gelijke mate daaraan deelachtig zijn. Lof en eer zij daarvoor aan den goeden God gebragt, die tot onze grenzen en tot onzen tijd zijn rijk heeft uitgestrekt; dank en lof aan den grooten Martelaar, die door zijn bloed ook voor ons verdiend heeft, dat wij als kinderen der Kerk hem den schoonen lofzang mogen toezingen: „Gij „zijt Petrus, en op deze steenrots zal Ik mijne Kerk „bouwen, en de poorten der hel zullen haar niet over„weldigen."

Een nog treffender gezigtspunt biedt zich den nadenkenden Katholiek aan. Andere veroveraars onderwierpen slechts het stoffelijke, het ligchamelijke: rijken, landen en volken; maar de H. Petrus onderwierp aan zijn gebied het onstoffelijke, het geestelijke, de ziel, het verstand, het geweten. Anderen mogen dit onderdrukking, tirannie of priesterdwang noemen: voor ons, die niet aan het alvermogen der menschelijke rede noch aan hare onfeilbaarheid gelooven, die behoefte gevoelen aan gezag, vooral in zake van geloof en godsdienstig leven, voor ons is dat gebied een zegen, die zoogenaamde dwang eene glorie, die verdichte tirannie eene helpende hand. Wij bukken niet als onder een zwaren last, maar verheffen ons te fierder, omdat geen vrees voor afdoling van den regten weg, noch voor dwaling in de waarheid ons kan beangstigen. Wij tasten niet in het duister rond, maar vatten de waarheid in het helder licht der openbaring; wij dwalen niet op

onbekende of bedriegelijke paden, maar wandelen met wissen tred naar het ons voorgestelde doel. „Weg met alle gezag en leve de vrijheid!" schreeuwden ketters en ongeloovigen van vorige en latere tijden, en zij zijn afgedwaald van den regten weg en, zich uitgevende voor wijzen, zijn zij dwazen geworden. „Gezegend zij de hand, die ons geleidt, en de fakkel van het geloof, die ons verlicht!" zongen de opregte, eenvoudig geloovige Katholieken, en zij, ofschoon door de wereld bespot en door de waanwijzen voor dwazen gehouden, zij zijn aangenaam bevonden in Gods oogen en hebben het geloof bewaard. Wie is gelukkiger, hij die dwaalt in het leerstellige en den weg, die hem naar zijn einddoel geleiden moet, niet kent, of hij die, zich onderwerpende aan eene onfeilbare uitspraak, zeker is van zijn geloof en niet afwijkt van het pad der geboden Gods? Driewerf gelukkig de Katholiek! Hij belijdt eene leer, reeds gedurende achttien eeuwen met onfeilbaarheid gepredikt; hij hoort de stem, die ontelbare zielen den hemel heeft ingeleid, en hij drukt de voetstappen van ontelbare Christenen, die in dat geloof en door de onderhouding dier geboden hunne zaligheid hebben bewerkt. Moet het dan geen feest voor hem genoemd worden, als hij het achttienhonderdjarig bestaan viert van dit rijk der waarheid en der heiligheid? Moet hij niet juichen van vreugde, als hij den marteldood herdenkt van hem, die de eerste Stedehouder van dat rijk was, en in zijne tweehonderd vier en vijftig opvolgers altoos dezelfde leer, altijd dezelfde zedewet blijft prediken?

En nog hebben wij met geen enkel woord gewaagd van de Kerk als een rijk van echt Christelijke en algemeene beschaving. 't Is waar, het hoogste doel der Kerk is, de bevrijding der gevangenen te prediken, de oogen der blinden te openen, de kranken te genezen, het juk

der zonde te vernietigen, de glorie der toekomstige wereld te openbaren: de Kerk is op de eerste plaats een rijk van waarheid en deugd; maar juist door alle huiselijke en maatschappelijke betrekkingen te vernieuwen en te heiligen, legde zij ook de kiem der beschaving die, op de natuurlijke krachten der volkeren werkende, al de wonderen onzer moderne geschiedenis heeft voortgebragt. Die beschaving, die tijdelijke zegeningen aan te brengen is, zooals we reeds zeiden, niet het onmiddellijk doel van de Kerk, maar evenals de Engel, die ons de hemelsche boodschap bragt, gekend werd aan het licht, dat hem omstraalde, en aan den glans, die zich van zijne vleugelen verspreidde, evenzoo herkent men de Kerk aan de zegeningen, die zij altijd en overal met zich voert. De Kerk verlichtte de barbaren, en verzachtte hun ruwe zeden. Zij veroordeelde de tirannie van den sterkste, en hield haar schild ter bescherming van den zwakkere uitgestrekt; zij veradelde het huisgezin, schafte de polygamie af, en verhief de vrouw tot een rang, dien zij vroeger nooit gekend had. Zij vernietigde het wreede regt des vaders over leven en dood zijner kinderen, en schafte langzamerhand de slavernij af; zij heiligde de armoede, het afbeeldsel van Hem, die geen steen had om er op te rusten; zij boezemde den landman een edel gevoel van onafhankelijkheid in, leerde den burger om den geest van liefde te vereenigen met dien van werkzaamheid, temperde den trots en verfijnde de manieren van den adel, en door de schoone instelling van de ridderschap prentte zij eene edelmoedige zelfopoffering in voor zwakken en verdrukten. Door hare gebeden en zalving wijdde zij het koningschap tot een soort van tijdelijk en ondergeschikt priesterschap, terwijl zij den koningen voortdurend met hunne regten ook hunne verpligtingen voorhield. Wie heeft de verschillende bepalingen der wetgeving

menschelijker gemaakt en den geest van zachtmoedigheid in de zoo strenge voorschriften van het strafregt doen indringen? De Kerk heeft in hare bewonderenswaardige constitutie het model van die getemperde middeneeuwsche monarchie gegeven, welke opgroeide onder de schaduw van het altaar. Zij schiep, zooals Montesquieu zelf toegaf, een nieuw volkerenregt en een nieuw regt van oorlogvoeren, overeenkomstig met haren geest van goedertierenheid en geëvenredigd aan die broederlijke eenheid, welke zij in Europa had weten te stichten.

Verspreidde zij minder zegeningen op het gebied van wetenschap, kunst en nijverheid? Hare zendelingen bevorderden de ontdekking van de nog onbekende deelen der aarde, en de prediking van het Evangelie opende een ruim veld voor handelsondernemingen. Met hare leer in de eene hand en met haar roemvolle historie in de andere, opende zij aan de edele poëzie en aan de schoone kunsten nieuwe en schitterende gezigtspunten, tot dusverre voor de Klassieke en Oostersche letterkunde ontoegankelijk. Ook zij was het, die de natuurkundige wetenschappen in het leven riep; want zij trok tusschen de natuur en den God der natuur eene juiste grenslijn, welke onbekend was aan het heidendom.

Dit alles is het werk van het rijk des H. Petrus. Hij legde de grondslagen, en zijne opvolgers, in denzelfden geest voortwerkende, hebben het reuzengebouw der Christelijke beschaving opgetrokken, dat eeuwen getrotseerd en tot kweekschool gediend heeft voor allen, die naar humaniteit, verlichting en wetenschap haakten. Niemand, hij moge der Kerk vijandelijk of goedgunstig gezind zijn, kan zich onafhankelijk van den invloed der Kerk maken, of zich op welk gebied der wetenschap ook begeven, zonder bij elke schrede menigvuldige sporen van hare werking te ontmoeten.

Neemt natuur- of meetkunde, geschiedenis of aardrijksbeschrijving, kiest de regtsgeleerdheid of het staatsregt, beoefent de wijsbegeerte of de godgeleerdheid, weest minnaar van de oude of van de nieuwere letterkunde, altijd moet gij gebruik maken van de ontdekkingen door de Kerk op dat gebied gedaan, van den stoot welken zij aan die wetenschappen gegeven heeft, van de schriften welke zij daaromtrent bewaard, overgeschreven en toegelicht heeft. Zelfs onze zoogenaamde verlichten zouden in dikke duisternis ronddolen, ware de Kerk hun niet vóór geweest, hadde zij hun het spoor niet afgebakend. Maar dezen erkennen die weldaden niet, en sieren zich liever met valsche veêren dan het goede, door eene andere hand hun geschonken, in ongekunstelde eenvoudigheid en in dankbaarheid te huldigen; het valt dan ook den menschelijken hoogmoed moeijelijk zijne eigene onmagt te belijden en ridderlijk te erkennen, dat de grond door anderen beploegd en bewerkt is, en dat hij er de vruchten van plukt. Doch wordt de Kerk en haar invloed op de Europesche beschaving door velen miskend, te dankbaarder zegenen de Katholieken wat zij voor den zedelijken, maatschappelijken en wetenschappelijken vooruitgang, van ons werelddeel inzonderheid, heeft gedaan. Vooral nu wij het achttienhonderdjarig feest van Petrus' marteldood vieren, zegenen wij de hand, die de barbaarschheid vernietigd, scholen gesticht, de wetenschap bevorderd, de zeden fijner en beschaafder gemaakt, den huiselijken haard geheiligd, het regt bevorderd en het onregt gekeerd heeft; die den staatsvorm van eene absolute tirannie in eene getemperde monarchie heeft veranderd; welke de kunsten, die ons hart tot het eenig ware, goede en schoone verheffen, heeft aangekweekt en tot nederige maar tegelijk edele dienaressen der godsdienst heeft opgeleid; die de poëzie, door haar te leeren de ver-

hevenste gevoelens van het menschelijk hart in gloeijende liederen Gode toe te zingen, heeft gekuischt en veradeld. Maar te vergeefs zouden we een einde zoeken, zoo we alles wilden opsommen, wat de Kerk heeft gedaan om ons leven te veraangenamen, het te veredelen en tevens te heiligen. Wij plukken de vruchten van haren arbeid; en wie zou dan niet in de vreugde van die zoo teedere en zorgvuldige Moeder instemmen en met volle borst het danklied medezingen, door alle voorgaande eeuwen ter harer eer aangeheven: „Over u is de heerlijkheid des Heeren opgegaan, „en gij hebt het licht ontvangen, terwijl de aarde en de „volkeren in duisternis gehuld waren; in uw licht en uwen „glans zullen de volkeren en koningen wandelen; gij zijt „de stad, werwaarts de menigte zal henenstroomen, de „schepen van de uiterste grenzen der aarde zich spoeden „en waarnaar de eilanden verlangen zullen; wier poorten „steeds geopend en noch bij dag noch bij nacht gesloten „zijn; die niet door zon of maan, maar door het eeuwig „licht des Heeren beschenen wordt en bewoond door al „de regtvaardigen. En alles zal in die stad wonderbaar „zijn; uit den kleinste zullen duizenden worden en uit „den geringste een zeer groot volk" [1]).

II.

Geen magtig rijk wordt gesticht zonder toereikende hulpbronnen; geen veroveraar heeft ooit vele volkeren aan zijne heerschappij onderworpen zonder magtige legers. Vandaar dan ook dat de Profeet Daniël al die rijken niet anders voorstelt dan onder het beeld van een arend of van een beer of van een luipaard; vooral het magtigste

[1]) Vergel. Isaïas.

en het uitgebreidste rijk schilderde hij onder het beeld van een schrikverwekkend en zeer sterk dier, dat ijzeren tanden had, alles verslond en vermorzelde en het overige met zijne pooten vertrad. Daartegenover staat het rijk des H. Petrus in zijne zwakheid. Menschelijkerwijze beschouwd was het van den beginne af krachteloos, en moest het bij den minsten aanval of bij de geringste tegenkanting ineenstorten en vergaan; maar eene innerlijke, onverwinbare kracht bezielde en versterkte het. Hij die gezegd had: „de poorten der hel zullen haar niet overweldigen" verdedigde het en maakte het voor elken vijandelijken aanval ontrefbaar. Al kwam dan ook de H. Petrus te Rome als een arm visscher, slechts door weinigen vergezeld, die even behoeftig en hulpeloos waren als hij zelf; al wekte misschien zijne nederige houding, zijne onbedrevenheid in de heidensche wijsbegeerte, zijne onaanzienlijke afkomst den spotlust der Romeinen op: hij werd gesteund door eene meer dan menschelijke magt; de Geest van sterkte en bovennatuurlijke wijsheid woonde in hem. Onder alle klassen van de Romeinsche bevolking won hij allengs volgelingen voor den Gekruiste, en legde de grondslagen van zijn geestelijk rijk in de hoofdstad zelve der afgoderij. Afgodendienaars werden Christenen; priesters, die vroeger aan de valsche goden hadden geofferd, werden aanbidders van den éénigen God; maagden, in vorige dagen aan de dienst van Vesta of andere godinnen verbonden, wijdden zich aan de verzorging van behoeftigen en ongelukkigen; wijsgeeren, die bij het woelen der driften en hartstogten te vergeefs eenige rust hadden gezocht in de beschouwing van verouderde stelsels, onderwierpen hunne rede aan de waarheden des Christendoms en vonden in de aanbidding van het Kruis de kalmte des gemoeds.

Deze overwinning, door den H. Petrus op den hoog-

moed, op de zedeloosheid, op de baatzucht bevochten, deed den spotlust, waarmede Rome's inwoners hem hadden ontvangen, in bitteren haat en wrok verkeeren. Nu werd de leer des Kruises als een aanval op de wetten van den heidenschen Staat, als een gevaar voor de afgodische tempeldienst, als een dam tegen de uitspattingen der zedeloosheid gevreesd, en moest, het kostte wat het wilde, onderdrukt of liever uitgeroeid worden. Geen middel, hoe wreed of onregtvaardig ook, mogt gespaard worden, zoo het slechts dienen kon om „de schandelijke sekte der „Christenen" te vernietigen: laster en aantijging van de onnatuurlijkste misdaden, berooving van eerambten en verstooting uit het maatschappelijk verkeer, alles werd beurtelings aangewend om de nieuwe leer te vernietigen. En toch baatte het niet. Gewelddadiger middelen moesten gebruikt worden: verbanning van den vaderlandschen grond, verminking der ledematen, zwaard en vuur, de pijnlijkste en schandelijkste folteringen werden te werk gesteld om althans in het bloed der Christenen de dienst van den Gekruiste te smoren. En niet slechts enkelen vielen als slagtoffers van de woede der heidenen, en niet slechts weinige jaren scheen de hel als losgebroken: driehonderd jaren lang hield de vervolging aan, en teisterde of beurtelings of te gelijk al de gewesten van het Romeinsche keizerrijk; millioenen belijders van Christus' naam stierven, niet met een Stoïcijnschen trots, maar met dat onwankelbaar vertrouwen en die bovennatuurlijke blijdschap, welke alleen door de zekerheid van het ware geloof kunnen ingeboezemd worden. Zoo spoedig was dan de leer des Kruises, vroeger voor allen eene ergernis, aangenomen, dat de Kerk millioenen harer kinderen als getuigen van de waarheid harer prediking en van de zuiverheid harer zedeleer kon zien vallen, zonder zelve te vergaan. En wat

baatte den Romeinschen keizers en tirannen hunne onmenschelijke wreedheid en satanische woede? *Het bloed der martelaren was het zaad der Christenen.*

Een nieuwe strijd daagde op, minder geweldig maar niet minder gevaarlijk. Maar was gene geëindigd ter beschaming der vijanden van de Kerk en tot glorie der Christelijke godsdienst, ook deze zou eene nieuwe parel schenken aan de kroon, die op het hoofd van Christus' Vertegenwoordiger prijkt. Na de drie eeuwen van vervolging kwamen onmiddellijk vier eeuwen van ketterij, en beurtelings werden alle leerstukken der Kerk aangevallen, verwrongen en ontkend. De godheid van haren Stichter werd door den trotschen Arius, die aan zijne eindige en feilbare rede het geheim der H. Drieëenheid durfde toetsen, geloochend. De grondslag, waarop de Kerk rust, werd alzoo in zijne diepste diepte bedreigd, en zou, werd de aanval niet afgeslagen, met den geheelen bovenbouw ineenstorten; maar God, die waakt en, al laat Hij soms den menschelijken hoogmoed een gevaarlijk spel spelen, toch aan den trots paal en perk stelt, redde de bedreigde eer van zijn Goddelijken Zoon, en de Kerk sprak luide en plegtig de medezelfstandigheid des Zoons met den Vader uit.

In dien Zoon Gods, die, God blijvende, mensch geworden is, erkennen wij den éénen Christus. Nestorius loochende de eenheid van persoon, Eutyches de tweevoudigheid van natuur in Christus; maar beide leerstukken werden krachtig gehandhaafd, en de twee ketters vonden een ongelukkig einde: Nestorius, eerst naar Arabië en vervolgens naar Egypte verbannen, stierf een ellendigen dood; en Eutyches, even hardnekkig als zijn voorganger, stierf ook even ongelukkig. Geen beter lot trof de ketters van latere tijden. De dwaling, uit eene en dezelfde moeder geboren, moge verschillen in vorm, maar zij is één in haar

streven en ook één in haar einde: de hoogmoed brengt haar voort, de hardnekkigheid houdt haar vol, maar ook de beschaming is steeds hare straf. Geen enkele ketterij heeft aan de Kerk eenige schade kunnen toebrengen; wat noch Arius noch Nestorius noch Eutyches vermogt, daarvoor bezweek ook Pelagius die de noodzakelijkheid der genade loochende, Sergius die in Christus slechts één wil aannam, Leo de Isauriër die de vereering der beelden verwierp; zij allen zijn een schandelijken dood gestorven, en de Kerk schitterde na hunnen aanval in grooteren luister. Het was noodig, zeide reeds de H. Paulus, dat er ketterijen kwamen, opdat zij, die beproefd waren, openbaar werden; maar wee hem, door wien de ergernis gegeven wordt: de Kerk is eene rots en *„een ieder, die op dezen steen valt, zal verpletterd worden; en op wien hij zal vallen, dien zal hij verbrijzelen."* Dertien achtereenvolgende eeuwen hebben voor de waarheid dezer woorden de schitterendste getuigenis afgelegd.

Op de list der leugentaal volgde het ruw geweld van het zwaard. Barbaarsche stammen, aangevoerd door nog barbaarscher opperhoofden, wierpen zich woedend op de pas ontluikende beschaving der eerste eeuwen; als een losgebroken vloed overstroomden zij de landen, waar zooeven de Kerk haar gezegenden invloed had doen gelden. Frankrijk noch Spanje, noch Bourgondië of Aquitanië werden gespaard; Italië zelf, ofschoon het zich veilig achtte tusschen de diepe zeeën, die zijne kusten van weerszijde bespoelen, en achter zijne hooge bergen, die het ten noorden beschermen, het zoo rijke en schoone Italië werd verwoest. De Kerk had een zwaren strijd te strijden, en volgens menschelijke berekening moest zij bezwijken: hare tempels lagen in puin, hare priesters waren verdreven of gevankelijk weggevoerd, hare kinderen of vermoord of als

slaven verkocht. En toch bezat zij nog genoeg levenskracht om het haar toevertrouwde erfdeel te beschermen. In hare majestueuse droefheid trad zij hare vijanden te gemoet, en Wandalen en Hunnen beefden voor haren blik. Attila, „de geesel Gods", Genserik die ging, waar „de wraak Gods hem henenzond", zij weken voor een zwakken Paus. Beschaamd verlieten de barbaren den grond, die het bloed zijner zonen reeds gedronken had, en moesten den gemaakten buit weder loslaten. „*Hij zal de aarde slaan met den „staf zijns monds en met den adem zijner lippen de godde-„loozen dooden*": deze voorspelling, voor eeuwen door Isaïas (XI, 4) gedaan, is door de geschiedenis gestaafd.

Nieuwe tijden bragten nieuwe rampen aan. De eens zoo schitterende zetel van den H. Chrysostomus moest, helaas! de droevige aanleiding wezen tot het beproeven van eene scheuring in de ondeelbare Kerk van Christus. De trotsche Photius en de even hoogmoedige Michaël Caerularius, beiden handlangers van overmoedige keizers, durfden zich losscheuren van die eenheid, buiten welke geen kracht, geen liefde, geen geloof mogelijk is, en werden tot veler ondergang stichters van eene *schismatieke* Kerk, die tot op onzen tijd òf een spotachtigen lach òf een diep gevoeld medelijden verwekt. Slechts één nadeel leed de Kerk: een groot deel harer kinderen werd in de dwaling medegesleept en verdwaalde in de spitsvondigheden van eene overmoedige rede, die hare uitspraak stelde in de plaats van het goddelijk gezag, en in een mensch zonder zending het opperhoofd der Kerk huldigde, terwijl zij den Paus, regtmatigen opvolger van den H. Petrus, verwierp. Maar de Kerk zelve handhaafde haar gezag, hare leer, hare sakramenten, hare onfeilbaarheid; zij bleef één en werd, niettegenstaande dien opstand van duizenden, als de eenige leermeesteres der waarheid gehuldigd. De schismatieke Kerk daarentegen

is vernederd tot slavin van een despoot en moet de handen kussen van den Paus-Keizer, die haar de vrijheid, het schoonste sieraad der godsdienst, heeft ontnomen en haar voor zijne voeten doet knielen om uit zijne hand hare leer en inrigting te ontvangen.

Zijn de verschillende partijen, welke in den loop der middeleeuwen der Kerk vijandig waren en haren ondergang gezworen hadden, gelukkiger geweest; of heeft de Kerk ook dien aanval zegevierend afgeslagen? We zouden de geheele geschiedenis van meer dan dertien eeuwen moeten doorloopen om op deze vraag een volledig antwoord te geven. Genoeg is het, hier op een of ander feit te wijzen. In den Investituur-strijd werd de vrijheid van de keuze der Bisschoppen en der andere Kerkvoogden aangevallen; maar Hendrik IV, Duitschlands keizer, moest bukken voor den grooten Hildebrand, en Hendriks opvolger het concordaat onderteekenen, waarin de regtmatige eischen van Gregorius VII bekrachtigd werden. Hendrik van Engeland durfde eene heiligschennende hand uitslaan naar de voorregten en immuniteiten der Kerk; maar de H. Thomas, ijverende voor zijn pligt en geweten, vergoot zijn bloed voor het handhaven der hem toevertrouwde goederen; en twee jaren na zijn dood lag dezelfde Hendrik op het graf van zijn slagtoffer om boete te doen voor zijn euvelmoed en hebzucht. Frederik Barbarossa wilde de tiara afhankelijk van de kroon maken; maar bij het verdrag van Venetië werd hij genoodzaakt met eigen hand de onafhankelijkheid der Kerk te onderteekenen. Philippus van Frankrijk tastte feitelijk de heiligheid en onverbreekbaarheid des huwelijks aan, maar werd door Innocentius III genoodzaakt om zijne wettige vrouw terug te nemen. Dit zijn slechts op zich zelf staande feiten, maar ze leggen de schitterendste getuigenis af zoowel van de onverwinbare

kracht der Kerk als van de beschaming, welke allen volgde, die zich een aanslag tegen haar gezag durfden veroorloven. En slaagden de Morozia's, de Crescentiussen beter, toen zij den Paus tot speelbal hunner heerschzucht wilden maken? Waren de Frangipani's, de Colonna's, de Ghibellinen gelukkiger, toen zij voor de oppermagt der Duitsche keizers streden, en den Paus tot voornaamsten staatsdienaar van een nieuwerwetsch caesarisme wilden verlagen? Wat baatte het aan Arnold van Brescia, die de volkssoevereiniteit in de plaats van het Pauselijk gezag predikte; aan Lodewijk van Beijeren, toen hij, met al de Ghibellinen van Italië, met de heerschzuchtige Visconti's van Milaan, met de dweepende Fraticelli uit de Franciscaner-orde verbonden, de Kerk aan zijne grillen wilde onderwerpen en zelf als Paus handelen, slechts den schijn van magt aan een tegen-Paus van zijn maaksel in handen gevende? Hun einde geleek aan den dood van den ongelukkigen Conradijn, die als laatste afstammeling van het der Kerk zoo vijandelijke huis der Hohenstaufen op het schavot te Napels stierf. Er is geen gebied, waarop de Kerk niet is aangevallen, er is geen tijd geweest, waarin zij niet tegen eene of andere partij of tegen deze of gene dwaling te strijden had, maar bij elke gelegenheid en altijd heeft de Kerk een triumfgezang mogen aanheffen en hare vijanden met schande en beschaming overladen. Zelfs de zoo bange tijden van het Avignonsche tijdperk schonken haar eene nieuwe overwinning: die tijd van beproeving bewees van den eenen kant den onvergankelijken duur van haar geestelijk gezag, dat van residentie kan verwisselen zonder van natuur te veranderen, en van den anderen kant de zekerheid van hare tijdelijke magt, welke haar in al hare lotgevallen is gevolgd.

Het is naauwelijks noodig, dat wij nog het Protestantisme noemen: een ieder weet, wat er van geworden is,

Zeker was het een gevaarlijke aanval, toen Luther het Goddelijk gezag der Kerk loochende, hare leer verwierp, hare inrigting en instellingen aan de spotternij eener brooddronken menigte overleverde, en met behulp van den duivel eene nieuwe leer verkondigde, die de vruchtbare moeder werd van roof, moord en opstand, van ongeloof en verregaande onzedelijkheid. Maar vraagt het aan zijne volgelingen, of de verwachting, die de eerste en latere Hervormers van hun opzet koesterden, vervuld is? of de Kerk, die zij vernietigen wilden, is vergaan? of de rots, waartegen zij hunne geduchte slagen rigtten, omvergeworpen is; of de Paus, dien zij den ondergang hadden gezworen, niet meer heerscht over tweehonderd millioen Katholieken? De Kerk heeft toen duizenden harer kinderen verloren, en zij betreurt voortdurend het verlies van zoovelen, die zij zoo gaarne met haar geloof zou verlichten en met hare liefde koesteren; maar niettemin zij bestaat, zij telt meer ledematen, en is naauwer met haar zigtbaar Opperhoofd vereenigd dan ooit te voren. Het Protestantisme daarentegen ziet zijne edelste kinderen tot de Katholieke Kerk terugkeeren; het is een rijk in zich zelf verdeeld, vol onrust, scheuring en verdeeldheid. „Wie met Mij niet vergadert, die verstrooit" (Luc. XI, 23): in deze woorden is de geschiedenis en de toestand van het Protestantisme geschetst.

Evenals de dwaling der Hervorming is ook hare dochter de revolutie krachteloos tegenover de Kerk, en hare steeds vermeerderde woede is slechts een bewijs te meer van hare onmagt. Zij heeft wapenen, hartstogtelijke aanvoerders en dweepende volgelingen; zij beschikt over tallooze genootschappen, over legers, en toch, zoo dikwijls zij hare helsche werktuigen tegen de rots, waarop Gods Stedehouder troont, gerigt heeft, zijn de slagen, door hare

hand toegebragt, op haar zelve teruggekomen. Nemen wij de laatste tachtig of negentig jaren, en overal en gedurende al dien tijd ontmoeten we denzelfden uitslag van den strijd tusschen de Kerk en de revolutie. Satan had eene philosophie in het leven geroepen, die haar hoogste toppunt van bedorvenheid bereikte, toen een harer corypheën de godslastering uitsprak: „Ecrasez l'infâme"; maar ook toen sprak God het woord der verwerping over haar uit, en de hoofden der nieuwe leer stierven of in wanhoop, of op het schavot, of maakten zelf een einde aan hun verdierlijkt leven. Een moedig en ondernemend krijgsman drukte verder den kop dier hydra in, en scheen bestemd te wezen om de orde te herstellen, tucht en zeden te doen herleven. Maar hij vergat zijne roeping en verkondigde het ruwe regt van den sterkste; zelfs durfde hij eene heiligschennende hand aan den Paus slaan; doch ook toen was het uur der straf voor hem gekomen. De wintervorst deed de wapenen uit de handen zijner soldaten vallen, en hij zelf, eerst geslagen door hen, die hij zooeven nog zijne vasallen noemde, vervolgens diep vernederd, moest zijn wisselvallig leven op eene naakte rots eindigen, terwijl de Paus weder troonde op den zetel, die voor een Napoleon II bestemd was. Het is waar, troonen zijn omvergeworpen, rijken en staten zijn vernietigd, en dit alles door de magt der revolutie; maar tegenover de Kerk vermag zij niets. Zij dreigt, zij raast en vloekt, maar eene geheimzinnige magt doet haar van schrik terugdeinzen. Rome is heilbrengend voor degenen die het met eerbied en kinderlijke onderwerping, Rome is noodlottig voor allen die het met vijandelijk opzet naderen.

Wij hebben slechts geschetst, en toch welk een tafereel! De Kerk Gods heeft achttien eeuwen lang gestreden, maar ook achttien eeuwen lang gezegevierd. Tallooze vij-

anden zijn tegen haar opgestaan en hebben alle hulpmiddelen tegen haar aangewend; de Kerk daarentegen streed dikwijls of liever altijd zonder stoffelijke middelen, maar zij werd gesteund door den H. Geest, die haar onfeilbaarheid in hare leer, duurzaamheid in haar bestaan, overwinning in elken strijd verzekerde. De H. Petrus, haar eerste Paus, trad het eerste in het strijdperk; het martelaarschap was zijn koningsmantel, het kruis was zijn troon en toen hij stierf, vierde de Kerk haar eerste overwinning. Zijne opvolgers hebben hem niet verloochend, maar onverschrokken zijne bloedige voetstappen gedrukt, en bij zijne overwinning zegepraal op zegepraal gevoegd; want „dit is", zegt de H. Hilarius, „aan de Kerk eigen, dat zij „overwint, als zij bestookt wordt; dat zij begrepen wordt, als „zij beschuldigd wordt; dat zij wint, als zij verlaten wordt."

Hebben wij niet het volste regt om het achttiende eeuwfeest van den marteldood des H. Petrus het feest van de vreugde der Katholieken, den dag van de beschaming hunner vijanden te noemen? Blijde herdenken wij den dag, waarop de eerste Paus met zijn dood het begin der Kerk heiligde; blijde zien wij terug op de achttien eeuwen, welke achter ons liggen, zonder eenige vrees voor de toekomst. Vrij mogen de ongeloovigen den nabijzijnden ondergang der Kerk voorspellen: wij zijn gerust. Reeds gedurende achttienhonderd jaren zijn alle vijanden der Kerk beschaamd, reeds achttienhonderd jaren heeft de Kerk overwonnen; dit alleen is een onderpand van zekerheid, dat de volgende eeuwen getuigen zullen zijn van dezelfde beschaming en van dezelfde zegepraal. Maar de Katholiek heeft nog een krachtiger bewijs, het onfeilbaar woord, door de eeuwige waarheid gesproken:

De Kerk staat op eene rots, en al de magten der hel zullen haar niet kunnen overweldigen.

PAUSELIJKE VEROORDEELING VAN DE VRIJMETSELARIJ EN VERDERE GEHEIME GENOOTSCHAPPEN.

Ieder, die zich het genoegen gaf om met aandacht de nalezing in te zien, welke „*De Katholiek*" in zijn nummer van Maart op het schrijven van Broeder Noordziek aanbood, voelde, dunkt mij, het verlangen in zich oprijzen om nader kennis te maken met de Allocutie, die aanleiding gaf tot zooveel onredelijke tegenspraak. Aan dit verlangen wenschen wij tegemoet te komen, en laten daarom met het officiële stuk ook tevens de vertaling volgen. Wie weet, of zulks bovendien den een of anderen *verlichten* Katholiek, die in zijn Liberalisme meent, dat men zonder schade voor zijne Katholiciteit tot die met philanthropie en humaniteit dweepende orde kan toetreden, de oogen niet opent en hem van zijne dwaling terugbrengt; wie weet, of het voor menigen Broeder geene gelegenheid is om eindelijk eens kennis te maken met een Pauselijk woord, waarover hij reeds lang met hart en mond zijne veroordeeling uitsprak.

Sanctissimi Domini nostri Pii

DIVINA PROVIDENTIA PAPAE IX

ALLOCUTIO

habita in Consistorio die XXV Septembris MDCCCLXV.

VENERABILES FRATRES!

Multiplices inter machinationes artesque, quibus Christiani nominis hostes adoriri Ecclesiam Dei, eamque, irrito licet conatu, labefactare atque exscindere ausi sunt, recensenda procul dubio est, Venerabiles Fratres, perversa illa hominum societas, quae *Mas-*

sionica vulgo nuncupatur, quaeque, in latebris primum tenebrisque coacta, in communem exinde perniciem religionis humanaeque societatis erupit. Cujus insidias ac fraudes ubi primum detexerunt Praedecessores Nostri Romani Pontifices, pastoralis officii memores, nihil morae interponendum existimarunt, quominus sectam illam, scelus anhelantem, multa ac nefaria rei sacrae et publicae molientem, auctoritate sua coercerent ac damnationis sententia tamquam jaculo confoderent et profligarent. Enimvero Clemens XII Praedecessor Noster Apostolicis suis Litteris eamdem sectam proscripsit, reprobavit ac fideles universos ab illa nedum ineunda, sed vero etiam quovis modo promovenda juvandaque deterruit, indicta excommunicationis poena, ipso facto incurrenda et per Romanum dumtaxat Pontificem relaxanda. Quam porro justam ac debitam damnationis sententiam Benedictus XIV edita Constitutione confirmavit, summosque Catholicos Principes haud excitare praetermisit, ut ad convellendam perditissimam sectam et a communi periculo propulsandam vires omnes curasque conferrent. Atque utinam supremi iidem Principes Decessoris Nostri vocibus aures praebuissent, utinam in causa tam gravi non remissius egissent, numquam certe fuissent deplorandi nostra patrumque memoria tanti seditionum motus, tanta bellorum incendia, quibus Europa universa conflagravit, tanta denique malorum acerbitas, quibus afflictata est atque adhuc afflictatur Ecclesia. Jamvero quum improborum furor minime conquiesceret, recens ortam *Carbonariorum* sectam, in Italia praesertim longe lateque propagatam, Pius VII Praecessor Noster anathemate perculit, parique incensus animarum studio Leo XII tum superiores, quas memoravimus, clandestinas societates tum quascunque alias, quovis tandem nomine appellatas, quae contra Ecclesiam civilemque potestatem conspirarent, Apostolicis suis Litteris condemnavit atque universis fidelibus sub gravissima excommunicationis poena prohibuit. Attamen impensa haec Apostolicae sedis studia haud illum habuerunt exitum, qui fuisset exspectandus. Neque enim domita et cohibita nunquam est *Massonica* haec, de qua loquimur, secta, verum ita longe lateque diffusa, ut difficillimo hoc tempore ubicunque gentium impune se jactet atque audacius efferatur. Quam rem inde Nos repetendam magna ex parte existimavimus, quod plerisque, ignorantia fortasse iniquorum consiliorum, quae in clandestinis iis coetibus agitantur, falsa insederit opinio, innoxium hoc esse societatis genus atque institutum, quod in adjuvandis hominibus eorumque relevandis aerumnis

unice versetur; nihil proinde contra Ecclesiam Dei ex illo esse pertimescendum. Id vero quantopere abhorreat a veritate, ecquis non intelligat? Quid enim sibi vult illa hominum cooptatio, cujuscunque tandem religionis et fidei sint? Quid illa sibi volunt clandestina conventicula, quid severissimum jusjurandum, ab iis prolatum, qui huic sectae initiantur, nunquam se quidquam patefacturos, quod pertinere ad illam possit? Quo tandem spectat inaudita poenarum atrocitas, quibus se devovent, si forte a juramenti fide desciscant? Impia certe quidem ac nefaria ea societas sit oportet, quae diem lucemque tantopere reformidat; qui enim male agit, ut scripsit Apostolus, odit lucem. Jamvero quam longe dissimiles ab hac dicendae sunt piae fidelium societates, quae in Catholica Ecclesia florescunt. Nihil in eis retrusum atque abditum; patent omnibus leges, quibus reguntur; patent, quae juxta Evangelii doctrinam exercentur, opera caritatis. Atqui Catholicas hujusmodi sodalitates tam salutares, tam excitandae pietati recreandisque pauperibus opportunas oppugnari alicubi et vero etiam deleri non sine dolore videmus, dum contra fovetur vel saltem toleratur tenebricosa *Massonica* societas, tam Ecclesiae Dei inimica, tam periculosa etiam securitati regnorum. Illud vero graviter Nos et acerbe ferimus, Venerabiles Fratres, quod in hujusmodi reprobanda secta, juxta Decessorum Nostrorum Constitutiones, segnes nonnullos esse et quasi indormientes videamus, quos in re tam gravi commissi muneris et officii ratio excitatissimos poscit. Quod si qui in hac opinione versantur, Apostolicas Constitutiones, contra occultas sectas earumque asseclas et fautores sub poena anatbematis editas, nullam habere vim iis in regionibus, ubi a civili potestate memoratae sectae tolerantur, ii certe vehementer errant; ac Nos pravae hujus doctrinae commentum alias, ut scitis, Venerabiles Fratres, reprobavimus iterumque hodierno die reprobamus et condemnamus. Numquid enim suprema illa pascendi regendique universi dominici gregis potestas, quam in persona Beatissimi Petri a Christo Domino acceperunt Romani Pontifices, ac supremum inde, quod exercere in Ecclesia debent magisterium, a civili pendeat potestate aut aliqua ratione coerceri ab illa possit et coarctari? Quae cum ita sint, ne minus cauti homines juvenesque in primis decipiantur, ac ne ex Nostro silentio aliqua tuendi erroris arripiatur occasio, Apostolicam attollere vocem decrevimus, Venerabiles Fratres; atque hic in consessu Vestro memoratas Praedecessorum Nostrorum Constitutiones confirmantes, *Massonicam* illam aliasque ejusdem generis societates, quae specie tenus diversae in dies

coalescunt, quaeque contra Ecclesiam vel legitimas potestates seu palam seu clandestine machinentur, auctoritate Nostra Apostolica reprobamus et condemnamus, atque omnibus Christi fidelibus, cujuscunque conditionis, gradus ac dignitatis, et ubicumque terrarum sint, tamquam per Nos proscriptas et reprobatas haberi volumus sub iisdem poenis, quae in memoratis Praedecessorum Nostrorum Constitutionibus continentur. Nunc, quod reliquum est, pro paterni animi Nostri studio monemus et excitamus fideles, qui forte ejusmodi sectis nomen dederint, ut ad saniora se consilia recipiant, funestosque illos coetus et conventicula deserant, ne in sempiternae ruinae baratrum prolabantur; reliquos vero fideles omnes, pro sollicita qua urgemur animarum cura, vehementer hortamur, ut a dolosis sectariorum labiis caveant, qui quamdam honesti speciem prae se ferentes contra Christi religionem et legitimos principatus inflammato odio feruntur, idque unum spectant atque agunt, ut jura quaeque tam divina quam humana pessumdent. Noverint, hos sectarum gregales tamquam lupos esse, quos ovium pelle contectos ad exitium gregis venturos praedixit Christus Dominus; noverint, in eorum numero esse habendos, a quorum consuetudine congressuque sic nobis interdixit Apostolus ut nec ave illis dicere diserte praeceperit. Faxit nostrum omnium precibus exoratus dives in misericordia Deus, ut auxiliante gratia sua redeant insipientes ad cor errantesque in viam justitiae reducantur; faxit, ut compresso perditorum hominum furore, qui per supra memoratos coetus impia ac nefaria moliuntur, a tam multis tamque inveteratis malis recreari aliquando tum Ecclesia tum humana societas possit. Quae ut Nobis ex votis succedant, deprecatricem apud clementissimum Deum adhibeamus sanctissinam Virginem Dei ipsius matrem ab origine immaculatam, cui datum est Ecclesiae hostes atque errorum monstra confringere; nec non patrocinium imploremus Beatorum Apostolorum Petri et Pauli, quorum glorioso cruore Alma haec Urbs consecrata est. Horum ope atque auxilio quod a divina bonitate flagitamus facilius Nos assecuturos confidimus.

ALLOCUTIE

VAN Z. H. PAUS PIUS IX,

gehouden in het geheim Consistorie op den 25 September 1865.

EERWAARDIGE BROEDERS!

Onder de vele kuiperijen en kunstgrepen, waarmeê de vijanden van het Christendom het bestonden de Kerk Gods aan te randen en — hoewel te vergeefs — te doen wankelen en te vernietigen, moet ongetwijfeld, Eerwaardige Broeders, de booze Vereeniging gerangschikt worden, die gewoonlijk den naam van Vrijmetselaars-Vereeniging draagt en die, na eerst hare vergaderingen in schuilhoeken en duisternissen gehouden hebben, later te voorschijn trad om den gemeenschappelijken ondergang van godsdienst en van burgermaatschappij te bewerken. Zoodra echter onze Voorgangers, de Bisschoppen van Rome, hare lagen en bedriegerijen ontdekten, meenden zij, hunnen herderlijken pligt indachtig, geen enkel oogenblik te moeten aarzelen, om die misdrijf ademende en allerlei boosheid tegen Kerk en Staat smedende sekte met hun gezag te bedwingen en met hun doemvonnis als met een schicht te treffen en te verslaan.

Bij Apostoliesch Schrijven immers veroordeelde en doemde onze Voorganger Clemens XII deze zelfde sekte en schrikte er alle geloovigen van af niet slechts om tot haar toe te treden, maar ook om haar op eenige wijze te bevorderen en voort te helpen, door als straf de excommunicatie te bepalen, die door het feit alleen beloopen werd en slechts door den Paus van Rome kon opgeheven worden. Dit regtvaardig en verdiend doemvonnis bevestigde Benedictus XIV in zijne Constitutie, terwijl Hij niet naliet de voornaamste Katholieke vorsten aan te sporen om alle krachten en pogingen te vereenigen ten einde die heillooze sekte uit te roeijen en het gemeenschappelijk gevaar af te wenden. Ach! hadden die vorsten aan deze woorden van onzen Voorganger het oor geleend; hadden zij in eene zaak van

zooveel gewigt niet al te toegevend gehandeld, dan, ongetwijfeld, zouden er, in onzen en in vroegeren tijd, nooit zoovele oproeren, nooit zoovele oorlogen, die geheel Enropa in vnnr en vlam zett'en, nooit ook zoovele bittere rampen, die de Kerk teisterden en ook nu nog teisteren, te betreuren zijn geweest. Daar echter de woede der boozen niet rustte, trof onze Voorganger Pius VII de onlangs ontstane en vooral in Italië wijd en zijd verspreide sekte der Carbonarii met zijn doemvonnis, terwijl Leo XII, door gelijken zielenijver aangevunrd, èn de vroegere door Ons vermelde geheime genootschappen èn elke andere, die, onder welken naam ook, tegen de Kerk en de Staatsmagt zamenspannen, in zijn Apostolicsch Schrijven veroordeelde en aan alle geloovigen op straffe van excommnnicatie verbood. Doch al deze door den Heiligen Stoel aangewende pogingen hebben den uitslag niet gehad, die verwacht had mogen worden. De Vrijmetselaars-sekte immers, over welke Wij spreken, is niet alleen nooit ten onder gebragt en bedwongen, maar heeft zich bovendien allerwege zoozeer verspreid, dat zij zich in deze droevige dagen overal ter wereld straffeloos verheft en immer stoutmoediger het hoofd opsteekt. En zulks meenen Wij grootendeels hieraan te moeten toeschrijven, wijl menigeen, in zijne onbekendbeid met de booze plannen die in deze geheime bijeenkomsten gesmeed worden, de lengenachtige meening is toegedaan, dat de genootschappelijke instelling, wijl zij zich enkel en alleen met het helpen der menschen en met het lenigen hunner nooden zou bezig houden, een onschadelijk iets is, waarnit dan ook voor de Kerk Gods niets te vreezen valt. Doch wie is er die niet inziet, hoezeer zulks van de waarheid afwijkt? Immers wat beteekent dat aannemen van menschen, onverschillig welk godsdienstig geloof zij zijn toegedaan? Waartoe dienen die geheime bijeenkomsten; waartoe die strenge eed, afgelegd door allen die tot de sekte toetreden, dat zij nooit het minste zullen openbaren wat met haar in betrekking kan staan? Wat eindelijk beoogen die ongehoord wreede straffen, welke zij op zich nemen, zoo zij soms van hun eed mogten afwijken? Goddeloos voorzeker en afschuwelijk moet wel het genootschap zijn, dat zoozeer voor het daglicht huivert; want wie boos handelt, gelijk de Apostel schrijft, haat het licht. Hoe eindeloos verschillen hiervan de godvruchtige Vereenigingen der geloovigen, die in de Katholieke Kerk bloeijen! In dezen is niets geheim, niets verborgen; de wetten, waarnaar zij bestuurd worden, liggen voor allen bloot; bloot liggen de werken, die er overeenkomstig de

Evangelie-leer beoefend worden. En toch, dergelijke zoo heilzame, ter aankweeking van godsvrucht en verkwikking der armen zoo geschikte Broederschappen zien Wij tot onze smart hier en daar bestrijden, ja soms vernietigen, terwijl daarentegen die duisternislievende Vrijmetselaars-Vereeniging, die Gods Kerk zoo vijandig en voor de rust van den Staat zoo gevaarlijk is, beschermd of ten minste geduld wordt. Dit echter, Eerwaardige Broeders, doet ons droevig en pijnlijk aan, dat Wij eenigen, wier ambt en pligt bij eene zaak van zoo groot belang de hoogste waakzaamheid vordert, in het afkeuren van deze sekte, overeenkomstig de Constitutiën van onze Voorgangers, zoo traag en alsof zij er bij inslapen zien te werk gaan. En mogten eenigen in den waan verkeeren, dat de Apostolische Constitutiën, die op straf van excommunicatie tegen de geheime sekten met hare aanhangers en begunstigers zijn uitvaardigd, niet de minste kracht hebben in streken, waar genoemde sekten door de burgerlijke magt geduld worden: dezen dwalen ongetwijfeld deerlijk, en gelijk Wij dit booze leerverzinsel, zooals gij weet, Eerwaardige Broeders, vroeger veroordeeld hebben, zoo veroordeelen en doemen Wij het heden andermaal. De oppermagt om de geheele kudde des Heeren te weiden en te besturen, welke de Roomsche Pausen, in den persoon van den gelukzaligen Petrus, van Christus onzen Heer ontvangen hebben, en het opperst leerambt, dat zij dientengevolge in de Kerk moeten uitoefenen, hangt immers niet af van de burgerlijke magt en kan door haar op geenerlei wijze beperkt en ingekort worden? Daarom dan ook, opdat min voorzigtige lieden en vooral jongelingen zich niet laten bedriegen, en opdat men in ons stilzwijgen niet het minste voorwendsel vinde om de dwaling te verdedigen, hebben Wij besloten, Eerwaardige Broeders, onze Apostolische stem te verheffen, en terwijl Wij hier in uwe vergadering de reeds vermelde Constitutiën van onze Voorgangers bevestigen, veroordeelen en doemen Wij met ons Apostoliesch gezag het Vrijmetselaars-genootschap en de andere soortgelijke, alleen in vorm verschillende genootschappen, die met iederen dag aangroeijen, en hetzij openlijk hetzij in het geheim tegen de Kerk of tegen de wettige magt kuipen en eischen Wij, onder dezelfde straffen, die in bovengenoemde Constitutiën van onze Voorgangers vervat zijn, dat zij door allen, die in Christus gelooven, van welken stand, rang of waardigheid zij ook mogen zijn en waar ter wereld zij zich ook bevinden mogen, als door Ons verboden en veroordeeld zullen worden aangezien Nu rest Ons nog, dat Wij overeenkomstig het gevoel

van ons vaderhart de geloovigen, die zich welligt bij dergelijke sekten hebben laten inlijven, vermanen en aansporen om tot betere gedachten te komen en die heillooze vergaderingen en bijeenkomsten te verlaten, opdat zij niet neêrstorten in den afgrond van het eeuwig ongeluk. De overige geloovigen echter vermanen Wij, krachtens den zielenijver die Ons dringt, ten sterkste, dat zij zich wachten voor de bedriegelijke taal der sektarissen, die zich onder zekeren schijn van braafheid voordoen, maar door gloeijenden haat tegen de godsdienst van Christus en tegen de wettige vorsten worden voortgedreven en op niets anders doelen en uit zijn dan op de vernietiging van alle zoowel goddelijk als menschelijk regt. Zij moeten weten, dat deze sekten-volgelingen als de wolven zijn, van welke Christus voorzeide, dat zij met schapenvacht bedekt komen zouden om de kudde te verdelgen; zij moeten weten, dat dezen onder het getal van hen behooren gerangschikt te worden, wier omgang en verkeer de Apostel ons zóózeer verbood, dat hij ons uitdrukkelijk beval hun zelfs geen groet te schenken. Geve de in barmhartigheid rijke God, door ons aller smeekingen verbeden, dat met behulp zijner genade de dwazen tot bezinning komen en de dwalenden zich op den weg der geregtigheid laten terugbrengen! Geve Hij, dat de woede der bedorven menschen, die door middel der genoemde Vereenigingen zooveel schandelijke goddeloosheden stichten, bedwongen worde, en zoowel burgermaatschappij als Kerk eindelijk van zoovele en zoo ingekankerde rampen verademe! Doch laten wij, opdat ons zulks naar wensch gebeure, de Allerheiligste Maagd en onbevlekt ontvangen Moeder van God zelven, wie het gegeven is de vijanden der Kerk en de gedrogtelijkste dwalingen te overwinnen, als voorspreekster bij den goedertieren God nemen, alsmede ook de bescherming inroepen van de zalige Apostelen Petrus en Paulus, met wier roemrijk bloed deze Eerwaardige Stad gewijd is. Door hunne hulp en bijstand vertrouwen wij gemakkelijker te zullen verkrijgen, hetgeen wij van Gods goedheid afsmeeken.

VERSCHEIDENHEDEN.

VERBODEN BOEKEN.

Bij dekreet van 9 April 1866 heeft de H. Congregatie van den Index de volgende schriften verboden:

Mélanges philosophiques et religieux, par Bordas-Demoulin. Paris. 1846.

Essais sur la réforme catholique, par Bordas-Demoulin. Paris. 1856.

Oeuvres posthumes de Bordas-Demoulin, publiées avec une introduction et des notes par F. Huet. Paris. 1861.

Histoire de la vie et des ouvrages de Bordas-Demoulin, par F. Huet. Paris. 1861.

La Science de l'esprit, principes généraux de philosophie pure et appliquée, par F. Huet. Paris. 1864.

Le problème de la vie, recherche des bases d'une philosophie pratique, par Jacques Legrand. Paris 1864.

L'Ame au point de vue de la science et de la raison, par J. P. Chevalier de Saint-Pol en Artois. Paris. 1863.

Storia documentata di Carlo Quinto in correlazione all' Italia, del Professore Giuseppe de Leva. Volume I. Venezia. 1864.

Lettere ad un amico intorno ai beni ecclesiastici, di A. B. P. Lugano. 1865.

Notizie storiche sull' origine del dominio temporale dei Papi, per cura di P. A. M. Professore di Filosofia e Matematiche. Napoli. 1865.

Troppo tardi, ossia la questione romana sotto nuovo aspetto studiata in Europa da Aurelio Turcotti a fronte di quella studiata in Roma da Pier Carlo Boggio. Torino. 1866.

Problemi di Teologia Cristiana per Mariano Maresca, deputato al parlamento nazionale. Parte I: Dio. Torino. 1863.

En bij dekreet van 11 Junij 1866, deze:

La Vita di Gesù Cristo, pel Teologo Felice Cuniberti Parroco di S. Giovanni in Savigliano. Savigliano. 1866. *Donec corrigatur.*

Les Apôtres, par E Renan. Paris. 1866.

Le Catholicisme romain en Russie. Études historiques, par M. le Comte Dmitry Tolstoy. Paris. 1864.

La pluralité des existences de l'âme, par André Pezzani, avocat à la Cour Impériale de Lyon. 3e édition. Paris. 1835.

Histoire de la litérature anglaise, par H. Taine. Paris. 1863.

Michelet, *Bible de l'humanité*. Paris. 1863.

Etudes historiques et critiques sur les origines du Christianisme, par A. Stap. Paris. 1865.

Freiherr J. Heinrich von Wessenberg, sein Leben und Wirken, zugleich ein Beitrag zur Geschichte der neuern Zeit, von D. Joseph Beck, grossherzoglich-Badischen Geheimen Hofrath. Freiburg. 1862.

J. Heinrich von Wessenberg, ein deutsches Lebensbild, von D. Joseph Beck, grossherzoglich-Badischen Hofrath. Freiburg. 1863.

DEKREET VAN DE H. CONGREGATIE DER AFLATEN.

Blijkens het volgende antwoord dezer H. Vergadering is het voor het verdienen der aflaten, die aan het bidden van den *Angelus* verleend zijn, geen vereischte, dat de klok, welke den *Angelus* luidt, gewijd zij.

Utrum ad effectum lucrandi indulgentias, a Summis Pontificibus concessas fidelibus, qui orationem vulgo dictam *Angelus Domini*, certis quibusdam diei horis ad campanae pulsum pie recitaverint, requiratur ut campana sit ritu ab Ecclesia præscripto benedicta? S. Congregatio Indulgentiis sacrisque Reliquiis præposita die 29 Augusti 1864 respondendum censuit ad propositum dubium: *negative*.

NIEUW BEWIJS VAN DE LIEFDE DER ITALIANEN VOOR DEN PAUS.

De graaf Boschetti te Modena heeft de gelukkige gedachte gehad om aan het allergunstigst bekende, het uitmuntend Katholieke blad „*Unita Catholica*" voor te stellen, dat de honderd steden van Italië op den 29 Junij, het duizendjarig anniversarium van den marteldood des H. Petrus, den H. Vader een groot album en daarbij eene aanzienlijke geldsom zouden aanbieden. Het doel was om ook ter gelegenheid van deze plegtige feestviering een nieuw

bewijs van Italië's gehechtheid aan den Paus-Koning te geven en den zwaar beproefden Pius in zijn lijden eene nieuwe ondersteuning te schenken. Het album zou versierd zijn met de wapenen van den H. Stoel en het portret van Z. H.; daar rondom zouden de wapens der honderd steden geteekend worden met aanduiding der som, door elke stad gegeven. Dit echt Katholieke plan heeft algemeenen bijval gevonden en is volkomen gelukt. De inschrijvingen uit alle deelen van Italië, van de Alpen totaan Sicilië, zijn reeds zeer talrijk en aanzienlijk. Inteekeningen van 100 en 200 francs maandelijks zijn niet zeldzaam; ook kleinere inschrijvingen worden aangenomen, en maken eene speling tusschen 100 en 5 francs per maand. Italië, het voorheen uitsluitend Katholieke land, is dus nog niet geheel ontaard noch in den maalstroom der revolutie verzwolgen, maar geeft nog voortdurend nieuwe bewijzen van zijn geloof. Mogten de ware Katholieken door hunne liefde de genade van terugkeer verwerven voor hunne afgedwaalde landgenooten!

Nadat het bovenstaande was afgedrukt, lazen we in „*De Tijd*": „Op denzelfden dag (3 Julij 1867) verleende de Paus een audiëntie aan de 1500 Italianen, die, als de vertegenwoordigers van 100 italiaansche steden, een adres kwamen aanbieden, waarin in de levendigste bewoordingen de gevoelens van achting, eerbied en gehechtheid aan den H. Stoel en Z. H. Pius IX werden uitgedrukt. Graaf Boschetti bood dit adres aan. De H. Vader was er zigtbaar door getroffen, en meermalen moest hij zijn toespraak afbreken, door de tranen, die zijn oogen ontrolden. In deze toespraak, zeide de H. Vader, dat juist dezen dag de gedenkdag was van den aanval der revolutionnaire legers in 1796 op Rome, maar dat hij tevens een anderen aanval op de Eeuwige Stad in het geheugen terugriep, die niet door den vijand gepleegd werd, terwijl ditmaal op dezen dag een groote manifestatie plaats had. Z. H. bedankte den afgevaardigden voor de edelmoedige offers, welke zij hem bragten — zij beliepen, naar men zegt, ongeveer een millioen franken — en zeide dat hij hen beschouwde als de vertegenwoordigers van het oude, aan den H. Stoel verknochte Italië, en niet van het nieuwe Italië, dat hem op de onregtvaardigste wijze van zijn bezittingen beroofd had.

DE TAAK DES CHRISTENDOMS

IN BETREKKING

TOT DE MAATSCHAPPIJ.

(*Vervolg van* Dl. LI, bl. 193.)

VII.

Uit hetgeen wij tot nu toe onder bovenstaanden titel in dit tijdschrift verhandelden, is de gevolgtrekking gemakkelijk te maken, dat hetgeen de moderne wetenschap en de moderne Staat zouden willen: *Kerk en Staat te scheiden*, eene onmogelijkheid is. Het Christendom of liever de Kerk van Christus heeft eene taak in betrekking tot de menschelijke maatschappij (en daartoe behoort de Staat) te vervullen, en het is van de stichting van Christus, van de Kerk niet te verwachten, dat zij aan de haar opgelegde taak ontrouw zou worden. Zij is de onvergankelijke maatschappij; hare zending strekt zich uit *tot alle volken* en *tot aan het einde der eeuwen*, en de maatschappij heeft nog niet die volkomenheid bereikt, dat de Kerk hare taak als geëindigd zou kunnen beschouwen.

De leer, dat *de Kerk van den Staat en de Staat van de Kerk moet gescheiden worden* (*Syllabus*, LV), die leer is

niet uitgegaan van de Kerk, maar wordt door haar als eene valsche leer, als dwaling veroordeeld. En het is geen gering bewijs voor den magtigen invloed der dwaling, dat dergelijke leeringen door zoovele geesten als waarheid aangenomen en zelfs pogingen aangewend worden om ze toe te passen. Doch tevens moeten wij ook besluiten, dat er in die stelling eenige schijn van waarheid verborgen is, waardoor de geesten misleid worden, zoodat velen door den drang der omstandigheden begrijpen, dat er voor de maatschappij geen behoud mogelijk is, dan door zich te scheiden van die valsche kerken, die, na den Staat vermeesterd te hebben, hem nu den ondergang te gemoet voeren.

De valschheid echter van de stelling: *de Kerk moet van den Staat*, *de Staat van de Kerk gescheiden worden* kan, naar onze meening, niet dikwijls genoeg aangetoond worden, en wij achten het daarom niet noodig, bij onze lezers ons te verontschuldigen, dat wij telkens daarop terugkomen.

De mensch als maatschappelijk wezen moet in maatschappij zijn met God en met zijne medemenschen. Deze tweevoudige maatschappelijke betrekking des menschen wordt uitgedrukt in twee afzonderlijke maatschappijen, *Kerk* en *Staat*; zoo is de door God gestelde orde. Dezelfde mensch is lid van beide maatschappijen, die beide op hare wijze aan het eeuwig en tijdelijk heil des menschen dienstbaar zijn. Om dus *Kerk* en *Staat* te scheiden, zou men den mensch zelven moeten scheiden. Men zou de leden der Kerk moeten sluiten buiten den Staat, en de leden des Staats buiten de Kerk. In de plaats van een mensch en eene menschheid zou men twee vijandige maatschappijen moeten vormen, die nogtans uit de natuur der dingen gestadig in elkander ingrijpen, omdat dezelfde mensch lid is van beide.

Verder, wat verstaat men onder *Kerk*, wat onder *Staat?* Onder *Kerk* kan wel niets anders verstaan worden dan de door Christus gestichte Kerk, de Christelijke. Die *Kerk* nu is één en eenig; want Christus heeft slechts ééne Kerk gesticht, en van diegenen, welke zich Christelijke Kerk noemen, kan slechts ééne de ware zijn. Aan die Kerk is door haren Stichter eene zending opgedragen in betrekking tot de maatschappij. Die zending is niet om de bestaande maatschappij met hare verdeeling van volken en Staten te vernietigen, of zich daarvoor in de plaats te stellen. Christus zelf werd in een Staat geboren, erkende de overheden van den Staat, gehoorzaamde aan zijne wetten, betaalde schatting en leerde den keizer te geven, wat des keizers is. Hij verbood zelfs den opstand en het verzet tegen het onregtvaardig handelend gezag, toen Hij Petrus beval zijn zwaard in de schede te steken. „Heeft soms de „Kerk", vraagt Phillips (*Kirchenrecht*), „de banden, welke „tot nu toe onderdanen en overheden verbonden, losge„maakt? Heeft zij de nationaliteit opgeheven? De grens„scheiding der volken veranderd? Niets daarvan heeft zij „gedaan; gelijk Christus heeft zij steeds de orde des Staats „erkend en het haar ter opvoeding toevertrouwde, in alle „landen en rijken verbreide Christelijke volk tot gehoorzaam„heid verpligt aan de overheid, die in dezen of genen Staat „over hetzelve gesteld was. Doch niet slechts de leeken, „maar ook al hare dienaren heeft zij door deze wet gebonden, „want ook voor hen heft het Evangelie de Staatswetten niet „op; en daarom heeft keizer Valentiniaan regt, als hij zegt: „goede bisschoppen gehoorzamen niet alleen aan de wetten „Gods, maar ook der koningen." Ziedaar dus de Kerk niet gescheiden van den Staat, maar gehoorzaam aan de Staatswetten.

Die gehoorzaamheid aan de Staatswetten kan echter niet

zoover gaan, dat de Kerk daardoor hare onafhankelijkheid verliezen en hare bestemming verloochenen zou. Waar de Staatswetten iets bevelen, dat in strijd is met de wet en roeping der Kerk, daar mag zij zich niet laten dwingen en antwoordt met de Apostelen: *Oordeelt of het voor God regt is, eerder naar u te hooren, dan naar God; want wij kunnen niet nalaten te verkondigen, wat wij gezien en gehoord hebben* (Hand. d. Ap. IV, 19 en 20); en: *Men moet eerder aan God gehoorzamen dan aan de menschen. De God onzer vaderen heeft Jesus opgewekt, dien gij om het leven gebragt hebt, Hem hangende aan een hout. Hem heeft God door zijne regterhand tot* VORST *en* ZALIGMAKER *verhoogd, om aan Israël bekeering te geven en vergiffenis van zonden. En getuigen van deze dingen zijn wij en de Heilige Geest, dien God gegeven heeft aan allen, die Hem gehoorzaam waren* (Hand. d. Ap. V, 29, vv.).

Gelijk de Apostelen spraken, spreekt de Kerk van Christus ten allen tijde; niemand weet beter dan de Kerk zelve, welke zending zij te vervullen heeft; en wij behoeven niet te vreezen, dat zij hare bestemming zal vergeten, of daaraan te kort schieten.

De Christelijke Kerk dus wil zich niet scheiden van den Staat.

Maar ook de Staat kan zich niet scheiden van de Kerk. Want van welken Staat spreekt men hier? Voorzeker van den Christelijken Staat, dat is van dien Staat, die door de Christelijke Kerk gevormd, en daarom met haar innig vereenigd is. Waar geen vereeniging bestaat, behoeft men niet te spreken van *moet gescheiden worden*; dat zoude immers eene groote dwaasheid zijn. Moet dan die Christelijke Staat zich zelven gaan vernietigen? Moet hij al, wat in hem Christelijk is en door het Christendom is voortgebragt, opheffen en hervormen volgens een ander beginsel, dat

niet Christelijk is? Wil men dan op nieuw tot den heidenschen Staat terugkeeren, en is het hier te doen, om Christus te onttroonen en Hem de verwonnen heerschappij te ontnemen?

Het is immers duidelijk: die scheiding is niet mogelijk, zonder dat de Staat aan de Kerk den oorlog verklaart en tot de oude vervolging terugkeert. Wie echter daarin ten onder gaat, dat leert de geschiedenis.

Zou men echter het woord *Staat* in een algemeenen zin willen nemen, dan wordt de stelling nog onverklaarbaarder. Wat *de Kerk* is, dat weten wij; zij is één en eenig. Maar *de Staat*, in zijne algemeenheid genomen, is eene abstractie, aan welke geen werkelijkheid beantwoordt. Er zijn vele Staten, groote en kleine, oude en jeugdige, er zijn monarchale Staten, republieken en constitutionele Staten: er is een kerkelijke Staat, er zijn heidensche, mahomedaansche en Christelijke Staten; maar *de Staat* is nergens te vinden. Hoe zal men dan dat onbekende ding kunnen scheiden van de Kerk?

Hoe wij dan ook die stelling beschouwen, wij komen altijd tot het besluit, dat daar iets onmogelijks gevorderd wordt.

Maar als wij zeggen, dat Kerk en Staat niet moeten gescheiden worden, bedoelen wij daar geenszins mede, dat Kerk en Staat hetzelfde zijn. Absolute scheiding of vereenzelviging, ziedaar de twee uitersten, waartoe de dwaling vervalt door de eene of de andere zijde der waarheid te overdrijven. Staat en Kerk zijn in de eindige orde zoozeer van elkander onderscheiden, dat zij niet vereenzelvigd kunnen worden, en dat, om een duidelijk voorbeeld aan te halen, de Paus niet reeds tijdelijk Koning of Vorst is, omdat hij Paus is, en ook niet ophoudt Paus te zijn, al zou hij zijne vorstelijke waardigheid verliezen. De betrek-

king der menschelijke maatschappij tot God is zoodanig van de aardsche of tijdelijke betrekking onderscheiden, dat daaruit, gelijk wij reeds zeiden, twee onderscheidene orden ontstaan, die wij geestelijke en tijdelijke orde noemen. De Kerk regelt de geestelijke belangen der menschen, hunne betrekking tot God; zij is één, uitsluitend, omdat er één God is, en alle menschen in dezelfde betrekking tot God staan. De Staat regelt de tijdelijke belangen, en omdat die belangen verdeeld en menigvuldig zijn, daarom zijn ook de Staten verdeeld en menigvuldig en wijzigen zelfs hunne *grondwetten* naar de omstandigheden. De Kerk is het rijk Gods, dat niet van deze wereld is, maar van den Hemel; de Staat is het rijk dezer wereld, en houdt zich, helaas! te uitsluitend met de belangen dezer wereld bezig. De Kerk ontleent haren oorsprong alleen van God; de Staat is slechts middellijk van God, in zooverre Gods Voorzienigheid den mensch vrij laat in de vestiging van den Staat, in de vereeniging en vervorming der Staten, in de Staatsregeling enz., mits men de wetten van orde en regtvaardigheid onderhoude.

Doch deze twee orden hebben elkander noodig. De Staat heeft de Kerk noodig; want zonder God, zonder waarheid en deugd kan hij niet bestaan. De Kerk heeft den Staat noodig voor de tijdelijke belangen; want zij bestaat uit menschen, die aan al de behoeften des tijds onderworpen zijn. De Kerk is als de zon, die alles verlicht, verwarmt en bezielt en den dag voortbrengt; de Staat is als de maan, die niet verlicht, als zij haar licht niet van de zon ontvangt en in den nacht en de duisternissen dezer wereld den mensch tot hulp verstrekt. Kerk en Staat zijn dus wel onderscheiden, maar moeten niet gescheiden worden.

Voorzeker, de Staat moet gescheiden worden van die

valsche sekten, die zonder Kerk te zijn, zich den naam van Kerk toeëigenen en onder den schijn van vooruitgang zijn ondergang bewerken; maar heil is er voor den Staat niet te wachten, dan door terug te keeren tot de ware orde en het heil te ontvangen van die Kerk, buiten welke geen heil te vinden is.

Die Kerk heeft dus eene taak te vervullen in betrekking tot de maatschappij, en wij zullen nu gaan onderzoeken, welke die taak is.

Wat wij te zeggen hebben, is geen probleem, dat nog moet opgelost worden; het is eene waarheid, die reeds tot daad is geworden, die leeft in de geschiedenis. De Zoon Gods is mensch geworden, Hij heeft zijne Kerk, de Christelijke, gesticht, en haar ter vervulling harer taak de wereld ingezonden met het bevel: *Gaat en onderwijst alle volken, hen doopende in den naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes, en leert hen onderhouden al wat Ik u bevolen heb.* En in die woorden heeft Hij haar de taak, welke zij te vervullen heeft, aangewezen.

Die taak der Kerk, wat wij niet genoeg kunnen herinneren, betreft niet de tijdelijke, maar de eeuwige belangen; niet de aardsche, maar de Hemelsche betrekkingen der menschen. Daarom wordt de Kerk teregt genoemd: *het rijk Gods, het rijk der hemelen, het rijk dat niet is van deze wereld*; want zij gaat van God uit en daalt neder op aarde, om de aarde met zich mede te voeren en in den Hemel te voltooijen. Het ongeluk der maatschappij, gelijk wij reeds zeiden, is afval van God, verbreking van de betrekking, waardoor de maatschappij met God verbonden is, ongehoorzaamheid aan God, zonde en ongeregtigheid. Die verbrokene betrekking kan de maatschappij door zich zelve niet weder aanknoopen; zij behoeft daartoe de bijzondere hulp, de genade Gods. Die hulp, welke door God

aan de menschelijke maatschappij wordt aangeboden, is de Kerk van Christus. Aan haar is de taak opgelegd, om de van God afgedwaalde maatschappij tot God terug te brengen, haar weder aan Gods wet te onderwerpen en met God te vereenigen. Zoo heeft de Christelijke kerk eene drievoudige taak te vervullen: *zij moet de maatschappij verlossen*, *regelen* en *heiligen*.

Onder Gods zegen zullen wij deze drie punten achtereenvolgens gaan ontwikkelen.

DE KERK MOET DE MAATSCHAPPIJ VERLOSSEN.

Er heerscht in de natuurlijke orde zekere vaste wet, die wij in alles zien weerspiegelen en aan welke ook het kwaad zelf zich niet kan onttrekken, maar naar welke het genoodzaakt is zich te regelen. Alles begint, ontwikkelt en voltooit zich. Het begin is gewoonlijk langzaam, duister en verborgen; de ontwikkeling gaat sneller of langzamer naar gunstige of ongunstige omstandigheden, geaardheid, inwendige kracht; en bij de voltooijing vertoonen zich gewoonlijk al de goede of kwade gevolgen, welke de oorzaak, het beginsel in zich bevat. Diezelfde wet geldt ook voor het kwaad. God heeft toegelaten, dat het kwaad zich op aarde vestigde, ontwikkelde, zijne verderfelijke gevolgen voortbragt, en eerst aan het einde, wanneer het de natuur en de orde geheel zou verscheuren en vernietigen, treedt de barmhartige God reddend of verlossend tusschen beide, om de maatschappij weder op den goeden weg terug te voeren. Zulk een tijdperk was de verschijning van Christus, den mensch geworden Zoon Gods, den Verlosser en Zaligmaker der menschen.

De tijden waren vervuld, het heidendom had zijne vreeselijke gevolgen voortgebragt, en in ieder mensch zuchtte

de natuur naar de komst van den Verlosser, welken God zelf aan den gevallen mensch beloofd had.

En waaraan had de mensch vooral behoefte? Aan hetgeen alleen de goddelijke Verlosser hem kon geven, aan *waarheid* en *genade* (Joan. I, 17), waarheid en deugd. Met het verstand zoekt de mensch de waarheid, met den wil het goede, en nimmer zal hij rust vinden, vóór hij de levende waarheid met vrijen wil mag omhelzen en in onverstoorbaar genot bezitten.

Onze goddelijke Zaligmaker verkondigde ons die diepe waarheid, toen Hij aan satan antwoordde: *de mensch leeft niet van brood alleen, maar van alle woord Gods* (Luc. IV, 4; Matt. IV, 4). Om dus de groote behoefte eener maatschappij te kennen, behoeven wij slechts te onderzoeken, hoe het in die maatschappij gesteld is met de kennis der waarheid, en welk goed men bemint en zoekt.

Hoe was het dan in de heidensche maatschappij bij de komst van Christus gesteld met de kennis der waarheid?

Op deze vraag zullen wij Döllinger laten antwoorden, die in zijn *Heidenthum und Judenthum* ons eene duidelijke beschrijving van den geheelen toestand des heidendoms heeft gegeven.

„De overlevering der voorvaderen", zegt hij, „die, gelijk „men geloofde, nog in onmiddellijk verkeer met de goden „gestaan hadden, de heerschende gebruiken bij de eere„dienst, de Staatswetten welke de dienst der goden regel„den, de uitspraken en regelingen van het Delphische „orakel, de verhalen der exegeten bij de tempels, eindelijk „Homerus en Hesiodus, die hunne het wezen der goden „openbarende gedichten onder goddelijke verlichting en „ingeving zouden gemaakt hebben; — deze waren de „bronnen en grondslagen der grieksche godsdienstkennis. „Een leerboek der godsdienst werd evenmin als een leer-

„begrip bij de Grieken gevonden; wat twijfelachtig of „tegenstrijdig was, moest tot deze autoriteiten teruggebragt „en door eene derzelve als regel beslist worden" (bl. 221).

Hierbij kon het echter niet blijven. Niet te vergeefs heeft God, de God der wetenschappen, aan den mensch de gave van kennis en wetenschap geschonken. Zoo ontstond als van zelf de zucht naar wijsheid, de wijsbegeerte, waartoe men zich nog meer getrokken moest gevoelen wegens al het duistere en tegenstrijdige, dat de mythologie bevatte.

„Vooral was het de cosmogonische theogonie, gelijk de „dichters die hadden voorgedragen, welke de stof bood en „in zich de opwekking bevatte tot werkzaamheid voor den „ontwakenden geest der Grieken. Het cosmogonische „probleem, hoe uit een oorspronkelijk wezen de wereld, „de veelheid der eindige dingen ontstaan was, moest het „eerst worden opgelost". Men begon met het hoogste, met den oorsprong. „Hier was de geboorteplaats dier „Grieksche philosophie, dezer verhevene, edelste vrucht „van den Helleenschen geest — dier philosophie, welke „later door een Christen-kerkleeraar verklaard werd voor „eene gave, door de goddelijke Voorzienigheid zelve aan „de besten onder de Hellenen en ter voorbereiding van het „Christendom gegeven; die echter ook van den beginne „af en in haren geheelen duur met de Staatsgodsdienst en „de godsdienstige denkbeelden des volks in eene soms meer „openlijke, soms meer verborgen tegenstelling, nu in „regtstreekschen, dan in zijdelingschen strijd zich bevond" (bl. 222).

Het zal genoeg zijn hier te herinneren, hoe deze philosophie zich in twee zeer tegenstrijdige leeringen, Stoïcisme en Epicureïsme verdeelde; van welke de eene meer het ideale, de andere meer het reële nastreefde, en die daarom

ook wel met de namen van idealisme en materialisme aangeduid worden.

Uit den strijd dezer systemen ontwikkelde zich het Scepticisme, van hetwelk Döllinger zegt: „dat het uitging „van hetzelfde practische doel, hetwelk de twee zoo on„verzoenlijke systemen van het Epicureïsme en van het „Stoïcisme zich voorstelden te bereiken, namelijk de ge„lukzaligheid of ataraxie. De mannen van deze rigting „oordeelden, dat de rust des geestes en het daaraan „verbonden levensgeluk op geenen der tot nu toe gegane „wegen te vinden was; want de meeningen en vooroor„deelen van alle vroegere scholen bragten de menschen „in verwarring, verontrustten ze en kluisterden ze in een „eindeloos pijnlijk, hartstogtelijk streven" (bl. 336).

„Dit Scepticisme was een teeken van dat algemeene „verval des geestes, die klimmende onzekerheid, welke „als een gevolg der politieke toestanden was ontstaan, „sedert het vroegere door wet en zeden zoo streng ge„bonden leven en bewustzijn der Grieken dien uitwendi„gen band meer en meer verloor, en de neiging zich ver„breidde om het bestaande, dat de geesten niet meer „bevredigde en dat voor de nieuwe verhoudingen en be„hoeften niet meer voldeed, aan eene subjectieve kritiek te „onderwerpen en volgens eigen goeddunken en meening „zich tot aanneming of verwerping daarvan te bepalen" (bl. 337).

„In het geheel droeg dit voorlaatste, in de Christelijke „periode zich uitstrekkende, tijdvak der Grieksche philo„sophie de teekenen eener geestelijke verlamming en ver„arming en van wanhoop aan de oplossing der hooge taak" (bl. 341).

Zoo ontstond dan eindelijk de laatste, de Eclectische periode.

„In het Eclectisme", zegt Döllinger, „lag de bekentenis „opgesloten, *dat de aan zich zelve overgelatene philosophie „de oplossing der hoogste vraagstukken moest opgeven, en „dat de menschelijke geest òf alle kennis en zekerheid moest „laten varen of hulp en licht uit eene andere bron verwach-„ten....* Daarmede was eigenlijk uitgesproken, dat men aan „de philosophie als wetenschap moest wanhopen" (bl. 343).

Zoodanig was de hopelooze toestand, waarin de heidensche wereld in betrekking tot de kennis der waarheid verkeerde, en wij, die getuigen zijn van de uiterste gevolgen der Protestantsche dwaling, kunnen er iets meer van begrijpen. Ook thans heerscht de onverzoenlijke strijd tusschen de twee uitersten, idealisme en materialisme; ook nu heerscht in de wetenschap dezelfde noodlottige twijfelzucht en onzekerheid; ook nu wil ieder zijn eigen goeddunken en meening, dat is zijne eigene rede, als hoogste regtbank der waarheid stellen, en de wetenschap begint te wanhopen aan de oplossing der hoogste vraagstukken. Men verwerpt het gezag van Kerk en heilige Schrift, dat is, het licht der goddelijke openbaring, beschouwt die strijdig met de eischen der wetenschap en meent bij het onzekere, duistere en feilbare licht der menschelijke rede de diepten der waarheid te kunnen peilen. En toch welke onbegrijpelijke behoefte aan waarheid, welk rusteloos zoeken! Alles wordt beproefd, alles omvergehaald en omgeworpen, men stapelt puinen op puinen in de hoop, dat eindelijk de lichtstraal der waarheid door de duisternis breken zal!

Geven de meer speculatieve Grieken ons vooral berigt omtrent den toestand in betrekking tot de kennis der *waarheid;* de meer praktische Romeinen mogen getuigen omtrent het *goede*, naar hetwelk de heidensche maatschappij streefde.

Al wat in de wereld is, zegt de heilige Joannes (1 Joan. II, 16) *is begeerlijkheid des vleesches en begeerlijkheid der oogen en hoovaardij des levens*, en in deze korte woorden heeft hij ons al het goede, waarnaar de heidensche wereld streeft, aangewezen. De mensch, van God afvallende, kent ten laatste geen hooger goed, dan wat deze aarde hem biedt; hij neigt tot het stof, verdiept zich daarin en wordt een *dierlijk* mensch.

„Vooral bekend", zegt Döllinger (bl. 728), „is de toe-„stand van Rome; van het leven en streven in de provin-„ciën en overige steden des rijks vinden wij slechts gedeel-„telijke berigten. Maar de Romeinsche hoofdwegen liepen „van het Forum der wereldstad tot naar Thebaïs en de „grenzen van Arabië en in het westen tot naar Caledonië; „overal bestuurden Romeinsche beambten, heerschte Ro-„meinsch regt, Romeinsche taal en zeden. Overal heen „bragt Rome zijn zedebederf, en het bederf van alle landen „vloeide te Rome als in een groot bekken te zamen. Men „verneemt uit de berigten van Tacitus, hoe iedere stand-„plaats van een Romeinsch beambte eene school van zede-„loosheid was, waar onverzadelijke hebzucht en wellust „zich allerlei willekeur veroorloofden. De groote geschied-„schrijver verzekert, dat de Romeinen over de onderwor-„penen meer vermogten door de opwekking en bevrediging „van zinnelijke lusten dan door wapenen; de weelde der „baden, de pracht der maaltijden, hetgeen zij middelen „tot vorming en veredeling der menschen noemden, waren „in waarheid middelen tot dienstbaarheid. Ook de Bar-„baren, gelijk hij zegt, lieten zich winnen door de vleijende „ondeugden der Romeinen" [1]).

„Zoo had het bederf, volgens het woord des Romein-

[1]) Zie Taciti Ann. 13, 31; 16, 23; 4, 72; 12, 33. Agr. 38; Hist. 4, 64; Agr. 38; 21; 16.

„schen dichters, bij het begin der tweede eeuw zijn hoogste „punt bereikt. De ondeugden knaagden aan het merg der „natiën, bijzonder van de Romeinsche; het nationaal be„staan was meer dan bedreigd, de zedelijke ziekte was in „hare gevolgen tevens eene physieke geworden, een vernie„tigend, in de ingewanden des Staats gedrongen gift, en „evenals vroeger in bloedige burgeroorlogen, zoo schenen „nu de meesters der wereld zich door hunne ondeugden „te willen vernietigen. Wel was de wonderbaar getrouwe „Fortuna van het Romeinsche rijk nog niet van hetzelve „geweken; maar die dieper zagen, konden het zich niet „verbergen, dat een van beide moest gebeuren: *of zedelijke „omkeer en wedergeboorte, of geheel verval en ondergang.* De „menschen waren arm aan alle ware goed en streefden, „door digte nevelen der zelfverblinding omgeven, met wilde „begeerlijkheid naar het ruwste zingenot, waaraan zij zich, „tot liederlijke dronkenschap toe, bedwelmden".

Het zal wel niet noodig zijn, meer getuigenissen aan te halen in eene zaak, die uit de werken der Romeinsche schrijvers van dien tijd genoegzaam bekend is. De heidensche maatschappij was, volgens hare eigene getuigenis, zonder waarheid, zonder deugd; zij was in der daad gezeten in de duisternis en de schaduwen des doods, en tartte door de opeenstapeling van allerlei misdaden de oneindige langmoedigheid en de straffende geregtigheid van God.

Van grooter belang is het te onderzoeken naar de ware oorzaak van dien allerongelukkigsten toestand, om des te beter te begrijpen, hoe van de Christelijke Kerk alleen redding te verwachten was, en hoe juist op zijn tijd Christus, de goddelijke Verlosser, in de wereld verscheen, om allen aan de genade der verlossing deel te geven.

De hoofdoorzaak was niets anders dan *het Heidendom* zelf. Voorzeker waren er andere oorzaken en omstandig-

heden, die medewerkten: de menigvuldige oorlogen die, uit vijandschap ontsproten, nieuw voedsel gaven aan haat en nijd, die de orde gestadig verbraken en belett'en zich te vestigen, die de schatten der wereld, bron van zedeloosheid, te Rome ophoopten; de meer en meer zich uitbreidende en niet minder tot zedeloosheid voerende slavernij; het zoo despotieke gezag, niet slechts in den Staat maar ook in het huisgezin, waar de vader over leven en dood zijner kinderen kon beschikken. Maar de eerste en hoogste oorzaak was *de afgoderij*; want altijd blijft de godsdienst, zij moge waar of valsch zijn, de hoogste oorzaak der dingen tot heil of tot verderf.

Wie zal hier onze getuige zijn? De groote heiden-Apostel Paulus, die geheel en al den toestand van de heidensche maatschappij kende en daarenboven door den H. Geest verlicht werd, om Gods wijsheid in geheim verborgen, te verkondigen.

In het eerste hoofdstuk van zijn Brief aan de Romeinen beschrijft hij ons in weinige woorden het diepe zedelijke verval, waartoe de heidensche maatschappij gekomen was. Vóór alles wordt door hem, evenals door den H. Joannes, genoemd de zonde des vleesches: *onkuischheid*, *onteerende hartstogten* (v. 24. 26), het diepste waartoe de mensch kan vervallen, als een dier te wroeten in het slijk en daarin zijn hoogste genot zoeken. Doch dit was niet het eenigste: zij waren *vol van allerlei ongeregtigheid*: *van boosheid*, *van hoererij*, *van hebzucht*, *van schelmerij*; *vol van nijd*, *van moord*, *van twist*, *van bedrog*, *van kwaadaardigheid*; *oorblazers*, *lasteraars*, *van God gehatenen*, *beschimpers*, *hoovaardigen*, *snoevers*, *kwaaduitvinders*, *ongehoorzamen aan hunne ouders*, *onbezonnenen*, *ongeregelden*, *liefdeloozen*, *trouweloozen*, *onmeêdoogenden* (v. 29—32).

En de oorzaak hiervan was de afval van God door de

afgodendienst. De mensch verliet God door de zonde en; God verliet den mensch, leverde hem tot straf over aan zijne bedorvene hartstogten; zoo groeide de boosheid onder de menschen, tot eindelijk Gods eindelooze barmhartigheid zich tot redding van de menschelijke maatschappij vertoonde.

Alhoewel God kennende, zegt de H. Paulus, *hebben zij Hem echter niet als God verheerlijkt en gedankt; maar zij zijn ijdel geworden in hunne gedachten en verduisterd werd hun onverstandig hart; — voor wijzen toch zich uitgevende, zijn zij dwazen geworden — en zij hebben de heerlijkheid van den onbederfelijken God verwisseld met de gelijkenis eens beelds van een bederfelijk mensch, en van vogelen, en van viervoetige en van kruipende dieren.* DAAROM *gaf God hen over aan de lusten huns harten, aan onkuischheid, zoodat zij onderling hunne ligchamen onteerden; zij, die de waarheid Gods verwisselden met de leugen, en het schepsel vereerden en dienden, liever dan den Schepper, die te prijzen is in eeuwigheid! Amen.* DAAROM *gaf God hen over aan onteerende hartstogten.... En gelijk zij versmaad hebben God in erkentenis te houden, zoo heeft God hen overgegeven aan een verworpen zin, zoodat zij dingen doen, die niet betamen* (v. 21—28).

Herhaaldelijk wijst de heilige Paulus op de *afgodendienst* als de oorzaak van de zedeloosheid in de heidensche maatschappij. En, wat wij hier vooral hebben aan te merken, die afgodendienst is niets dan duivelendienst. Door den nijd des duivels, zegt de H. Schrift, is de dood in de wereld gekomen, en wegens de zonde is de mensch aan de slavernij des duivels, die daarna gebied voerde over den dood, onderworpen. Die booze geest voerde den mensch steeds verder van God af, hij stelde zich zelven in de plaats van God, liet zich aanbidden en aan zich offeren onder de meest verschillende gedaanten, en bragt het zoo-

ver, dat ondeugden, voor welke de menschelijke natuur eene aangeborene schaamte heeft, gepleegd werden ter vereering der godheden en een middel waren, om ze zich welgevallig te maken.

Vanwaar moet hier redding komen? Wie zal de Verlosser zijn? Wie zal de magt van den booze verbreken en den mensch van de slavernij der zonde verlossen?

De wet, door God op Sinaï gegeven, was daartoe niet in staat: *de wet heeft niets tot volmaaktheid gebragt* (ad Hebr. VII, 19): dat leert de geheele Joodsche geschiedenis; ook de menschelijke rede vermogt dat niet: dat leert de geschiedenis van het Heidendom. Niemand kon hier verlossen dan Jesus Christus, de menschgeworden Zoon van God. *Allen toch hebben gezondigd en behoeven de eere Gods, en zij worden geregtvaardigd om niet, door zijne genade, door de verlossing, welke is in Christus Jesus, dien God heeft voorgesteld ten zoenoffer, door het geloof, in zijn bloed, tot betooning zijner geregtigheid, om het voorbij laten gaan der vroeger bedreven zonden onder de langmoedigheid Gods; tot betooning zijner geregtigheid in dezen tijd; opdat Hij zelf geregt zij en geregt make dengene, die geloof't in Jesus Christus* (Rom. III, 23—26).

Hoe de Zoon Gods is mensch geworden om de maatschappij te verlossen en van de slavernij des duivels te bevrijden, hebben wij in een vroeger artikel [1]) gezegd.

Heeft Christus die taak aan zijne Kerk overgedragen, of was de taak van Christus met de opdragt van zijn kruisoffer geheel voltooid?

Dat Christus zelf zijne taak met de opdragt van zijn kruisoffer niet als geeindigd beschouwd heeft, leert Hij ons uitdrukkelijk door de zending en magt, welke Hij

[1]) Zie Dl. L. bl. 343.

aan zijne Apostelen d. i. aan zijne Kerk, vóór zijn verlaten van deze wereld, mededeelde.

Naauwelijks heeft Hij zijn offer van verzoening voltrokken en is ten bewijze der behaalde overwinning zegevierend en verheerlijkt uit het graf opgestaan, of Hij verschijnt aan zijne in het geheim vergaderde leerlingen en wenscht hun herhaaldelijk den vrede, *en Hij zeide nogmaals vrede zij u.* En Hij voegde daarbij deze zoo merkwaardige woorden: *gelijk de Vader Mij gezonden heeft, zoo ook zend Ik u;* woorden in hunne eenvoudigheid vol diepen zin, als het woord der eeuwige wijsheid en des Verlossers van het menschelijke geslacht na de bewerkte verlossing. Wij zullen alleen dit opmerken, dat Christus met deze woorden aan zijne Apostelen de zending overdroeg, die Hij van den Vader had ontvangen. Op die zending volgt eene plegtige, beteekenisvolle handeling: *nadat Hij dit gezegd had, blies Hij op hen, en zeide* met nog merkwaardiger woorden *tot hen: Ontvangt den Heiligen Geest: wier zonden gij vergeven zult, dien worden ze vergeven; en wier zonden gij houden zult, dien zijn ze gehouden* (Joan. XX, 21—23).

Zij ontvangen den Heiligen Geest door Christus, omdat zij bestemd worden tot plaatsbekleeders van Christus, om zijn werk voort te zetten en zijne zending te vervullen. Op den Pinksterdag daalt diezelfde Heilige Geest, door Christus gezonden, zigtbaar op de geheele H. Kerk af. Dat werk van Christus bestaat vooral in de *vergiffenis der zonden,* in de verzoening van het gevallen menschdom met God.

Mattheus en Marcus verhalen ons met andere woorden diezelfde zending: *En Jesus sprak tot hen, zeggende: Aan Mij is gegeven alle magt in hemel en op aarde. Gaat dus en onderwijst alle volken, hen doopende in den naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes; hen leerende onderhouden, al wat Ik u geboden heb. En zie, Ik ben*

met u al de dagen tot aan de voleinding der wereld (Matt. XXXVIII, 18—20). *En Hij sprak tot hen: Gaat in de geheele wereld, en predikt het Evangelie aan alle schepsel. Die geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden; maar die niet geloofd zal hebben, zal veroordeeld worden* (Marc. XVI, 15, 16).

Ook Lucas weet daarvan, als hij in zijn verhaal van de verschijning des Heeren aan de leerlingen van Emmaüs de volgende woorden opteekent: *En Hij zeide tot hen: Zóó staat er geschreven, en zóó moest de Christus lijden, en ten derden dage van de dooden verrijzen, en* moet er *in zijnen naam boetvaardigheid en vergeving van zonden gepredikt worden onder alle volken, beginnende van Jerusalem* (Luc. XXIV, 46, 47).

Hebben de Apostelen die zending ook zoo begrepen, en hebben zij die boetvaardigheid en vergeving der zonden aan de wereld verkondigd?

Hooren wij wat een Paulus schrijft aan de Corinthiërs: *Zóó beschouwe men ons, als dienaren van Christus en uitdeelers van Gods geheimenissen* (I Cor. IV, 1). *En.... dit alles nu is uit God, die ons met zich verzoend heeft door Christus, en aan ons de bediening der verzoening gegeven heeft: wijl namelijk God in Christus de wereld met zich verzoende, hunne misdaden hun niet toerekenende; en in ons heeft Hij het woord der verzoening nedergelegd. Wij bedienen dan het gezantschap voor Christus, alsof God door ons vermaande. Wij smeeken voor Christus: wordt met God verzoend!* (II Cor. V, 18—21).

Zelfs in het geleerde en wijze Athene verkondigt de Apostel diezelfde waarheid: *God dan, de tijden der onwetendheid voorbijziende, vermaant de menschen thans, dat allen overal boete doen.* (Hand. d. Apost. XVII, 30).

Er is niet aan te twijfelen, de Christelijke Kerk is in

de wereld en blijft in de wereld, om de wereld te verlossen en met God te verzoenen, dat is hare zending en de vervulling der haar opgelegde taak. Haar en haar alleen is de mededeeling toebetrouwd der *genade* en *waarheid*, die ons door Jesus Christus geworden is, en buiten welke de maatschappij ten gronde gaat. Er bestaat buiten de Kerk geen ander middel van verzoening en verlossing.

En hoe volbrengt de Kerk die taak? Door te prediken en te doopen. Gelijk Christus de Apostelen zond, zoo zendt de Kerk, volgens de ontvangene magt, hare dienaren door de geheele wereld tot alle volken, tot de heidensche en Christelijke, om te prediken en te doopen en hen te leeren onderhouden al wat Christus bevolen heeft. De Apostelen en hunne opvolgers worden genoemd het licht der wereld, het zout der aarde, waardoor, zegt de H. Chrysostomus, Christus aantoont, „dat de geheele menschelijke „natuur dwaas geworden en door de kracht der zonden „bedorven is, en daarom vordert Hij van hen die deugden, „welke het meest tot veler heil noodzakelijk en nuttig „zijn". En verder vraagt hij: „hebben zij dan hetgeen be„dorven was, genezen? Geenszins; want het kan niet ge„beuren, dat wat reeds bedorven is, door het inwrijven met „zout hersteld worde. Dit dus hebben zij niet gedaan; „maar wat vernieuwd en aan hen overgegeven en van dat „bederf reeds bevrijd was, bestrooiden zij met zout en „bewaarden zij in die nieuwheid, welke het van den Heer „ontvangen had. Immers van het bederf der zonden be„vrijden, dat is het werk van Christus' kracht; maar dat „het daar niet op nieuw toe terugkeere, dat is de zorg „en arbeid der Apostelen".

Het is reeds achttien eeuwen geleden, sedert Christus aan zijne Apostelen de zending gaf, om de door Hem bewerkte verlossing aan de volken te verkondigen en te

brengen; en nog houdt de Katholieke Kerk niet op, hare dienaren voor dat groote doel naar de uiterste grenzen der aarde uit te zenden. Christus zelf had zijn Apostelen de vervolging en het lijden voorzegd, welke zij in zijne dienst zouden moeten ondergaan, en waarvan zij in Hem zelven het vreeselijke voorbeeld hadden. *De wereld zou hen haten; een knecht is niet beter dan zijn Heer; hadden zij Hem vervolgd, ook zij zouden op hunne beurt vervolgd worden.* Geen vrees heeft de Apostelen tegengehouden; het heil der zielen was de hoogste wet; het rijk van Christus tot zaliging van den zondigen mensch te vestigen de verhevene taak, welke zij nimmer verwaarloosden, waarvoor zij zelfs hun leven gaven. En de heilige Katholieke Kerk vertoont zich nog altijd met denzelfden geest bezield, den smaad, de vernedering, het lijden, de berooving van Christus dragende, alles verlatende en zelfs het leven offerende om zielen te winnen voor Christus, het kruis der verlossing te planten en allen de genade der verlossing mede te deelen. Reist de wereld rond, en overal zult gij den katholieken Missionaris aantreffen, met de grootste opofferingen, onder de grootste ontberingen, met voortdurend levensgevaar werkzaam, om den nog in duisternis levenden heiden aan de genade der verlossing deelachtig te maken. De Kerk is inderdaad in de wereld, opdat de wereld door haar behouden worde; om de waarheid te verkondigen; de genade mede te deelen ter beoefening der deugden, welke ons tot de gelukzaligheid voeren.

En gelijk haar goddelijke Stichter zich niet er bij bepaalde om de zonden te vergeven, maar al weldoende rondging, om alle smarten te lenigen en de booze werken des duivels te vernietigen; gelijk Hij met eene bijzondere zorg zich het lot der armen en ongelukkigen aantrok, en zich daardoor den waren Messias toonde: zoo vertoont zich

ook de heilige Kerk als de Kerk van Christus in al die liefdadige instellingen voor het heil der menschheid, in al die geestelijke orden, welke tot leniging der door de zonde veroorzaakte rampen uit haar en door haar alleen ontstaan zijn.

Die oefening en vooral die regeling der liefdadigheid en der werken van barmhartigheid, zooals die in de Kerk van den beginne reeds ontstond en nu nog bestaat, is nooit bij eenig volk bekend geweest of uitgevonden. Christus heeft het eerst de oefening dier liefde onderwezen, waardoor alle rampen en alle smarten om niet gelenigd worden. Door de kerkelijke goederen werd niet alleen voorzien in de behoefte der godsdienst, maar ook der broeders en der behoeftigen; ze worden genoemd het erfdeel der armen. Reeds in de eerste eeuwen der Kerk vinden wij allerlei soort van liefdadige instellingen in de Kerk [1]) voor armen, zieken, weezen, ouden van dagen, het vrijkoopen van slaven enz.; en al die instellingen bloeiden door de vrijwillige giften der geloovigen. Van de Kerk heeft de maatschappij die schoone kunst geleerd, en het zal de roem der Kerk blijven, dat de vele liefdadige stichtingen, die thans onder het beheer der Staatsmagt zijn, uit haar zijn ontstaan en veelal nog door de van haar afkomstige fondsen kunnen onderhouden worden.

Ten bewijze hoe de Kerk nog altijd met dezelfde ijverige zorg tot leniging van alle ellenden der maatschappij bezield is, zullen wij hier aanhalen, wat het Utrechtsche Provinciaal Concilie van 1865 omtrent de instellingen van liefdadigheid voorschrijft:

„De Katholieke Kerk van Christus, welke in de armen „en andere medelijdenswaardige personen den persoon van „haren goddelijken Bruidegom erkent, heeft ten allen

[1]) Zie Martin Doisy: Histoire de la Charité. Tit I. ch. IV—IX.

„tijde eene ijverige en geheel bijzondere zorg voor hen „gehad en nooit opgehouden bij al hare kinderen de liefde „jegens hen op te wekken. De toewijding en zorg van „deze Kerk schittert vooral in de oprigting en stichting „van huizen, bestemd voor behoeftigen, weezen, ouden van „dagen, zieken, vreemdelingen, doofstommen, krankzin- „nigen en voor allen die eenige ligchamelijke en geeste- „lijke hulp behoeven; welke stichtingen, gelijk de kerke- „lijke jaarboeken getuigen, zoodra de vervolgingen ophielden „en de Christelijke Kerk vrede genoot, in grooten getale „te voorschijn traden; vervolgens in die wonderbare ver- „loochening, waarmede de kinderen dier Kerk aan het „zoo moeijelijke en dikwerf ondankbare bestuur dier inrig- „tingen zich hebben toegewijd, zeggende met den Apostel: „*Zeer gaarne zal ik de kosten doen, en daarenboven mij zelven „ten koste leggen voor uwe zielen, ofschoon ik, u meer be- „minnende, minder bemind worde*" [1]).

„De godvruchtige overlevering der vaderen, de hier en „daar nog aanwezige overblijfselen, de namen welke ge- „bouwen, wegen, akkers nog dragen, vermelden, door „hoevele instellingen van Katholieke weldadigheid weleer „deze zeer godsdienstige streken bloeiden. Maar ofschoon „door ongunstige tijdsomstandigheden zoovele eerwaardige „gedenkteekenen van voorvaderlijke godsvrucht zijn ver- „gaan, heeft toch de edelmoedige mildheid der Katholieken „jegens behoeftigen en de ijver der geestelijkheid en der „geestelijke Congregatiën, altijd oud altijd nieuw, gezorgd, „dat er vele gasthuizen voor armen weder verrezen zijn. „Terwijl wij dit met groote dankbaarheid zien, hopen wij, „dat men op den begonnen weg der liefde zal voortgaan. „En met des te meer vertrouwen koesteren wij deze hoop,

[1]) II Cor. XII, 15.

„als wij bij ondervinding weten, dat onze geloovigen, bij „hunne alom bekende mildheid voor werken van barm- „hartigheid, altijd gereed zijn, naar hun vermogen ons „de noodzakelijke hulp te verstrekken."

„Aan de Pastoors dragen wij uitdrukkelijk op, om zorg- „vuldig zich te beijveren, dat in steden en andere plaat- „sen, waar huizen voor zieken, weezen of ouden van dagen „of andere dergelijke Katholieke inrigtingen noodig zijn, „en waar men ze met vereenigde krachten kan stichten en „bouwen, langzamerhand dergelijke gasthuizen verrijzen." [1])

Zoo beijvert de Kerk zich steeds voor het heil der maatschappij, en niettegenstaande den druk, waaronder de Katholieke Kerk in ons Vaderland verkeerd heeft, zal men te vergeefs eene gemeente zoeken, welke niet tevens hare armen-administratie en armenfondsen heeft.

En dat de maatschappij, ook de Christelijk gewordene maatschappij, steeds dezelfde behoefte aan het woord der waarheid en de genade van Christus blijft behouden, zouden wij daaraan nog kunnen twijfelen, wij die getuigen zijn van de verwoestingen, welke eene ongeloovige wetenschap alom in de geesten en harten der menschen aanrigt?

Welk een dwaasheid! Men wil den Verlosser en zijne Kerk van allen invloed op de maatschappij berooven; Kerk en Staat scheiden en toch de vruchten, door den Verlosser en zijne Kerk voortgebragt, blijven behouden. Men valt weder van God af, of liever men is weder van God afgevallen, verleid door dienzelfden geest, die van den beginne af door leugentaal den mensch misleid heeft.

„De vijand, door Christus' komst ontmaskerd en over- „wonnen, heeft", zegt de H. Cyprianus [2]), „toen het licht

---

[1]) Acta et decreta Synodi Provincialis Ultraj. Tit. VI, C. VI.

[2]) *De Catholicae Eccl. Unitate*, c. II.

„tot de volken kwam, en het heilzame licht ter redding „der menschen scheen, zoodat de dooven het gehoor der „geestelijke genade opnamen, de blinden hunne oogen voor „den Heer openden, de zieken door eene eeuwige gezond- „heid herstelden, de lammen naar de kerk liepen, de „stommen met heldere stemmen en gebeden baden, — toen „heeft die vijand, de afgoden verwaarloosd en zijne ver- „blijven en tempels door het aangroeijende volk der geloo- „vigen verlaten ziende, een nieuw bedrog uitgedacht, om „onder den naam van Christen de onbedachtzamen te mis- „leiden. Hij vond de ketterijen en scheuringen uit, om het „geloof omver te werpen, de waarheid te bederven, de „eenheid te verscheuren".

Hoever de beginselen dier ketterij en scheuring weder zijn doorgedrongen, leeren wij uit den *Syllabus*, waarin de dwalingen, welke wij de leerstellingen der bedorvene wereld kunnen noemen, door de Kerk worden veroordeeld, en de toepassing van die valsche beginsels in de heden-daagsche maatschappij doet ons weder dezelfde gevolgen, denzelfden hopeloozen toestand verwachten, als de heiden-sche maatschappij bij de verschijning van Christus vertoonde.

Het is, wel is waar, niet meer de oude afgoderij, welke in het Christendom onmogelijk moet geacht worden; maar het is toch afval van God, verloochening van den Chris-tus en van het Christendom en daarbij eene vergoding van den mensch en de menschelijke krachten, welke veel fijner, veel redelijker en daarom veel afschuwelijker is dan de meer ruwe en zinnelijke afgoderij der heidenen.

Waarheen die dwaalbegrippen, die allen in zeker onder-ling verband staan, de maatschappij zullen voeren, wat wij in de toekomst te verwachten hebben, dat leeren ons sommige dier stellingen, die ons de laatste gevoltrekkin-gen reeds aanduiden:

LXIII en LXIV. *Men mag aan zijne wettige vorsten de gehoorzaamheid weigeren en zelfs tegen hen opstaan.*

Zoowel de schending van elken en den heiligsten eed als onverschillig welke snood- en schanddaad, met de eeuwige wet in strijd, ze zijn niet alleen in 't minst niet af te keuren, maar zelfs volkomen geoorloofd en hoogst te prijzen, wanneer het uit liefde tot het vaderland geschiedt.

Deze stellingen verbreken alle maatschappelijke orde en leveren de maatschappij over aan de willekeur van den sterkste en wettigen het gezegde van Keizer Napoleon III in zijne laatste troonrede, dat „de invloed eener natie af„hangt van het getal manschappen, dat zij onder de wa„penen kan brengen" en „men zich sterk moet wapenen, „om onschendbaar te zijn".

Stelling LVIII verkondigt ons het hoogste doel en het hoogste goed, waarnaar de moderne maatschappij streeft: *Er zijn geen andere krachten te erkennen dan die in het stof zetelen, en alle zedelijkheid en eerzaamheid is te stellen in het opeenhoopen en vermeerderen van rijkdommen, hoe dan ook, en in het verzadigen zijner lusten.*

En welke wetten die moderne maatschappij moeten regelen, kan ieder gemakkelijk opmaken uit stelling LX, *dat gezag niets anders is dan de slotsom van getal en van stoffelijke krachten.*

Het is niet te verwonderen, dat de beste geesten uitzien naar eene nieuwe orde, welke verlossing kan aanbrengen. Doch wat de mensch ook poge, er is geen heil buiten Christus; *Hij is de steen*, gelijk de H. Schrift zegt, *die door u, de bouwlieden, is verworpen, en die tot hoeksteen geworden is. En in niemand anders is de zaligheid; want er is onder den hemel geen andere den menschen gegeven naam, door welken wij moeten zalig worden* (Hand. d. Ap. IV, 11, 12).

DE CONFESSIONEELE VEREENIGING.

Als brochures ziekteverschijnselen zijn, dan hebben wij in de laatste jaren menigvuldige bewijzen ontvangen, dat de Protestantsche theologie in ons Vaderland ernstig ziek is. Gelukkig, zeggen sommigen, als het kwaad naar buiten slaat; het kan den lijder het leven redden. Ja; maar ongelukkig, als die uiterlijke teekenen wijzen op eene ongeneeslijke kwaal van binnen en tot een droevig getuigenis strekken, dat de groote levensdeelen zijn aangegrepen van een doodelijk bederf.

Al het geschrijf over oud en nieuw, antiek en modern, orthodox en vrijzinnig, confessioneel en humaan, wat bewijst het anders dan de bedenkelijke vorderingen eener heidensche theologie, die het groote levensbeginsel van het gansche Christendom, de Godheid des Zaligmakers, op min of meer bedekte wijze loochent? Sprekende over de zoogenaamde Modernen, die inzonderheid den theologischen strijd hebben uitgelokt, roept Dr. J. I. Doedes uit: „Het is hier een ware zondvloed geworden! Het water staat wel vijftien ellen boven de hoogste bergen!" [1])

Geen wonder, dat er in den boezem van het Protestantisme niet slechts diepe zuchten geslaakt, maar ook luide klagten aangeheven en middelen van verzet bedacht worden, nu de Moderne predikanten ongestoord de meeste leerstoelen bezetten en, wat het ergst is, van de hooge

[1]) *Oud en nieuw!* door Dr. J. I. Doedes. Utrecht. Kemink en Zoon. 1865. bl. 49.

autoriteiten aanstelling, handhaving en bescherming ontvangen. Dien treurigen toestand moede, trachten de Regtzinnigen, die zich Confessioneelen noemen, elkander de hand te reiken, om met vereende krachten hun gemeenschappelijken vijand het hoofd te bieden, een dam op te werpen tegen verdere verwoesting en, zoo mogelijk, met alle inspanning te herwinnen wat met de wapenen der Modernen zoo gemakkelijk is veroverd. Van heeler harte juichen wij die poging toe. Eere den mannen die, door eene gelukkige inconsequentie de verre uitersten van het Protestantisme duchtende, strijd voeren voor het behoud des geloofs en, zonder te letten op het medelijdend schouder-ophalen der *intelligente* Modernen, het leerstuk van 's Heeren Godheid blijven handhaven!

Wat kunnen wij van die loffelijke poging verwachten, en wat zullen de Confessioneelen tegen hunne sterke en magtige vijanden vermogen?

Wij wenschen die vraag te beantwoorden; doch opdat wij niet zouden schijnen door vooroordeel uitspraak te doen of een vonnis te wijzen, zullen wij uit de Verslagen der Vereeniging zelve het antwoord opsporen.

I.

HARE GRONDSLAGEN.

In de derde vergadering der Evangelisch-Confessioneele Predikanten-vereeniging, gehouden te Utrecht den 27 April 1864, was het voorstel aangenomen tot stichting van eene Vereeniging van voorgangers en leden der Nederlandsche Hervormde Kerk, ten doel hebbende het verschaffen van hulp en leiding aan gemeenten en personen in de Nederlandsche Hervormde Kerk, die om des geloofs wil in nood verkeeren. [1])

[1]) Zie *Verslag* 1864, bl. 4. Utrecht, Kemink en Zoon.

Hierop hielden eenige predikanten zich onverwijld bezig met de voorbereiding van al hetgeen behoorde te geschieden voor het tot stand brengen van die Vereeniging; en eer een half jaar was verloopen, werden, behalve de leden der Predikanten-vereeniging, een gelijk aantal ouderlingen, oud-ouderlingen en leden uit onderscheidene gemeenten te zamen geroepen, om over de algemeene grondslagen der Confessioneele Vereeniging te beraadslagen.

Al de 7 alinea's, waaruit de concept-besluiten zijn zamengesteld, afzonderlijk te behandelen, zou ons ver buiten ons plan voeren, daar wij slechts op het oog hebben den aard en het doel der Vereeniging te leeren kennen, en een paar alinea's reeds voor dat oogmerk voldoende zijn.

Alinea 1 luidt:

„De vergadering besluite, dat zij aan geene poging „tot herstel of hulpbetoon in den nood der Kerk de hand „leenen kan, die niet uitgaat van eene onbekrompene en „ondubbelzinnige instemming met den grondslag der Kerk, „in hare belijdenisschriften nedergelegd. — N.B. Op „dit alinea kan geene discussie worden toegelaten" [1].

Dit vooropgesteld beginsel (zóó wordt het door den Voorzitter genoemd) is met toeleg in de meest algemeene bewoordingen vervat. De grondslag, niet van het *bijzondere* Nederlandsch Hervormde Kerkgenootschap, maar der *algemeene* Protestantsche Kerk wordt hier bedoeld [2]. Hoe evenwel de Confessioneelen, van zoodanig beginsel uitgaande, op een gelukkigen uitslag mogen hopen, verklaren wij niet te kunnen begrijpen. Op een algemeen Protestantsch standpunt zijn immers de Modernen evenzeer in hun regt als alle andere rigtingen met hare tallooze schakeringen? Sedert de persoonlijke overtuiging in de plaats is getreden

---

[1]) *Verslag* 1864, bl. 7. [2]) *Verslag*, 1864, bl. 8.

van het goddelijk gezag der Kerk, en de zoogenaamde vrijheid van onderzoek en geweten de banden, waarmede de geloovigen werden zamengehouden, heeft verbroken, moeten Protestanten elkander niet hard vallen om verschil van geloof of rigting, maar elke persoonlijke overtuiging, hoever deze ook van de oude leer afwijke, volkomen eerbiedigen. De radicale theologie der Modernen is niets anders dan eene logische ontwikkeling van het grondbeginsel der geloofs- en leervrijheid. Toen Luther, op wiens voorbeeld de Confessioneelen zoo gaarne wijzen, het gezag der Kerk verwierp, baande hij tegelijk den weg tot volslagen ongeloof, en de individuele leervrijheid ving aanstonds haar plunderingswerk aan; het was afbreken en nogmaals afbreken, totdat de Modernen den moed hadden de nog overige waggelende bouwvallen omver te halen en het Protestantisme tot zijne laatste ontwikkeling te voeren. Wat kan derhalve den Modernen, die buitendien niet al te naauwgezet van geweten schijnen, beletten het in alinea 1 vooropgesteld beginsel te onderschrijven? In de uitdrukking *onbekrompen* ligt voor hen niets stuitends; integendeel, zij beroemen er zich op, met de meeste onbekrompenheid in te stemmen met den breeden grondslag der algemeene Kerk, en beschuldigen op hunne beurt de antieken — zóó noemen zij de Orthodoxen en Confessioneelen — van leerstellige bekrompenheid. Evenmin zullen de woorden *ondubbelzinnige instemming* hen afschrikken; ten minste de *geavanceerden* onder hen komen ondubbelzinnig genoeg voor hun ongeloof uit, sedert zij in het bestaande kerkelijk organisme geen vijand meer te vreezen hebben en verzekerd zijn, dat zij in het rustig bezit hunner leerstoelen niet zullen gestoord worden. Ten laatste, wat betreft *den grondslag der Kerk in hare belijdenisschriften nedergelegd*, zoolang de Confessioneelen geen

nadere verklaring van deze algemeene uitdrukking geven, zullen ook de Modernen, die in dezelfde belijdenisschriften den grondslag hunner radicale theologie hebben opgespoord, in alinea 1 geen hun vijandig beginsel kunnen erkennen.

Niet te weten, dat het woord *Kerk* zijne beteekenis bijna geheel verloren heeft, dit zou eene verregaande onbekendheid met de geschiedenis en ontwikkeling van het Protestantisme verraden. Waar begint, waar eindigt *de Kerk*? Voor Pierson c. s. is zij niet veel meer dan eene vereeniging van min of meer beschaafde lieden, terwijl de overige Protestanten nog steeds naar eene grenslinie zoeken, en die heden inkrimpen, morgen wederom uitbreiden. Jaren geleden wist men in het toongevend Protestantsche Pruissen niet meer, welk begrip aan het woord te hechten. Daar zuchtte men in 1854: „*de Kerk*, helaas! wat verschillende taal heeft zij niet gevoerd, heden zóó en morgen wederom anders!" [1]) Uit Frankrijk werd aan het *Halle'sches Volksblatt* van 11 Julij 1857 geschreven, dat de Protestanten elkander in het geheel niet meer verstonden, wanneer er gesproken werd over *de Kerk*. Zou dit aan den wantrouwenden blik, waarmede de Confessioneelen gewoon zijn de woorden en handelingen der ongeloovige partijen na te gaan, ontsnapt zijn? Wij kunnen dit te minder veronderstellen, wijl de Protestantsche theologie in ons Vaderland slechts een nagalm is der Duitsche. Neen; het gebrek aan juistheid en bepaaldheid bij de leden der Confessioneele Vereeniging kan slechts daaruit verklaard worden, dat zij zelf niet weten, tot welke kerk zij behooren, en waar hare grenzen eindigen. Ofschoon leden der Hervormde Gemeente verkiezen zij evenwel niet bij de belijdenis van dat bekrompen Kerkgenootschap te blijven staan, maar willen zich aan de

[1]) Jörg. I, 77.

gansche Christelijke Kerk aansluiten [1]). In 't kort, zij willen zich wel wat *moderniseren*, en de Modernen een eind weegs volgen, maar halte houden en hunne makkers verlaten, zoodra zij het leerstuk van 's Heeren Godheid ontmoeten. En ook tot zóó ver is hun pad nog met distelen en doornen begroeid, daar zij een in zich zelf verdeeld rijk uitmaken, en op hen het woord van Terentius kan worden toegepast: *quot homines tot sententiae.* Ik zeg niet te veel; want waartoe de merkwaardige bepaling: *Op dit alinea kan geene discussie worden toegelaten?* Waartoe anders dan omdat men, na vele woorden verspild te hebben en na eindelooze beraadslaging, ten laatste nog de treurige ondervinding zou opdoen, dat, zoo niet omtrent alle dan toch omtrent de meeste geloofspunten, de gewenschte eenstemmigheid ontbrak, en der Vereeniging, bij haar geboorte reeds, alle levensvatbaarheid zou ontnomen worden. De vrees hiervoor was zoo levendig, dat, toen Ds. J. J. v. Toorenenbergen het waagde, om ook maar zijdelings eene toelichting te geven van het woord *onbekrompen*, hij aanstonds tot de orde werd geroepen door Ds. Barger, die „meende te moeten waarschuwen tegen alles wat naar uitlegging van het eerste alinea zweemde", en er zonder tegenspraak mogt bijvoegen: „ieder moet voor zich zelven weten in welken zin hij alinea 1 verstaat" [2]). Door zóó wijd de deur open te zetten, en nog wel bij het vooropstellen van een beginsel, kunnen zij de gansche schare der Modernen gemakkelijk binnenlaten.

Een verheven doel, als de bestrijding van het Moderne heidendom, moge een schitterend resultaat waardig zijn, wij moeten niet zonder leedgevoel erkennen, dat wij althans in de naaste toekomst, van de zijde der Confessioneelen

---

[1]) *Verslag* 1864, bl. 8. [2]) *Verslag* 1864, bl. 8.

niet veel goeds te wachten hebben. Behalve dat zij zelven den weg der Modernen bewandelen en van dezen slechts in zóó verre verschillen dat zij minder consequent zijn, leveren zij daarenboven menigvuldige bewijzen van zwakheid en onvermogen. Magteloosheid is de grondtoon, die in alle Verslagen heerscht. Overal onoverkomelijke bezwaren zoowel in eigen boezem als daar buiten. Onbepaalde uitdrukkingen, die in allerlei zin kunnen gekneed worden, moeten hen voor inwendige verdeeldheid en scheuring behoeden; en breiden zij hunnen werkkring naar buiten uit, dan stuiten zij telkens op de bolwerken der bestaande overheden, bij wie feitelijk de wetgevende en uitvoerende magt in de Nederlandsche Hervormde Kerk berust.

Alinea 2 brengt ons op een beter terrein door de belijdenis, dat onze Heer J. C. is „de Verrezene uit het graf, de Zone Gods en de Verlosser der zondaren in den zin, dien de Kerk daaraan altijd gehecht heeft." Hoewel zij nu den waren zin dier leerstukken wederom door eene achteraangevoegde bepaling veeleer verduisteren dan toelichten, willen wij hierover heenstappen, daar het uit de discussie genoegzaam blijkt, dat zij 's Heeren Godheid en Opstanding in den eenig waren zin belijden. Door dit leerstuk staan zij niet op het standpunt der algemeene Kerk, die, al naar de mode-rigtingen der verschillende tijden zulks vorderden, den zin der dogmata wijzigde of veranderde, maar op dat der bijzondere Nederlandsche Hervormde Kerk, welke tot heden toe die geloofspunten in hare belijdenisschriften, formulieren en reglementen bestendig en nadrukkelijk heeft gehandhaafd. Aan diezelfde leerstukken zijn ook de Moderne predikanten gebonden, zoolang zij ledematen en leeraren der Hervormde Kerk blijven. En door aan die verpligting met onbegrijpelijke ligtzinnigheid te

verzaken, hebben zij zich de billijke verontwaardiging der Confessioneelen op den hals gehaald, die in eene afzonderlijke brochure [1]) hun gedrag brandmerken, tegen hen de beschuldiging inbrengen van ontrouw en oneerlijkheid, en hun het regt betwisten om in de Nederlandsche Hervormde Kerk het predikambt uit te oefenen. De Modernen hebben, toen zij nog proponenten waren, bij hunne toelating tot de predikdienst, beloofd en schriftelijk verklaard, dat zij Gods heilig Woord *vervat* achten in de schriften des O. en N. Verbonds. Zij zijn dus ontrouw aan dat gegeven woord; zij zijn niet eerlijk, wanneer zij, bij hun optreden als leeraars, op den kansel durven verkondigen, dat de Bijbel het bovennatuurlijk karakter en de goddelijke inspiratie mist, en dientengevolge Gods heilig Woord *niet bevat*. Het is oneerlijk en trouweloos eerst, bij hunne bevestiging, voor de gansche gemeente het plegtig *ja* uit te spreken op de vraag, of zij de schriften des O. en N. Testaments voor het eenig Woord Gods houden, en dan later op diezelfde vraag als het ware met *neen* te antwoorden, door die heilige boeken naar best vermogen aanstonds vaneen te scheuren. Zoo het geoorloofd is, de zaak bij haren waren naam te noemen, dan aarzelen wij niet te beweren, dat zij verraad plegen. Immers, zij hebben plegtig verklaard, dat zij den geest en de hoofdzaak der leer, welke in de belijdenisschriften der Nederlandsche Hervormde Kerk begrepen is, getrouwelijk zullen handhaven; maar zoodra zijn zij niet in de gelederen der voorvechters opgenomen, of zij bezigen hunne scherpe wapenen om diezelfde Kerk op haar eigen grondgebied te bestoken. Niettemin blijven zij al het *prestige* en al de voordeelen, aan hun leeraarambt verbonden, ongestoord genieten! Wie zal op grond

[1]) *De Moderne Predikanten en het Leeraarambt.* Utrecht, Kemink en Zoon. 1866.

van het boven aangevoerde niet erkennen, dat de Modernen geen regt hebben het predikambt in de Nederlandsche Hervormde Kerk te bekleeden? Al hebben zij het in hunne dwaasheid door jammerlijke tekstverdraaijing reeds zóó ver gebragt, dat zij in den Godsgezant Mozes een Modern predikant meenen ontdekt te hebben [1]), zij mogen zich in hunne binnenkamer met die vinding geluk wenschen en vermaken, maar treden zij als dienaren der Nederlandsche Hervormde Kerk op, dan zijn zij door woord en eed aan eene andere leer gebonden.

In dien geest spreekt ook het hoofdbestuur der Confessioneele Vereeniging in hare voormelde brochure. De redactie heeft natuurlijk het verwijt moeten hooren, dat zij zich niet Christelijk weet uit te drukken [2]); doch wat kon zij anders verwachten van de zijde der Modernen, die, overkeurig op den vorm, tot eene vervelende en verwaterde phraseologie hunne toevlugt moeten nemen, ten einde hunne Godloochening zoo geleidelijk mogelijk ingang bij de argelooze gemeente te verschaffen. Zijn de uitdrukkingen wat al te hoekig, dat de Modernen er vrijelijk de scherpe kanten afslijpen, mits zij de waarheid niet schaden en haar niet met geveinsde vriendelijkheid behendig op den achtergrond dringen. Wij moeten echter met achting voor hunne eerlijkheid melding maken van diegenen onder de Moderne predikanten, welke, met hun geweten in verlegenheid geraakt, aanstonds de Nederlandsche Hervormde Kerk zouden uitgaan, zoo zij elders een middel van bestaan konden vinden. Zoo gewaagt de heer van Lingen [3]) van een Modern leeraar, die zich aanbevolen had *voor*

[1]) *Antiek of Modern?* door A. Buys. Utrecht, J. J. H. Kemmer, 1865. bl. 25.

[2]) Zie het artikel van den Heer Stenfert Kroese in de *Vaderlandsche Letteroefeningen*, Februarij-nummer, 1867.

[3]) *Verslag* 1865 bl. 15.

eenig postje, hoe gering ook, indien het slechts onderhoud voor vrouw en kinderen gaf.

Wil de Vereeniging de Modernen weren, dan rijst de vraag: wat zal zij doen, ingeval zij bij de hooge kerkelijke overheden onwil of tegenwerking ontmoet, en *handelen* ter bereiking van haar doel gebiedend gevorderd wordt? Zal zij als regthebbend optreden en eischen stellen aan het feitelijk bestaande gezag der Nederlandsche Hervormde Kerk, of zal zij zich vergenoegen met het openbaren van haar innig verlangen? Is het pligt de Modernen met den sterken arm te weren, of moet de waarheid zich zelve handhaven? In 't kort, is de Vereeniging *juridisch-* of *ethisch-Confessioneel*? — Om de ver gaande en dreigende gevolgen kwam men bijna algemeen overeen, dat de uitdrukking *juridisch*, zoo zij al in aanmerking kwam, echter niet in rigoristischen zin mogt worden opgevat. Men zou anders moeten weigeren, bijna ieder thans aankomend candidaat te erkennen, de reglementen overtreden en zich alles wat daarop volgen kan, getroosten; het einde zou zijn: *ecne scheiding*. Doch het is geene kleinigheid, het lot der afgescheidenen te ondergaan; het *fiat justitia*, *pereat mundus* heeft ook zijne schaduwzijde. Zeer vermeldenswaard is echter de reden, waarom Ds. Buijtendijk en anderen zich niet op het standpunt van het *regt* kunnen plaatsen. „Hij ge„looft niet, dat wij in de Hervormde Kerk hebben de „objectieve waarheid; wij zijn in een overgangstijdperk; „hij wil afwachten wat God zal doen komen" [1]). Zóó ver was men reeds jaren geleden in Duitschland gevorderd, toen van alle kanten de roep weerklonk: „geen redding zonder eene nieuwe uitstorting des Heiligen Geestes, zon-

[1]) *Verslag* 1864, bl. 19.

der een nieuw Pinksterfeest" [1]). Doch met deze openhartige belijdenis was de Confessioneele Vereeniging niet gebaat, en zou men haar geene enkele schrede vooruitbrengen; integendeel, eene bemerking, als die van Ds. Buijtendijk, kon slechts dienen om warme harten in ijskoude te veranderen. De strijdlustige Groen van Prinsterer, onmiddellijk daarna het woord opnemende, sloeg een geheel anderen toon aan. „Onze vaderen", zoo sprak hij, „hebben „den marteldood getrotseerd. De vrees voor afscheiding „heeft reeds te veel goeds belet. Wij willen *scheiding* tus„schen geloof en ongeloof; beiden te zamen passen niet „in ééne Kerk, de Kerkverwoester moet er uit; zegeviert, „na wezenlijken strijd, het onrecht, dan is de tijd ter uit„wijking voor den Christen daar. Wij bedoelen het tegen„deel van *afscheiding*; maar des noods zijn wij er niet be„ducht voor" [2]). Hiermede echter was het laatste woord nog niet gesproken. Telkens kwam men weder terug op de bedoeling van die alinea's, waarbij dit punt moest in aanmerking worden genomen, en het scheen dat bij elke opheldering de duisterheid steeds toenam. Wel mogt ten laatste Prof. Rutgers aanmerken, dat „de voorstanders der moderne „Theologie zeker reden zouden hebben tot vreugde, wan„neer zij zagen dat de strijd over de beteekenis van het „woord *Confessioneel* ook in deze vergadering tot een „principiëel verschil werd gemaakt" [3]). Hij stelde daarop voor om de beraadslaging af te breken en dit onderwerp te laten rusten, daar er toch geen resultaat te wachten was, en ook al werden de weinige tegenwoordige leden het over de zaak eens, de gevoelens, die buiten de vergaderzaal bestonden, zich waarschijnlijk bij het hunne niet zouden aansluiten. De Voorzitter begreep echter teregt

[1]) *Darmst. Kirchen-Zeitung*, 21 Mei 1854 en *Berliner protestant. K. Z.* 20 Nov. 1856. [2]) *Verslag* 1864, bl. 20. [3]) *Verslag* 1864, bl. 24.

dat, door zoodanig antecedent te stellen, de behandeling van elk ander belangrijk punt eensklaps kon ter zijde geschoven en elke volgende vergadering met onvruchtbaarheid geslagen worden; hij wilde derhalve onmiddellijk tot stemming overgaan. Maar ook dit ging niet zeer gemakkelijk; om eene vergadering te leiden, waarin Domine's den boventoon voeren, daartoe behoort eene meer dan gewone wils- en overredingskracht. Ds. Barger, doelende op het volslagen gebrek aan eenstemmigheid, kon zich niet weerhouden der Vergadering te doen opmerken, dat men zeer wijselijk had gehandeld door op alinea 1 geene discussie toe te laten [1]). En geen wonder: zoo men ten einde raad was omtrent de wijze, waarop men den grondslag der Kerk wilde gehandhaafd hebben, wat zou er van gekomen zijn, zoo de grondslag zelf in behandeling ware genomen?

De Confessioneelen strekken hier wederom ten bewijze, wat droevige ondervinding diegenen zich moeten getroosten, welke het goddelijk gezag der Kerk eenmaal verstooten hebbende, in plaats van strenge aaneensluiting overal verdeeldheid ontmoeten, zelfs daar waar zij, met eene heilige bedoeling bezield, het geloof hunner vaderen willen handhaven. Had Groen van Prinsterer er niet op aangedrongen, er zou van eene stemming nog niet gekomen zijn, daar twee der leden wederom van voren af aan wilden beginnen, en „op deze vergadering meer licht wenschten te ontvangen." Ofschoon nu evenwel de stemming plaats greep, heerschten er onder de leden zoo vele en zoo uiteenloopende gevoelens omtrent de beteekenis van het woord *Confessioneel*, dat men anderhalf jaar later, bij gelegenheid der beraadslaging over den eigenlijken naam der Vereeniging, — want *confessioneel* was slechts eene voorloopige benaming — nog even wijs was als heden.

[1]) *Verslag* 1864, bl. 24.

Toen echter, in de jaarlijksche vergadering van April 1866, moest het tot een eindbesluit komen, en werden de verschillende uitdrukkingen, die in aanmerking kwamen, op nieuw de Kerkvergadering ter toetsing aangeboden. Nogmaals harrewarren, Scylla ontwijken om op Charybdis te verzeilen. Wat de een aanbeval, werd door den ander bestreden. Volgens sommigen kon men het woord *confessioneel* best verwisselen met *orthodox*, iets wat door anderen volstrekt niet werd beaamd. Velen zagen op hunne beurt in de uitdrukking *confessioneel* geen bezwaar, mits daarmede slechts niet bedoeld werd *confessioneel van den vorigen dag*, welke rigting men kon bestempelen met den naam van *nachtschool*. Reeds vroeger had men zijne toevlugt genomen tot allerlei combinatiën, als: *orthodox confessioneel*, *evangelisch-confessioneel*, *juridisch-confessioneel*, *ethisch confessioneel*, *ethisch-irenisch-confessioneel*; maar alles vergeefs. Ieders vrije opvatting te eerbiedigen en tevens eene specifieke benaming te vinden, waarin de verschillende meeningen waren opgenomen, bleek onmogelijk. Het woord *confessioneel* zonder nadere bepaling verdiende derhalve de voorkeur; het was nog al rekbaar, en iedereen kon het op zijne eigene wijze opvatten. Daarenboven behoefde voorcerst niemand ernstige gevolgen te duchten, daar men zooveel mogelijk den wettigen weg zou blijven bewandelen, en in geen geval de leden tot eenige handeling verpligt rekende.

Die groote meêgaandheid, dat gemakkelijk schikken en plooijen was oorzaak, dat zelfs zij, die tegen de meeste alinea's gestemd hadden, in de Vereeniging bleven, wijl allen toch instemden met hare hoofdbedoeling: de Moderne prediking te weren, en in de plaats daarvan het geloof aan 's Heeren Godheid te verkondigen.

(*Vervolg en slot in de volgende aflevering.*)

PHYLACTERION.

Protestantsche verdraagzaamheid [1]).

Het is algemeen bekend, dat de Katholieke Kerk, van Protestantsche zijde, onophoudelijk als onverdraagzaam wordt gebrandmerkt. Beteekent dit, dat de Katholieke Kerk onvoorwaardelijk en in alle omstandigheden vasthoudt aan de geopenbaarde waarheid, aan deze alle menschelijke leer en meening toetst, en onmeêdoogend de dwalingen aanwijst en veroordeelt: dan kunnen we die beschuldiging aannemen en haar in al hare kracht laten bestaan. Immers de Katholieke Kerk heeft de onveranderlijke waarheid, de openbaring Gods ontvangen van zijn menschgeworden Zoon Jesus Christus, en verkondigt haar, op zijn bevel en geholpen door zijnen H. Geest, over de gansche wereld en aan alle schepsel. Al wat met die goddelijke en geopenbaarde waarheid niet overeenkomt, is, dit begrijpt elk redelijk mensch, logen en bedrog, en moet daarom zonder verschooning worden afgewezen. Als dit echter onverdraagzaamheid moet heeten, dan moeten wij ook het licht onverdraagzaam noemen, omdat het de duisternis verdrijft, en de zon hatelijk, omdat zij den nacht niet naast zich duldt.

Willen de Protestanten echter met hunne beschuldiging te kennen geven, dat de Katholieke Kerk onverdraagzaam is in den eigenlijken zin des woords, dat zij hare tegenstanders liefdeloos bejegent en niet als mede-

[1]) Ingezonden.

menschen behandelt: dan werpen wij deze beschuldiging, als geheel valsch, van ons af. Op het punt van geloofs- en zedeleer kan de Katholieke Kerk niets toegeven, omdat zij de onfeilbare waarheid, het woord van God-zelf bezit; op het punt van naastenliefde echter is zij de verdraagzaamheid in persoon, omdat zij door den H. Geest, den Geest der liefde, wordt bezield. Zij leert dan ook aan hare onderhoorigen, den evenmensch, wie hij ook zij: Heiden, Jood, Griek, Protestant, zelfs al ware hij onze persoonlijke vijand, te beminnen op dezelfde wijze, als wij ons zelven beminnen.

Een enkele blik, in welken „Roomschen Katechismus" ook, geslagen, zal voldoende zijn, om ons hiervan te overtuigen. We hebben voor ons liggen den Katechismus van den Bisschop van Haarlem, van den Bisschop van Orleans in Frankrijk, van Bernard Overberg, Leeraar aan de Normaalschool te Munster, allen mannen van dezen tijd en deze eeuw; den Katechismus van den H. Canisius en van het Concilie van Trente uit vroegere eeuwen. Welnu, zij leeren allen uitdrukkelijk, dat wij ieder mensch, wie ook, moeten liefhebben en deze liefde daardoor toonen, dat we hem alles gunnen en zoeken te bezorgen, wat wij ons zelven gunnen, en hem niets toewenschen, wat wij ons zelven niet zouden toewenschen.

De Katechismus van Overberg spreekt zelfs bepaaldelijk van de dwalenden in het geloof, en geeft in vraag 363 de geheele handelwijze der H. Kerk in betrekking tot leer en leven volkomen terug. Hij vraagt: Welke zijn de deugden, die van ons, als ledematen der ware Kerk, voornamelijk vereischt worden? Het antwoord is:

1. Dat wij vaststaan in het geloof, en alle dwalingen, die met het ware geloof strijden, verfoeijen; 2. dat wij diegenen, *die in het geloof dwalen*, als onze broeders har-

telijk beminnen, en hun onze liefde, zooveel wij kunnen, door daden toonen; en 3. dat wij met hen, even zoowel als met onze eigene geloofsgenooten, vreedzaam, zachtzinnig en ootmoedig omgaan, maar ons nogtans wachten, met hunne dwalingen besmet te worden.

De beschuldiging van onverdraagzaamheid, tegen de Katholieke Kerk ingebragt, is dus ten deele onverdiend en niet doordacht, ten deele geheel valsch.

Maar hoe is het nu met het Protestantisme zelf gesteld, met die mannen, zoo dadelijk gereed, zoo onvermoeid in hunne streving, om de Katholieke Kerk te beschuldigen en in een kwaad daglicht te plaatsen? We mogen van hen verwachten, dat zij wel zeer welwillend jegens de Katholieken, ja, voor ons de verdraagzaamheid in persoon zullen zijn; anders toch is hunne wijze van handelen niet alleen dwaas maar zelfs onbeschaamd. En waarlijk, men zou aan hunne verdraagzaamheid eenigzins gaan gelooven. Als men ten minste op het punt van leer komt, dan zijn de Protestanten al heel rekkelijk: de massa van sekten, hoewel van elkaâr gescheiden, noemen zich allen Protestantisme; vertrouwen hunne godsdienstige belangen aan denzelfden Minister van Eeredienst; gaan dikwerf, sommigen gedurende de wintermaanden geregeld, bij elkaar ter kerk; de eene Protestantsche leeraar, een Luthersche b. v. vervult dikwerf eene preekbeurt in eene andere, eene Nederlandsche Hervormde kerk; ja het is, zegt men, in onze hoofdstad zelfs gebeurd, dat één en dezelfde Protestantsche leeraar uit verdraagzaamheid des avonds loochende, wat hij des morgens had gepredikt! Op dit punt zijn de Protestanten dus waarlijk onnoozel van verdraagzaamheid. En dit ligt in den aard der zaak; immers de Protestantsche leer steunt niet op de openbaring Gods, maar op het begrip van een of ander mensch,

b.v. van Luther, Calvijn, Zwingel, Menno-Simons, Spinoza, Hegel, of tegenwoordig zelfs enkel en alleen op het begrip van ieder modern individu. De Protestanten moeten dus ook het begrip van een ander mensch, al stemt dit begrip met 't hunne niet overeen, eerbiedigen; zij zijn menschen, de tallooze sekten bewijzen het, die ieder hun begrip hebben, meenen de waarheid te bezitten, maar toch gevoelen, dat zij zich vergissen kunnen; en daarom zouden zij waarschijnlijk, als men hen ongemoeid liet, gaarne ook ieder ander in zijne waarde laten.

Maar komen we nu bij hen op het punt van naastenliefde, op hun gedrag in het leven, dan is het geheel anders gesteld; dan moeten wij het Protestantisme de onverdraagzaamheid in persoon noemen. Een enkel voorbeeld zal wederom voldoende zijn om ons hiervan te overtuigen, en onze driehonderd-jarige ondervinding op dit punt nogmaals te versterken.

Wij hebben voor ons liggen een „*Reglement voor* ⊂ (gevolmagtigde leden) *van Phylacterion*", een der overschoone (!) Protestantsche broederschappen; het is „gearresteerd in de vergadering van 't hoofdbestuur, 2 en 3 Nov. 1847" en geteekend J. B.

Reeds aanstonds boezemen ons het uitlaten van woorden en de geheimzinnige teekens, daarvoor in de plaats gesteld, een sterk wantrouwen in, en doen ons verstaan, dat de werken van *Phylacterion* boos zijn en het licht niet mogen zien; immers de Zaligmaker zegt: Al wie kwaad doet, haat het licht opdat zijne werken niet berispt worden [1]).

Het *Reglement*, gelijk we zeiden, is gedrukt, doch met uitlating van vele woorden, en deze woorden zijn later

[1]) Joan. III, 20.

door geheime teekens met de pen ingevuld; ziehier het Model:

⊂≻ (gevolmagtigd lid)
≻ (leden)
⊬ (teekens)
△ (genootschap)
♁ (verklaring enz.)
○— (?)
♇ (?)
⚔ (Protestanten)
⊙ (Katholieken)

In artikel 4 van het 1ste hoofdstuk lezen wij:

Indien de aannemeling zich tot het boven in art. 3 genoemde verbinden wil, deelt ⊂≻ (het gevolmagtigde lid) hem 't volgende mede:

1. Dat er ⊬ (teekens) zijn aan welke de ≻ (leden) elkander onderkennen.

2. Dat de ≻ (leden) verpligt zijn de namen hunner mede ≻ (leden) voor niet ≻ (leden) geheim te zullen houden, tenzij de ≻ (leden) vrijheid tot openbaarmaking zullen gegeven hebben.

3. Dat de ≻ (leden) verpligt zijn de onderkennings-teekenen als ook de inrigting des △ (genootschaps) voor niet ≻ (leden) geheim te houden.

4. Dat de ≻ (leden) zich tot het bovengenoemde verbinden door eene ♁ (verklaring enz.)

Er zijn echter nog meerdere teekens, die zelfs voor gewone leden van het genootschap onbekend zijn; want in art. 7 van hetzelfde hoofdstuk lezen wij:

Na het afleggen of onderteekenen der in art. 5 en 6 genoemde ♁ (verklaring met de hand op den Bijbel, of wel onderteekend) verklaart het ⊂≻ (gevolmagtigd lid) den aangenomene tot ≻ (lid) van △ (het genootschap), wekt hem broederlijk op om aan deszelfs doel te beantwoorden en maakt hem bekend:

1. Met de huiselijke en maatschappelijke inrigting des △ (genootschaps) voor zooveel noodig.

2. Met de namen van zijnen ○— (?), desgevorderd ook die van ♇ (?).

3. Alleen met de teekenen, waaraan de ⩥ (leden) elkaâr onderkennen.

4. En eindelijk met alle zoodanige inrigtingen als bereids door Bestuurderen van △ (het genootschap) in het belang van het Protestantisme zijn daargesteld.

Phylacterion is dus, evenals de *Vrijmetselarij*, een geheim genootschap, een genootschap der duisternis, niet geschikt om het licht te zien. Zijne leden zijn onbekend, zijne voorschriften vol van geheimen; ja, de leden zelven worden slechts *voor zooveel noodig* met de inrigting des genootschaps, met den naam van ☥ (?) bekend gemaakt, en verstaan zelven de onderkennings-teekenen, maar niet de eigenlijke geheimen van het bestuur.

Wat eene duisternis in onze XIX^{de} eeuw, om hare verlichting zoo hooggeroemd; wat eene onheilspellende geheimhouding voor medemenschen, voor burgers van hetzelfde Vaderland!

En wat is er nu in dat akelige duister verborgen?

Onverdraagzaamheid, niets anders, en andermaal onverdraagzaamheid.

Vooreerst zegt ons hoofdstuk I, art. 1:

Het (gevolmagtigd lid) ⊂⩥ mag ieder, man of vrouw, niet in gemengd huwelijk levende, en zijnde lidmaat van eenig ✕ (Protestantsch) Kerkgenootschap, tot ⩥ (lid) des △ (genootschaps) aannemen.

Alleen Protestanten komen dus bij dit genootschap in aanmerking, ieder ander mensch is uitgesloten; ja, de haat tegen het Katholicisme gaat zoover, dat zelfs een Protestant, alleen maar omdat hij in een gemengd huwelijk leeft, een Katholiek tot man of vrouw bezit, niet tot de broeders of zusters van het genootschap kan behooren.

De onverdraagzaamheid komt vervolgens nog sterker uit, als wij, in art. 2 van hetzelfde hoofdstuk, het doel van het genootschap vinden opgeteekend. Wij lezen daar:

Het ⊂ (gevolmagtigd lid) deele den aannemeling mede, dat het eenige doel van het △ (genootschap) is: bevordering van der ⚹ (Protestanten) tijdelijke en zedelijke welvaart tegenover de ⊙ (Katholieken) langs alle geoorloofde wegen.

Hier zien we het genootschap dus reeds als een vijandelijk leger tegenover het Katholicisme optreden; er staat niet: *naast*, maar *tegenover* het Katholicisme, en dit *tegenover* wijzigt voor den aannemeling den zin der vorige woorden en drukt niets dan vijandschap uit.

Nu komt nog ten derde de wijze, waarop dat doel zal nagestreefd worden; en dit zet de kroon op het werk van *Phylacterion's* naastenliefde!

Artikel 3 schrijft den ⩾ (leden) voor:

1. Buiten noodzakelijkheid geene dan ⚹ (Protestantsche) dienstboden te nemen
2. Om bij voorkeur aan ⚹ (Protestanten) werk, geldelijk voordeel en invloed te verschaffen, behoudens eer en pligt.
3. Nimmer een huwelijk te sluiten met ⊙ (Katholieken).
4. In alle omstandigheden, ambten, betrekkingen en bedieningen ⚹ (Protestanten) te bevorderen, behoudens bijzondere pligten
5. Broederlijke liefde onder elkander aan te kweeken.
6. Ter instandhouding des △ (genootschaps) bij te dragen tot intrée voor eens en altijd één gulden en tot contributie wekelijk één cent, of in eens minstens *f* 25.—

En volgens hoofdstuk II art. 13 moet ⊂ (het gevolmagtigd lid)

gebruik maken van elke gelegenheid om de kwade practijken en handelingen der ⊙ (Katholieken) te leeren kennen en daarvan kennis geven aan zijnen ○— (?).

De Katholieken mogen dus nooit voor zich, als dienstboden of werklieden, eene Protestantsche deur geopend vinden; waar het geldelijk voordeel of invloed betreft, zijn zij uitgesloten; alle omstandigheden, ambten, betrekkingen en bedieningen moeten gebruikt worden om hen

achter te stellen; zelfs hun goede naam wordt niet gespaard, integendeel: hunne „kwade practijken en handelingen" moeten zorgvuldig worden opgespoord en aan het licht gebragt; altoos verdacht te zijn, onophoudelijk bepraat en kwalijk besproken te worden, dat is hun deel.

Welk eene edele verdraagzaamheid, welk eene broederlijke liefde, welk eene gehoorzaamheid aan de voorschriften des Zaligmakers! „Gij zult", zegt Jesus Christus, „den Heer uwen God beminnen uit geheel uw hart, dit is het eerste en voornaamste gebod; en het tweede gebod, daaraan gelijk, is: gij zult uwen naaste beminnen gelijk u zelven" [1]). „Hieraan zullen allen erkennen, dat gij mijne leerlingen zijt, zoo gij liefde hebt tot elkander" [2]). „Indien gij liefhebt, die u liefhebben, wat loon zult gij hebben? En indien gij uwe broeders alleen groet, wat doet gij voortreffelijks? doen ook de Heidenen dat niet?" [3]). En de H. Paulus schrijft: „Laat ons wel doen aan allen" [4]). En aan de Korinthiërs [5]) schrijft hij: „De liefde is welwillend, zij rekent het kwade niet toe; zij verdraagt alles, gelooft alles, hoopt alles" [6]).

Met verontwaardiging, of beter misschien met medelijden, lezen wij dan ook in art. 4 van het *Reglement*, dat de ⩵ (leden)

zich tot het bovengenoemde verbinden of door onderteekening, of door het afleggen eener ☞ (verklaring) met de regterhand op den Bijbel.

De Bijbel, die het gansche Protestantisme en niet minder, zooals wij gezien hebben, de onchristelijke bepalingen van *Phylacterion* onweerlegbaar veroordeelt; de Bijbel, dat Katholieke boek, moet kracht bijzetten aan

---

[1]) Matth. XXII, 39. [2]) Joan XIII, 35. [3]) Matth. IV, 46 en 47. [4]) Gal. VI, 10. [5]) 1 Cor. XIII, 4 vv. [6]) Joan. XVI, 2.

de anti-katholieke verklaring van *Phylacterion's* leden! Kan men grooter bespotting, maar ook grooter dwaasheid uitdenken? Is het niet, zou men met regt mogen vragen, te dwaas voor een wel gehersend hoofd?

We gelooven dan ook, dat dit zweren of verklaren met de regterhand op den Bijbel niet gemeend is, maar slechts een huichelachtig vertoon, eene misleiding van de argelooze leden door het sluwe bestuur. Als menig regtschapen Protestant — en dit geldt evenzeer bij het genootschap der Vrijmetselaren — als menigeen de geheime strekking van zijn genootschap en de kunstgrepen, door het bestuur in het geheim uitgedacht en ten uitvoer gelegd, kende of zelfs alleen vermoedde, menigeen zou het genootschap verlaten, en nog veel meerderen zouden er nooit lid van worden. En wat zou *Phylacterion* dan kunnen uitrigten? Het zou sterven, omdat het verlaten en verfoeid werd ten gevolge van zijne eigene boosheid. Daarom moet de Bijbel gebruikt worden, moet het ⊂ (gevolmagtigd lid), zooals art. 2 van het *Reglement* zegt, „den aannemeling mededeelen, dat het △ (genootschap) zich buiten alle [N. B.] Staatkundig, Godsdienstig en anderszins leerstellige bemoeijingen houdt"; moet het eindelijk, in hetzelfde artikel, ook nog heeten: „bevordering van der ✕ (Protestanten) tijdelijke en zedelijke welvaart langs alle *geoorloofde* wegen."

Het is niets anders dan huichelarij. *Phylacterion* is gelijk aan gepleisterde grafsteden, die van buiten wel schoon schijnen aan de menschen, maar van binnen vol zijn van doodsbeenderen en allerlei onreinheid; *Phylacterion* schijnt den leden van buiten wel regtvaardig, maar van binnen is het vol van huichelarij en ongeregtigheid.

Als wij dit in het oog houden, dan hebben wij den sleutel tot de ware kennis van *Phylacterion* en van alle

geheime genootschappen uit onze dagen; maar dan wordt ons tevens ook de onverdraagzaamheid, het onchristelijke van het Protestantisme, meer dan duidelijk. Immers het Protestantisme leeft, nu het wat de leer betreft, gansch en al over boord is geworpen, nog voort in de geheime genootschappen, en spant in die afschuwelijke vereenigingen zijne laatste krachten in om, ware het mogelijk, vóór zijn sterven, aan de Katholieke Kerk nog den doodsteek te geven.

Hier in ons Vaderland, waar het Katholicisme op staatkundig terrein weinig kracht bezit, is de werking dier genootschappen het onschuldigste, het tamste, zou Alban Stolz zeggen. Hier bepaalt men er zich alleen toe, om aan de Katholieken te beletten zich uit hunnen staat van onderworpenheid te verheffen!!! Ambten en waardigheden worden hun zooveel mogelijk onthouden, of, moet er eene uitzondering gemaakt worden, is men er als het ware toe gedwongen, dan worden aan de Katholieken toch de geringste ambten [1]) geschonken; en moet men nog meer doen, dan ook wel een enkel hooger ambt, maar aan wie onder hen? In den regel aan half-Katholieken, aan menschen, tweeslachtig van aard, menschen die, om eene of andere reden, met hunne Kerk niet breken willen, maar toch den Staat als Kerk beschouwen; openlijk met de Katholieke Kerk verbonden zijn, maar inwendig vreemd

---

[1]) In de omstreken van Haarlem b. v. is eene gemeente van 2989 zielen, van welke meer dan de helft Katholiek zijn. Men treft aldaar aan, bij het kantongeregt: den kantonregter, den griffier, de geheele rijksveldwacht, behalve den brigadier-majoor, Protestant; bij het gemeentebestuur: den burgemeester, den secretaris, de wethouders, den geheelen Raad op een lid na, en den agent van policie, Protestant. Rijks- en gemeente-ontvanger zijn beiden Protestant. De direkteur van het postkantoor is Protestant; de assistent echter Katholiek. De notaris is Protestant; de schoolmeester Protestant; doch de omroeper en de twee nachtwakers zijn alle drie Katholiek!!!

aan haar, en daarom, wij willen den waren naam niet noemen, als liberalen, als naam-Katholieken bekend staan.

Op het punt van universiteiten wordt deze uitsluiting nog sterker gehandhaafd; want in de universiteiten ligt voor het Protestantisme, hier te lande, de grootste kracht, maar ook het grootste gevaar. Eene universiteit brengt mannen voort van denzelfden geest als de universiteit zelve is; eene Katholieke universiteit zou dus Katholieke mannen voortbrengen; zou den jeugdigen Katholieken, die zich op de wetenschap toeleggen, ook Katholieke wetenschap inprenten en, in plaats van hun, zooals het meestal geschiedt, de weinige godsdienstkennis, die zij als kind hebben opgedaan, te doen minachten en vergeten, hen integendeel vormen in die kennis, en hun hunne godsdienst op elke tak van wetenschap, op philosophie, litteratuur, geschiedenis, natuur- en geneeskunde enz. leeren toepassen. Eene Katholieke universiteit zou den Katholieken ambtenaren van den Staat ook Katholieke beginselen van regt en wetgeving leeren kennen; en zou eindelijk, naast de Katholieke Priesters, die om hunnen arbeid voor het zielenheil meestal den tijd en niet zelden ook de middelen missen, ook mannen van hooge geboorte, van naam en rijkdom in het gelid plaatsen tot verdediging van de waarheid en de regten der Katholieke Kerk. En dit wordt gevreesd; dit zou tal van Protestanten, evenals in Duitschland en vooral in Engeland, tot den schoot der Katholieke Kerk terugvoeren, en het Protestantisme in het grootste gevaar brengen. Daarom kan er aan eene geheel Katholieke universiteit bijna niet gedacht worden, en kan ook een Katholiek, niet dan bij uitzondering en meestal met de inspanning aller krachten, aan de Protestantsche universiteit een leerstoel verkrijgen.

Zelfs bij het lager onderwijs wordt in denzelfden geest

gewerkt; niets schroomt men meer en niets wordt meer tegengehouden dan zuiver Katholieke scholen; want zuiver Katholieke scholen kweeken zuiver Katholieke kinderen, en voor ware en opregte Katholieken is men zeer bevreesd, niet omdat zij onverdraagzaam zijn, of omdat zij zich tegen de overheid verzetten, maar omdat het Protestantisme, als godsdienst, krachteloos is tegenover de Katholieke godsdienst, en voor haar moet wijken als de duisternis voor het licht. En daarom wordt dat Katholicisme zooveel mogelijk met andere bestanddeelen vermengd en onder den domper geplaatst, wordt het als ouderwetsch, als middeleeuwsch voorgesteld; daarom wordt de liberale, gelijk vroeger de Protestantsche school, met hand en tand en onder allerlei schoonklinkende theoriën verdedigd. Het Katholicisme, wat den kinderen door de Katholieke Kerk wordt ingeprent, moet met een liberalen, d. i. ongeloovigen zuurdesem vermengd worden [1]); dan heeft het voor een groot deel zijne kracht verloren, en zullen de Katholieken zich niet gemakkelijk zelfstandig naast het Protestantisme verheffen.

Behalve dit alles wordt er in ons Vaderland door de geheime genootschappen nog wel meer beraamd, en broeit er nog zwaarder onweder boven onze hoofden; maar de uitbarsting is voor dit oogenblik toch minder waarschijnlijk en hangt van den uitslag velerlei pogingen in andere landen af.

Buiten ons Vaderland, en vooral in de Katholieke landen, en het meest van allen in het land, waar de Paus der Katholieken zetelt, is de werking der geheime

---

[1]) Doktor van Vloten te Deventer wil het Katholicisme op de hoogere burgerscholen geheel en al uitroeijen. Verg. *De Tijd* van 16 Julij l. l. Deze scholen zijn volgens hem 't beste tegengift tegen de godsdienstlessen in de Kerk.

genootschappen vrij wat minder tam, of beter gezegd, vrij wat kwaadaardiger. Daar schroomt men niet te rooven, te moorden, oproer te verwekken en met open visier, in openbare vergaderingen of op de openbare straat, tegen al wat Katholiek is op te treden; regten, al zijn ze nog zoo oud, eigendommen, al zijn ze nog zoo wettig, niets is zeker, wanneer het de Katholieken geldt. Slechts één doel wordt nagestreefd: het Katholicisme te verpletteren of althans op de geheele wereld onder het juk te brengen; zoodat de Katholieken, evenals de Joden in Egypte, goed zijn om lasten te dragen, belastingen op te brengen en het Protestantisme te dienen; maar niet om vrije wezens te zijn, die als medemenschen, als burgers van hetzelfde Vaderland, als broeders worden beschouwd, behandeld en verdragen.

Na al hetgeen wij gezegd hebben, is daarom ons besluit: de beschuldiging van onverdraagzaamheid past op het Protestantisme, maar niet op de Katholieke Kerk. De Katholieke Kerk is op het punt van leer onverdraagzaam in dien zin, dat zij alles wat met de openbaring van den Zoon Gods strijdig is, verwerpt en als dwaling veroordeelt; maar in haar gedrag tegenover anderen, in het leven, is zij de verdraagzaamheid zelve en leert aan hare kinderen, iedereen, wie het ook zij, als medemensch te erkennen, waarderen en beminnen; hem in zijne regten en eigendommen niet te krenken en het geschondene regt te herstellen; zij dwingt tot restitutie aan ieder die benadeeld is.

Het Protestantisme daarentegen is zóó verdraagzaam en onnoozel op het punt van leer, dat het reeds in de eerste honderd jaren van zijn bestaan [1]) 270 sekten telde; dat

[1]) Krönes, *homilet. reallexikon.* Dl. 8, bl. 375.

het alles, wat ook, *ja* en *neen* in zich opneemt, en daarom onmogelijk van goddelijken oorsprong zijn kan. Op het punt van zeden is het echter de onverdraagzaamheid zelve, en wordt het Katholicisme zonder ophouden en overal, in het openbaar, doch veel meer nog in het geheim, door hetzelve vervolgd.

En wijl wij van *Phylacterion* hebben gesproken; wijl dit schoone en edele Protestantsche broederschap ons aanleiding tot schrijven gegeven en tot voorbeeld gestrekt heeft willen wij er ten zijnen opzigte nog in het bijzonder bijvoegen: *Phylacterion* munt in het Protestantisme nog door onverdraagzaamheid uit, en is een overgang tot de *Vrijmetselarij*, welk genootschap, hoe onschuldig ook voorgesteld, de hatelijkste en gevaarlijkste vereeniging is tegen de Katholieke Kerk.

Gelukkig de maatschappij, zoo het onchristelijke *Phylacterion* en het door en door verfoeijelijke genootschap der *Vrijmetselaren* als genootschappen ontbonden en voor goed, als gestorven door eigen boosheid en inwendig bederf, ten grave gebragt werden! Dan toch zou er minder scheiding, minder verdrukking van den één en bevoordeeling van den ander plaats grijpen onder burgers van hetzelfde Vaderland; dan zou de Katholieke Kerk des te spoediger al de Nederlanders als broeders en zusters, niet alleen met elkaâr maar ook met de gansche wereld, vereenigen en tot ware verdraagzaamheid brengen.

Sanctissimi Domini nostri Pii IX

ALLOCUTIO

habita in Consistorio Secreto die 22 Februarii MDCCCLXVII.

VENERABILES FRATRES!

Cum caritas Christi Nos urgeret ad exquirendam rationem, qua prospicere possemus viduitati tot Italiae Dioecesium, mense Martio anni 1865 epistolam manu nostra dedimus Serenissimo Regi Victori Emanueli, eum rogantes, ut aliquem ad Nos delegaret, cum quo de tam gravi negotio agere liceret. Cumque votis nostris ipse obsequutus esset, inita reapse fuere colloquia; quae tamen, culpa sane non nostra, caruere exitu, nostrumque frustrata sunt desiderium, qui ad ea descenderamus, acti vehementi studio procurandae salutis animarum, quam semper haec Sancta Sedes ceteris omnibus merito praetulit.

Resumptum quidem nuper fuit negotium, iis volentibus, qui rerum Italiae potiuntur, verum de hoc themate dicere, Venerabiles Fratres, non sine gravi tristitia et acerbo dolore valemus. Sacri enim Antistites, quos ad vacuas Sedes missuri sumus, non modo censum episcopalis cujusqne mensae distractum invenient sibique subductum quidquid propriae inopumque sustentationi usui esse consueverat, sed, quod deterius est, etiam dispersos sanctuarii lapides, deserta perfectionis religiosae confugia, claustrorum habitatores omni substantia orbatos, sacras virgines eductas de foramine petrae, quo se, Deo juvante, receperant victurae ac moriturae in osculo Sponsi coelestis.

Grave sane et ingratum est, ad hujusmodi sedes, in tanta praesertim publicarum rerum angustia, Episcopos destinare. Quid tamen inde? Recedemusne idcirco a proposito? Absit: pergant agricolae ad vineam, a Deo plantatam et irrigatam sanguine Filii sui; eant, ip-

sam culturi in nomine Jesu Christi, potissimum ab eo opem expectantes; adeant illam, Deiparae patrocinio confisi, quae validissime iis suffragari poterit. Nam ipsa, dum sapientiae sedes est ad replendos pastores disciplina intellectus, simul, uti refugium peccatorum multos ex errantibus ad eos facile reducet; uti afflictorum consolatrix, complurium per ipsos leniet miserorum aerumnas; uti auxilium Christianorum, iis obsequium filialemque multorum pietatem conciliabit, ut in plerorumque docilitate et affectu levamen inveniant gravissimo muneri suo et solatium in certamine exercendo adversus hostes Dei et potestates tenebrarum, quae totius agri evangelici potiri conantur, miserandam in eo vastitatem inducturae.

Itaque inter novos Pastores aliquot interim renunciabimus, qui ad Italiam pertinent, fore fidentes, ut in futuris Consistoriis alios etiam atque alios renunciare liceat, si tamen judicia, heu, nimis dissimilia hominum, juxta saeculi placita viventium, cum nostris convenire possint, inprimis quoad personarum electionem. Plura dicere de praesenti rerum conditione non attinet; futura vero, nisi mutatio dexterae Excelsi intercedat, satis aperte praenunciatur ab exacta jam tristissimorum eventuum serie. Nobis tamen confidendum est Deo, qui sicuti, suffragantibus Immaculata Virgine Sanctisque Apostolis, Nos hactenus sub umbra alarum suarum tam perspicue protexit, sic tandem, uti speramus, *convertet luctum nostrum in gaudium.*

Optatissimum hunc exitum, Venerabiles Fratres, urgere ac maturare nitamur precibus nostris, animorum concordia, christianorum omnium virtutum exercitio.

ALLOCUTIE

DOOR

Z. H. PAUS PIUS IX

gehouden in het geheim Consistorie van 22 Februarij 1867.

[*Onderhandelingen van Z. H. met Victor Emmanuel over het aanvullen der ledigstaande Bisschopszetels in Italië. Toestand dier Bisdommen. De toekomst.*]

EERWAARDIGE BROEDERS!

Gedrongen door de liefde tot Christus om de wijze op te sporen, waarop Wij zouden kunnen voorzien in het weduweschap van zoovele Diocesen in Italië, schreven Wij in de maand Maart van het jaar 1865 eigenhandig een brief aan den doorluchtigen Koning Victor Emmanuel en verzochten Wij hem, dat hij iemand tot Ons zou afvaardigen, met wien Wij over eene zaak van zoo groot belang konden onderhandelen. En daar hij aan onzen wensch toegaf, werden er inderdaad onderhandelingen aangeknoopt; maar ze leidden, waarlijk niet door onze schuld, tot geen uitkomst en stelden Ons te leur in ons verlangen, Ons, die door onzen vurigen ijver voor het zielenheil, dat deze Heilige Stoel teregt altoos boven al het overige heeft gesteld, tot die onderhandelingen waren overgegaan.

Op verlangen van hen, die Italië besturen, werd wel is waar nu onlangs de zaak weder opgevat; doch zonder diepe droefheid en bittere smart, Eerwaardige Broeders, kunnen Wij over deze aangelegenheid niet spreken. De Bisschoppen immers, die Wij naar de openstaande zetels gaan zenden, zullen niet alleen bevinden, dat de opbrengst van elks bisschoppelijk goed verdeeld en hun zoodoende al wat hun voor eigen onderhoud en voor dat der armen pleegde ten dienst te staan, ontnomen is, maar ook — en dit is erger — dat de steenen des heiligdoms verstrooid, de toevlugtsoorden voor gods-

dienstige volmaaktheid verlaten, de kloosterlingen van alle have beroofd en de Godgewijde maagden verdreven zijn uit de rotsholte, werwaarts zij zich met Gods hulp begeven hadden om er in de omhelzing van den hemelschen Bruidegom te leven en te sterven.

Hard voorzeker en onaangenaam valt het, vooral in zulke benarde tijdsomstandigheden, Bisschoppen naar dergelijke zetels te zenden. Doch wat moet daaruit voor ons volgen? Dat wij moeten afzien van ons voornemen? Het zij verre. Neen, laten de werklieden optrekken naar den wijngaard, dien God plantte en Gods Zoon met zijn bloed besproeide; laten zij gaan om hem, in afwachting vooral van zijne hulp, in den naam van Jesus Christus te bebouwen; laten zij er zich heen begeven in vertrouwen op de bescherming van Gods Moeder, die hen op krachtige wijze zal kunnen bijstaan. Want terwijl zij, als zetel der wijsheid, de herders met de gave van bestuur vervult, zal zij tevens, als toevlugt der zondaren, zonder eenige moeite vele dwalenden tot hen terugvoeren; als troosteres der bedrukten, door hunne bemiddeling de rampen van vele ongelukkigen lenigen; als hulp der Christenen, hun veler gehoorzaamheid en kinderlijke liefde bezorgen; zoodat zij in de leerzaamheid en genegenheid van het meerendeel eene opbeuring vinden voor hun lastig ambt en eene verkwikking voor den strijd tegen de vijanden Gods en de magten der duisternis, die den geheelen Evangelischen akker pogen te bemagtigen om hem op jammerlijke wijze te verwoesten.

Wij zullen daarom onder de nieuwe Bisschoppen inmiddels ook eenige benoemen, die tot Italië behooren, vertrouwend dat Wij in de toekomstige Consistoriën ook nog anderen zullen mogen benoemen, als ten minste de maar al te zeer uiteenloopende oordeelen van menschen, die naar de beginselen der wereld leven, vooral op het punt van keuze der personen, met de onze kunnen overeenkomen.

Over den tegenwoordigen toestand meer te zeggen, is onnoodig: als er geene verandering van de hand des Allerhoogsten tusschen beiden treedt, laat de toekomst zich uit de reeds afgeloopen reeks van treurige feiten duidelijk genoeg voorspellen. Wij moeten echter op God vertrouwen, die, gelijk Hij Ons, door de voorspraak der Onbevlekte Maagd en der Heilige Apostelen, tot nog toe zoo zonneklaar onder de schaduw zijner vleugelen beschermd heeft, evenzeer ook eindelijk, zooals Wij hopen, *onze droefheid in vreugde zal veranderen.*

Laten wij, Eerwaardige Broeders, die gewenschte uitkomst door

onze gebeden, hartelijke eensgezindheid en beoefening van alle Christelijke deugden trachten te bespoedigen en te verhaasten.

Na deze Allocutie benoemde Z. H. de Bisschoppen voor eenige zetels van Italië en andere landen, en maakte vervolgens — wat wij met genoegen aan onze lezers mededeelen — aan de Eerwaardige Vergadering eene keuze bekend van de H. Congregatie tot Voortplanting des Geloofs, waarbij onze landgenoot Mgr. Walter Steins, Apostoliesch Vicaris van Calcutta is verplaatst van de Bisschoppelijke Kerk van Nicopolis (*in part. infid.*) naar de Aartsbisschoppelijke Kerk van Bostras (*in part. infid.*) [1])

De nieuw-benoemde Aartsbisschop was, evenals Mgr. G. P. Wilmer, Mgr. A. J. Schaepman en de Bisschop van Nicopolis A. J. Pluym, te Rome tegenwoordig bij het achttiende eeuwfeest van Petrus' marteldood en de heiligverklaring der martelaars van Gorkum.

---

[1]) *Correspondence de Rome*, 23 Février 1867.

VERSCHEIDENHEDEN.

HUWELIJKEN TUSSCHEN BLOEDVERWANTEN.

Als toevoegsel bij hetgeen over ditzelfde onderwerp in dit tijdschrift (Dl. XLII, bl. 289) werd medegedeeld, geven we uit het *Handbuch der Vergleichenden Statistik* van G. F. Kolb, 4 uitgave bl. 524 de volgende opmerkingen:

De kinderen, uit huwelijken tusschen bloedverwanten in de naaste graden gesproten, zijn dikwijls doofstom. Terwijl het getal van zulke huwelijken in Frankrijk ter naauwernood twee op de honderd bedraagt, maakte Dr. Perrin de ondervinding, dat onder de doofstommen te Lyon 25 procent van het geheele getal uit zulke verbindtenissen geboren waren; Dr. Boudin stelde de gemiddelde verhouding te Parijs op 28,35 procent, Chazarain te Bordeaux op 30,33, Landes voor dezelfde plaats op 30,36 procent. (Verg. *Boudin, Etudes statistiques sur les dangers des unions consanguines* in het *Journal de la société de statistique de Paris*, 1862.) Opmerkenswaardig is het berigt van Dr. Karl Meyer, lid van het Bureau voor Statistiek te Munchen, dat in Beijeren onder de Protestantsche bevolking het getal der doofstommen naar verhouding eens zoo groot is als bij de Katholieken, hetgeen hij aan de meerdere huwelijken onder bloedverwanten bij de Protestanten toeschrijft.

MERKWAARDIG VOORVAL IN DE TWEEDE KAMER VAN FLORENCE.

Een ieder weet, uit welke bestanddeelen het Italiaansche Parlement is zamengesteld: republikeinen, ultra-liberalen, democraten en radikalen vormen er de overgroote meerderheid en overschreeuwen al razende en tierende de opregtgezinde Katholieken die, niettegenstaande de tegenkanting eener vijandige partij, een zetel in de Kamer hebben kunnen verkrijgen en den moed bezitten om ridderlijk voor hunne overtuiging uit te komen. En er behoort moed

toe om de waarheid onophoudelijk tegen verkeerde, valsche en lasterlijke voorstellingen te verdedigen; het moet een man van edelen zin, van gevestigde overtuiging, van ridderlijken geest zijn, die tegenover den spot en verachtenden lach der *Gualantuomini* aan zijn pligt durft gehoorzamen en eerder de stem zijns gewetens dan de inspraak van het menschelijk opzigt hoort. Maar dan ook mogen zij, die zulk een schitterend voorbeeld van trouwe pligtsvervulling geven, hoog geprezen worden, en zij kunnen met het volste regt aanspraak maken op de achting van alle weldenkenden. Een dier weinige voorbeelden, gedurende de laatste jaren in het Italiaansche Parlement gegeven, laten we hier volgen, doch moeten een enkel woord ter opheldering doen voorafgaan.

Vóór de algemeene verkiezingen, in December uitgeschreven, wendden verschillende Bisschoppen zich tot de Congregatie der Poenitentiarie om inlichting omtrent de volgende punten: 1) Wat moet men antwoorden aan hen die vragen, of zij de keuze van volksvertegenwoordiger voor het Parlement van Florence kunnen aannemen? 2) Hoe moeten de Bisschoppen zich gedragen, als men hen vraagt, de keuze van goede volksvertegenwoordigers te ondersteunen? — Het antwoord op de eerste vraag was bevestigend, onder de volgende voorwaarden: de afgevaardigden moeten bij het afleggen van den eed van getrouwheid, door de wet voorgeschreven, de beperking voegen: *salvis legibus divinis et ecclesiasticis* (met voorbehoud van de goddelijke en kerkelijke wetten); die beperking moet bij het uitspreken van het eedsformulier uitdrukkelijk gemaakt worden, terwijl ten minste twee getuigen het hooren; ook moeten de gedeputeerden verklaren, dat zij nooit hunne hulp en stem aan onbillijke en onregtvaardige wetten zullen geven, ja zelfs dergelijke wetten, als ze worden voorgesteld, verwerpen zullen. Op de tweede vraag werd geantwoord: er is niets tegen, dat de Bisschoppen, bij gelegenheid van de verkiezingen, zoo dikwijls zij daarbij gevraagd worden, aan het volk te binnen brengen, dat elke geloovige gehouden is, door eigene krachten het kwade te beletten en het goede te bevorderen.

Onder de nieuwe afgevaardigden nu behoorde ook de Graaf Eduard Crotti di Costigliole, een even uitstekend diplomaat als ijverig Katholiek, die vroeger vele en belangrijke diplomatieke zendingen te Parijs en te Bern vervuld en ook overal en altijd bewezen had, dat hij zich niet schaamde voor zijn geloof Op den 9 Mei, terwijl

de Kamer voltallig was, en eene talrijke menigte de tribunen bezette, riep de President den Graaf op om den eed af te leggen, en las het eedsformulier voor.

Crotti. Ik zweer getrouw te zullen zijn aan den Koning en aan de grondwet, behoudens de goddelijke en kerkelijke wetten.

De President. Geëerde Crotti, de wet laat geen beperking of voorbehoud toe, en het formulier van den eed is letterlijk aan de grondwet ontleend. Zoo gij den eed niet volgens het formulier, zonder beperking of voorbehoud, aflegt, kan de Kamer niet toelaten, dat gij de taak van afgevaardigde vervult. (*Bravo, bravo.*)

Crotti. Ik zweer getrouw te zullen zijn aan den Koning en aan de grondwet, slechts een voorbehoud makende opzigtens die voorstellen en die wetten, die met de goddelijke en kerkelijke wetten strijdig mogten zijn. Vroeger reeds had ik de eer, zitting in het Parlement te nemen en den eed aan de grondwet van Karel Albert af te leggen. Ik verklaar, dat ik altijd naar vermogen het heil van den Staat zal bevorderen; maar ik verklaar tevens, dat ik nooit de wetten zal erkennen, die strijdig met de grondwet zijn, zooals die welke in betrekking staan tot de godsdienst en tot de onschendbaarheid van den eigendom. (*Teekenen van afkeuring.*)

De President. Ik zal het oordeel der Kamer over dit incident vragen. (*De deurwachters worden gelast al de leden, die zich in de belendende zalen bevinden, te roepen; allen komen binnen*) Ik verzoek de leden plaats te nemen en het stilzwijgen te bewaren. De President heeft den geëerden Crotti verzocht, den eed af te leggen en hem het eedsformulier voorgelezen. De geëerde Crotti heeft bij het afleggen van den eed beperkingen en een voorbehoud gevoegd. De President heeft verklaard, dat hij zich niet geregtigd acht, hem als afgevaardigde toe te laten, daar de grondwet geen beperkingen noch eenig voorbehoud in den eed toelaat. En inderdaad, het door mij aan den geëerden Crotti voorgelezen eedsformulier is ontleend aan artikel 49 van de grondwet, die zich volgenderwijze uitdrukt: „De senatoren en afgevaardigden moeten, alvorens tot de uitoefe„ning van hun lastgeving toegelaten te worden, zweren getrouw te „zullen zijn aan den Koning en aan de grondwet, rond en eerlijk de „grondwet te onderhouden en hunne bediening alleen uit te oefenen „met het doel om het heil des Konings en des Vaderlands te be„vorderen." Op dit formulier, door den President voorgelezen, moet de afgevaardigde alleen antwoorden: *ik zweer.* Dit is de gewoonte,

welke altijd door het Italiaansche en Subalpijnsche Parlement gevolgd is.

Verschillende stemmen. Dat is waar! dat is waar!

De President. De geachte Crotti heeft er zijne beperkingen en zijn voorbehoud bijgevoegd; voor grootere zekerheid verzoek ik hem, opdat de Kamer de juiste termen zou weten, ze nog eens in tegenwoordigheid van al mijne geachte medeleden te herhalen.

Crotti. Na het voorlezen van het formulier heeft de afgevaardigde Crotti gezegd: ik zweer; hij heeft er bijgevoegd: behoudens de goddelijke en kerkelijke wetten. (*Uitbarsting van verschillende stemmen; vrolijkheid aan de linkerzijde.*)

De President. Ik verzoek stilte.

Crotti. Maar, mijne heeren, dit incident is niet nieuw in de parlementaire geschiedenis. Allen weten zeer goed, hoe dikwijls O'Connel, naar het Engelsche Parlement afgevaardigd, den gevorderden eed niet wilde afleggen, omdat hij dien als in strijd beschouwde met de godsdienst, welke hij beleed (*Bewegingen aan de linkerzijde*), en dat hij altijd op nieuw door zijne kiezers afgevaardigd werd, totdat ten laatste die bepalingen werden geschrapt. Maar ik zal een ander voorbeeld nemen, dat allen kennen. Rothschild, de koning van het goud, van het geld, van de munt, van het bankpapier en van alles wat gij wilt, werd in het Engelsche Parlement toegelaten; opgeroepen om den eed af te leggen, weigerde hij om zekere uitdrukkingen, welke hij voor tegenstrijdig met zijne overtuiging hield: na eenige ruggespraak en eenige woordenwisselingen werd die bepaling opgeheven.

Stemmen ter linkerzijde. Dat was wat anders!

De President. Ik vraag u verschooning, geëerde Crotti! Het formulier van den eed kan niet in discussie gebragt worden; het is door de grondwet voorgeschreven. (*Zeer goed!*) Gij moet het aannemen of verwerpen. Maar ik verzoek u, maak uwe beperkingen geheel af, opdat de Kamer er over kunne oordeelen.

Crotti. Ik heb de grondwet bezworen, zooals het formulier zulks voorschrijft; maar ik heb er bijgevoegd, dat ik de latere wetten, die tegenstrijdig met de goddelijke en kerkelijke wetten mogten zijn, niet bezweer. (*Nieuwe beweging.*)

Verschillende stemmen. Dat is onnoodig!

De President. Geëerde Crotti, na deze verklaringen kan de President u niet toelaten om als afgevaardigde in deze Kamer zitting

te nemen (*Goed, zeer goed!*), en zoo gij er op aandringt, zal ik het gevoelen der Kamer vragen. Doch zoo gij henengaat, zal het niet noodig zijn haar te oudervragen.

Crotti. Ik kan niets anders doen dan bevestigen, hetgeen ik gezegd heb. Na de beslissing der Kamer zal ik heengaan en met genoegen tot mijne huiselijke zaken terugkeeren. (*Hij ging zitten.*)

Stemmen aan de linkerzijde. Dat hij de Kamer verlate!

De Graaf Crotti stond op en verliet de Kamer.

Schooner en treffender voorbeeld van echt Katholieken riddergeest zal men moeijelijk in de officiële stukken van eenige Parlementaire vergadering vinden. Wij zeiden reeds boven, dat er moed toe behoort om in eene Kamer en onder omstandigheden, als Florence aanbiedt, het menschelijk opzigt met voeten te treden en onverschrokken zijne stem voor regt en pligt te verheffen. Italië mag er trotsch op zijn, dat het onder zijne zonen nog mannen telt, die eer en geweten boven den verachtelijken spotlach van zoovele afgedwaalden durven stellen; de geheele Katholiciteit moet den edelen Crotti dankbaar zijn voor de strenge berispingen, aan naam-Katholieken toegediend, voor het schitterend voorbeeld, aan de zwakken ter navolging voorgehouden. En inderdaad, Crotti's gedrag zal misschien aan vele zoogenaamd liberale en onafhankelijke Katholieken de oogen openen en voor hen een krachtige spoorslag wezen om liever het vooruitzigt op ridderorden op te offeren, liever staatsambten en den naam van liberaal te verliezen, dan de inspraak van hun geweten, den eisch van hunne pligten en de stem der eer te verzaken. Verder heeft de Graaf Crotti het huichelachtige van de formule „l'Eglise libre dans l'état libre" in een helder daglicht geplaatst: eerbied te toonen voor de goddelijke en kerkelijke wetten, dit immers is reeds genoeg om buiten de Kamer gesloten te worden. De Graaf Crotti, om bovengemelde reden uit de Kamer geweerd, blijft, en dit is zijn welverdiende roem, de ware vertegenwoordiger van Italie's echte Katholieken.

Zelfs ultra-liberalen hebben bij deze gelegenheid het oordeel der Kamer gewraakt en den verdienden lof aan den edelen kampvechter der ware beginselen niet onthouden. Hooren we alleen de *Unitá Italiana*, een ultra-liberaal blad, dat hem op de volgende wijze prijst: „De Graaf Crotti verdient door die pers geprezen te wor„den, welke de kracht der overtuiging en den moed om ze uit te „spreken ver boven elke partijzucht stelt. Het is beter de Kamer

„te verlaten, zooals de Graaf Crotti deed, het patrimonium zijner „overtuiging ongeschonden met zich nemende, dan er te blijven met „verlaging zijner waardigheid en tot wroeging zijns gewetens door „een eed af te leggen, die in tegenspraak is met de beginselen „welke men belijdt, en die, al wordt hij ook als bloot formulier „beschouwd, de kracht van eene belofte heeft."

Een ander blad, de *Gazetta del Popolo* van Turijn, bezigt nog krachtiger bewoordingen: „De Graaf Crotti heeft, met of zonder „zijne meening, een beginsel vastgesteld voor de Katholieken en „misschien ook voor de republikeinen. De discussie over dit voor- „val kan welligt tot eene beraadslaging over den eed zelven leiden, „die door vele leden beschouwd wordt als eene bloote formaliteit, „onnoodig voor een ridderlijk man, voor wien de eer een genoeg- „zame band is, en onvoldoend voor een deugniet, die, met even- „veel gemak als de mode des zomers verandert, een eed zweert „aan de monarchie, aan de republiek, aan God of aan den duivel."

Met onbeschrijvelijk genoegen lazen we in *De Tijd*, 6 *Augustus* 1864 betrekkelijk den heer Crotti het volgende:

„Zijn kiezers benoemden hem op nieuw, en met nog meer stemmen „dan de eerste maal. In de Kamer verschenen, vroeg nu de heer „Crotti het woord, en verklaarde dat hij zich aan het gewone for- „mulier zou onderwerpen, maar dat hij bij zijn voorbehoud ten „opzigte der grondwet en andere wetten bleef volharden. Daarop „legde hij den eed (die door deze voorafgaande betuiging voorwaar- „delijk was gevonden) in de gebruikelijke termen af, en de Voorzitter „vergunde hem nu zitting te nemen. Verscheidene leden schreeuwden „dat dit eene verrassing was, dat de heer Crotti niet het woord „had mogen voeren, alvorens beëedigd te zijn, enz. en maakten „veel misbaar. De Voorzitter evenwel, het opzien vreezende dat „beraadslagingen over deze zaak in het land maken zouden, legde „de vergadering stilte op, en handhaafde den kordaten heer Crotti „als lid".

Monseigneur B. HOFMAN.

Op het R. K. Kerkhof bij de vesten van Amsterdam rust, in een gewoon priestergraf, het stoffelijk overschot van den hoogvereerden Bernardus Hofman. Zoo eenvoudig als zijn leven was, zoo eenvoudig is zijn graf ook. Geen gedenksteen wijst zijne rustplaats aan, geen opschrift geeft u zijne waardigheden te lezen of telt de verdiensten van zijn lang en werkzaam leven op. Het is als gebood de geest van den ontslapene nog een heilig stilzwijgen, als wees hij nog het eerbetoon af, dat men aan groote mannen, vooral na hunnen dood, zoo gaarne brengt. Wij moeten ons met eenig geweld onttrekken aan den nog voelbaren invloed zijner wel wat ver gedrevene nederigheid, om den naam te kunnen huldigen, die met de kerkelijke geschiedenis onzer hoofdstad ten naauwste verbonden blijft, en den man af te malen, wiens priesterlijk leven langer dan eene halve eeuw met het kerkelijk leven van Amsterdam vereenigd was, wiens krachtige en altijd werkzame geest de ziel en het middelpunt van het opbloeijende leven der Katholieke Kerk in deze wereldstad kon genoemd worden.

Zijne levensschets moet zijne lofspraak zijn.

Bernardus Hofman werd den 30 September 1788 te Amsterdam van eerzame en welbemiddelde burgerouders geboren. Op denzelfden dag ontving hij het H. Doopsel in de kerk van de H. Anna, bijgenaamd *De Pool,* waarin hij later als pastoor werkzaam was. Zijn vader, een koopman, koesterde de zeer gegronde hoop van eenmaal ook den vluggen en bedrijvigen Bernard in zijne handelszaak werkzaam te zien. Weinigen zouden ook van den woeligen knaap eene andere keuze verwacht hebben. Zij althans, die verkeerdelijk meenen, dat alleen bij stemmige, bedaarde en eenigzins schroomvallige jongelingen de roep tot den priesterlijken staat kan opkomen, en dat de schalksche en woelige maar toch godsdienstige knapen tot zulk eene waardigheid niet kunnen geroepen zijn, moeten wel zeer verwonderd hebben opgezien, toen de jeugdige Bernard zijne keuze op die waardigheid gevestigd had. Zijn vader zag zich wel in zijne verwachting teleurgesteld, maar werd toch door pligtbesef weêrhouden om de keuze van zijnen zoon te bemoeijelijken. Deze legde zich nu aan het gymnasium in zijne geboorteplaats met goed gevolg op de voorbereidende studiën toe, en ging daarna aan het seminarie te Warmond de godgeleerde wetenschappen beoefenen. In het jaar 1810 ontving hij de verschillende wijdingen, welke aan het H. Priesterschap voorafgaan; en het moet wel streelend voor zijn hart geweest zijn, dat hij ze, door de bediening van Mgr. Joannes Baptista Robertus, Baron van Velde de Melroy, weleer Bisschop van Roermond, in zijne geboortestad zelve mogt ontvangen. Niet zoo gelukkig was hij met zijne priesterwijding; daarvoor toch moest hij, evenals zoovelen vóór en na hem, zich naar het buitenland begeven, en zoo ontving hij den 22 Januarij 1812, in de Kathedrale kerk

te Munster, het H. Priesterschap uit handen van Mgr. Caspar Maximiliaan Vrijheer Droste zu Vischering.

Op den 6 der volgende maand werd hij als kapellaan naar Alkmaar gezonden en reeds den 13 Januarij 1813 als zoodanig verplaatst naar zijne vaderstad in de St. Nicolaas-kerk, die door haren bijnaam *Het Hert* en meer nog door haren uiterlijken vorm een gedenkteeken is van de vroegere vervolgingen in deze gewesten. Van dat oogenblik heeft hij, met uitzondering van slechts vijftien maanden, al de verdere jaren van zijn priesterlijk leven aan zijn geliefd Amsterdam kunnen wijden. De hooge leeftijd van zijnen pastoor dwong hem tot eene werkzaamheid, die geheel overeenkwam met de meer praktische rigting van zijnen geest, en waardoor hij dan ook een zeer buitengewonen invloed op de geloovigen uitoefende. Zijn helder verstand, zijn diep gevoel, gepaard met eene zeldzame welsprekendheid en een bijzonderen ijver, verwierven hem weldra de hoogachting en liefde van allen, die hem meer van nabij mogten kennen.

De nog jeugdige priester werd den 20 Junij 1818 tot pastoor van Bovenkerk aangesteld; maar weinig kon hij vermoeden, dat hij reeds in de October-maand van het volgend jaar den pastoor Van Lieshout in de St. Anna- of Pools-kerk te Amsterdam zou opvolgen. Deze had, wijkende voor administratieve bezwaren van zijne kerk, de landelijke gemeente van Oudorp aanvaard, en zag nu den 31jarigen Hofman in zijne plaats optreden. De nieuwe pastoor vond zijne kerk in groote geldelijke moeijelijkheden gewikkeld; maar hij was de man niet om voor bezwaren, van welken aard ook, terug te deinzen; integendeel, zoo ze oprezen, konden ze zijnen ijver wel vermeerderen maar nooit verminderen. De doorslaande maatregelen, in deze omstandigheden met beleid ontworpen en met het

beste gevolg bekroond, toonden zijne bijzondere bekwaamheid voor het beheer van tijdelijke goederen; en die bekwaamheid heeft hij, waar hij slechts kon, dienstbaar gemaakt aan de eer van God, aan de welvaart der Kerk en aan de Christelijke naastenliefde.

Het Aartspriesterschap van Holland, Zeeland en West-Friesland, dat in 1853 tot het Bisdom van Haarlem verheven werd, telde onder zijne priesters uitmuntend wetenschappelijke mannen, die al de krachten van hunnen geest wijdden aan de godsdienstige en wetenschappelijke opleiding van jongelingen tot het H. Priesterschap. Werd onze Hofman al niet geroepen, om een onmiddellijken invloed op hunne vorming uit te oefenen, vond zelfs zijn praktische geest zich meer aangetrokken door de bedrijvigheid der gewone bediening in eene groote gemeente dan door het stille studieleven der seminariën, toch zullen onze seminariën hem eeuwig dankbaar zijn voor de trouwe zorgen, die hij aan de meer stoffelijke belangen dier uitmuntende kweekscholen voor den priesterlijken stand voortdurend gewijd heeft. Het fonds toch voor de studerende jeugd heeft aan hem zijn voortbestaan en zijnen bloei te danken. Kortom, hij was bij geldelijke moeijelijkheden de raadsman, soms ook de reddende engel. Reeds in 1835 werd hij met den ZeerEerw. heer W. Verlaat als provisor van het klein seminarie aan den Hoogwaardigen Bisschop van Curium en den ZeerEerw. heer Chedeville, president van het groot seminarie, toegevoegd, om vooral de geldelijke belangen dier instelling te behartigen. In 1859 ontving hij eene gelijke aanstelling voor het groot seminarie te Warmond, na reeds twee jaren te voren met het voorloopige provisorschap dierzelfde instelling belast te zijn geweest. Doch om met weinig woorden alles te vermelden, teekenen wij slechts

aan, dat bijna alle geldelijke belangen, die in het Bisdom van Haarlem tot ondersteuning van den H. Stoel of van het Bisdom te behartigen waren, in onzen Hofman een trouwen, voorzigtigen en ijverigen verzorger gevonden hebben. Maar ook in de andere Bisdommen van Nederland zal de naam van Hofman in levend aandenken blijven. Zoolang toch de Onderlinge Brandwaarborg-maatschappij voor kerken en pastoriën, die grootsche schepping van zijn veelomvattenden geest en van zijn krachtigen wil, in stand blijft, zal de naam van haren stichter, bij de Katholieke Kerk van geheel Nederland, in gezegende herinnering voortleven.

Willen wij onzen gevierden overledene als pastoor te Amsterdam schetsen, dan moeten wij vooropstellen, dat hij in eenen tijd van druk werd opgevoed. Meer dan twee eeuwen lang hadden de Katholieken van Amsterdam droevige tijden beleefd; zij waren gelijk aan het graan, dat in de wan wordt geschud om het te zuiveren; het kaf verstoof voor den wind der vervolging, die voortdurend door kleine despoten tijdens de Republiek werd opgewekt, of voor den storm van het Jansenisme, door vroegere regeringsmannen niet zelden aangewakkerd. Onze goede Katholieken bleven innig aan Rome, het middelpunt der kerkelijke eenheid gehecht, en met prijzenswaardige strengheid onderhielden zij de geboden der H. Kerk; maar bij dit alles gebood hun eene loffelijke voorzigtigheid de uitboezeming van het godsdienstig gevoel, waar het de verbittering der vijanden kon gaande maken, zooveel mogelijk te matigen. Vraagt het niet aan eene eeuw van vervolging, dat zij op prachtig gebouwde tempels, luisterrijke plegtigheden, wijdbefaamde oefeningen van godsvrucht en hooggeroemde broederschappen of kloosters wijzen kan; maar, zoo gij toonen wilt haar te begrijpen, eischt van haar,

dat hare kinderen toonbeelden van innige godsvrucht en van naauwgezette pligtsvervulling zijn. En als gij, in een tijdperk van godsdienstige vrijheid levende, het geluk hebt mannen te leeren kennen, wier opvoeding in eene eeuw van verdrukking werd voltooid, bewondert dan hun stille, diepgevestigde en innerlijke godsvrucht, die zoo ligt het uiterlijk vertoon wantrouwt, of althans bevreesd is, dat de wortels niet diep genoeg zijn geschoten, om die breedgetakte en rijkgebladerde kroonen op hunne stammen te blijven dragen. Stelt u eenen man voor, die in zijn leven den tijd van vervolging en den tijd van vrijheid zamenvoegt, die door woord en voorbeeld den krachtigen geest der verdrukte vaderen levend houdt, en met vaste hand de al te weelderige loten eener nieuw verkregene vrijheid besnoeit, om ze te versterken en vruchtbaar te maken; dan hebt ge het beeld van Hofman voor uwen geest zien oprijzen.

Gedurende zes en dertig jaren heeft hij de herderlijke bediening te Amsterdam uitgeoefend, en zich van de veelvuldige pligten dier moeijelijke taak met eene algeheele toewijding van geest- en ligchaamskrachten gekweten. Hij was, in den vollen zin des woords, de leidsman, de raadgever, de vader van zijne gemeente. Waar men hem ook ontmoette, in de kerk, aan het ziekbed, in de huisgezinnen of in het katechetiesch onderrigt: overal zag men de schoone gaven, die hem in de eerste jaren van zijn priesterschap versierden, met nog hoogere glansen uitschitteren; overal oefende hij, somtijds door een enkel woord van gezag, meestal door een verzoek, waaraan moeijelijk wederstand was te bieden, en altijd door zijne indrukwekkende en toch zoo eenvoudige houding een invloed uit, die slechts zeer zelden de gewenschte gevolgen miste. Hij deed voor zijne gemeente meer, dan zijne pligten als pas-

toor eischten; zijne gemeentenaren toch wisten spoedig zijne praktische kennis, zijn helderzienden blik en de gevatheid van zijnen geest, zelfs in financiële zaken, naar waarde te schatten, en zoo werd, ook bij aanzienlijke familiën, dikwijls zijn raad bij verschillende familie-aangelegenheden ingeroepen. Bij velen gold dan het woord van pastoor Hofman als eene beslissende uitspraak, waarop men zich veilig durfde verlaten. De meesten zijner medepriesters zouden zich niet ligtelijk aan zulke teedere vraagstukken gewaagd hebben, en de voorzigtigheid zelve zou hen daarvan hebben teruggehouden; en toch meenen wij, het niet zonder loffelijke vermelding te mogen laten, dat onze overledene tot die zeldzame mannen behoorde, die de kunst verstaan, om zonder nadeel voor hunne herderlijke bediening, hunne veelzijdige kennis en ondervinding ook aan de tijdelijke belangen der geloovigen dienstbaar te maken. Dat zijn goedig hart hem dikwijls tot krachtdadige hulp uit zijne eigene middelen heeft aangezet, zal door al onze lezers vermoed en door vele huisgezinnen dankbaar herdacht worden.

Op al deze wijzen nam zijn aanzien en invloed te Amsterdam, zelfs bij de stedelijke regering toe, maar bovenal bij de geestelijke overheid, die hem dan ook na het overlijden van den ZeerEerw. heer Joannes Elias Koch, op den 2 Maart 1835, als Deken aan het hoofd der geestelijkheid en der geloovigen van Amstelland plaatste. Omtrent dezen tijd heeft hij den ZeerEerw. pater J. L. B. Frees in het oprigten der eerste R. K. Armenschool te Amsterdam krachtdadig bijgestaan. Weinige jaren later verrees in dezelfde stad eene stichting die, om het werkzaam aandeel van onzen overledene, onder de aanroeping van zijnen naam- en beschermheilige aan God toegewijd en daarom St. Bernards-Liefdegesticht genoemd werd. Eene

meer breedvoerige beschrijving van den oorsprong van dit gesticht kan te dezer plaatse niet ongepast schijnen.

Vele Noord-Nederlanders hadden bij den laatst uitgebroken opstand der Zuid-Nederlandsche provinciën op het slagveld gestreden, en niet weinigen waren in die veldtogten gewond geraakt. Velen hadden in de Belgische hospitalen de trouwe verplegende zorgen van Liefdezusters mogen ondervinden, en konden bij hunne terugkomst niet nalaten, om met grooten lof over deze Katholieke Godgewijde maagden te spreken. Zelfs hield een Protestantsch geleerde bij zekere gelegenheid eene warme lofrede op den H. Vincentius a Paulo, dien held der hospitalen, en op de offervaardige Liefdezusters, die edele telgen der Katholieke Kerk, die schoone toonbeelden der Katholieke liefde. Een tweetal ijverige geloovigen kwam op de gedachte, of het niet mogelijk zou zijn om, bij zoovele loftuigingen, ook de zieken in onze hospitalen of gasthuizen met de weldadige verpleging dier edele maagden te begunstigen. Een ander Katholieke Amsterdammer was te Gent diep getroffen over de zorgen, aan ouden en hulpbehoevenden door dezelfde Liefdezusters gewijd. Twee nog jeugdige priesters, die in opvoedingsgestichten de heilige bediening waarnamen, wisten den opkomenden ijver dier heeren aan te vuren; na korten tijd sloot de invloedrijke Deken Bernardus Hofman zich bij de drie bedoelde leeken aan, en wel met dat gelukkig gevolg, dat Amsterdam op den 19 December 1839 het eerste viertal Liefdezusters in een huis op de Oudezijds Voorburgwal binnen zijne muren mogt herbergen [1]). Reeds in 1841, op den feestdag van den H. Vincentius a Paulo,

[1]) De stichters en eerste bestuurders waren de ZeerEerw. heer B. Hofman en de WelEdele heeren P. van Cranenburgh, A. H. Hafkenscheid en B. L. van Hees.

hadden de Zusters het geluk om de bewaarschool op de Elandsgracht te openen, en binnen een tijdverloop van vier jaren verrees op de halve grondvlakte van het voormalig klooster der Nieuwe-Nonnen, bijgenaamd Ter Leliën, later voor dat gedeelte het Gasthuis-hof geheeten, het nieuw gebouwde St. Bernards-Liefdegesticht. Hoe gaarne waren nu de Liefdezusters in de ziekezalen van Amstels gasthuizen binnengegaan, om daar op alle lijders den weldadigen invloed der offerwillige liefde uit te oefenen; zij hoopten daar zoo menig lijden te verzachten, zoo menige smart te lenigen, het nedergeslagen gemoed op te beuren, het wankelende hart te steunen en de stervenden in hunnen doodstrijd bij te staan. Zij moesten zich echter tevreden stellen met eenige weinige, korte bezoeken in die gasthuizen, maar vonden daarentegen in de bijzondere woningen van armen en rijken gelegenheid om de hulp harer liefdediensten aan de zieken te betoonen. Aan allen weldoende, waar en zooveel zij konden, aan Katholieken en onkatholieken en niet-Christenen, niemands goede trouw storende, gingen zij door hare offervaardige en tegelijk voorzigtige liefde met alle nederigheid toonen, wat de liefde tot Jesus in de harten van Katholieke maagden uitwerkt. Amsterdam heeft deze Zusters ook aan onzen Hofman te danken. Hij nam, als medebestuurder van het St. Bernards-Gesticht, een werkzaam aandeel in de stichting der bovengemelde bewaarschool, die later met eene leerschool werd voltooid. Welke zegenrijke gevolgen deze en de later opgerigte Zustersscholen onder de Katholieke bevolking van de hoofdstad hebben voortgebragt, mag blijken uit de opmerking, dat de ouders uit de mingegoede klasse, wier kinderen op de liefdescholen der Zusters worden opgevoed, door de godsdienstige beschaving, welke die kinderen uit de school in het huis-

gezin overbrengen, zich gunstig van hunne lotgenooten onderscheiden. En zoo wij nu nog aanteekenen, dat het St. Bernards-Gesticht tot op den 19 December 1864, het feest van zijn 25 jarig bestaan, gedurende 23 jaren aan 3290 kinderen een godsdienstig en alzoo opvoedkundig onderwijs had gegeven, dan moeten wij met blijdschap erkennen, dat de oplevende Katholieke beschaving te Amsterdam voor een groot deel aan de Liefdezusters, maar ook voor een niet gering gedeelte aan onzen Hofman te danken is.

Hetzelfde gesticht moest nog in eene andere diepgegevoelde behoefte voorzien. Het Katholieke Amsterdam verlangde bij de vele hofjes, die tot ondersteuning van hoogbejaarden waren gesticht, nog eene inrigting, die de ouden van dagen in alles zou kunnen verplegen. De tijd was nog niet gekomen om een reuzegebouw te stichten, dat alle hulpbehoevende ouden zou kunnen opnemen; toch zou St. Bernard eenigen van hen, zoowel mannen als vrouwen, plaatsen, en men mogt bij de boven vermelde feestviering dankbaar herdenken, dat er gedurende het vierde gedeelte van eene eeuw 520 ouden, van welke er reeds 395 naar de eeuwigheid waren overgegaan, eene liefdevolle verzorging genoten hadden. Treffend liefdewerk, dat aan onze hoogbejaarden eene stille en aangename gelegenheid verschaft, om zich tot een zaligen dood voor te bereiden! De vele verdiensten van onzen Hofman bleven bij Z. M. onzen geëerbiedigden Koning niet onopgemerkt; want bij besluit van 28 November 1840 werd hij tot Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw benoemd. Deze eervolle onderscheiding verheugde allen, die het geluk hadden hem te kennen en die door hunnen eerbied, hun vertrouwen en toegenegenheid voortdurend toonden, dat zij de edele gaven van zijn geest en hart

hadden leeren hoogschatten. Onze kerkelijke oversten vereerden hem met hun vertrouwen en vriendschap; mannen, uitmuntende door deugd en wetenschap, zooals de HoogEerw. heeren Siegfried en Brinkman, koesterden voor hem de innigste vriendschap; en als ge hem zelven over zulke vrienden hoordet spreken, moest ge wel in opgetogenheid des harten uitroepen: voortreffelijke ziel, die zulke zielen begrijpt en gevoelt! Voor de geestelijken van zijn Dekenaat was hij meer dan vriend; hij was hun een belangstellende, hulpvaardige en raadgevende vader. En wat hij voor zijne kapellaans geweest is, o! hunne gehechtheid, die zijnen dood blijft overleven, zegt meer dan woorden zeggen kunnen.

Dat was hij voor Amstelland, maar ook, waar hij slechts kon, was hij hetzelfde voor het oude Aartspriesterschap en voor het tegenwoordige Bisdom van Haarlem. De eer van God en de bloei der Katholieke Kerk in deze gewesten, ziedaar het verheven doel, dat hij in al zijne werken nastreefde. Niets was hem te moeijelijk, maar ook niets te gering, om tot dit doel te geraken. De opofferingen, die hij er zich voor getroostte, zijn te vermoeden maar niet op te tellen. Een sluijer van geheim zal, gedurende het leven van het tegenwoordige geslacht, uitgespreid blijven over zijn edel pogen, om afgedwaalden op den regten weg terug te brengen, om hen die wankelden te steunen, om het kwaad dat soms bedektelijk voortkroop uit te roeijen, om door voorbeeld en vermaning de zwakken te versterken, en allen door eene liefderijke gehoorzaamheid aan het gezag der H. Kerk verbonden te houden. Hofman wist de krachten van het kwaad te fnuiken.

Hij had den ouderdom van zeven en zestig jaren bereikt, waarvan hij ruim twee en veertig met onvermoeiden ijver aan de priesterlijke zielezorg had toegewijd, en nu begreep

hij, dat de last zijner herderlijke bediening op jeugdiger schouders diende over te gaan. Met het toenemen van zijn leeftijd hadden ook zijne werkzaamheden voor de meer algemeene belangen der Kerk een zoodanigen omvang gekregen, dat hij op eene of andere wijze een deel van zijnen arbeid aan anderen zou moeten overlaten. Eene wel verdiende rust te gaan nemen, daartoe kon zijn altijd bedrijvige geest niet besluiten. Hij wenschte de herderlijke waardigheid neder te leggen, en dan zijne nog overige levensjaren meer uitsluitend aan een arbeid te wijden, die zonder groote vermoeijenissen naar het ligchaam te eischen, de krachten van zijn onvermoeiden geest toch aan het welzijn en den bloei der Kerk zou dienstbaar maken. De Bisschop van Haarlem gaf hem dan, op zijn regtmatig verzoek, het eervol ontslag als pastoor der St. Anna-kerk; en den 18 October 1855 verliet hij zijne dierbare kerk *De Pool*. De arbeid echter, door deze bisschoppelijke beschikking voor een groot gedeelte verligt, werd met nieuwe zorgen verzwaard. Als Deken moest hij voor zijn volkrijk Dekenaat vele lasten van het Bisschoppelijk bestuur overnemen. Van deze allen kweet hij zich met de ernstige naauwgezetheid van eene getrouwe pligtsvervulling en tevens met die eenvoudige voorkomendheid, welke hem de genegenheid van al zijne onderhoorigen verwierf. Het was dan ook tot aller blijdschap, dat hij op den 11 Januarij 1859 eene eervolle plaats in het nieuwbenoemde Kapittel der Kathedrale Kerk van Haarlem innam. Met niet minder vreugde vernam men in het voorjaar van 1862, dat hij, bij Pauselijke beschikking van 3 Maart deszelfden jaars, tot Buitengewoon Geheim-Kamerheer van Z. H. Paus Pius IX benoemd was, en bij Koninklijk besluit van 5 Mei daaraanvolgende verlof had verkregen tot het aannemen dezer waardigheid en het dragen van hare kenteekenen.

Met innige dankbaarheid ontving onze overledene deze verschillende eereblijken, niet als eene belooning voor zijne veelvuldige diensten, aan den H. Stoel en het Bisdom bewezen, want hij telde deze te gering, maar als een bewijs van vaderlijke toegenegenheid, hem door den grooten Pius gegeven. Men mogt het den edelen grijsaard niet ten kwade duiden, dat hij, alleen waar pligt het eischte, de eereteekenen van zijne waardigheden droeg; maar velen hadden toch wel gewenscht, dat hij, op het voorbeeld zijner hooggeschatte vrienden, het dragen dier kenteekenen als een blijk van eerbied voor de hooge gevers had aangemerkt; zijne nederigheid zou er niets onder geleden hebben. Het was ongetwijfeld ook aan zijnen weerzin tegen buitengewone eereblijken te wijten, dat hij, na het hartelijk gevierde zilverfeest zijner Dekenale waardigheid, zich onttrok aan de nieuwe hulde, die men hem zoo gaarne op het gouden feest zijner priesterwijding, den 22 Februarij 1862, had willen brengen. Zijne talrijke vrienden zouden hem naar zijne meening weder te veel eer bewezen hebben.

Willen wij Hofman in zijne laatste levensjaren schetsen, wij hebben slechts zijn beeld te toonen, zooals het met de krachtige kleuren van den H. Hieronymus door de meesterhand van zijn hooggevierden lijkredenaar [1]) geschilderd werd. „Zijne oogen straalden van een zuiver „licht, zijn gehoor was scherp, zijn ligchaam vol levens„kracht, zijne grijze haren waren in strijd met de jeug„dige kleur van zijn gelaat, zijne sterkte met zijnen leeftijd. „De oude dag verbrak zijn krachtig geheugen niet en „stompte zijn scherp vernuft niet af. De Heer toonde „ons in hem den bloei der toekomstige verrijzenis, opdat

[1]) Mgr. T. J. H. Borret.

„wij zijne jeugdige krachten, die vreemd moesten zijn „aan den ouderdom, als de vrucht van een regtvaardig „leven zouden erkennen" [1]). Passen wij verder de woorden van Sirachs zoou op hem toe: „Hoe schoon staat de wijs- „heid aan de hoogbejaarden, en den aanzienlijken het „ verstand en de raad! Eene veelzijdige bedrevenheid is „de kroon der grijzen, en de vreeze Gods is hun roem" [2]); dan meenen wij het beeld van onzen Hofman naar waarheid te hebben weêrgegeven.

Sedert eenigen tijd gevoelde hij, dat zijn einde naderde. Zijne vrienden konden of liever wilden het niet gelooven. Meer dan anders verzocht hij hunne gebeden, bereidde zich voor en trachtte zijne tijdelijke zaken geheel op orde te hebben, om in alles gereed te zijn, als de Heer zijnen dienstknecht zou oproepen. Eene hevige koorts greep hem aan en besliste in weinige uren over zijn dierbaar leven. In den namiddag van den 13 Mei ontving hij de H H. Sakramenten der stervenden, en reeds op dien avond is hij in den Heer ontslapen.

De treurige mare verspreidde zich over Nederland; de geheele geestelijkheid met hare Bisschoppen en duizenden leeken betreurden het droevig, bijna onherstelbaar verlies.

Zijn verlangen naar eene eenvoudige begrafenis kon niet beletten, dat onze hoogvereerde Bisschop met vele Hoog-Eerwaardige Kauunniken en een groot getal priesters en leeken, op den 17 Mei 1867, te zijner uitvaart zamenvloeiden om zijne nagedachtenis te vieren, voor zijne zielerust te bidden en het stoffelijk overschot naar zijne laatste rustplaats te vergezellen.

---

[1]) S. Hieronymus *ad Paulum Concord.*

[2]) Eccli. XXV, 7 en 8.

Hofman, uw naam staat onuitwischbaar in onze harten gegrift; hij zweeft in onze gebeden tot God op, en zal in de jaarboeken onzer kerkelijke geschiedenis met gouden letters prijken. Rust in vrede, en uwe woning zij in het H. Sion.

DE CONFESSIONEELE VEREENIGING [1].

II.

HARE MIDDELEN.

Was het voor de Vereeniging reeds eene zware taak, hare leden onderling tot eene eenigzins voldoende eenstemmigheid te brengen en veler afscheiding te verhoeden: nu zij zich in het openbaar gaat vertoonen en haren werkkring naar buiten uitbreidt, ontmoet zij nieuwe bezwaren, waarbij de vorige in wigt noch tal te vergelijken zijn.

De Confessioneelen hebben vooropgesteld, den wettigen weg te zullen bewandelen, en zich derhalve verbonden om alles te vermijden, wat met de kerkorde der Nederlandsche Hervormde Gemeente in strijd is. Zoolang zij aan die belofte getrouw blijven, hebben zij derhalve ook te rekenen met de drie groote magten in de Hervormde Kerk: *de Synode, de Regering* en *de Hoogeschool.* Vinden zij daar steun, dan mogen zij zich van de overwinning verzekerd houden; maar zoo niet, dan is hun de wettige weg zoo goed als afgesloten.

Hoezeer eigenlijk de Staat de eenige overheid in de Nederlandsche Hervormde Kerk kan genoemd worden, willen wij echter ook den invloed, welken de Synode en de Hoogeschool op het bestuur en de rigting dier Kerk uitoefenen, in het kort aangeven, ten einde beter in het licht te stellen, hoeveel er afhangt van de gunst of ongunst

[1]) Ingezonden.

dier wettelijk gevestigde instellingen, en wat de Confessioneelen van die zijde te hopen of te vreezen hebben.

„Bij de SYNODE", zoo luidt artikel 61 van het Algemeene Reglement der Hervormde Kerk, „berust de hoogste wetgevende, regtsprekende en besturende magt." Van haar getuigt zelfs een der leden van de Confessioneele Vereeniging: „het is in Gods ordonnantie, dat, van het jaar 1815 af, deze Synode aan het hoofd van onze Kerk heeft gestaan" [1]). Het is derhalve van het hoogste belang te weten, welke gezindheid tegenwoordig die Synode kenmerkt; is zij de geloovige rigting toegedaan, dan zal zij den Confessioneelen tot onwaardeerbaren steun verstrekken; maar schaart zij zich aan de zijde van het ongeloof, wie kan dan berekenen, wat geduchte slagen zij de geloovige minderheid zal toebrengen. En dit laatste is, helaas, werkelijk het geval. Zelfs de Synode is in de moderne rigting verzeild geraakt. Voor al de klagten, die er bij haar in den laatsten tijd over de ongeloovige prediking en de aanstelling van ongeloovige predikanten zijn ingebragt, heeft zij het oor gesloten gehouden en door hare verregaande onverschilligheid de Modernen overmoedig gemaakt. Om de gezindheid van dat *hoogste Kerkbestuur* nader te kenmerken, kunnen wij niet beter doen dan de woorden van den heer Barger aanhalen, zooals die in het *Verslag* van 1865, bl. 26 voorkomen: „Wat mij zelven betreft", zoo spreekt hij, „juist mijne ondervinding als leeraar heeft mij steeds „de grootste antipathie tegen de handelingen der Synode „ingeboezemd. Wij hebben altijd ondervonden, dat zij de „gewigtigste vraagstukken als kleinigheden ter zijde heeft „gesteld, dat zij op de grootste bij haar ingebragte bezwa-

[1]) *Verslag* 1865, bl. 28.

ren nooit iets anders dan ligtvaardige en ergerlijke spot-„ternij heeft ten antwoord gegeven." *Nooit iets anders dan ligtvaardige en ergerlijke spotternij!* Zoo ellendig hadden wij ons den toestand niet voorgesteld. Van eene deftige, eerwaardige vergadering als de Synode mogten wij, in plaats van ligtvaardigheid en spotternij, ten minste een gepasten eerbied en ernst verwachten, waar het de hooge belangen en de beklagenswaardige grieven der haar toevertrouwde geloovigen gold; maar — wij hooren het uit den mond van een leeraar zelven — sedert het optreden der Modernen worden de andere partijen slechts als stiefkinderen behandeld of liever mishandeld. De Confessioneelen verwachten en verlangen dan ook van de Synode geen steun en bescherming meer, en gaan in hunne billijke verontwaardiging zelfs zoo ver, dat zij haar de wettigheid van oorsprong en bestaan betwisten. „Naar mijne meening", zoo sprak de heer Voorhoeve uit Rotterdam, „is de oor-„sprong van de Synode onwettig. Zij is ingesteld bij een „koninklijk besluit, maar de koning was mijns inziens on-„bevoegd tot het uitvaardigen van dit besluit" [1]).

Het is hagchelijk, zich met een zoodanig kerkelijk gezag in betrekking te moeten stellen; en toch dit blijft voor de Confessioneelen eene onvermijdelijke noodzakelijkheid, daar zij eenmaal hebben vastgesteld, aan den wettigen weg de voorkeur te geven boven de revolutie, en daarenboven niet ter sluik, maar als bewust van hun goed regt, met opgeheven hoofd, in de kerk willen vooruittreden. Doch hoe dat aan te leggen? Dat de leden in het eerst met de zaak in verlegenheid geraakten en dit belangrijk onderwerp in de vergadering van April 1865 eene langdurige beraadslaging uitlokte, lag wel in den teederen aard der kwes-

[1]) *Verslag* 1865, bl. 27.

tie. Toen men eerst had uitgemaakt, een schrijven aan de Synode te zullen rigten, moesten daarop de verschillende gevoelens omtrent vorm en inhoud worden vernomen. Ten einde den spoed te bevorderen, en het den Broeders (zoo worden de leden der Vereeniging genoemd) gemakkelijk te maken, had de Hoofdcommissie zich de moeite getroost een model-adres op te stellen, dat bij de beraadslaging tot punt van uitgang zou verstrekken. Dat adres evenwel, hoe *onschuldig* ook, gelijk alles wat tot heden toe van de Vereeniging is uitgegaan, kwam den Broeders toch niet *onschuldig genoeg* voor. Men mogt het hooge kerkbestuur, door Gods ordonnantie aangesteld, hoezeer het ook met hunne bezwaren op ergerlijke wijze spotte, in geenen deele krenken, vooral niet bedreigen, om de betreurenswaardige gevolgen, welke daaruit konden voortvloeijen; daarentegen had men zich zorgvuldig te wachten voor elke uitdrukking, die ook maar een zweem van verzoek of wensch bevatte, daar men toch niets hoegenaamd van de Synode te wachten had.

Wat Broeder Saaijmans Vader van de Statuten der Vereeniging had voorspeld, kunnen wij van het adres zeggen: de Synode heeft het als *zeer onschuldig* beschouwd en ter zijde gelegd, zonder het der moeite waard te achten den Confessioneelen een wederwoord toe te zenden. De Broeders zullen zich voor de toekomst dan ook geen illusiën meer maken omtrent de gezindheid der Synode, te meer daar de heer Barger, na al hetgeen hij als leeraar had ondervonden, de overtuiging uitsprak, dat „de Synode „zelve wanhoopt aan haar gezag. Zij weet", zoo gaat hij voort, „dat op de minste verklaring, die van haar zou „uitgaan, de kerk onfeilbaar zal worden gescheurd, „omdat er niemand is, die haar meer eerbiedigt en zij „in hare magteloosheid, naar eene regtvaardige Neme-

„sis, eene schimp en aanfluiting van alle partijen gewor-„den is" [1]).

Wij zien het: de avond valt, het wordt nacht in de Nederlandsche Hervormde Kerk! Maar waarom gaan de Confessioneelen er dan niet uit? Wat kunnen zij nog bedoelen met de uitdrukking *wij willen op den wettigen weg blijven*, wanneer zij „de hoogste wetgevende, regtsprekende en besturende magt" niet meer erkennen? In de Utrechtsche Courant werd beweerd, dat de kwestie der Confessioneelen slechts eene kwestie van *tractementen* is; dat zij zich wel zouden afscheiden, zoo de Kerk hun niet zooveel materiëel goeds aanbood [2]). Dit zou ons eenigermate de verklaring geven van hun anders onbegrijpelijk schikken en plooijen, van hunne krachtelooze en ziekelijke handelwijze tegenover eene spottende en onwettige Synode. Doch hoe het zij, de Afgescheidenen, die vooral om de instelling der Synode de Kerk hebben verlaten en van de bezoldiging des Staats afgezien, zullen aanleiding genoeg vinden om het vroeger gedaan verwijt: „gij zijt bang om uwe tractementen te verliezen!" hun op nieuw voor de voeten te werpen.

DE REGERING. — Het *Jus majestaticum circa sacra*, door de regering van den Staat uitgeoefend, is voor de Confessioneelen een nieuwe hinderpaal. Heeft de Katholieke Kerk zich gevestigd en uitgebreid zonder de bescherming van den Staat te genieten, ja wat meer is, niettegenstaande de bitterste vervolging waaraan zij van Staatswege was blootgesteld, het Protestantisme daarentegen heeft ten allen tijde den Staat gevleid en den steun

---

[1]) *Verslag* 1865 bl. 26.

[2]) 1865, No. 151.

van den wereldlijken arm ingeroepen; bloote vrijheid was niet voldoende; het kwijnde waar het geen krachtdadige ondersteuning vond. Dat ten gevolge daarvan de Staat zijne eischen stelde, overmoedig werd en allengs meer in het bestuur der Kerk ingreep, was slechts de onverbiddelijke logica der feiten. De Regeringen, nu zij het eenmaal zoo ver gebragt hebben, zullen ook hunne thans verkregen voorregten niet gemakkelijk opgeven; in tijden van nood hebben zij het te dikwijls ondervonden, wat krachtige middelen zij daarin bezitten ter volvoering harer plannen. De Staat beschouwt de Kerk als eene inrigting, waaruit men zooveel mogelijk voordeel moet trekken, als een instrument dat zeer nuttig maar ook zeer schadelijk kan werken, en daarom in de hand dient gehouden en zelfs een weinig te worden geklemd. „De Kerkelijke „magt", zoo sprak in 1845 de Koning van Pruissen, „rust „op mijne kroon en verzwaart haar aanmerkelijk. Die „magt legt mij dure pligten op, maar geeft mij ook het „onbetwistbare en onbetwiste regt om in de kerkorde in „te grijpen" [1]). In ons Vaderland is het niet beter gesteld, al ontbreekt dan ook de aanmatigende toon, die al wat Pruissiesch is, kenmerkt; ook hier is de Gereformeerde Kerk door de Regering „geadministreerd, georganiseerd en gecentraliseerd" [2]). Gelukkig zij die, zonder hun geweten geweld aan te doen, zich kunnen aansluiten bij de tijdelijk heerschende rigting der Regering: stoffelijke voordeelen stroomen hun van alle kanten toe; maar wee de partij, die zich durft verzetten: zij wordt, wel is waar zonder geweld, maar toch met onweerstaanbaren drang telkens verder achterwaarts geschoven. De verschillende

[1]) *Geschichte des Protestantismus.* Jörg, I. bl. 600.

[2]) *Zelfstandigheid der Kerk of Alvermogen van den Staat?* Kemink en Zoon, Utrecht 1853.

soorten van Orthodoxen, Evangelischen en Confessioneelen hebben hunnen tijd van begunstiging gehad; de beurt is nu aan de Modernen, en de Regering is niet gewoon zich aan de ontevredenheid der minderheid, een onvermijdelijk kwaad, veel te laten gelegen liggen. Zij treedt op den ingeslagen weg voort, zoolang het haar goeddunkt en voordeelig voorkomt. Willen de Confessioneelen zich een denkbeeld vormen, hoe oppermagtig de Staat handelt, waar het kerkelijke aangelegenheden geldt, en hoe weinig hij zich bekreunt over het oordeel en de klagten der verongelijkte partijen: zij brengen zich slechts te binnen op wat wijze de Staat, in het jaar 1816, het Reglement voor de Herv. Kerk heeft ingevoerd. De kerkelijke Organisatie die, ofschoon eenigermate gewijzigd, nog heden wordt gehandhaafd, „is, wat haren *oorsprong* betreft, van „den Staat uitgegaan, en, wel onder medewerking van „eene *consulerende* Commissie, bestaande uit *kerkelijke* „personen, *door den Souvereinen Vorst benoemd* (1815), „doch niet zonder verzwegen afkeuring en openlijke te„genspraak van de zijde der Kerk, door den Staat inge„voerd" [1]). Zoo werd dan bij koninklijk besluit den Protestanten tegen wil en dank een Algemeen Reglement opgedrongen, hetwelk niet eens door kerkelijke personen maar door den Staat was opgesteld. Willem I, die veelal zijn weg zelf afbakende, begreep, de Organisatie der Nederl. Herv. Kerk den dominé's niet in handen te moeten geven. Aan schoone theoriën, aan onuitputtelijk rijke ideën zou het gedurende de beraadslagingen zeker niet ontbreken; maar of de Koning de definitieve vaststelling van een Algemeen Reglement ooit zou beleven, daarvoor

[1]) Zie *Practische Godgeleerdheid* door W. Muurling. Groningen, Oomkens, 1860, bl. 542.

had hij goeden grond weinig hoop te koesteren, in aanmerking genomen de uiteenloopende gevoelens, die de verschillende partijen verdeelden. Hij schroomde dan ook niet, de grenzen van het Staatskerkregt te overschrijden, inbreuk te maken op de regten der Kerk en zijn wil tot wet te verheffen. In de Protestantsche Kerk was hij toch niet de eerste, die het woord van Juvenalis: *Sic jubeo, sic volo, sit pro ratione voluntas* in toepassing bragt. Hij smaakte ten minste de voldoening, het werk voltooid te hebben; en nadat de Afgescheidenen, zoo goed als veraagd, de Kerk verlieten, omdat zij zich aan de onwettige voogdij van den Staat niet wilden onderwerpen, maakten de anderen zich deze droevige les ten nutte en toonden zich gedwee en handelbaar tegenover het onverbiddelijk en onhandelbaar Goevernement. Nu moge Muurling beweren dat, door de veranderingen en wijzigingen welke de Organisatie in de jaren 1842, '48 en '53 heeft ondergaan, de Herv. Kerk allengs meer uit den toestand van onmondigheid is begonnen geëmancipeerd te worden: de band der voogdij is nog zoo sterk en knellend, dat de Staat naar goedvinden de Kerk in eene bepaalde rigting kan sturen en voortbewegen. De Regering immers benoemt bij onbelemmerde keuze de professoren aan de Hoogeschool, en weigert daarenboven de wettige erkenning van die leeraren, welke niet aan eene der Hoogescholen hunne opleiding tot predikanten hebben genoten. De Kerk zelve mag dus in haren toestand van onmondigheid niet eens hare eigene geloofsverkondigers opleiden! Ziedaar het alvermogen van den Staat! En de Modernen genieten er thans de voordeelen van; want het Goevernement heeft in den laatsten tijd de opengevallen leerstoelen der theologische faculteiten bij voorkeur aan predikanten geschonken, die de moderne rigting zijn toegedaan. Onberekenbaar

groot is de schade, den Confessioneelen toegebragt door den Staat. Wel mogen zij bitter treuren, wanneer zij zich de jaren van vroegereu bloei en luister te binnen brengen en met den tegenwoordigen staat van ongenade vergelijken. Hoeveel jubelzangen hieven zij aan, hoeveel wierook brandden zij op het hoogaltaar van den Staat, toen zij als bevoorregte kinderen met beide handen gretig mogten tasten in de rijke erfenis en de onuitputtelijke schatkist, welke het vaderschap des Staats hun aanbood. Toen was het juk der Regering zoet, maar nu, helaas! wordt het ondragelijk; en wat men vroeger verzweeg of ter naauwernood durfde fluisteren, wordt tegenwoordig op spijtigen toon luide verkondigd. De gezegende Regering van weleer heet nu eene ontaarde, en de goddelijke Ordonnantie is in eene wederregtelijke slavernij veranderd. Hoe is het mogelijk dat de Protestanten, die onder den verplettereuden druk der Regering zuchten, ons nog ooit ten verwijt hebben kunnen toevoegen, dat wij ons aan het hooge gezag der Katholieke Kerk onderwerpen, terwijl zij daarentegen van eene tijdelijk heerschende rigting van eene min of meer godsdienstige gezindheid, ik zou bijna zeggen, van de oogenblikkelijke luim en willekeur der wereldlijke overheid afhangen, zouder zich op hooger gezag te kunnen beroepen.

Over de Regering spreken de Confessioneelen niet veel. Wat vermag ook hunne theologie tegenover het moderne Staatsregt!

DE HOOGESCHOOL. — Het is niemand onbekend, welke verderfelijke rigting aan de Hoogescholen heerscht, vooral te Leiden en Groningen. De Modernen zijn er de groote woordvoerders, en op hen rust de taak om de toekomstige predikanten tot het predikambt in de Nederl.

Herv. Kerk op te leiden. De theologische paedagoog Muurling geeft in zijn handboek bij de Academische lessen de wijze aan, waarop hij de studenten der Groningsche Hoogeschool tot hunne toekomstige bediening voorbereidt. Onder de wanbegrippen, die in de Nederl. Herv. Gemeenten voorkomen, rangschikt hij [1]: dat de Bijbel *Gods woord*, dat Christus *God zelf*, dat de H. Geest *een der drie Personen van het goddelijke wezen* is. Vervolgens noemt hij (bl. 478) *den eerbied* voor hetgeen oud en overgeleverd en het *wantrouwen* omtrent hetgeen nieuw is, twee voorname oorzaken waardoor de voormelde wanbegrippen en vooroordeelen moeijelijk bestreden worden, terwijl hij eindelijk (bl. 479) in koelen bloede aan zijne leerlingen den ernstigen raad geeft om onder gestadig opbouwen ongemerkt af te breken.

Aan de leiding van zoodanige hoogleeraren kunnen de Confessioneelen hunne toekomstige predikanten onmogelijk toevertrouwen. Maar wat dan? Hoc opus, hic labor! Of zij al op eigen gezag jongelingen bekwamen, zal hun niets hoegenaamd baten; want deze kunnen niet eens tot het examen worden toegelaten, waartoe volgens art. 9. c. uitdrukkelijk vereischt wordt „het bewijs dat men de „lessen der hoogleeraren heeft bijgewoond over de uitleg„ging van het Oude en Nieuwe Testament gedurende *drie „jaren;* — die over de kerkelijke geschiedenis, de Bijbel„sche en de leerstellige godgeleerdheid, inzonderheid de „predikkunde, gedurende *twee jaren*" [2]. Om de ontduiking dezer verpligtingen te voorkomen, wordt er aan het slot van het aangehaalde artikel bijgevoegd: „van het vlijtig „waarnemen der lessen, van het getrouw respondéren en

[1]) *Practische Godgeleerdheid* door W. Muurling, 1860, bl. 476.

[2]) *Reglement op het examen ter toelating tot de Evangelie-bediening*, art. 9. c.

„van gemaakte vorderingen zal bij dit bewijs moeten blij-
„ken". Die derhalve niet jaren achtereen vlijtig de col-
legies der moderne hoogleeraren bijgewoond, die niet
(overeenkomstig de grondstellingen, door den ongeloovigen
professor verkondigd?) getrouw gerespondeerd, die geen
vorderingen (op het gebied der hedendaagsche rigting?)
gemaakt heeft, behoeft zich niet aan te melden voor het
examen ter toelating tot de evangelie-bediening; hij wordt
afgewezen; hij heeft geen kans om ooit den leerstoel te
beklimmen en door den Staat te worden bezoldigd.

Daar staan dan de Confessioneelen wederom voor een
onoverkomelijken muur, dwars over den wettigen weg op-
getrokken. Kunnen zij voor het tegenwoordige hun droevig
lot gelaten dragen: de blijde hoop op eene betere toekomst,
de mogelijkheid om wettig erkende herders en leeraars in
het geloof op te leiden en vervolgens aan de in nood ver-
keerende gemeenten ter prediking te zenden, is hun ge-
heel ontnomen.

Wat blijft er nu nog over van den wettigen weg, nu
de aaneengesloten rijen der Modernen hem zoodanig hebben
bezet, dat anderen zoo digt mogelijk naar den kant ge-
drongen worden en onder den voet raken? Er behoort
waarlijk eene hooge mate van vertrouwen en een innig
bewustzijn van regt toe, om in zooveel druk den moed
niet op te geven en van elke poging tot herstel niet voor
goed af te zien. De Confessioneelen echter geven hunne
zaak nog niet gewonnen; alle hulpbronnen zijn nog niet
uitgeput. Tegen de Synode en de Regering valt volstrekt
niets uit te rigten; want een bloot protest blijft krachte-
loos, zoolang men er niet des noods met geduchte wape-
nen klem aan kan bijzetten; maar wat de Hoogeschool
betreft, meenen zij nog vele middelen te kunnen aanwen-
den om den schadelijken invloed der moderne professoren

te fnuiken. Op de vergadering van 1865 werd voorgesteld om zoowel te Leiden als te Groningen een wetenschappelijk zeer ontwikkeld en tegelijk geloovig privaatdocent aan te stellen en te bezoldigen, met de bepaling dat hij van tijd tot tijd aan die studenten, welke zich niet op den stroom des ongeloofs laten afdrijven, onderrigt zou geven en de verderfelijke indrukken, op de collegies gegeven, wederom wegnemen. De studenten werden daardoor wel niet van de collegies ontslagen, maar vonden dan toch in die bijzondere lessen een voldoend tegenwigt tegen de moderne grondstellingen der professoren. Eenparig zagen de leden het veelzijdig belang van dit voorstel in. Zij achtten het om het groot gewigt der zaak niet raadzaam, aanstonds tot de beraadslaging over te gaan, maar stelden het voorstel in handen van het Hoofdbestuur, met verzoek om, na ernstige overweging, in de volgende jaarlijksche vergadering rapport uit te brengen. Tot aller bittere teleurstelling vernam men een jaar later, dat zoodanig plan, hoe voortreffelijk ook, het Hoofdbestuur onuitvoerbaar voorkwam, daar men o. a. te vreezen had, dat de hoogleeraren de examina zouden bemoeijelijken van die studenten, welke de lessen bij den privaat-docent hadden bijgewoond. Inderdaad eene zeer gewigtige reden; candidaten, die nog aan oude en verouderde leerstukken vasthouden, zijn in het oog der Modernen geenszins op de hoogte der wetenschap, en kunnen ook op Protestantsch standpunt de geloofswaarheden niet verdedigen. Doch niettegenstaande de ingebragte bezwaren achtte men het wel der moeite waard, dit punt nogmaals een jaar in overweging te nemen, en hiermede stapte men van dit onderwerp af.

't Is opmerkenswaardig, dat juist de belangrijkste punten van behandeling om verschillende redenen telkens

worden verschoven en ten laatste onuitvoerbaar verklaard. Dit lot trof nog een ander voorstel, dat, tegelijk met het voormelde gedaan, eerst uitgesteld en vervolgens afgestemd werd. Het gold een zoogenaamd *Stift*, een huis waarin de geloovige theologanten te zamen zouden wonen en verkeeren, en tegen de schadelijke gevolgen van den omgang met oudere studenten beveiligd worden. Dat eene zoodanige inrigting vooreerst ver boven het bereik der Confessioneelen lag, was gemakkelijk af te leiden uit de herhaalde klagten over gebrek aan geldelijke middelen; doch het wekte in de hoogste mate onze bevreemding, vele leden van het hoofdbestuur te hooren verklaren, dat „het bezwaarlijkst van allen zou zijn, het vinden van ge„schikte, en door de geheele Kerk vertrouwde personen, „aan wie men de betrekking van Stiftsdirector en Pri„vaat-docent zou kunnen opdragen, en die zich de benoe„ming van die betrekking zouden laten welgevallen" [1]). Zoo te spreken is, de Confessioneele Vereeniging in staat van kennelijk onvermogen verklaren. Voor de belangrijkste en eervolste betrekkingen zelfs geen vertrouwd viertal te kunnen vinden, getuigt wel van diepe armoede. Hoezeer wij die opmerking van de zijde der Confessioneelen niet verwacht hadden, blijkt er evenwel uit, dat zij, ten minste van tijd tot tijd, hun waren toestand maar al te wel inzien. Wij voor ons durven beweren, dat er zelfs niet één man te vinden is, die het vertrouwen der *geheele Kerk* bezit, ook al nemen wij het woord *Kerk* in den zin der Confessioneelen. Op het gebied der inconsequentie, waarop de Vereeniging zich beweegt, is geen volkomen overeenstemming mogelijk.

Zoo is dan elk voorstel een bewijs te meer van het

---

[1]) *Verslag* 1866, bl. 54.

volslagen onvermogen der Vereeniging tegenover de driedubbele magt, welke in de Nederl. Herv. Kerk alles regelt en bestuurt.

Wat nu volgt, zijn slechts huismiddeltjes: reizende predikanten, evangelisten, catechisatiën, zondagscholen enz. Hier veroorzaakte de wettige weg geene verhinderingen; men kon de fiere taal der onafhankelijkheid voeren en al de beschikbare krachten vrijelijk ontwikkelen. De redenaars werden dan ook soms welsprekend en geraakten zelfs in vervoering. Als een staaltje van den gloed, waarmede sommige leden bezield waren, diene het woord van den heer Faure: „Men staat", zoo sprak hij, „letterlijk verlegen „en beschaamd in dit Nederland. Ik heb in de woestijnen „van Afrika niet zooveel onkunde en vooroordeel gevonden „als op sommige plaatsen hier te lande.... In deze 19e eeuw, „in 1866, zijn er steden in Nederland die geen zondagschool „bezitten !" [1]) Men zou welligt meenen, dat de Confessioneelen, nu zij zich op een vrij terrein bewegen en redenaars in hun midden zien optreden, die met onweerstaanbare kracht de gemoederen tot een blakenden ijver weten op te wekken, de laatste middelen, die nog in hunne magt staan, met des te meer klem zullen vastgrijpen; men zou binnen kort de verblijdendste gevolgen mogen te gemoet zien. Integendeel; men vergeve mij de aanhaling: *parturient montes, nascetur ridiculus mus.*

Op het uitzenden van evangelisten of godsdienst-onderwijzers was vooral hunne hoop gevestigd; zij hadden er vijftig en meer noodig. Onder de beraadslaging beval de heer Buijtendijk vijf jongelingen aan, die, door predikanten opgeleid, nog geene betrekking hadden en zeer geschikt zouden zijn om

[1]) *Verslag* 1866, bl. 35.

als evangelisten te arbeiden. „Zij zien", zoo sprak hij, „dagelijks de Couranten in, om te weten of zich daarin „geen uitnoodiging bevindt om zich aan te melden. Zij „heffen klagten aan, dat zij, nu ze hunne studiën geëindigd „hebben, geen betrekking kunnen vinden" [1]). Maar eene afdoende reden, waarom men die jongelingen niet aanstonds aan het werk zette, werd door den heer Theesingh gegeven, toen hij aanmerkte: „wanneer de vijf godsdienst- „onderwijzers of evangelisten, die ons door Br. Buijtendijk „zijn aangewezen, werden aangesteld, dan zouden de voor- „handen gelden niet meer voldoende zijn om hen te onder- „steunen" [2]). Waar dus anders geen hinderpalen in den weg staan, daar stuit men ten laatste af op geldgebrek!

Met de *Innere Mission* in Duitschland had juist het omgekeerde plaats. „De Roomsche Kerk wenkt slechts", zeide Dr. Sander te Bremen," en mannen genoeg staan „voor haar dienst gereed; wij hebben geen geld noodig, „dat bezitten wij; maar mannen, mannen!" [3]). De Confessioneelen daarentegen hebben mannen, maar geld, geld! Zij hopen, door de aanwinst van nieuwe leden en gemeenten spoedig in beteren staat te geraken; maar ook al zullen zij over eene welgevulde kas kunnen beschikken, dan is het nog te vreezen, dat hun de verlangde evangelisten zullen ontbreken, zoo zij ten minste van hunne hooggestelde eischen niet een aanmerkelijk deel laten varen. Want wat vergen zij al niet van een evangelist! Hij moet in kennis opgeleid en een practiesch mensch zijn; vervolgens heeft hij een examen af te leggen niet slechts over zijne wetenschap, maar ook over de gevoelens die hem tot zijn ambt geschikt maken. De heer Tinholt zeide: „het

---

[1]) *Verslag* 1866, bl. 29. [2]) *Verslag* 1866, bl. 30. [3]) *Gelzers protestant. Monatsblätter* 1852, bl. 56.

moet den evangelist niet te doen zijn om den predikant uit te hangen"; en de heer Looman: „men moet zorgen dat zij [de evangelisten] niet hoovaardig worden en den dominé willen spelen" [1]). Het schijnt, dat de catechiseermeesters bij de predikanten nog geen onbeperkt vertrouwen bezitten; welligt omdat zij zich op hunne *verheven* roeping nog al veel laten voorstaan en zich wel eens het *air* van hoog gezag aanmatigen. De Vereeniging ten minste achtte het noodig, hen onder curatele te stellen; zij mogen niet werken dan onder een allerstrengst en onmiddellijk toezigt van een geloovig predikant, „met wien de „evangelist zich zal hebben te beraden over alles, wat hem „als evangelist betreft, van wien hij de noodige aanwijzing „ontvangt, en aan wien hij geregeld van al zijne verrigtingen en werkzaamheden rapport zal moeten doen" [2]). Zóó wordt hij louter *machine*; en welk *practiesch, in kennis opgeleid* en *geëxamineerd mensch* zal zich daartoe laten vinden? De betrekking van catechiseermeester of evangelist heeft uit haren aard reeds niet veel aantrekkelijks; maar de Confessioneelen maken die nog onsmakelijker. De heer Looman mogt wel beweren, dat de evangelist een ongelukkig wezen is. Wie zich voor die betrekking bij de Confessioneele Vereeniging aanmeldt, moet wel de hemelkroon alleen voor oogen hebben.

Uit de beraadslaging over het uitzenden van evangelisten blijkt, dat de Confessioneelen, zelfs daar waar zij op den wettigen weg geene hinderpalen ontmoeten, onoverkomelijke bezwaren ondervinden en weinig levenskracht bezitten. Voor het oogenblik is de Confessioneele Vereeniging niet meer dan eene diepe verzuchting der geloovige minderheid in de Nederlandsche Hervormde Kerk. Die

---

[1]) *Verslag* 1865, bl. 41 en 43. [2]) *Verslag* 1866, bl. 25.

Kerk is verouderd en door een nieuw model vervangen; zij was slechts het werk van menschen, werd bouwvallig en moest vergaan, terwijl de eenig ware Kerk, van goddelijken oorsprong en op eene rots gebouwd, de belofte heeft dat zij duren zal tot het einde der eeuwen.

AUTHENTIEKE STUKKEN

BETREKKELIJK HET

achttiende eeuwfeest van den marteldood der HH. Apostelen PETRUS en PAULUS.

Op den 29 Junij heeft Rome, de hoofdstad der katholieke wereld, eene harer schoonste plegtigheden gezien. Meer dan vijfhonderd Kardinalen, Patriarchen, Aartsbisschoppen en Bisschoppen vierden met den H. Vader het achttiende eeuwfeest der marteling van den H. Petrus, den Prins der Apostelen en eersten Stedehouder van Christus op aarde. Op denzelfden dag heeft de heiligverklaring plaats gehad van meerdere gelukzaligen, onder wie wij, Nederlanders, met blijdschap en trots onze negentien Martelaren van Gorkum aanschouwen. Deze heiligverklaring, die de 191ste is waarvan de zekere bewijsstukken in de kerkelijke jaarboeken zijn bewaard gebleven, is met onbeschrijfelijken luister gevierd geworden. De menigte van geloovigen en pelgrims, voor deze plegtigheid te Rome zamengevloeid, was ontelbaar. De priesters waren meer dan achttienduizend in getal.

Het was naauwelijks zes maanden geleden, dat de Kardinaal, Prefect der Congregatie van het Trentsche Concilie, op den feestdag der Onbevlekte Ontvangenis,

aan de Bisschoppen der geheele wereld te kennen gaf, dat de H. Vader verlangde hen allen, bij de op hande zijnde feesten, rondom zich vereenigd te zien.

Dit korte tijdsverloop is genoeg geweest om, niettegenstaande vele moeijelijkheden van allerlei aard, vijfhonderd zeven en dertig Kardinalen, Patriarchen, Aartsbisschoppen en Bisschoppen rondom den zetel van Petrus te vergaderen. Zij zijn uit de vier windstreken gekomen naar Rome, de eeuwige stad, de vuurbaak der waarheid, het middelpunt der eenheid, den zetel van Jesus Christus' Stedehouder. Zij zijn, volgens de uitdrukking van den H. Chrysostomus, gekomen om eer te bewijzen aan *het graf van een visscher*; omdat deze visscher, onder Nero gekruisigd, nog voortleeft in zijne opvolgers en te Rome den zetel heeft gesticht der godsdienst van Jesus Christus, die de wereld overwonnen heeft.

„Twee andere malen", zegt het *Journal de Rome*, „hebben wij, onder omstandigheden die zoet waren voor „het godsdienstig gemoed, groote vereenigingen kunnen „zien van het katholieke Episcopaat, dat naar Rome ge„komen was om zich te scharen rondom den regerenden „Opperpriester op het oogenblik dat Hij verhevene be„dieningen vervulde, en om Hem te helpen te midden „der moeijelijkheden die Hij te overwinnen heeft; maar „de vereeniging, die we thans mogen aanschouwen, wint „het ver van degenen, die vroeger plaats hadden.

„Het Oosten heeft er in al de hiërarchische verscheiden„heid zijner menigvuldige Riten willen vertegenwoordigd „zijn. Het heeft ons de Grieken, de Melchieten, de „Rumeniërs, de Rutheners, de Syriërs, de Chaldeën, de „Maronieten, de Armeniërs, de Cophten gezonden, om „getuigenis af te leggen van zijne eenheid in geloof en „tucht met den zetel van Petrus.

„Het Westen is in vervoering opgestaan; uit het „*Aller-Christelijkste* Frankrijk, uit het *Katholieke* Spanje, „uit de verschillende volken van het *Apostolische* Oosten- „rijk en uit het *Aller-Geloovigste* Portugal zijn beroemde „Bisschoppen in grooten getale toegevloeid. Daar zijn „er zelfs uit Italië, uit alle streken van Duitschland, „uit België, uit Holland, uit Zwitserland, uit Engeland, „Ierland en Schotland; evenzoo ook uit Amerika en „Australië. Brazilië en de Staten of Statenbonden van „Zuid-, Midden- en Noord-Amerika hebben op dit oogen- „blik hunne Herders en Leeraars te Rome.

„Het ontbreekt er zelfs niet aan degenen, die de Apo- „stolische bediening uitoefenen bij Christenen, die onder- „worpen zijn aan het juk der ongeloovigen, of bij men- „schen die nog gezeten zijn in de duisternissen der „dwaling en de schaduw des doods. De vrienden van „den Indiaan, van den Chinees, van den Mongool, van „den Tartaar; hen die de zwervende stammen tot de be- „schaving roepen, en in woeste landstreken, door kin- „deren te baren voor Jesus Christus, de vruchten der „verlossing vermenigvuldigen: — wij zien ze thans ver- „zameld op de zeven heuvelen om schitterend te doen „uitkomen, dat de Kerk waarlijk groot en klaarblijkelijk „algemeen is, daar zij zich uitstrekt van het punt waar „de zon opkomt, tot het punt waar zij ondergaat.

„Het schijnt, dat de katholieke wereld na achttien „eeuwen van werken en worstelen de behoefte heeft „gevoeld om naar Rome te gaan, ten einde de kracht „van haar geloof te vernieuwen op het graf der Aposte- „len, en de hulde harer vereering te brengen aan den „persoon van Petrus, die leeft en regeert in den persoon „van zijn Opvolger, den glorievollen Pius IX."

De woorden, welke bij deze plegtige gelegenheid door

den Paus, eerst tot de priesters en vervolgens tot de Bisschoppen, gesproken zijn, ontleenen aan de omstandigheden een bijzonder gewigt.

Op den 25 Junij heeft Zijne Heiligheid zich verwaardigd, de vreemde priesters, die naar Rome gekomen waren voor de plegtigheid van 29 Junij toe te laten op het Vatikaan. Zij, die tijdig genoeg waren aangekomen, maakten gebruik van deze gunst. Men schat hun getal op tienduizend. De H. Vader rigtte tot hen in het Latijn de volgende

ALLOCUTIO.

Jucundissima quidem Nobis est maxima et mira vestra frequentia, Dilecti Filii, qui, Sanctissimo Sacerdotio ornati, vestrorum Antistitum vestigia sectantes, ad Nos et ad hanc Romanam Beatissimi Petri, Apostolorum Principis, Sedem hoc auspicatissimo tempore tanta alacritate convolastis. Equidem haec eximia erga Nos et eandem Sedem pietas, devotio et observantia summam Nobis affert consolationem inter gravissimas, quibus affligimur, acerbitates. Itaque nihil Nobis gratius, quam intimo paterni nostri cordis affectu vos alloqui qui, in Dei exercituum militiam cooptati et in sortem Domini vocati, ipsum Dominum elegistis tanquam partem haereditatis vestrae. Vos ii estis, quos Deus singulari beneficio in Ecclesia sua ad excelsam Sacerdotalem dignitatem evexit, et separavit ab omni populo, sibique junxit, ut serviatis Domino et stetis coram frequentia populi, ac ministretis ei, et Deo orationes, obsecrationes et hostiam puram, sanctam, immaculatam pro vestra ac totius mundi salute offeratis. Hinc per vos ipsi probe noscitis, nihil vobis potius esse posse, quam morum gravitate, vitae innocentia, integritate, castitate omniumque virtutum ornatu ac sacrarum praesertim disciplinarum scientia quotidie magis fulgere, ut cum humani generis hostibus strenue pugnare, et majorem Dei gloriam animarumque salutem procurare valeatis. Videte ministerium, quod accepistis in Domino, ut illud impleatis [1]) in hac potissimum tanta temporum asperitate ac tanta inimicorum hominum contra divinam nostram

[1]) Coloss. IV, 17.

religionem conspiratione et errorum colluvie. Quocirca, Dilecti Filii, arctissimo inter vos caritatis vinculo conjuncti et illustria vestrorum Antistitum exempla aemulantes, sub eorum ductu laborate veluti boni milites Christi Jesu. Ab hac igitur urbe in vestras Dioeceses reversi, omnes sacri vestri ministerii partes diligenter ac sancte implere contendite, et fidelibus, curae vestrae praesertim commissis, catholicam unitatem et doctrinam et debitam huic Petri Cathedrae, omnium Ecclesiarum matri et magistrae, ejusque documentis obedientiam, reverentiam inculcate, ne circumferantur omni vento doctrinae in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris.

Vos, ut divini verbi interpretes, evangelizetis oportet, et quidem continenter, Evangelium Dei sapientibus et insipientibus, neque jam in sublimitate sermonis, sed in doctrina spiritus praedicate Jesum Christum et hunc crucifixum, ac nunquam desinite errantes ad salutis tramitem revocare, omnesque exhortari in doctrina sana.

Cum autem sitis dispensatores mysteriorum ac multiformis gratiae Dei, omni sacrorum ope procurate christianam plebem, vobis concreditam, et maxime aegrotos, ne quid eis auxilii unquam desit, quo facilius ipsi, cum morte jam colluctantes, daemonis insidias detegant, ejusque tela devitent.

Dum haec agitis, nolite committere, ut non detis lac parvulis potum, quin immo nihil magis vobis cordi sit, quam omni cura rudimenta fidei morumque disciplinam patienter admodum puerulos docere, eosque ad pietatem omnemque virtutem formare.

Summo autem studio auxiliariam vestram operam vestris Antistitibus navantes eisque illa, qua par est, reverentia obsequentes, omnia peragenda curate, ut quod in propria cujusque vestrum Dioecesi infirmum sit, sanetur, quod confractum, alligetur, quod abjectum, reducatur, quod perierit, quaeratur [1]), ut Deus in omnibus honorificetur per Jesum Christum Dominum nostrum [2]).

Intentis vero animis cogitate immarcescibilem illam gloriam, quam dabit vobis Dominus, justus judex, si inconfusibiles vos operarios invenerit in magna illa die, iniquis amara valde, sed justis laeta, immo jucundissima. Haec cogitatio in proprii vestri ministerii partibus recte implendis vos foveat, in perferendis laboribus vos sublevet, in exsequendis Dei ejusque sanctae Ecclesiae mandatis vos confirmet.

---

[1]) Ezechiël XXXIV, 4. [2]) I Petri IV, 11.

Ne desinatis ferventissimas Deo offerre preces pro Ecclesiae suae triumpho ac pace et omnium hominum salute, Eumque semper exorate, ut divina sua gratia vestros secundet labores ad majorem sancti sui nominis gloriam ubique procurandam.

Et quo facilius Deus vestris annuat votis, deprecatores apud Ipsum adhibete primum quidem Immaculatam Deiparam Virginem Mariam, cujus et tutela tam potens est et materna in nos voluntas, ac deinde Beatissimos praesertim Apostolos Petrum et Paulum et Coelites omnes qui, Christi vestigia sequuti, triumphales jam meruerunt coronas, ac vota precesque nostras pronis semper auribus excipiunt, nobisque ultro etiam suffragantur, ut ejusdem gloriae consortes aliquando reperiamur.

Denique, Dilecti Filii, coelestium omnium munerum auspicem et praecipuae nostrae caritatis pignus Apostolicam Benedictionem, ex intimo corde profectam, vobis et fidelibus, vestrae vigilantiae commissis, peramanter impertimur.

Insuper veniam perlibenter tribuimus, ut die a proprio cujusque vestrum Episcopo designanda, quicumque ex vestris regionibus profecti hic adestis, Apostolicam Benedictionem cum applicatione Plenariae Indulgentiae fidelibus, spirituali vestrae curae concreditis, semel impertire possitis, dummodo fideles ipsi, Sacramentali Confessione expiati et Sacra Synaxi refecti, pro Sanctae Matris Ecclesiae exaltatione ac triumpho ferventes ad Deum preces effuderint [1]).

d. i.

ALLOCUTIE

door Z. H. Paus Pius IX uitgesproken voor de Priesters, op den 23 Junij 1867.

Alleraangenaamst is het Ons, dat gij, Beminde Zonen, met het heilig priesterschap bekleed, op het voetspoor uwer Bisschoppen, in zulk een wonderbaar groot getal tot Ons en tot dezen Roomschen Stoel van den Gelukzaligen Petrus, den Prins der

---

[1]) Monitum. Apostolica Benedictio, de qua supra mentio est, danda erit in forma Ecclesiae consueta, et ab iis tantummodo dari poterit, qui aut Parochi sunt, aut Parochorum auxiliares, aut Religiosarum Domuum aliorumve Piorum Locorum, aut Institutorum Christianae juventuti educandae, aut hospitalium, aut carcerum poenalium moderatores.

Apostelen, op dezen allergelukkigsten tijd met zooveel vreugde zijt te zamengesneld.

Dit schitterend bewijs van uwe liefde, gehechtheid en hoogachting voor Ons en denzelfden Stoel brengt Ons te midden der bitterste rampen, waarmeê Wij geslagen worden, den allergrootsten troost.

Daarom dan ook is niets Ons zoo aangenaam, als met het innigste gevoel van ons vaderhart te spreken tot u die, onder de krijgsbanieren van den God der legerscharen opgenomen, en geroepen tot het lot des Heeren, den Heer zelven tot uw erfdeel verkozen hebt.

Gij zijt de bevoorregten, die God door eene bijzondere weldaad in zijne Kerk tot de verhevene priesterlijke waardigheid heeft opgevoerd, en afgescheiden van al het volk, en aan zich heeft verbonden, opdat gij den Heer zoudt dienen, en voor de vergadering des volks staan, om als zijne middelaars gebeden, smeekingen en de zuivere, heilige en onbevlekte offerande, voor het heil van u zelven en der geheele wereld, aan God op te dragen.

Hieruit ziet gij zelven zeer wel in, dat niets u wenschelijker kan zijn, dan door gestrengheid van zeden, door onschuld van levenswandel, door regtgeaardheid, door kuischheid en het sieraad van alle deugden, door vertrouwdheid vooral met de gewijde wetenschappen dagelijks meer uit te blinken, opdat gij in staat moogt wezen, om tegen de vijanden van het menschelijk geslacht dapper te strijden, en de meerdere glorie Gods en het heil der zielen te bevorderen.

„Geeft acht op de bediening, die gij in den Heer ontvangen hebt, dat gij haar vervult" [1]), vooral in deze zoo hagchelijke tijdsomstandigheden en bij eene zoo geduchte zamenzwering van vijandige menschen tegen onze heilige godsdienst en zulk eene opeenhooping van dwalingen.

Weest daarom, Beminde Zonen, door den naauwsten band der liefde onderling verbonden; beijvert u de schitterende voorbeelden uwer Bisschoppen na te streven, en arbeidt onder hunne leiding als goede krijgsknechten van Jesus Christus.

Tracht derhalve, als gij uit deze stad in uwe Bisdommen zijt wedergekeerd, al de pligten uwer heilige bediening naauwkeurig en heilig te vervullen, en den geloovigen, vooral die aan uwe

[1]) Coloss. IV, 17.

zorg zijn toevertrouwd, in te prenten dat zij vasthouden aan de katholieke eenheid en leer, en dat zij aan dezen Stoel van Petrus, de Moeder en de Leermeesteres aller Kerken, alsmede aan zijne leerstellingen de verschuldigde gehoorzaamheid en eerbied bewijzen, opdat zij niet rondgeslingerd worden met iederen wind der leering, door de boosheid der menschen, door de arglistigheid der dwaling tot verschalking.

Als verklaarders van het goddelijk woord moet gij het Evangelie Gods verkondigen, en dit wel gedurig, aan wijzen en onwijzen; predikt niet met verhevenheid van taal, maar met woorden die de Geest leert, Jesus Christus en dien gekruisigd; en houdt nooit op, de dwalenden terug te roepen tot den weg des heils, en allen te vermanen met de gezonde leer.

Daar gij verder de uitdeelers zijt der geheimenissen en der veelvoudige genade Gods, voorziet van al de heilige genade-middelen het Christelijk volk, dat u is toevertrouwd, en voornamelijk de zieken, opdat het hun nooit aan eenigerlei hulp ontbreke, en zij, reeds worstelend met den dood, de hinderlagen des duivels gemakkelijker ontdekken en zijne schichten ontwijken.

Maakt u, terwijl gij dit doet, niet schuldig aan het verzuim, om aan de kleinen geen melk te drinken te geven, maar laat integendeel u niets meer ter harte gaan, dan met alle zorg en het grootste geduld de kinderen te onderrigten in de grondbeginselen des geloofs en in de zedeleer, en hen te vormen tot godsvrucht en alle deugd.

Leent met allen ijver eene helpende hand aan uwe Bisschoppen, gehoorzaamt hun met den behoorlijken eerbied, en spant al uwe krachten in, opdat het kranke, dat in het Bisdom van elk uwer is, worde geheeld, het gebrokene verbonden, het verdrevene teruggevoerd, het verlorene gezocht worde [1]), opdat God in alles verheerlijkt worde door Jesus Christus onzen Heer [2]).

Ziet met reikhalzend verlangen naar die onverwelkbare glorie, welke de Heer, de regtvaardige regter, als Hij in u werklieden vindt die zich niet behoeven te schamen, aan u geven zal op dien grooten dag, allerbitterst voor de goddeloozen, maar voor de regtvaardigen blijde, ja overvloeijend van vreugde. Deze gedachte moge u in het getrouw vervullen der pligten van uwe bediening vertroosten,

---

[1]) Ezechiël XXXIV, 4. [2]) I Petri IV, 11.

in het doorstaan van moeijelijkheden u bemoedigen, in het volbrengen der geboden van God en zijne heilige Kerk u versterken.

Houdt niet op, allervurigste gebeden tot God op te zenden voor de zegepraal en den vrede zijner Kerk en voor de zaligheid van alle menschen, en smeekt Hem gedurig, dat Hij uwe ondernemingen om de meerdere glorie van zijnen naam overal te bevorderen, gelieve te zegenen met zijne goddelijke genade.

En opdat God des te gereeder uwe wenschen verhoore, neemt daartoe als voorsprekers bij Hem allereerst de Onbevlekte Moeder Gods en Maagd Maria, wier bescherming zoo magtig, wier moederlijke bezorgdheid voor ons zoo teeder is; en vervolgens de Gelukzaligen, vooral de Apostelen Petrus en Paulus en al de Hemelingen die, het voetspoor van Christus volgend, de zegekroonen reeds verdiend hebben, en naar onze wenschen en gebeden altijd goedwillig luisteren, ja, ook ongevraagd, voor ons bidden, opdat wij eenmaal deelgenooten derzelfde glorie mogen bevonden worden.

Eindelijk, Beminde Zonen, schenken Wij, als voorbode van alle hemelsche gaven en als onderpand onzer bijzondere toegenegenheid, aan u en aan de geloovigen, die uwer waakzaamheid zijn toevertrouwd, met alle liefde den Apostolischen Zegen, die uit het diepste van ons hart opwelt.

Bovendien geven Wij volgaarne de vergunning, dat gij elk, die uw land verlaten hebt en hier tegenwoordig zijt, op een dag, door den Bisschop van elk uwer te bepalen, éénmaal den Apostolischen Zegen met toepassing van een Vollen Aflaat kunt schenken aan de geloovigen, die uwer geestelijke zorg zijn toevertrouwd, mits die geloovigen, na gezuiverd te zijn door het H. Sakrament der Biecht en gevoed aan de H. Tafel, vurige gebeden aan God opdragen voor de verheffing en de zegepraal van onze Moeder de heilige Kerk.

Sanctissimi Domini nostri Pii IX

ALLOCUTIO

habita in Consistorio Secreto die 26 Junii MDCCCLXVII.

VENERABILES FRATRES!

Singulari quidem inter maximas nostras acerbitates gaudio et consolatione afficimur, cum iterum gratissimo conspectu ac frequentia vestra perfrui, vosque coram alloqui in hoc amplissimo conventu possimus, Venerabiles Fratres. Vos enim, ex omnibus terrarum regionibus desiderii nostri significatione et vestrae pietatis instinctu in hanc Urbem adducti, Vos, eximia religione praestantes, in sollicitudinis nostrae partem vocati, nihil potius habetis, quam calamitosis hisce temporibus omnem in re catholica tuenda animarumque salute curanda vestram opem Nobis ferre, multiplices moerores nostros lenire, ac ampliora in dies vestrae fidei, voluntatis et obsequii erga hanc Petri Cathedram experimenta praebere. Hoc vestro aspectu recreamur vehementer, hoc novo pietatis et amoris vestri argumento ac testimonio de illis libenter recordamur, quae usque ad hanc diem concordibus animis, non uno studiorum genere, non intermissis curis, non deterriti adversis, certatim edidistis. Quae porro rerum suavissimarum memoria, alte Nobis in animo infixa semperque mansura, illud efficit, ut gratus nostrae caritatis sensus, multo nunc quam alias ardentior atque vividior, erga universum vestrum ordinem perspicua testificatione et luculentioribus signis palam publiceque gestiat erumpere.

Sed si haec leviter raptimque perstricta superiorum temporum recordatio Nos adeo percellit atque solatur, Vos ipsos, Venerabiles Fratres, facile intellecturos arbitramur, qua laetitia exultet, qua caritate flagret hodie cor nostrum, dum iterum observantia et frequentia vestra perfruimur, qui ex remotioribus etiam catholicis provinciis, nostro desiderio perspecto, una omnes pietate et amore

acti, ad Nos convenistis. Nihil enim Nobis optatius, nihil jucundius esse potest, quam vestro in coetu versari, vestraeque Nobiscum conjunctionis fructum capere in iis potissimum solemnibus peragendis, in quibus omnia, quae versantur ante oculos, de Catholicae Ecclesiae unitate, de immobili unitatis fundamento, de praeclaro ejus tuendae servandaeque studio ac gloria loquuntur. De illa scilicet admirabili unitate loquuntur, qua, veluti quadam vena, Divini Spiritus charismata et dona in mysticum Christi corpus manant, ac in singulis ejus membris tanta illa fidei et caritatis exempla excitant, quae universum hominum genus in admirationem impellunt. Agitur enim, Venerabiles Fratres, hoc tempore ut Sanctorum honores decernantur tot inclitis Ecclesiae Heroibus, quorum plerique gloriosum martyrii certamen certantes, alii pro tuendo Apostolicae Cathedrae, in qua veritatis et unitatis est centrum, Principatu, alii pro integritate ac unitate fidei vindicanda, alii pro restituendis Catholicae Ecclesiae hominibus, schismate avulsis, pretiosam mortem libenter oppetierunt, adeo ut mirum divinae Providentiae consilium satis eluceat, quae tum maxime exempla adserendae catholicae unitatis et triumphos Adsertorum proposuit, cum Catholica fides et Apostolicae Sedis auctoritas infestioribus inimicorum artibus conflictaretur. Agitur praeterea ut memoriam diei auspicatissimi solemni ritu recolamus, quo die Beatissimus Petrus et Coapostolus ejus Paulus, ante annos mille octingentos, illustri martyrio in hac urbe perfuncti, immobilem Catholicae unitatis arcem suo sanguine consecrarunt. Quid igitur, Venerabiles Fratres, Nobis optabilius et tantorum martyrum triumphis congruentius esse poterat, quam ut in eorum honoribus pulcherrima Catholicae Ecclesiae unitatis exempla ac spectacula, majore qua possent significatione et luce, fulgerent? Quid aequius erat, quam ut haec ipsa de Apostolorum Principum triumphis gratulatio, quae ad totius Catholici nominis religionem pertinet, vestro etiam adventu studioque celebraretur? Quid dignius demum, quam ut tot tantarumque rerum splendor pietatis laetitiaeque vestrae accessione fieret illustrior?

At non solum apta rebus et grata Nobis, Venerabiles Fratres, haec pietas et concors cum Apostolica Sede conjunctio, sed praeterea tanti momenti est, ut maximi ex ea ac salutares admodum fructus, sive ad comprimendam impiorum audaciam sive ad communem fidelium et vestram singulorum utilitatem, omnino debeant existere. Ex hac nimirum Religionis oppugnatores intelligant necesse est,

quam vigeat, qua vita polleat Catholica Ecclesia, quam infensis animis insectari non desinunt; discent, quam inepto stultoque convicio eam veluti exhaustam viribus et suis defunctam temporibus incusarint; discent demum, quam male suis triumphis plaudant, ac suis consiliis et conatibus fidant, satis perspicientes tantam virium compagem convelli non posse, quam Jesu Christi spiritus et divina virtus in Apostolicae confessionis petra coagmentavit. Profecto, si umquam alias, hoc maxime tempore, Venerabiles Fratres, omnibus hominibus pateat necesse est, ibi solum animos arctissima inter se conjunctione contineri posse, ubi unus idemque Dei Spiritus omnibus dominatur, at Deo relicto, Ecclesiae auctoritate contempta, homines, felicitatis ejus quam per scelera quaerunt expertes, in turbulentissimis tempestatibus misere dissidiisque jactari.

Sed si fidelium communis spectetur utilitas, quidnam, Venerabiles Fratres, opportunius ac salutarius ad incrementum obsequii erga Nos et Apostolicam Cathedram Catholicis gentibus esse potest, quam si videant, quanti a Pastoribus suis catholicae unitatis jura ac sanctitas fiat, eamque ob causam cernant eos magna terrarum spatia marisque transmittere nec ullis deterreri imcommodis, quominus ad Romanam Cathedram advolent, ut in nostrae humilitatis persona Petri Successorem et Christi in terris Vicarium revereantur? Hac nempe auctoritate exempli longe melius quam subtiliori qualibet doctrina agnoscent, qua veneratione, obedientia et obsequio erga Nos uti debeant, quibus in persona Petri a Christo Domino dictum est „pasce agnos meos, pasce oves meas", iisque verbis suprema sollicitudo ac potestas in universam Ecclesiam credita est atque commissa.

Quin etiam Vos ipsi, Venerabiles Fratres, Vos in sacro vestro ministerio obeundo ex hac erga Apostolicam Sedem observantia insignem fructum laturi estis. Quo enim majora vos necessitudinis fidei amorisque vincula cum angulari petra mystici aedificii devinxerint, eo magis etiam, uti omnium Ecclesiae temporum memoria docet, eam fortitudinem induemini ac robur, quod ab amplitudine ministerii vestri contra hostiles impetus et adversitates rerum postulatur. Quid enim aliud Christus Dominus intelligi voluit, cum Petrum tuendae fratrum firmitati praeficiens „Ego, inquit, rogavi pro te, ut non deficiat fides tua; et tu aliquando conversus confirma fratres tuos"? [1]) Nimirum, ut S. Leo M. innuit, „specialis cura Petri a

[1]) Luc. XXII, 32.

„Domino suscipitur et pro fide Petri proprie supplicatur, tamquam „aliorum status certior sit futurus, si mens Principis victa non „fuerit. In Petro ergo omnium fortitudo munitur, et divinae gratiae „ita ordinatur auxilium, ut firmitas, quae per Christum Petro tri„buitur, per Petrum Apostolis caeteris conferatur" [1]). Quapropter Nos semper persuasum habuimus, fieri non posse ut ejus fortitudinis, qua praecipuo Domini munere cumulatus est Petrus, non aliqua semper in Vobis fieret accessio, quoties prope ipsam Petri personam, qui suis in successoribus vivit, praesentes consisteretis, ac tantummodo solum attingeretis hujus urbis, quam sacri Apostolorum Principis sudores et triumphalis sanguis irrigavit. Immo etiam, Venerabiles Fratres, numquam Nos dubitavimus, quin ex ipso sepulcro, ubi beatissimi Petri cineres ad religionem Orbis sempiternam quiescunt, quaedam arcana vis et salutaris virtus existat, quae Pastoribus Dominici gregis fortes ausus, ingentes spiritus, magnanimos sensus inspiret, quaeque instaurato eorum robore efficit, ut impudens hostium audacia, catholicae unitatis virtuti et potestati impar, impari etiam certamine residat et corruat.

Nam quid Nos tandem dissimulemus, Venerabiles Fratres? Jamdiu in acie contra callidos et infestos hostes pro justitiae et Religionis defensione versamur. Tam diuturna, tam ingens dimicatio geritur, ut omnium quotquot in sacra militia censentur simul conjunctae vires non justo majores numero ad resistendum esse videantur Nos quidem, Ecclesiae causam, libertatem et jura pro supremi muneris nostri ratione propugnantes, usque ad hanc diem Dei Omnipotentis ope ab exitialibus periculis incolumes fuimus; sed tamen rapimur et jactamur adhuc adversis ventis et fluctibus, non quidem timentes naufragium, quod Christi Domini praesens auxilium timere non sinit, sed intimo sane dolore affecti ob tot novarum doctrinarum monstra, tot impie in Ecclesiam ipsam et Apostolicam Sedem commissa, quae quidem, jam alias damnata ac reprobata [2]), palam nunc iterum pro sacri nostri muneris officio reprobamus et condemnamus. In hoc tamen praesentis temporis ratione et in ea, quam capimus ex conspectu vestro, laetitia ultro commemorare praetermittimus tot sollicitudines, curas, angores, qui cor nostrum gravi ac diuturno vulnere excruciant et torquent.

---

[1]) Serm. 3, in anniv. Ass. suae. [2]) Alloc. Consist. 29 Oct. 1866.

Haec potius omnia apud altaria afferemus, quae nostris assidue oneravimus precibus, respersimus lacrimis; haec omnia clementissimo misericordiarum Patri instauratis obsecrationibus aperiemus iterum ac revelabimus, in Eo omnino fidentes, qui Ecclesiae suae incolumitatem et gloriam tueri novit et potest, quique judicium faciens omnibus injuriam patientibus, de causa nostra et adversantium Nobis, non fallente die, justo judicio judicabit.

Interim vero Vos, Venerabiles Fratres, pro spectata vestra sapientia recte intelligitis, quam vehementer intersit ad occurendum impiorum consiliis et tot detrimenta Ecclesiae sarcienda, ut quae vestrum omnium cum Nobis et Apostolica hac Sede concordia tantopere enitet, altius in dies defixis radicibus roboretur. Quin imo, hic catholicae conjunctionis amor qui, ubi semel inhaesit animis, ad aliorum etiam utilitatem late dimanat, hic profecto vos conquiescere non sinet, nisi pariter in eadem catholica ac indivulsa fidei, spei caritatisque consensione ecclesiasticos omnes viros, quorum Duces estis, et universos fideles vobis concreditos una opera praestare connitamini. Nullum sane spectaculum angelorum atque hominum oculis pulchrius esse poterit, quam si in hac peregrinatione nostra, qua ab exilio ad patriam pergimus, aemula imago referatur et ordo peregrinationis illius, qua duodecim Israeliticae Tribus ad felices Promissionis oras conjunctis itineribus contendebant. Ingrediebantur enim omnes, singulae suis discretae auctoribus, distinctae nominibus, diremptae locis, parebantque suis quaeque familia patribus, bellatorum manus ducibus, hominum multitudo principibus; sed tamen unus erat tot ex gentibus populus, qui eidem Deo et ad eamdem supplicabat aram, unus qui iisdem legibus, eidem Sacerdoti Maximo Aaroni, eidem Dei Legato obtemperabat Mosi, unus qui pari jure in bellorum laboribus et victoriarum fructibus utebatur, unus demum qui pariter sub tentoriis agens et admirabili vescens cibo eamdem concordibus votis adspirabat ad metam.

Hujusmodi vos conjunctioni perpetuo retinendae operam daturos, tot jam pignoribus vestrae fidei concordiaeque acceptis, certum omnino ac exploratum habemus. Spondet id Nobis spectata vestra integritas ac praestans virtus, quae semper ubique sui similis et omni periculo major effulsit; spondet illud ingens studium et ardor, qui vos ad aeternam hominum salutem curandam et ad divinam amplificandam gloriam rapit atque urget, spondet id demum ac certissime spondet sublimis illa oratio, quam Christus

ipse ante extremos cruciatus suos ad Patrem obtulit, Illum precatus, ut omnes unum sint, sicut tu Pater in Me et Ego in Te, ut et ipsi in Nobis unum sint [1]); cui precationi fieri numquam potest, ut Divinus non adnuat Pater.

Nobis autem, Venerabiles Fratres, nihil optabilius est quam ut eum fructum, quem maxime salutarem ac faustum Ecclesiae universae fore ducimus, ex hac eadem vestra cum Apostolica Sede conjunctione capiamus. Jamdiu enim animo agitavimus, quod plurimis etiam Venerabilium Fratrum nostrorum pro rerum adjunctis innotuit, ac illud etiam, ubi primum optata Nobis opportunitas aderit, efficere aliquando posse confidimus, nempe ut sacrum oecumenicum et generale omnium Episcoporum catholici Orbis habeamus Concilium, quo collatis consiliis conjunctisque studiis necessaria ac salutaria remedia tot praesertim malis, quibus Ecclesia premitur Deo adjuvante, adhibeantur. Ex hoc profecto, uti maximam spem habemus, eveniet, ut catholicae veritatis lux, errorum tenebris quibus mortalium mentes obvolvuntur amotis, salutare suum lumen diffundat, quo illi veram salutis et justitiae semitam, adspirante Dei gratia, agnoscant et instent. Ex hoc item eveniet, ut Ecclesia, veluti invicta castrorum acies ordinata, hostiles inimicorum conatus retundat, impetus frangat, ac de ipsis triumphans Jesu Christi regnum in terris longe lateque propaget ac proferat.

Nunc vero, ut vota nostra impleantur, utque nostrae vestraeque curae uberes justitiae fructus christianis afferant populis, ad Deum, omnis justitiae et bonitatis fontem, erigamus oculos, in quo omnis plenitudo praesidii et gratiae ubertas sperantibus collocata est. Cum autem advocatum apud Patrem habeamus Jesum Christum Filium Ejus, Pontificem magnum, qui penetravit Coelos, qui semper vivens interpellat pro nobis, quique in admirabili Eucharistiae Sacramento nobiscum est omnibus diebus usque ad consummationem saeculi, hunc Redemptorem amantissimum, Venerabiles Fratres, ponamus ut signaculum super cor nostrum, ut signaculum super brachium nostrum, atque ad altare illud, ubi ipse Auctor gratiae thronum misericordiae constituit, ubi omnes qui laborant et onerati sunt reficiendi cupidus expectat, nostras assidue preces omni cum fiducia deferamus. Eum itaque sine intermissione hu-

[1]) Joan. XVII, 21.

militerque obsecremus, ut Ecclesiam suam a tantis calamitatibus et omni discrimine eruat, eique laetam pacis vicem victoriamque de hostibus donet, ut Nobis ac Vobis novas usque vires ad sui Nominis gloriam provehendam addat, ut illo igne, quem venit mittere in terras, hominum animos inflammet, ac errantes omnes potenti sua virtute ad salutaria consilia convertat. Vestrae autem pietatis erit, Venerabiles Fratres, illud omni opere curare, ut crediti vobis fideles in cognitione Domini Nostri Jesu Christi in dies crescant, Eumque in Sacramento Augusto praesentem constanti fide venerentur, redament ac frequenter invisant, nihilque erit vestro studio curaque dignius quam ut, vigilantibus ad Ejus aram ignibus, vigilet etiam in cordibus fidelium gratus pietatis sensus, vigilet indeficiens flamma caritatis. Quo vero facilius Deus ad obsecrationes nostras aurem suam propitius inclinet, semper et enixe petamus suffragia primum quidem Deiparae Virginis Mariae Immaculatae, quo nullum apud Deum potentius patrocinium; deinde Sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, quorum Natalitia acturi sumus, necnon omnium Coelitum Sanctorum, qui cum Christo regnantes in Coelis munera divinae largitatis hominibus sua deprecatione conciliant.

Denique Vobis, Venerabiles Fratres, ac aliis omnibus Venerabilibus Fratribus catholicarum gentium Episcopis, item fidelibus omnibus, Vestrae atque illorum curae concreditis, quorum pietatis et amoris eximia semper testimonia accepimus et continenter in dies experimur, singulis universis Apostolicam nostram Benedictionem, cum omni felicitatis voto conjunctam, ex intimo corde amantissime impertimus.

d. i.

ALLOCUTIE

DOOR

Z. H. PAUS PIUS IX

gehouden tot de Kardinalen, Patriarchen, Primaten, Aartsbisschoppen en Bisschoppen, vereenigd in het Consistorie van 26 Junij 1867.

EERWAARDIGE BROEDERS!

Te midden onzer overgroote smarten smaken Wij eene bijzondere vreugde en vertroosting, u wederom zoo talrijk hier te zien, en in deze doorluchtige vergadering tot u, Eerwaardige Broeders, mondelings te kunnen spreken.

Gij immers die, op een teeken van ons verlangen en door ingeving uwer godsvrucht, uit alle oorden der wereld naar deze stad zijt gekomen; gij, schitterend door uitnemende godsdienstigheid, die geroepen zijt om onze zorgen te deelen, gij kent niets dierbaarder, dan in deze rampvolle tijden de katholieke zaak uit al uwe krachten te verdedigen, het heil der zielen te bewerken, Ons uwe hulp te verleenen, onze menigvuldige smarten te lenigen en dagelijks krachtiger bewijzen te leveren van uwe trouw, uwe liefde en geboorzaambeid jegens dezen Stoel van Petrus. Uwe tegenwoordigheid is Ons tot eene groote verkwikking, en bij dit nieuwe bewijs en getuigenis uwer godsvrucht en liefde herinneren Wij Ons gaarne dat alles, wat gij Ons tot op den huidigen dag zoo eensgezind, door middelen van allerlei aard, met nooit onderbroken zorg, als om strijd bewezen hebt, zonder u te laten afschrikken door eenigen tegenspoed. En die allerzoetste herinnering, die diep in onze ziel geprent er altijd in blijven zal, dringt Ons dan ook, om ons gevoel van dankbaarheid en liefde voor geheel uwe vergadering vuriger en krachtiger dan ooit te betuigen en in het openbaar luide te verkondigen.

Maar als zulk eene vlugtige herinnering uit vroeger dagen Ons reeds zoo treft en vertroost, dan zult gij, Eerwaardige Broeders, Wij zijn er van overtuigd, ligt beseffen, wat vreugde en liefde thans ons hart doorgloeit, nu het Ons wederom gegeven is u, zoo talrijk en zoo vol van genegenheid voor ons, hier te zien, u die op het vernemen van onzen wensch allen, met dezelfde godsvrucht en liefde, uit de verst verwijderde katholieke landen tot Ons gekomen zijt.

Niets toch kan voor Ons aangenamer, niets wenschelijker zijn, dan Ons te bevinden in uwe vergadering en uit uwe vereeniging met Ons voordeel te trekken, bij het verrigten van deze plegtigheden vooral, waarin alles, wat zich aan onzen blik voordoet, tot ons spreekt van de eenheid der Kerk, van den onwrikbaren grondslag dier eenheid en van den uitstekenden en glorievollen strijd om haar te verdedigen. Alles spreekt ons namelijk van die wondervolle eenheid waardoor, als door een levensader, de genaden en gaven van den goddelijken Geest het geheimzinnig ligchaam van Christus invloeijen en in elk van deszelfs ledematen die groote voorbeelden van geloof en liefde voortbrengen, die de bewondering trekken van geheel het menschelijk geslacht.

Het geldt immers, Eerwaardige Broeders, in deze dagen de eer der heiligen toe te kennen aan zooveel doorluchtige helden der Kerk, van welke de meesten, den roemvollen strijd der martelaren strijdende — eenigen tot verdediging van het Oppergezag des Apostolischen Stoels, anderen voor de handhaving van de onschendbaarheid en de eenheid des geloofs, anderen wederom om menschen, door de scheuring afgedwaald, tot de Kerk terug te brengen — een glorievollen dood zijn te gemoet gesneld; waardoor dan ook wel duidelijk de wonderlijke raadsbesluiten der Voorzienigheid uitblinken, die den grooten en voorbeeldigen strijd voor de katholieke eenheid en de zegepraal der strijders dan juist voorstelde, als het katholieke geloof en het gezag des Apostolischen Stoels met de meest geweldige wapenen werd aangevallen.

Het geldt verder, met plegtige feesten de gedachtenis te vieren van den gelukkigsten dag, waarop de allerzaligste Petrus en zijn mede-Apostel Paulus, vóór 1800 jaren in deze stad den roemrijken marteldood stervende, den vasten burg der katholieke eenheid door hun bloed hebben gewijd.

Wat kon dus, Eerwaardige Broeders, voor Ons wenschelijker en aan de zegepraal dezer groote martelaars passender zijn, dan dat

bij hunne vereering ook de schoonste voorbeelden en bewijzen van van katholieke eenheid, met allen mogelijken luister schitterend, werden voorgesteld? Wat kon regtmatiger wezen, dan dat dit vreugdefeest over de zegepraal van de prinsen der Apostelen, het feest van geheel de katholieke wereld, ook door uwe komst, door uwen ijver verhoogd werd? Wat kon, in één woord, waardiger zijn, dan dat de glans van zoovele en zoo grootsche tooneelen nog heerlijker uitblonk door de instemming uwer godsvrucht en vreugde?

Doch deze godsvrucht en eendragtige vereeniging met den Apostolischen Stoel is, Eerwaardige Broeders, niet slechts passend aan de omstandigheden en Ons welgevallig, zij is bovendien zóó hoog belangrijk, dat uit haar de grootste en heilzaamste vruchten noodzakelijk moeten voortkomen, zoowel ter beteugeling van den overmoed der goddeloozen, als tot gemeenschappelijk nut voor de geloovigen en elk uwer afzonderlijk.

De bestrijders der godsdienst zullen er door begrijpen, hoe krachtvol het leven is van de Katholieke Kerk, die zij met hunnen haat onophoudelijk vervolgen; zij zullen er uit leeren, hoe ongerijmd en dwaas het is te lasteren, alsof de krachten der Kerk waren uitgeput, en zij voor den tegenwoordigen tijd ongeschikt was geworden; zij zullen er eindelijk uit leeren, hoe onzinnig zij handelen met zegekreten aan te heffen en op hunne plannen en aanslagen te rekenen, daar het toch wel te begrijpen is, dat een zoo ontzettend groote bouw, als door den Geest en de Goddelijke kracht van Jesus Christus op de steenrots der belijdenis des Apostels is opgetrokken, niet kan worden omvergehaald. Zoo ooit immers, Eerwaardige Broeders, dan moet het in onzen tijd voor iedereen duidelijk worden, dat alleen daar de harten innig kunnen vereenigd zijn, waar de Geest van een en denzelfden God over allen heerscht, terwijl daarentegen de menschen, wanneer zij God verlaten en het gezag der Kerk verachten, beroofd blijven van het geluk dat zij op den weg der misdaad zoeken, en rampzalig door woedende stormen en twisten geslingerd worden.

Letten wij vervolgens op het algemeene nut, voor de geloovigen daarin gelegen: nooit voorzeker voelen de katholieke volken zich krachtiger tot eene meer volmaakte gehoorzaamheid jegens Ons opgewekt, dan wanneer zij zien, hoe hoog de heiligheid en de regten der katholijke eenheid door hunne herders worden gewaardeerd;

wanneer zij die herders, alle ongemakken versmadend, te water en te land de grootste afstanden zien afleggen om, in onzen onwaardigen persoon, den Opvolger van Petrus en Christus' Stedehouder op aarde te vereeren. Het gezag van zulk voorbeeld zal hun, beter dan de grondigste onderrigting, overtuigen, wat eerbied, gehoorzaamheid en ontzag zij verschuldigd zijn aan Ons, tot wien, in den persoon van Petrus, door Christus onzen Heer gezegd is: „Weid mijne lammeren, weid mijne schapen", en aan wien door deze woorden de hoogste zorg en magt, voor en over de gansche Kerk, werd toevertrouwd en opgedragen.

Maar ook gij zelf, Eerwaardige Broeders, zult uit deze uwe eerbiedbetooning jegen den H. Stoel heilrijke vruchten inzamelen voor de vervulling uwer heilige bediening. Hoe krachtiger toch een band van geloof en liefde u met den hoeksteen van het mystieke gebouw vereenigt, des te meer zult gij ook, gelijk de geschiedenis van alle eeuwen der Kerk bewijst, met die kracht en dien moed worden aangedaan, welke voor uwe verhevene bediening, tegen de aanvallen des vijands en bij zooveel moeijelijkheden, vereischt wordt. Dat immers gaf Christus onze Heer ons te verstaan, toen Hij, aan Petrus opdragend om zijne broeders te versterken, zeide: „Ik heb voor u gebeden, opdat uw geloof niet bezwijke. En gij, eens u bekeerd hebbende, versterk uwe broeders" [1]). „Namelijk", gelijk de H. Leo de Groote opmerkt, „aan Petrus wijdt de Heer „eene bijzondere zorg, en Hij bidt in het bijzonder voor Petrus' „geloof, omdat de toestand der anderen zekerder zal zijn, als het „hart van hunnen vorst onbezweken is. In Petrus dus wordt aller „kracht bevestigd, en de bedeeling van Gods genade is op zulke „wijze geregeld, dat de vastheid, door Christus aan Petrus ge„schonken, door Petrus wederom aan de overige Apostelen wordt „medegedeeld" [2]).

Daarom hielden Wij Ons altijd er van overtuigd, dat van de kracht, welke de Heer door eene bijzondere genade zoo overvloedig aan Petrus schonk, ook aan u zal medegedeeld worden, zoo dikwijls gij den persoon van Petrus nadert, die altijd leeft in zijne opvolgers, ja dan zelfs wanneer gij ook maar den grond dezer stad betreedt, dien de Prins der Apostelen met zijn heilig zweet en bloed besproeid heeft. Ja, wat meer is, Eerwaardige Broeders,

[1]) Lukas XXII, 32. [2]) Serm. III, in anniv. Ass. suae.

Wij twijfelden er nooit aan, of uit ditzelfde graf, waarin de asch van den allerzaligsten Petrus rust, omgeven van de vereering van het heeal, moet een zeker geheimzinnig vermogen, eene heilzame kracht uitgaan, die de herders van 's Heeren kudde met verhevene gevoelens en voornemens bezielt, tot grootsche ondernemingen opwekt en zóó hunne zielskracht verhoogt, dat de onbeschaamde vermetelheid der vijanden, tegen zulke krachten der katholieke eenheid niet langer bestand, in den ongelijken strijd verslagen en overwonnen wordt.

En waarom zouden Wij het voor u ontveinzen, Eerwaardige Broeders? Reeds lang staan wij in den strijd tegen listige en boosaardige vijanden, voor de verdediging van geregtigheid en godsdienst. De strijd is zóó aanhoudend en geweldig, dat de krachten der strijders voor de heilige zaak, allen vereenigd, niet meer dan voldoende schijnen, om er aan te wederstaan. Wel zijn Wij in den strijd, dien Wij overeenkomstig den pligt onzer opperste bediening voor de zaak der vrijheid en de regten der Kerk voeren, door de hulp van den almagtigen God, tot op den huidigen dag aan doodelijke gevaren ontsnapt; maar ondertusschen worden Wij altijd voortgezweept en geslingerd door winden en golven en, al zijn Wij niet beducht voor de schipbreuk, die Wij niet mogen vreezen, omdat de hulp van Christus den Heer altijd tegenwoordig is, toch worden Wij met groote zielesmart vervuld om al die nieuwe gedrogtelijke leeringen en zooveel goddeloosheden, tegen de Kerk en den Apostolischen Stoel begaan, die Wij reeds elders afkeurden en veroordeelden [1]), en volgens den pligt onzer heilige bediening nu op nieuw openlijk afkeuren en veroordeelen.

In de tegenwoordige omstandigheden en te midden van de vreugde, die uwe tegenwoordigheid Ons doet smaken, moeten evenwel al die bekommeringen, zorgen en benaauwdheden, die als eene diepe en blijvende wond ons hart verscheuren en martelen, niet verder in het geheugen worden teruggebragt. Liever dragen Wij ze allen naar die altaren, waarop Wij zoo dikwijls onze gebeden neergelegd, die Wij zoo dikwijls met onze tranen besproeid hebben. Voor den genadigen Vader aller barmhartigheden zullen Wij dat alles onder vernieuwde smeekingen openbaren, vol van vertrouwen op Hem, die het heil zijner Kerk weet en magtig is te verdedigen en die,

[1]) Allocut. Consist. 29 Oct. 1866. Zie *De Katholiek*, Mei 1867, bladz. 334.

regt verschaffend aan allen die onregtvaardig verdrukt worden, op den dag, die niet uitblijft, onze zaak en die onzer tegenstanders regtvaardig zal oordeelen.

Gij ondertusschen, Eerwaardige Broeders, begrijpt, overeenkomstig uwe bekende wijsheid, dat er, om de plannen der boozen te verijdelen en zooveel rampen der Kerk te herstellen, alles aan gelegen is, dat uwe eensgezindheid met Ons en dezen Apostolischen Stoel altijd meer uitschittere, zich dagelijks dieper en krachtiger wortele. Ja, zelfs die liefde voor de katholieke eenheid die, als ze eenmaal in onze ziel is gevestigd, tot heil van anderen ook wijd naar buiten stroomt, zij zal u geen rust laten, voordat gij al uwe krachten inspant, om alle geestelijken, wier leidsmannen gij zijt, en al de u toevertrouwde geloovigen in dezelfde katholieke eensgezindheid en onverbreekbare gemeenschap van geloof, hoop en liefde te vereenigen.

En voorzeker, voor het oog van Engelen en menschen kan er geen treffender schouwspel zijn, dan wanneer door onze pelgrimsreis, van de plaats der ballingschap naar het Vaderland, het beeld en de orde van dien pelgrimstogt wordt wedergegeven, dien de Stammen van Israël, gemeenschappelijk reizend, maakten naar de gelukkige streken van het beloofde land. Allen immers trokken zij voort, iedere stam bestuurd door zijne hoofden, door zijn eigen naam onderscheiden, op de hem aangewezen plaats. Ieder gezin gehoorzaamde zijnen vader, iedere afdeeling van krijgers aan hare aanvoerders, en aan de vorsten geheel de menigte. En toch vormden al die geslachten slechts één volk, dat denzelfden God aan hetzelfde altaar aanriep; één volk, aan dezelfde wetten, aan denzelfden Hoogepriester Aäron, denzelfden Godsgezant Moses onderworpen; één volk, allen gelijk in den arbeid des oorlogs en in het regt op de vruchten der overwinning; één volk eindelijk, dat onder dezelfde tenten wonend, met dezelfde wonderbare spijze gevoed, met eenstemming verlangen reikhalsde naar den uitpaal der reis.

Dat gij intusschen u beijveren zult, om die eenheid bij voortduring te bewaren, daarvoor is Ons ten borg uwe opregte vroomheid, uwe uitnemende deugd, die zich zelve nooit verloochent en boven alle vrees voor gevaren verheven is; dat waarborgt Ons de zorg en vurige ijver, die u vervoert en dringt, om te zorgen voor het eeuwig heil der menschen, en de glorie van God te vermeerderen; dat waarborgt Ons eindelijk met de meeste zekerheid het verhevene gebed, hetwelk Christus zelf, voordat zijn bitter lijden voltrokken

werd, tot den Vader opzond, Hem smeekend „dat zij allen één „zijn, zooals Gij mijn Vader in Mij zijt, en Ik in U ben, en dat „zij één zijn in Ons" [1]); welk gebed bij den hemelschen Vader niet onverhoord blijven kan.

Wij voor Ons, Eerwaardige Broeders, wenschen niets vuriger dan uit deze uwe vereeniging met den Apostolischen Stoel die vrucht te zien voortkomen, die, naar ons oordeel, voor geheel de Kerk ten hoogste heilzaam en gelukkig moet werken. Sedert lang immers koesterden Wij in onzen geest eenen wensch die, naar gelang van omstandigheden, reeds aan velen onzer Eerwaardige Broeders is bekend geworden, en dien Wij hopen in vervulling te brengen, zoodra de gewenschte gelegenheid daartoe zich aan Ons zal voordoen, den wensch namelijk, om eene heilige, oecumenische, algemeene Kerkvergadering te houden van alle Bisschoppen der Katholieke wereld; ten einde daardoor, in onderling overleg en met vereenigde zorgen, met de hulp Gods noodige en heilzame middelen aan te wenden tegen de veelvuldige rampen, waaronder de Kerk gedrukt gaat. Daardoor toch zal, gelijk Wij vastelijk hopen, de fakkel der Katholieke waarheid de duisternissen van dwaling, die over den geest der stervelingen hangen, verdrijven en zijn heilzaam licht verspreiden, dat hun den waren weg des heils en der geregtigheid, met Gods genade, zal leeren kennen en bewandelen. Daardoor ook zal de Kerk, als een onoverwinnelijk leger in slagorde geschaard, de vijandige pogingen harer tegenstanders verijdelen, hunne aanvallen afslaan en, over hen zegepralend, het Rijk van Jesus Christus op aarde uitbreiden en verheffen.

Maar laat ons dan, opdat onze wenschen vervuld, onze en uwe zorgen voor de Christen-volken rijke vruchten mogen voortbrengen, onze oogen opheffen tot God, de bron van alle geregtigheid en goedheid, in Wien, voor allen die op Hem hopen, de volheid van hulp, de rijkdom van genade te vinden is. En dewijl wij, als voorspreker bij den Vader, bezitten Jesus Christus zijnen Zoon, den grooten Hoogepriester, die de Hemelen is doorgegaan, altijd levend om voor ons te spreken, en die in het wondervolle Sakrament der Eucharistie met ons blijft alle de dagen tot aan de voleinding der eeuwen, zoo laat ons, Eerwaardige Broeders, dien allerbeminnelijksten Verlosser als een zegel op ons hart, als een zegel op onzen

[1]) Joan. XXVII, 21.

arm stellen, en voor dat Altaar, waar Hij, de bewerker der genade, den troon zijner barmhartigheid heeft opgerigt, waar Hij allen, die vermoeid en beladen zijn, verlangend om hen te verkwikken, tot Zich roept, vol van vertrouwen onze gebeden aanhoudend uitstorten. Smeeken wij Hem derhalve, in ootmoed en volharding, dat Hij zijne Kerk van zooveel rampen en alle gevaar bevrijde, en haar voortaan een gelukkigen vrede en de overwinning schenke over hare vijanden, dat Hij Ons en u nieuwe krachten verleene tot vermeerdering der glorie van zijnen Naam, dat Hij in de harten der menschen dat vuur ontsteke, dat Hij zelf op aarde is komen werpen, en alle dwalenden, door zijne magtige genade, tot heilzamen inkeer brenge.

Uwe godsvrucht, Eerwaardige Broeders, zal dan ook uit al haar vermogen zorg dragen, dat de u toevertrouwde geloovigen dagelijks toenemen in de kennis van onzen Heer Jesus Christus, Hem in het verheven Sakrament, waar Hij tegenwoordig is, met standvastig geloof vereeren, beminnen en dikwijls bezoeken. En niets zal uwen ijver en uwe zorg waardiger zijn dan dat, terwijl een wakend licht voor zijne altaren altijd ontstoken blijft, zoo ook in het hart der geloovigen eene dankbare godsvrucht, eene vlam der liefde wake, die nooit wordt uitgebluscht.

En opdat God nu des te goedgunstiger zijn oor neige naar onze gebeden, zoo laten wij altijd en vurig de voorspraak inroepen, allereerst van de Onbevlekte Maagd en Moeder Gods Maria, wier bescherming bij God het meeste vermag; vervolgens van de Apostelen Petrus en Paulus, wier geboortedag [1]) wij gaan vieren, en eindelijk van alle Heiligen die, met Christus in den Hemel heerschend, door hun gebed de genadegaven der Goddelijke mildheid voor de menschen verkrijgen.

Ten slotte, Eerwaardige Broeders, schenken Wij aan u en aan alle overige Eerwaardige Broeders, de Bisschoppen der Katholieke volken, en aan alle geloovigen, die uwer en hunner zorg zijn toevertrouwd, van wier godsvrucht en liefde Wij altijd uitstekende bewijzen ontvangen hebben en nog dagelijks ontvangen, aan ieder en aan allen, met alle liefde uit het binnenste onzes harten, met den wensch van alle geluk, onzen Apostolischen Zegen.

---

[1]) De sterfdag der Martelaren wordt door de Kerk hun geboortedag genoemd, omdat zij op dien dag, door hun glorievollen dood, in de heerlijkheid van het onsterfelijke leven zijn overgegaan. (*De Redactie.*)

VERSCHEIDENHEDEN.

SYNODAAL REGLEMENT OP DE BENOEMING VAN OUDERLINGEN EN DIAKENEN EN DE BEROEPING VAN PREDIKANTEN.

Bij dit Reglement, vastgesteld den 25 Julij 1866, en den 1 Maart 1867 in werking getreden, worden de *regtstreeksche* verkiezingen in de Kerk ingevoerd: „Stemgeregtigde leden eener gemeente (art. 1) zijn alle mansleden, die den ouderdom van 23 jaren bereikt hebben".

Daar het gewone volk, dat nu de ouderlingen en diakenen benoemen en de predikanten beroepen zal, voor het meerendeel nog *regtgeloovig* is, laat het zich begrijpen, dat de Modernen met dit Reglement niet bijzonder ingenomen zijn. *De Tijdspiegel*, die in „Drie Sermoenen op één bedorven tekst" zijn misnoegen over de bepalingen der Synode reeds had uitgesproken, levert in zijn Augustus-nummer nog vier „Nabetrachtingen."

1. *Van een consequent man.* Deze zegt: „De rechtstreeksche ver-„kiezing is in het politiek leven slechts een fragment uit een sa„menhangend systeem. De Kerk ligtte het fragment uit den sa-„menhang en meende het, zonder gevaar, als op zich zelf staand „reglement, in de kerkelijke wetten te kunnen opnemen.

„Immers, de kerkeraden komen in denzelfden toestand als de „Tweede Kamer. Ouderlingen en diakenen worden evenals de leden „der Tweede Kamer door de meerderheid der stemgerechtigden ver-„kozen. En de stelling der predikanten wordt dezelfde als die der „ministers tegenover de Tweede Kamer."

Maar, zoo gaat de *consequente man* voort, de ministers kunnen, daar zij vooruitzigt hebben op pensioen of op eene andere betrekking, zonder bezwaar aftreden; de Tweede Kamer kan door den Koning ontbonden worden; „verder staat de 1e Kamer als element der „duurzaamheid boven de meer bewegelijke 2e Kamer en kan hare „besluiten vernietigen; eindelijk heeft de Nederlandsche grondwet

„in den staatsraad een lichaam geschapen, dat tegenover de po-
„pulaire bewegelijkheid, de onpartijdigheid en kalmte der beraad-
„slaging vertegenwoordigt en op onafzetbaarheid berust.

„Welk een kunstig samenstel! Welke waarborgen tegen populaire
„driften! Welk eene harmonie en welk eene speelruimte voor de
„vrijheid!

„Maar de synode meent de populaire driften te kunnen loslaten
„zonder zich om breidel of tegenwicht te bekommeren!"

2. *Van een wijsgeerig man.* Deze wijsgeer heeft zich toegelegd om in de sterren te lezen, en vooral getracht, uit het boek der geschiedenis den wil van het noodlot te verstaan. Wat heeft hij gelezen, wat verstaan?

„Ik heb", zoo spreekt hij, „gemeend eene stem te vernemen, die
„mij beval het brandende Troje [de Nederlandsche Hervormde Kerk]
„te verlaten en onze penaten mede te nemen, en ons neder te
„zetten aan een ver, onbekend strand, om er de grondslagen te
„leggen voor het groote wereldrijk."

De Orthodoxen namelijk hebben de regtstreeksche verkiezingen en de vrijheid geëischt om de vrijheid te dooden; zij zullen, geholpen door de stemgeregtigden uit het *geloovige* volk, Orthodoxe ouderlingen en diakenen benoemen, Orthodoxe predikanten benoemen en de Modernen buiten Kerkeraad en Evangelie-bediening sluiten. Wat zullen nu de Modernen, die zich geroepen wanen tot de wereldheerschappij, wat zullen zij aanvangen? De wijsgeer vraagt zelf:

„En wij, met onze penaten en de stem des noodlots, die wij
„vernomen hebben, en het voorgevoel onzer wereldheerschappij in
„den boezem, en het visioen van een nieuw gelukkig vaderland in
„het verschiet? Wat zullen wij doen? Waar trekken wij heen?
„Wie is de vrome Aeneas, die ons door zeeën en stormen en oor-
„logen geleiden zal naar onze bestemming?

„Nog is Troje in stand; en het houten paard [het nieuwe Re-
„glement] heeft zijn inhoud nog niet geledigd. Als Troje zal branden,
„zal ook Aeneas verschijnen."

Wij zijn, evenals de *wijsgeerige man*, nieuwsgierig wie de nieuwe Aeneas, wie de stichter van de wereldheerschappij der Modernen wezen zal.

3. *Van een zwartgallig man.* Vinniger geeselslagen konden aan

de Synode, voor de vaststelling van het Reglement, niet worden toegediend:

„De theorie, die aan 't reglement ten grondslag ligt, is valsch;

„buiten de grondwettige waarborgen om heeft de Synode van 1866 een grondwetsartikel feitelijk gewijzigd;

„zoodra zij dit deed, ontzonk haar de regtsgrond;

„zij hield toen op Synode te zijn; zij werd eene vereeniging van „individuën, die de wettige orde van zaken verstoorde;

„verzet tegen haar is regt, is pligt."

Het Maartreglement, zoo vervolgt de *zwartgallige*, is zoo onuitvoerlijk als ongrondwettig; maar

„Toch zal het wel uitgevoerd worden.

„De gevoellooze massa [der Orthodoxen], door sluwe partijhoof„den aangevuurd en aangevoerd, zal triomferen.

„Wat nog geest heeft [en *geest* hebben natuurlijk alleen de Modernen] zal geplaagd worden, verdrukt en verdreven."

Maar de Kerkeraden, die het Reglement uitvoeren, houden zij dat Reglement niet voor een onding, niet voor eene grondwetschennis? Zien zij alleen den strik niet, waarin zij gevallen zijn? En toch zullen zij der misgeboorte den kop niet indrukken; waarom niet?

„Omdat ze er den moed niet toe hebben."

De Modernen lijden onder het Reglement; maar de gevestigde Kerk, gaat zij nu een tijd van zegen te gemoet?

„De geschiedenis der Nederlandsche Hervormde Kerk spoedt ten „einde."

Niet verteederend maar pijnlijk en diep kwetsend voor het Christen-gemoed zijn de woorden, waarmeê de meer dan *zwartgallige man* weent over het droevige einde van de Nederlandsche Hervormde Kerk:

„Ween vrij over Jeruzalem.

„Jeruzalem heeft niet gewild.

„Wij [Modernen], tot den einde toe hebben wij tegen Jeruzalems „zonden geprofeteerd; hare kinderen hebben wij willen vergaderen; „maar zij heeft niet gewild."

Van hetgeen nu volgt, rijzen ons de haren te berge; de Moderne rigting, die de wereld verlossen wil, meent het lijden van onzen Goddelijken Zaligmaker te deelen, en door dat lijden te zullen zegepralen:

„Nemen wij ons kruis op.

„Regt en waarheid en vrijheid zullen zegepralen onder 't kruis, „aan het kruis, door het kruis."

Is het, vragen we, niet ergerlijk?

4. *Van een afwachtend man.* Dit is de welbekende Dominé J. P. de Keyzer van Arnhem. Hij is de opsteller van een adres, dat door de Classicale vergadering van Arnhem aan de Synode opgezonden is, en waarin verzocht wordt, dat het der Synode behagen moge:

„*Het Synodaal Reglement op de benoeming van ouderlingen en dia-*
„*kenen en de beroeping van predikanten op nieuw in zeer ernstige*
„*overweging te nemen, en in elk geval de vereischte maatregelen te*
„*nemen, dat de verdere uitvoering van het Reglement voorloopig zal*
„*worden geschorst, tot dat in de bezwaren, welke de uitvoering van*
„*dat Reglement naar het oordeel der Classicale vergadering bemoeije-*
„*lijken, zoo niet onmogelijk maken, zal zijn voorzien.*"

Ziehier wat de Synode heeft geantwoord:

„Op het adres van de Classicale vergadering van *Arnhem* om het „Reglement tot benoeming van Ouderlingen enz., in nadere over-„weging te nemen, of de uitvoering te schorsen, totdat er voor-„zien is in de bezwaren, vereenigde de Synode zich eenparig met „het uitgebragte rapport, dat genoemd Reglement, noch bepaald „ongrondwettig is, noch tot willekeur leidt, gelijk in dat adres be-„weerd wordt, zoodat er geene termen tot wijziging op dien grond „aanwezig zijn, en in de onvermijdelijke moeijelijkheden, aan de „uitvoering van eene nieuwe wijze van verkiezing verbonden, voor „alsnog langs wettelijken weg kan voorzien worden."

Waarop wacht nu Dominé de Keyzer?

Op het volledig verslag van de handelingen der Synode; daaruit immers zal moeten blijken:

op welke gronden de Synode *eenparig* het Reglement voor „niet „bepaald ongrondwettig" kon verklaren;

dat de moeijelijkheden, aan de nieuwe wijze van verkiezing verbonden, „onvermijdelijk" mogen genoemd worden, en de Synode dien strijd niet had kunnen en moeten voorkomen;

hoe er in die moeijelijkheden nu nog kan voorzien worden „langs wettelijken weg."

Terwijl Dominé de Keyzer nog altijd de openbaarmaking van de handelingen der Synode afwacht, wordt ondertusschen het „ongrond-

wettig en onuitvoerlijk Reglement", hoe ook de Modernen protesteren en Kerkbesturen en Kerkeraden tegen de Synode opzetten, toch door de Synode in werking gebragt.

Welk een Babel, welk een warboel is toch het Protestantisme!

GEORGE SAND OP DE HOOGERE BURGERSCHOLEN.

Wij zouden ons schamen, als wij al de Romans van George Sand hadden gelezen. Zij is ons echter niet onbekend, en wij aarzelen geen oogenblik, in onze verklaring gesteund door de getuigenis van de meest bevoegde regters, de werken van die vreeselijke vrouw afschuwelijk te noemen. Al de kracht van haar genie — le génie du mal — al de hevige hartstogten der slechte vrouw heeft zij gebruikt om in hare boeken te strijden tegen al de beginselen van het Christendom en tegen al de fundamenten der Sociëteit. Zij heeft alles bestreden, alles ontkend, en bij de buitensporigste bewegelijkheid eener zieke verbeelding, die haar van Deïsme tot Atheïsme, van Stoïcisme tot Socialisme met zekere gemakkelijkheid doet overgaan, behoudt zij altijd en overal ééne gemoedsstemming: den haat — den haat eener vrouw — tegen geheel de Christelijke maatschappij. Vooral bestrijdt zij *het huwelijk*, d. w. z. godsdienst, familie, eigendom, met één woord, alles. In niet minder dan drie harer Romans wordt onverholen strijd gevoerd tegen „cette odieuse invention des hommes"; in twee andere verheerlijkt zij „le concubinage"; in een ander „la femme libre" enz.

Voegen wij hier nog bij, dat George Sand hare beginselen in haar leven feitelijk heeft doorgevoerd, en we hebben genoeg gezegd tot ons doel.

Wij lazen onlangs in het *Weekblad voor het lager, middelbaar en gijmnasiaal onderwijs*, dat tot de „schriftelijke werkzaamheden bij „het eind-examen der hoogere burgerscholen in Gelderland, in het „jaar 1866", ook behoorde „une composition française sur une ques„tion littéraire," en onder verschillende stoffen werd daartoe aangewezen sub n°. 6 „*George Sand*.... ou tel autre des célébrités contemporaines."

Wat volgt daaruit voor leeraren en leerlingen dier scholen?

Dat begrijpt een ieder.

't Is schande!

DE BROEDERS VAN VEZELISE.

Onder dezen naam is in Frankrijk eene nieuwe Congregatie opgerigt, die zich ten doel stelt, de kerken van waardige kerkdienaren te voorzien. Zij telt reeds meer dan 500 leden. Te Vézelise, in het hoofdklooster, worden misdienaren, kosters, organisten en andere dergelijke kerkdienaren opzettelijk opgeleid. De Broeders stichten bij iedere kerk, waarheen zij door de geestelijkheid geroepen worden, een eigen huis, en nemen de opgenoemde ambten bij de Liturgie waar. Zij belasten zich ook met de opleiding van knapen tot de kerkdienst. Zij dragen eene eigene kleeding, zijn verpligt de kerkelijke getijden te bidden, en volgen overigens een strengen regel. De kerkdienst dezer Broeders veroorzaakt begrijpelijkerwijze slechts geringe kosten, voorkomt vele misbruiken, waaraan de godsdienstoefeningen, vooral in groote kerken, somtijds blootstaan, en draagt er niet weinig toe bij, om de verhevene plegtigheden der eeredienst volgens den wil en den wensch der H. Kerk te doen geschieden.

ROMEINSCHE CONGREGATIEN.

Men kan zich een denkbeeld vormen van den uitgebreiden omvang harer werkzaamheden door de opgave van het Munstersche Pastoraalblad (1866, N° 11), dat de Congregatiën van het Concilie, van de Riten en van het H. Officie ieder jaarlijks van vier- tot vijfduizend zaken (*causae*) ten einde brengen. In 't geheel worden jaarlijks, door al de Romeinsche Congregatiën gezamenlijk, omstreeks honderdduizend gewigtige zaken afgedaan.

VERKORTE SUMMA THEOLOGICA VAN DEN H. THOMAS VAN AQUINE.

De H. Thomas bedoelde, in zijne *Summa* niets meer te leveren dan eene uiteenzetting der Christelijke leer ter onderrigting van hen, die met de studie der theologie begonnen; „want", zegt hij, „wij overwogen, dat de nieuwelingen in deze wetenschap in hetgeen „door verscheidenen geschreven is zeer vele moeijelijkheden vinden;

„deels om de menigte van nuttelooze vragen, artikelen en bewijs-„gronden; deels ook wijl hetgeen voor de zoodanigen te weten „noodzakelijk is, niet volgens wetenschappelijke orde wordt voor-„gesteld....; deels zelfs omdat de veelvuldige herhaling van „hetzelfde in de geesten der hoorders verveling en verwarring „veroorzaakte. Deze en dergelijke gebreken dus trachtende te „vermijden, zullen wij, met vertrouwen op de goddelijke hulp, „beproeven hetgeen tot de gewijde wetenschap behoort, kort en „helder, naar de stof het zal toelaten, achtereenvolgens te behan-„delen" (*Prologus ad Primam Partem*). Zoo sprak de groote Leeraar in zijnen tijd; thans echter schijnt de uitgebreidheid van zijn werk weinig minder dan deszelfs vorm oorzaak te wezen, dat dit heerlijke meesterstuk van den voornaamste der Scholastieken zelfs onder theologen van professie, niet zoo ijverig en algemeen bestudeerd wordt als de verlevendigde liefde voor de echt kerkelijke wetenschap en de steeds klimmende en zich meer en meer verbreidende hoogschatting der Scholastieke Theologie zouden doen verwachten. En wat de godsdienstige leeken betreft, die aan de gronden van hun geloof een dieper onderzoek willen toewijden dan waartoe het gewone godsdienstige onderrigt hun de aanleiding geeft: de schatten der *Summa Theologica* zijn voor hen, alleen reeds om hunne onbekendheid met de Latijnsche taal, volstrekt ontoegankelijk. De *Correspondance de Rome* kondigde onlangs (6 Juillet 1867) eene verkorte Fransche uitgave der *Summa* aan, welke de genoemde bezwaren opheft, den naar dieper kennis strevenden leek de leer van den grootste der Godgeleerden kan vertolken, en voor den geestelijke alligt eene krachtige aanleiding, een gemakkelijke overgang wezen zal om der *Summa* zelve zijne studiën te wijden. Deze beknopte bewerking, zoo vertrouwt de *Correspondance*, zal velen den tempel der philosophische en theologische waarheid doen binnentreden, en die eens onder de gewelven van dien geheimzinnigen tempel is binnengegaan, zal verlangen in het heiligdom zelf te worden ingeleid, dat is, zal den eigen tekst van den Engel der School willen lezen. „Er kan niet te veel op de verbreiding dezer bewerking in „de seminariën en andere opvoedingsgestichten, bij de priesters, de „kloosterlingen, de geleerden en de godsdienstige leeken worden „aangedrongen". Ziehier den titel dezer bewerking:

Petite Somme Théologique de St. Thomas d'Aquin, à l'usage des ecclésiastiques et des gens du monde, honorée d'un Bref de S.S. Pie IX,

et d'approbations épiscopales, par l'abbé F. Lebrethon, docteur en théologie de l'université de Rome, curé d'Airan [1]).

Het werk is in 2en druk verschenen, een derde druk wordt voorbereid.

De Breve van Z. H., de goedkeuring van onderscheidene Bisschoppen, de warme aanbeveling van de *Correspondance* zijn voldoende waarborgen voor deszelfs degelijkheid. Ten einde iets meer in het bijzonder te gaan, deelen wij de schoone aanbeveling van den geleerden Kardinaal Gousset mede: „*Cet ouvrage, qui contient en substance „toute la Somme Théologique du Docteur Angélique, forme un cours „complet de la doctrine de la Sainte Eglise; il se recommande autant „par l'ordre des matières et le génie qui les a mises en lumière, que „par la parfaite orthodoxie de celui qui est à juste titre regardé comme „le prince des théologiens. Aussi nous nous faisons un devoir de le „recommander d'une manière toute particulière aux professeurs de théo„logie et à leurs élèves, aux prêtres chargés d'instruire les fidèles et „de diriger les consciences, aux catéchistes et aux prédicateurs. . . . „Ils y trouveront une exposition raisonnée et toujours exacte de toutes „les vérités qu'enseigne l'Eglise Catholique, et par là même une réfu„tation solide de toutes les hérésies et propositions érronées, condamnées „par l'Encyclique de N. S. P. le Pape Pie IX, datée du* 8 *Décem„bre* 1864."

EEN MODERN PREDIKANT IN EENE MOEIJELIJKE POSITIE.

„Ik ben nog niet getrouwd en kan, zoolang ik modern blijf, „onmogelijk trouwen", — verklaarde op de gemoedelijkste wijze een predikant aan zijn reisgenoot. „De hand eener orthodoxe", zoo ging hij voort, „wil ik niet vragen, want verschil in 't godsdienstige „tusschen echtgenooten vind ik iets ondragelijks. En met eene mo„derne zal ik mij nooit verbinden; neen nooit!" — de man raakte in vuur — „eene moderne vrouw zou ik in eeuwigheid in mijn „huis niet dulden!"

Goed gedacht, meende ik, want van de trouwe liefde der moderne vrouw is men alles behalve op goede gronden zeker.

---

[1]) 4 volumes in 8°. Paris, Dillet, 15, Rue de Sèvres. De prijs is 24 francs, en 18 francs voor de geestelijken, die zich onmiddellijk tot den schrijver (*Airan, Calvados, France*) wenden.

DE TAAK DES CHRISTENDOMS

IN BETREKKING

TOT DE MAATSCHAPPIJ.

(*Vervolg van* Dl. LII, bl. 514.)

VIII.

DE KERK MOET DE MAATSCHAPPIJ REGELEN.

Voor velen, die met de moderne wetenschap van gevoelen zijn, „dat het geloof van Christus strijdt tegen de „menschelijke rede, en dat de goddelijke openbaring niet „slechts zonder eenig voordeel, maar zelfs schadelijk is „voor de volmaking des menschen" (*yllabus* VI), voor hen moet het zeker zeer vreemd klinken, dat wij de taak om de menschelijke maatschappij te regelen aan de Kerk toekennen. Ten gevolge van hun valsch pantheïstiesch beginsel zijn zij gewoon alles zóó absoluut te beschouwen, zóó absoluut te scheiden, zóó absoluut te vereenigen, dat er volgens hen noodzakelijk strijd moet ontstaan tusschen rede en goddelijke openbaring, tusschen Staat en Kerk enz. En aan dezen strijd vinden zij geen einde, indien niet ieder, rede en geloof, Kerk en Staat, zich houde

binnen een afgeperkt terrein; gelijk wij onder anderen van den Hoogleeraar Opzoomer vernamen: „eerst waar gods-„dienst een geheel andere zaak, een geheel ander veld „had dan de wetenschap, was zelfs de mogelijkheid van „strijd verdwenen" [1]) en „alle strijd verviel, zoodra het „gebied der godsdienst een geheel ander werd dan het „gebied van kennis."

Voor ons Katholieken is de openbaring niet te scheiden van de rede, noch de Kerk van den Staat; beide behooren tot de ééne maatschappij der menschen, die niet slechts door de rede, maar ook door de goddelijke openbaring geregeld wordt.

De Katholieke leer verkondigt, dat er tusschen rede en geloof, ofschoon het geloof boven de rede is, geen waar verschil, geen strijd ooit gevonden kan worden, dewijl beide ontspruiten uit dezelfde bron van onveranderlijke en eeuwige waarheid, den algoeden God; ja, dat de hoogste menschelijke wetenschap, de wijsbegeerte, niet mag verwerpen, wat God, de opperste en goedertieren Schepper der geheele natuur, zelf door eene bijzondere weldaad en barmhartigheid aan de menschen heeft willen openbaren, opdat zij het ware geluk en heil zouden verkrijgen [2]).

Er is geloof en rede, er bestaat Kerk en Staat, twee zelfstandige maatschappijen, die op hare eigene beginselen steunen. Er is eene bovennatuurlijke en eene natuurlijke orde, die door den wil van God in noodzakelijk verband zijn met elkander [3]), welke wij dus noch vereenzelvigen, noch geheel mogen scheiden; maar wier innig verband het zeer nuttig is aan te wijzen, vooral voor

---

[1]) Zie *De Katholiek* DI L. blz. 147.

[2]) Zie Encycliek *Qui pluribus* 9 Nov. 1846.

[3]) Allocutio *Maxima quidem* 9 Junii 1862.

hen, die zich door den modernen tijdgeest hebben laten misleiden.

Indien wij alleen voor Katholieken schreven, zouden wij genoeg gedaan hebben met te verwijzen naar de door onzen heiligen Vader Pius IX veroordeelde stellingen: dat *de wijsbegeerte en de zedewetenschap, evenals de burgerlijke wetten, kunnen en moeten afwijken van de goddelijke openbaring en het gezag der Kerk;* en *dat de zedewetten geen goddelijke sanctie behoeven, en het niet noodig is, dat de menschelijke wetten met het natuurregt overeenstemmen, of kracht tot verpligten van God ontvangen, ja dat er geen goddelijke wet bestaat* [1]).

Doch deze valsche leerstellingen strijden niet slechts tegen katholiek geloof en leering, goddelijke en kerkelijke wetten, maar ook tegen de eeuwige en de natuurlijke wet en geregtigheid en tegen de gezonde rede [2]).

Op die gezonde rede vooral willen wij ons beroepen, opdat het duidelijk blijke, dat er niet de minste strijd bestaat tusschen wat het geloof ons leert, en de gezonde rede ons noodzaakt aan te nemen. Tegen het ongeloof zullen wij, zoolang het valsche beginsel, waaruit de valsche leerstellingen voortkomen, niet vernietigd is, daardoor weinig vorderen; maar met de geloovigen zullen wij ons verheugen in de overwinning, welke ons geloof altijd over de wereld behaalt.

Dat er geene maatschappij bestaat zonder wetten, is eene waarheid, die wel niet nader behoeft aangetoond te worden. Niets ordelijks kan bestaan of geschieden zonder eenigen regel te volgen, en die regel is wat wij *wet* noemen, waardoor die regel als vaststaande, als

---

[1]) Allocutio *Maxima quidem* 9 Junii 1862. *Acta. B. D. N. Pii. P. P. IX,* Romae 1865. p. 211-212. [2]) l. c. p. 216.

verpligtend, als noodzakend wordt aangeduid. Die regelende wet kan geschreven zijn, zooals vooral in de openbare maatschappij; zij kan ook ongeschreven zijn, als in de meer huiselijke orde; maar zonder wet kan geene maatschappij zich bewegen, veel minder voltooijen.

Onze moderne maatschappij mag hier wel ten voorbeeld strekken. Als men de menigvuldigheid der wetten beschouwt, die reeds gemaakt werden, nog in behandeling zijn en nog voorgesteld moeten worden, dan zou men bijna besluiten, dat de volmaking der maatschappij van de menigvuldigheid der wetten afhangt, en de individuele vrijheid zelfs niet verzekerd wordt geacht, als niet alles door de wet geregeld is.

Men acht het wetten maken van zulk een uitstekend belang, dat eene afzonderlijke Staatsmagt daartoe bestaat, welke daarom dan ook met den naam van *wetgevende magt* genoemd wordt. Volgens onze Grondwet wordt de wetgevende magt gezamenlijk door den Koning en de Staten-Generaal uitgeoefend. Indien wij nu niet zonder reden aannemen, dat de beste krachten der natie in de beide Kamers der Staten-Generaal vereenigd zijn, en de Koning zich nog laat voorlichten door zijne Ministers en den Raad van State: mogen wij dan niet besluiten, dat het maken van wetten wel tot de gewigtigste Staatszaken behoort, en de wet als eene der noodzakelijkste behoeften van iedere maatschappij moet beschouwd worden? Voegen wij hier nog bij de vele zaken, die volgens de bepalingen der Grondwet door de wet moeten geregeld worden, en men zal ligtelijk begrijpen, dat wij om de betrekkingen der Kerk tot de maatschappij te bespreken geen geschikter punt kunnen kiezen.

De geschiedenis der volken leert ons, dat de oorspron-

kelijke wetgevers der volken allen zich beroepen op eenige goddelijke zending of op eenig verkeer met de Godheid, zoodat zij de wetten, die zij aan de aarde geven, van den hemel doen komen; dat zij de regeling der godsdienst als de voornaamste taak des wetgevers beschouwen. Het is niet noodig, hier vele voorbeelden aan te halen; wij verwijzen slechts naar den wetgever van het joodsche volk, Moses; wiens wetten, ofschoon niet geheel door het volk onderhouden, aan hetzelve een bloei, eene kracht en duurzaamheid hebben geschonken, welke door geen ander volk geëvenaard zijn geworden. Uit dit algemeene feit zouden wij wel mogen besluiten, dat God zelf bij den oorsprong de wet der maatschappij heeft verkondigd; dat men de regeling der maatschappij beschouwde als eene taak, verre verheven boven de menschelijke krachten, waarbij de mensch ten minste niet willekeurig moest te werk gaan, maar zich naar de door God gestelde orde regelen.

Ter meerdere overtuiging zullen wij van de definitie der wet, welke de regel der menschelijke handelingen is, uitgaan, en wij zullen daaruit trachten aan te toonen, dat de wet, tot haren diepsten grond teruggebragt, de wil is van God en de regel voor den mensch.

Wat is wet? Nemen wij onze definitie zoo eenvoudig mogelijk, en dan antwoorden wij: *wet is de verklaarde wil van het gezag, welke den onderdaan verpligt.* In deze definitie gelooven wij alles te hebben zaamgevat, wat tot eene wet gevorderd wordt: vooreerst *een gezag*, vervolgens *een door dat gezag verklaarden wil* en eindelijk *eene verpligting*, uit dien verklaarden wil ontstaande voor allen, die aan dat gezag onderworpen zijn.

Deze drie vereischten tot eene wet wijzen allen op God terug, zoodat het bestaan der menschelijke wetten zon-

der God en godsdienst niet te verklaren is. Iedere eindige orde verkondigt ons de oneindige en eeuwige orde, van welke de eindige slechts nabootsing is en kan zijn.

1. Vanwaar ontleent een mensch *gezag* over een ander mensch? Laten wij iets algemeens antwoorden, waarop men zich tegenwoordig veelal beroept: van zijne *meerderheid;* meerderheid in kracht, in wijsheid, in bezit, in rijkdom, in invloed, in getal, in stemmen enz.; want wie is in staat, al de meerderheden, welke in de natuur kunnen bestaan, op te noemen? Doch vanwaar heeft iemand nu die zóó groote meerderheid, dat hij daardoor gezag krijgt of heeft over anderen? Is die meerderheid het werk van het blinde toeval, of is zij niet ten laatste het werk der goddelijke Voorzienigheid, die alles zóó geordend heeft, dat door de werking der natuurlijke oorzaken diegene de meerderheid of het gezag verkrijgt, aan wien God dat gezag wil geven? In dien zin spreekt de Heilige Schrift, als zij ons verkondigt, dat de Koningen regeren door de eeuwige Wijsheid; in dien zin spreekt de Apostel Paulus, als hij in zijn brief aan de Romeinen (C. XIII) leert, wat het Heidendom niet kende: *er is geene magt dan van God, en de bestaande magten zijn van God verordend.* En inderdaad, geen mensch bezit eenig *wettig gezag* over een ander mensch, indien de oorsprong van dat gezag niet van God kan worden afgeleid, en het niet ontstaan is krachtens de door God verordende wetten. De rede, zoowel als de openbaring Gods, leert ons, dat het gezag *Gods dienaar* is. Sluit men dus de godsdienst, dat is het goddelijk gezag, buiten den Staat, dan ontneemt men daardoor tevens aan het gezag van den Staat den grond van zijn bestaan; men vernietigt het regt, dat God alleen kan geven, en erkent tevens in iedereen, die meerderheid worden kan,

het regt om naar gezag te streven. Het is daarom niet zonder reden, dat het revolutionnair beginsel aan de godsdienst allen invloed in den Staat tracht te ontnemen, als gezag niets anders wil doen gelden dan het abstracte regt eener meerderheid, die ieder oogenblik zich kan verplaatsen en veranderen en bijgevolg nooit beginsel van gezag wezen kan. Gezag veronderstelt orde, en orde vordert vastheid. Teregt is daarom in de *Syllabus* veroordeeld: *gezag is niets anders dan de slotsom van getal en van stoffelijke krachten* (LX).

2. Dat gezag, gelijk we zeiden, moet zijn wil verklaren, en wij moeten dus de vraag beantwoorden, of iedere verklaarde wil van het gezag als wet moet gelden. Is de wil van het gezag, hetzij van één vorst of van eene meerderheid, een absolute wil, die geheel onafhankelijk alles regelt, zonder zelf geregeld te worden? Bepaalt die wil geheel willekeurig, wat orde zal zijn, en kan hij die orde naar welgevallen veranderen? Ieder zal bekennen, dat het dwaas is, zoo iets te beweren. Als eene wet onregtvaardig en onredelijk is, kan zij niet verpligten. De wil van het gezag moet ten minste een redelijke wil zijn, dat wil zeggen, dat er boven dien wil een regel bestaat, waarvan de wil afhankelijk is, waarnaar hij verpligt is zich te regelen, zal er geen wanorde in plaats van orde ontstaan. Boven den wil van het gezag bestaat de orde der natuur, welke door den mensch niet gemaakt, maar waaraan hij gebonden is.

Evenzeer als men in de stoffelijke orde zich moet regelen naar de door God geschapene wetten en, gelijk de Bonald opmerkt, de mensch 't koren niet kan doen groeijen, als hij de wetten der voortbrenging tegenstreeft; niet kan bouwen in strijd met de wet van zwaarte; niet loopen in strijd met die van beweging, enz.: evenmin kan hij

de zedelijke orde, al heerscht daar eene groote mate van vrijheid, naar willekeur regelen of veranderen; hij is gehouden, zich te regelen naar de door Gods wil bepaalde orde. Teregt noemt dan ook Cicero de wet: ratio profecta a rerum natura, *een aan de natuur ontleende regel.* Naar die natuur, *door God geschapen*, moet het gezag zich regelen; die natuur moet door de wet volmaakt worden en, door de wet te volgen, het doel bereiken, waartoe zij door God bestemd is, en waarin zij hare volmaking vindt. Het opvolgen van eene wet, die tegen de natuur strijdt, kan nooit ten voordeele maar moet steeds ten nadeele dier natuur strekken.

„Bijaldien door volksbesluiten", schrijft Cicero (de Leg. „L. I. C. XVI), indien door de besluiten van vorsten, of „door de beslissing van regters het regt bepaald werd, „zou het regt zijn, te rooven; regt, echtbreuk te be„gaan; regt, valsche testamenten te maken, indien dit „door de stemmen of besluiten der meerderheid werd „goedgekeurd. Indien het gevoelen en besluit der dwa„zen zooveel magt heeft, dat door hun stemmen de na„tuur der dingen veranderd wordt: waarom bepaalt men „dan niet, dat, wat kwaad en verderfelijk is, voor goed „en heilzaam moet gehouden worden? Of waarom, als „de wet uit onregt regt kan maken, zoude zij niet goed „kunnen maken uit kwaad? Wij kunnen derhalve alleen „door den regel der natuur de goede wet onderscheiden „van de kwade. Niet slechts regt en onregt, maar „in het algemeen wat goed en slecht is, wordt door de „natuur beslist".

God is niet slechts de Schepper der zedelijke orde, maar in de wet der tien geboden heeft Hij zelf ons de beginselen dier orde, welke wij maatschappij noemen, verkondigd. Die wet, naar welke iedere wetgever zich

moet regelen, wordt ons door de godsdienst bekend gemaakt.

3. Eindelijk moet de wet den onderdaan verpligten, en daaruit ontspruit het regt van het gezag, om de overtreders der wet, dat is der orde, te straffen. Al verkondigt ons de nieuwere wetenschap, dat de goede en booze daden hare belooning en straf in zich zelve vinden: tot nu toe heeft iedere wetgevende magt het regt en de noodzakelijkheid erkend, om straffen tegen de overtreders der wet te bepalen.

Vanwaar ontleent de wetgever dit regt van straffen? Het is duidelijk, dunkt mij: van niemand anders dan van God; want hij oefent regt over het hoogste wat de mensch bezit, en ontneemt als straf, wat hij niet gegeven heeft noch geven kan, het leven en de vrijheid. Zelfs in den strijd over de afschaffing der doodstraf wordt niet zoozeer het regt, als wel de uitoefening en toepassing van het regt bestreden.

Het bestaan alleen van de wet, zonder welke geene maatschappij kan bestaan, vordert reeds de erkenning van het bestaan van God en bijgevolg van de godsdienst. Ook blijkt hier reeds duidelijk de invloed, welken de godsdienst op de maatschappij uitoefent; hoe zij strekt tot behoud van de maatschappij, en zonder haar de maatschappij zonder gezag is, zonder regel en zonder magt om de orde te handhaven. De godsdienst leert, dat het gezag van God is, en men het gezag als Gods dienaar moet eeren en gehoorzamen; dat de aanranders van het gezag niet slechts met tijdelijke, maar met eeuwige straffen bij God zullen boeten. Zij leert aan dat gezag zelf den goddelijken wil kennen en vermaant, waar het dwaalt en afwijkt, en dient alzoo tevens als tegenwigt tegen de willekeur des gezags, waarvan de godsdienst in de goede

orde steeds onafhankelijk is. Alleen in de heidensche Staten, die van God waren afgeweken, hebben de tijdelijke vorsten zich het opperpriesterschap kunnen aanmatigen, om aldus alle gezag in zich te vereenigen. En wij geven het aan ieder verstandig denker ter overweging, om eens te zoeken naar de reden of verklaring, waarom dat zoo onnatuurlijk en onredelijk verschijnsel zich weder in het Protestantisme herhaald heeft.

Uit hetgeen gezegd is, meenen wij met regt te mogen besluiten, dat de hoogste regel der maatschappij, de wet, door de godsdienst moet geregeld worden.

Dit geldt echter voor iedere maatschappij, zoowel voor de joodsche als heidensche; het is eene algemeene waarheid, naar welke ieder gezag, dat het geluk zijner onderdanen wil bevorderen, zich noodzakelijk moet regelen. God alleen is de Schepper der natuur; en die natuur te voltooijen, ziedaar het doel van den mensch; doch die voltooijing is alleen dan mogelijk, als de mensch de wetten, die door God gesteld zijn, opvolgt. Tegen die wetten vermag de mensch niets; zij heerschen en werken buiten en tegen zijnen wil. Zoo is de mensch altijd van een hooger gezag afhankelijk, en dat gezag is ten laatste God, van wien alle magt is, en door wien alle magten verordend zijn.

Als wij nu deze algemeene waarheid op de betrekking der christelijke Kerk tot de maatschappij toepassen, dan gelden alle aangevoerde redenen veel sterker, en blijkt het duidelijk, dat aan haar de taak is opgedragen om de maatschappij te regelen.

Reeds weten wij, dat Christus gekomen is als Verlosser der maatschappij. Waarin bestaat die *Verlossing?* Bestaat zij, zooals het Protestantisme leert, alleen in het bedekken der wanorde zonder herstel der verbrokene orde, of

ook in het herstellen der orde? Bestaat de Verlossing alleen in het bedekken der wanorde, dan komt geen regelen meer te pas: nieuw leven wordt niet medegedeeld; de wanorde blijft, wordt slechts bedekt en *verklaard* geen wanorde meer te zijn, of, gelijk de pantheïstische philosophie het vertaald heeft, tot de orde zelve te behooren en deel der orde uit te maken. Doch waartoe dan nog gezag, waartoe dan nog wetten, waartoe voor de maatschappij een regel, die geen regel meer behoeft te zijn noch kan zijn? Maar de Kerk van Christus is in de wereld gekomen, om de verbrokene orde te herstellen en op nieuw te regelen. Als Christus de zieken genas, bedekte Hij hunne gebreken niet, maar Hij gaf hun de gezondheid weder en voegde er de vermaning bij om niet meer te zondigen, opdat hun niet iets ergers zou overkomen. Zoo leerde Hij, in de zedelijke wanorde der zonde de oorzaak van al die kwade gevolgen te zoeken, en dat Hij gekomen was om de gezondheid terug te geven niet slechts aan de ligchamen, maar ook aan de zielen.

Christus handelt als wetgever; Hij komt de wet niet opheffen, maar voltooijen en de volmaakte orde afkondigen. Op den berg Thabor verschijnt Hij verheerlijkt tusschen Moses eu Elias, de Wet en de Profeten, Hij als beiden in volkomenheid te boven gaande; en uit de wolk kwam eene stem, die zeide: *deze is mijn welbeminde Zoon, hoort Hem.* En, om niet alles te herinneren, als Hij zijne Apostelen zendt, stelt Hij hen aan tot hoogste wetgevers der volken: alle volken moeten zij onderwijzen en hen leeren onderhouden, wat Hij bevolen heeft. En wat zij te regelen en te bevelen hebben, dit moet de H. Geest, dien Hij hun zal zenden, hun herinneren en leeren, naarmate de maatschappij aan hunne leering behoefte hebben zal.

Neen, Christus is niet gekomen om de wanorde der maatschappij te *bedekken*, maar om de door den boozen wil des menschen verstoorde orde te herstellen en den afgedwaalden mensch op den waren weg des heils terug te voeren.

Zelfs de kennis der ware orde was verloren, en de menschelijke rede, zelfs de wijsbegeerte, was onvermogend om die kennis terug te vinden. God zond dus de Profeten en ten laatste zijnen Zoon, als de laatste en volkomene openbaring.

De wetten, welke de christelijke Kerk verkondigt, hebben allen betrekking tot de maatschappelijke orde; evenals de wet der tien geboden, op den Sinaï door God gegeven, de maatschappelijke betrekkingen regelde. De drie eerste geboden regelen de betrekking der maatschappij tot God, de zeven overige de maatschappelijke betrekkingen der menschen onder elkander. Omtrent het Staatsgezag is niets bepaald; want God zelf was hun Koning. Daarom regelt de eerste wet van de tweede tafel het huiselijk gezag: *eert vader en moeder;* terwijl de overige wetten verbieden, iemand onregt te doen in zijn leven of persoon, in zijne bezittingen, in het huwelijk, in zijn goeden naam; zelfs het begeeren daarvan is verboden; en wat verder door Moses wordt bevolen, het is slechts ontwikkeling van deze Grondwet.

Deze wet heeft Christus niet vernietigd, Hij heeft die bevestigd en voltooid in het Christendom. Als men Hem vraagt: *Meester, wat moet men doen, om het eeuwig leven te bezitten?* dan antwoordt Hij: *onderhoud de geboden*; of: *wat staat er in de wet geschreven? hoe leest gij daar?* En als men de wet aanhaalt, antwoordt Hij: *doe dit en gij zult leven.* Doch Christus komt de wet voltooijen, en daarom verkondigt Hij niet slechts de orde der regtvaardigheid, maar de volmaaktere orde der liefde.

De regeling der maatschappij was de voornaamste zorg der Apostelen. Zij beginnen die regeling niet met den Staat, maar met den grondslag van iederen openbaren Staat, het huisgezin.

Daarvoor bestond eene bijzondere reden. In hunne zending was hun de orde aangewezen, die zij te volgen hadden; eerst aan hen, die gedoopt waren, moesten zij bekend maken, wat Christus bevolen had te onderhouden. De bekeering tot het Christendom begon, zooals bekend is, niet met den Staat, maar met het huisgezin. De joodsche en heidensche Staten waren beide het Christendom vijandig, zoodat de Apostelen wel genoodzaakt waren, de regeling der maatschappij met het huisgezin aan te vangen.

De invloed van het huisgezin op den Staat is van de verste gevolgen [1]). In het huisgezin wordt de toekomstige Staatsburger gevormd; daar leert hij eerbied voor het gezag, onderwerping aan de wetten, vrees voor de straffende geregtigheid; daar worden de zeden gevormd, en de deugden, welke men eens als staatsburger moet bezitten, geleerd en geoefend. Waar het huisgezin goed geregeld is, zal ook de Staat goed geregeld zijn.

Maar ook de regeling en vorming van het huisgezin had Christus als eene bijzondere taak aan zijne Kerk opgedragen; want het christelijke huwelijk is door Hem tot de waardigheid van een Sakrament verheven, waardoor het huwelijk geheel en al aan het gezag der Kerk is onderworpen, en de innige betrekking der Kerk tot de maatschappij van zelf is aangewezen.

---

[1]) Men herinnere zich hier, wat J. de Maistre, *Soirées de St. Petersbourg*, 1e Entretien, zegt omtrent de huwelijkswet: „Mais que la sanction „de ces lois est terrible! Si nous pouvions percevoir clairement tous „les maux, qui resultent des générations désordonnées et des innom„brables profanations de la première loi du monde, nous reculeri„ons d'horreur. Voilà pourquoi la seule Religion vraie est aussi „la seule qui, sans pouvoir tout dire à l'homme, se soit néanmoins „emparée du mariage et l'ait soumis à de saintes ordonnances."

Wij behoeven hier niet te onderzoeken, welke vreeselijke wanorde bij de Heidenen in het huisgezin heerschte. Wat was er nog overgebleven in het Heidendom van die grondwetten van het huwelijk, de eenheid en onverbreekbaarheid? Welke zorg werd er gedragen voor de opvoeding en vorming der kinderen? Uit deze bron, zingt Horatius, sproot onheil voor volk en vaderland.

Fecunda culpae saecula nuptias
Primum inquinavere et genus et domos;
Hoc fonte derivata clades
In patriam populumque fluxit (Carminum III, 6).

In de plaats der eenheid was de polygamie gekomen; voor de onverbreekbaarheid willekeurige ontbinding; voor de getrouwheid echtbreuk en losbandige bevrediging van den wellust; waaruit weder andere misdaden, als kindermoord, te vondeling leggen enz. ontstaan waren.

Hier trad de Kerk reddend in; leerde weder de eenheid, de onverbreekbaarheid des huwelijks, de wederkeerige getrouwheid, en dwong de ongehoorzamen, zelfs door strenge straffen, zich naar hare wetten te regelen.

Als wij den toestand van het huisgezin bij Heidenen en Joden vergelijken met hetgeen de christelijke Kerk ons omtrent het huwelijk verkondigt, dan is het duidelijk, dat er eene nieuwe schepping heeft plaats gehad, dat een nieuwe geest de maatschappij is komen bezielen, en de dag der verlossing, die voor allen heil en zaligheid gaat brengen, is aangebroken.

En vergeten wij niet hier op te merken, dat hetgeen door de Kerk geleerd wordt, niet is eene wijsgeerige bespiegeling, maar eene goddelijke wet, welke men verpligt is te onderhouden en tot welker vervulling God zijne genaden mededeelt.

Om de verhevenheid van den huwelijken staat te doen

begrijpen, wijst de goddelijke Leermeester terug naar den oorsprong, toen God zelf het huwelijk instelde en diens wetten verkondigde: *Van den beginne*, zegt Hij, *was het zoo niet. Hebt gij niet gelezen, dat Hij, die den mensch maakte van den beginne, hen man en vrouw heeft gemaakt? en Hij heeft gezegd:* DAAROM ZAL EEN MENSCH VADER EN MOEDER VERLATEN, EN ZIJNE VROUW AANHANGEN, EN ZIJ TWEE ZULLEN TOT ÉÉN VLEESCH ZIJN. *Wat God dan heeft zamengevoegd, dat scheide de mensch niet* (Matth. XIX, 4—8).

Voorzeker, niet zonder de gewigtigste bedoeling had God gezegd: *het is niet goed dat de mensch alleen is; laten Wij hem eene hulpe maken, aan hem gelijk.* En Hij maakte de vrouw uit eene ribbe van Adam. Hoe dan zal de mensch mogen scheiden, wat God zoo innig vereenigde?

Daarom noemt Paulus het huwelijk een groot Sakrament, maar in Christus en zijne Kerk. Want in dat eerste huwelijk werd reeds de vereeniging van Christus met de Kerk, zijne Bruid, die volgens de H. Vaders ook uit de zijde van Christus aan het kruis gevormd werd, afgebeeld; het is de afbeelding van de vereeniging Gods met de menschen in Christus; van die allervolmaaktste maatschappij, welke het model is van iedere maatschappij en daarom in de eerste plaats van het christelijke huwelijk, dat zich naar dat groote model moet vormen. De Apostel Paulus voert dan ook de gelijkenis geheel door; wij zullen de plaats (ad. Ephes. V, 22—33) hier aanhalen:

22 Dat de vrouwen onderdanig zijn aan hare mannen, als
23 aan den Heere; want de man is het hoofd der vrouw, evenals Christus het Hoofd der Kerk is, Hij, de Ver-
24 losser van zijn ligchaam; maar gelijk de Kerk aan Christus onderdanig is, zóó *moeten* ook de vrouwen onderdanig zijn aan hare mannen in alles.
25 Gij mannen! hebt uwe vrouwen lief, gelijk ook Chris-

tus de Kerk heeft liefgehad, en zich zelven voor
26 haar heeft overgegeven, opdat Hij haar zoude heiligen,
haar reinigende door het bad des waters, met het
27 woord des levens, opdat Hij zelf zich de Kerk heerlijk zoude aanbieden, geen vlek of rimpel of iets dergelijks hebbende, maar dat zij heilig zoude zijn en on-
28 besmet. Zóó moeten ook de mannen hunne vrouwen liefhebben als hunne eigene ligchamen. Die zijne vrouw
29 liefheeft, heeft zich zelven lief. Niemand toch heeft ooit zijn eigen vleesch gehaat, maar hij voedt en koes-
30 tert het, gelijk ook Christus de Kerk, omdat wij leden zijn van zijn ligchaam, uit zijn vleesch en uit zijn ge-
31 beente. Daarom zal een mensch zijnen vader en zijne moeder verlaten, en zijne vrouw aanhangen, en de twee zullen één vleesch zijn.
32 Dit geheim is groot; ik zeg het met opzigt tot Christus en de Kerk.
33 Nogtans ook gij, elk in 't bijzonder, dat een iegelijk zijne vrouw zóó liefhebbe als zich zelven; en de vrouw, zij vreeze haren man.

De zoo geheimvolle vereeniging van Christus met zijne Bruid, de Kerk, is in alles het groote model, waarnaar het christelijk huisgezin zich moet vormen.

Christus is het Hoofd der Kerk, de Kerk zijn ligchaam; zóó is de man het hoofd der vrouw, de vrouw het ligchaam van den man. V. 23, 28, 29.

Christus bemint zijne Kerk met eene alleruitstekendste liefde; zóó moet de man zijne vrouw beminnen. V. 25.

De Kerk is gehoorzaam aan Christus; zóó moet de vrouw haren man gehoorzamen en eeren. V. 22, 23.

Christus kan zijne Kerk niet ontrouw worden, noch de Kerk aan Christus: onverbrekelijk is die band; zóó moe-

ten ook man en vrouw in onverbrekelijke getrouwheid met elkander vereenigd zijn. V. 31.

Christus leeft en sterft voor zijne Kerk, om haar te heiligen; met welke zuivere liefde moet de man zijne vrouw niet beminnen, om haar te heiligen? V. 27, 28.

Zoo volmaakt moet dan voortaan het christelijke huwelijk zijn; eene volmaaktheid, welke de natuurlijke krachten des menschen te boven gaat en, als afbeeldsel der bovennatuurlijke vereeniging van Christus met zijne Kerk, ook bovennatuurlijke genade behoeft. Daarom is het christelijke huwelijk tot de waardigheid van een Sakrament verheven, en mag als eene heilige zaak alleen aangegaan worden door zielen, die in staat van genade, dat is, door de goddelijke liefde met God vereenigd zijn. Daarom heeft Christus, de insteller en voltooijer der eerwaardige Sakramenten, door zijn lijden ons de genade verdiend, welke die natuurlijke liefde zou volmaken, de onverbrekelijke eenheid bevestigen en de echtgenooten heiligen (Conc. Trid. Sess. XXIV).

Zoo is het huwelijk een voortdurende en onverbreekbare band ter heiliging van den mensch en van de maatschappij; een teugel ter breideling van de meest verderfelijke der driften, de begeerlijkheid des vleesches (ad Cor. VII, 2). En het is een eigenaardig kenteeken van iedere revolutie, hetzij godsdienstige, hetzij burgerlijke, dat zij de heiligheid, de eenheid, de onverbreekbaarheid van het huwelijk aanrandt en zooveel mogelijk de vleeschelijke wellusten, die de maatschappij ten verderve voeren, bevordert [1]).

Door het huisgezin te regelen, regelt men de geheele

---

[1]) Men vergelijke *Die Irrthümer über die Ehe* von Gerhard Schneemann, Priester der Gesellschaft Jesu. Die Encyclica Papst Pius IX vom 8 Dec. 1864. Stimmen aus Maria-Laach, III.

maatschappelijke orde, welke eene uitbreiding en ontwikkeling van het huisgezin is.

In het huisgezin zijn kinderen en dienstboden of slaven de huisgenooten. Ook hunne pligten regelt de Kerk.

Het kind is een kind Gods; Christus beminde de kinderen bij voorkeur, Hij kocht ze vrij door zijn bloed en maakte ze tot tempels van den Heiligen Geest. Hij heeft ze het voorbeeld gegeven van gehoorzaamheid. Met welke zorg moeten ouders en oversten over hen waken, als zullende rekenschap geven voor hunne zielen! Ook moeten zij ze opvoeden niet voor de booze wereld, maar in de tucht en berisping des Heeren.

Aan de slaven wordt de gehoorzaamheid verkondigd als een pligt. Zij moeten in hunne heeren Christus zien, niet den mensch maar God, en moeten dus ook niet hun arbeid verrigten, alsof zij de menschen, maar alsof zij God dienen, en van God hun loon verwachten.

Heeren en meesters moeten hunne slaven goed behandelen; zij zijn niet hun eigendom, maar het eigendom van God.

Ook de openbare betrekkingen worden niet vergeten. De Christenen moeten een voorbeeld van deugd zijn, den goeden geur van Christus verspreiden. Zij moeten allen weldoen, en niemand kwaad vergelden, liefderijk zijn jegens allen.

Aan de overheden moeten zij gehoorzamen, niet met eene slaafsche maar met eene vrije gehoorzaamheid als aan God, en de opgelegde schattingen betalen.

Hun voorbeeld moet in alles Christus zijn; Hem moeten zij navolgen, op Hem trachten te gelijken, en gelijk Hij al weldoende doortrok, zoo nooit ophouden wel te doen.

Vooral herinneren wij aan het groote, echt maatschap-

pelijke gebod der liefde jegens elkander, hetwelk Christus zijn gebod en een nieuw gebod noemt, en dat in het Christendom regel is voor alle staten en standen en alle maatschappelijke betrekkingen. Dat is de ware grondslag, de ware regel der maatschappij. Maar, helaas! men doet alles, om die liefde, die wederkeerige liefde tusschen de christen-volken te vernietigen. Is de christelijke wereld niet vol haat en vijandschap? Raadpleegt niet een ieder slechts zijn eigenbelang en neemt dat tot regel, zonder zich te bekommeren om de rampen, welke anderen daardoor moeten lijden?

De oude dwalingen keeren gestadig onder nieuwe vormen terug en trachten zich weder te vestigen en tot wet te worden. Men onttrekt de menschen aan Christus en zijne wet, om ze aan de wisselvallige wetten der menschelijke driften te onderwerpen. En wat doen die wetten der moderne maatschappij: vestigen en verkondigen zij eenige orde? Integendeel, ze dienen, om de orde omver te werpen en te vernietigen. Ze beperken zooveel mogelijk het gezag: het gezag der Kerk, het Staatsgezag, het vaderlijk gezag en maken het gezag afhankelijk van de onderdanen; de eenheid en onverbreekbaarheid des huwelijks is door de wet verloochend, en echtbreuk is geene zonde, geene schande meer; stilzwijgend wordt de polygamie door de wet toegelaten; men tracht daarom het huwelijk aan het gezag der Kerk te onttrekken.

Wat daaruit voor de huiselijke en openbare maatschappij moet volgen, behoeven we niet te onderzoeken; heil is er zeker niet van te wachten. Gelukkig zijn de menschen nog beter dan de wetten, die de menschelijke driften en hartstogten zoo min mogelijk willen belemmeren, maar voor de ontwikkeling van het goede overal hinderpalen stellen. Te diep heeft het Christendom in de

maatschappij ingegrepen, dan dat het zoo gemakkelijk zoude verdwijnen; doch vroeger of later zal het ongeloof zijne booze vruchten voortbrengen.

Waarvan verwacht men thans het heil? Van de beschaving. Als de menschen meer verlicht zijn, zal de maatschappij volmaakter en de mensch beter worden. Doch die verwachting is reeds lang veroordeeld; want *de wetenschap blaast op en de liefde sticht.* 's Menschen volmaaktheid bestaat niet in 't weten van het aardsche; zelfs niet in 't weten alleen, maar in het willen en doen van 't goede. De wetenschap van het goede en de kracht om het goede te doen bezit de maatschappij niet buiten Christus. Die wetenschap en die kracht is verloren, doordat men wilde zijn als Goden, wetende goed en kwaad. Christus heeft ons de verlorene kennis teruggebragt en schenkt ons in de bronnen der heiligmakende genade, welke door zijne heilige Kerk voor ieder geopend zijn, de noodige kracht om het goede te doen. Zonder Christus immers kunnen wij niets.

De christelijke Kerk is dus in de wereld, om de maatschappij te regelen, haar met de ware door God gewilde orde bekend te maken en haar de kracht te schenken, om te leven volgens die orde, buiten welke geen heil te vinden is. Haar is de taak opgedragen, om de volken op te voeden voor den tijd en voor de eeuwigheid, waar het menschelijk geslacht eerst zijne voltooijing zal verkrijgen. Maar hoe is dat mogelijk, indien de Staat niet medewerkt, ja tegenwerkt en zijn tijdelijk gezag misbruikt, om den invloed der Kerk zooveel mogelijk te beperken?

Kan men wel zeggen, dat de Staatswetten een regel voor de zeden zijn? Hebben ze wel een hooger doel, dan de uitwendige openbare orde en rust te handhaven en aan de regterlijke magt een regel te geven, om de

geschillen tusschen burgers te beslissen? Het hoogste, wat men tegenwoordig kent, is *wettelijkheid*, wat veel verschilt van *wettigheid*. En die geen hooger gezag dan het Staatsgezag kennen, achten alles geoorloofd, wat door geen Staatswet verboden is. En dan worden door de Staatswetten dingen toegelaten, die welverre van de zeden te verbeteren, ze bederven. Men schijnt zeer tevreden, als slechts de rust bewaard blijft.

Welken regel zal de Staat volgen, als hij zich, gelijk immers de scheiding van Kerk en Staat vordert, niet laat regelen door de christelijke Kerk? De *Syllabus* maakt ons bekend met de beginselen, volgens welke de Staat zonder God zich gaat regelen; want ofschoon die beginselen door de ongeloovige wetenschap verkondigd worden, zijn ze nog niet door allen en overal in toepassing gebragt. Welke zal dan die regel zijn? Men noemt dat met een algemeenen, onbestemden naam: *de behoeften des tijds.* Welke die behoeften zijn, leert ons de LVIII^ste^ stelling: „Geene andere krachten moet men erkennen dan die in „het stof gelegen zijn, en alle tucht en eerbaarheid van „zeden moet gesteld worden in het ophoopen en vermeer„deren, op iedere wijze, van rijkdommen en in het ge„nieten der wellusten." Als de mensch God verlaat, wordt hij een aanbidder van het stof en zoekt in het zingenot voldoening voor die zucht naar eene hoogere bestemming, door God hem ingeplant, en die hij nooit geheel kan vernietigen. Naar die hoogere bestemming wees onze goddelijke Leermeester: *Wat baat het den mensch, zoo hij de geheele wereld wint, maar zijne ziel verliest;* en *zoekt eerst het rijk Gods en zijne geregtigheid en het overige zal u worden toegegeven. Doch*, zegt Paulus, *de zinnelijke mensch verstaat niet wat van den Geest Gods is; want het is hem dwaasheid, en hij kan het niet begrijpen.* En

niet slechts kan hij het niet begrijpen; maar de booze begeerlijkheid, die den mensch aan het aardsche en stoffelijke hecht, kan hij niet overwinnen; alleen *wat uit God geboren is*, zegt de H. Joannes, *overwint de wereld.*

Wil men een treffend bewijs van den geest der moderne, goddelooze maatschappij? Vergelijk dan de maatregelen, welke genomen worden tegen de cholera en veepest met de maatregelen, die men neemt tegen de zich meer en meer verbreidende onzedelijkheid en de leeringen, die de onzedelijkheid bevorderen, een veel verderfelijker pest, omdat zij de zielen besmet en doodt. Welke enorme sommen worden niet opgeofferd om de besmetting te weren zonder zelfs eenige zekerheid van goed gevolg? Aan welke belemmerende bepalingen wordt het veehoudersbedrijf niet onderworpen?

Maar de zedelijke besmetting mag vrij het land binnenkomen en zich zonder eenige belemmering overal verspreiden; een ieder moet voor zich toezien, indien hij geene schade wil lijden; de regering acht die zorg niet tot hare roeping te behooren.

Laten wij dan met onzen H. Vader Paus Pius IX hopen, „dat allen mogen begrijpen, dat de vreeselijke rampen, „waardoor in deze zoo moeijelijke tijden volken en rijken „worden geteisterd, haar oorsprong nemen uit de verach„ting van onze heiligste godsdienst, en dat er geen ver„zachting en herstel te verkrijgen is dan uit de goddelijke „leer van Christus en zijne heilige Kerk, welke als vrucht„bare moeder en kweekster van alle deugden, als uit„roeister der ondeugden, terwijl zij de menschen in alle „waarheid en geregtigheid opleidt en ze door wederkeerige „liefde verbindt, voor het openbaar belang en de orde „der burgerlijke maatschappij op een wonderbare wijze „zorg draagt" [1].

[1]) Zie de Allocutio *Quibus quantisque* van 20 April 1849.

Wat wij tot nu beschouwden, betreft iederen Staat en ieder volk; maar die Staten en volken zijn weder met elkander in de innigste betrekking, en hunne bestemming is om één geheel, ééne menschheid uit te maken. Het bewustzijn van die eenheid is vooral door het Christendom ontstaan en verlevendigd, en steeds was het streven der Pausen, om alle christen-volken tot eene groote eenheid te vereenigen.

De moderne Staatswetenschap heeft het beginsel van *volkenvereeniging*, door annexatie of andere middelen, als een noodzakelijk beginsel verkondigd, en wij zien daarin niets anders dan eene valsche toepassing van het grootsche denkbeeld van de eenheid der christen-volken, door de Kerk steeds verkondigd.

Zou die vereeniging mogelijk zijn?

Als wij de geschiedenis raadplegen, zien wij wel de poging en streving, om door verovering en aanhechting een wereldrijk te stichten en de vele volken tot één volk te maken; maar aan alle dusdanige rijken heeft de duurzaamheid ontbroken; na korter of langer tijd is het groote rijk uiteengevallen en heeft zich weder in vele deelen gesplitst. Zoo is de natuurlijke loop der geschiedenis, en de herhaling van hetzelfde verschijnsel waarschuwt allen, die er naar streven, hoe ijdel hun pogen is.

Één wereldrijk echter is tegen den tijd bestand geweest; alle pogingen, welke tot nu toe zijn aangewend, om het te verdeelen, zijn niet slechts vruchteloos geweest, maar hebben zelfs gestrekt, om de eenheid meer en meer te bevestigen. Dat wereldrijk is de Katholieke Kerk, welke, door de geheele wereld en onder alle volken verspreid, slechts één Hoofd erkent en maar ééne leering of wet volgt.

Dat zigtbaar en tastbaar feit leert ons, dat de vereeniging der volken mogelijk is, maar onder voorwaarde,

dat zij allen het ééne Hoofd der Katholieke Kerk gehoorzamen en het ééne geloof, dat zij verkondigt, belijden.

De Katholieke Kerk is de ééne kudde onder den éénen Herder (Joan. X, 16); in haar zijn alle verstrooide kinderen Gods tot één vergaderd (Joan. XI, 52); voor hare eenheid heeft de Zoon Gods gebeden, en Hij, de Onfeilbare, heeft ons verzekerd, dat de poorten der hel niets tegen haar vermogen. Haar Hoofd is Christus, de menschgeworden Zoon Gods, de Heer der heerschers, de Koning der koningen (Apoc. XVII, 14; XIX, 16), wiens rijk alleen zal voortduren in alle eeuwigheid. Voorzeker wist de duivel iets van die verhevene bestemming des Verlossers, toen hij in de woestijn Hem naar een zeer hoogen berg bragt; en *hij toonde hem al de koningrijken der wereld en hunne heerlijkheid, en zeide tot Hem: Dit alles zal ik U geven, indien Gij nedervalt en mij aanbidt.* Wat antwoord gaf hem Jesus? *Ga weg, satan! want er staat geschreven: Den Heer, uwen God, zult gij aanbidden en hem alleen dienen.*

Zoo verkondigde de goddelijke Verlosser, dat buiten de dienst van God geen heerschappij over Rijken mogelijk is, en dat de mensch van Godswege alleen die magt en heerschappij moet en kan ontvangen.

Hoe innig is dan wel de betrekking der christelijke Kerk tot de maatschappij, en hoe goddeloos de poging, om die betrekking te verbreken en den heilzamen invloed der Kerk te vernietigen!

Zou die goddelijke Redder en Verlosser dan te vergeefs den naam van Redder ontvangen hebben van zijnen Hemelschen Vader? Is het niet de grootste onzinnigheid, om te denken, dat ooit een mensch Hem zou kunnen vervangen en door natuurlijke krachten zou vermogen te doen, wat slechts door behulp der goddelijke magt, die

in Hem niet te vergeefs geopenbaard werd, mogelijk is?

Zeker, het is waar, de dwaling is werkzaam, om de heerschappij van Christus in de wereld te vernietigen en de geheele maatschappij volgens haar valsch beginsel te *hervormen*. Buiten de Katholieke Kerk bestaat er geen godsdienstig gezag meer, en waar het zich wil doen gelden, wordt het niet gehoorzaamd. Men breekt af, men vernietigt, wat de eeuwen hebben opgebouwd; maar het zal blijken, dat het gemakkelijker is voor den mensch om de orde te vernietigen, dan de orde te scheppen of te herstellen. Men zal wel genoodzaakt worden om tot de Katholieke Kerk terug te keeren, en weder aan haar de taak op te dragen, welke de menschelijke krachten te bovengaat, *de regeling der maatschappij*.

HET BOEK VAN MARIA. [1])

Onder bovenstaanden titel verscheen in het vorige jaar, bij M. Gijarro te Madrid, een keurig net gedrukt boek, dat in dertig voortreffelijk schoone zangen het leven der H. Maagd afschetst. De heer Eduard Bustillo, een van Spanjes hedendaagsche grootste dichters, schreef het naast de wieg van zijn dochtertje, terwijl hem in zijne stille, landelijke woning, in de schoone Maria-maand, op den adem des lentewinds als liefelijke toonen van hemelsche harmoniën toeruischten. En ook in de zangen des dichters geurt de aangename lucht der groenende Asturische bergen, en gevoelt men het weldadig genot van het godsdienstig familie-leven. De dichter schildert ons met beminnelijke eenvoudigheid tafereelen uit het leven der H. Maagd, vlecht er slingers van olijf- en palmtakken tusschen door, hangt er frissche kransen van leliën en rozen omheen, en beurtelings weêrklinkt van zijne gewijde lier het zielverheffend lied der blijde vervoering of de zachte klaagtoon eener verteederende weemoedigheid of het kinderlijk vertrouwend smeekgebed tot Haar, die de troosteres der bedrukten, de hulp der Christenen is.

Die dertig uitmuntende gedichten zijn de algemeene bekendheid overwaardig, en in het bijzonder zou eene

[1]) *El Libro de Maria, cuadros de la vida de la Virgen* por Don Eduardo Bustillo.

Hollandsche, dichterlijke vertaling daarvan in Nederland aan de vereerders der H. Moeder Gods en allen die er echt Katholieke poëzie beoefenen of althans waarderen kunnen, ongetwijfeld hoogst welkom zijn.

Voor het oogenblik wenschen wij aan onze lezers iets van den geest en de manier van opvatting des Spaanschen dichters te doen kennen uit een paar voorwoorden, waarvan hij het eerste tot de H. Maagd zelve gerigt heeft.

„Gij", zoo spreekt hij daar, „die van den hoogverheven troon, waarop gij zetelt, uwe kinderen gadeslaat en van dien troon als eene nederige moeder afdaalt om hen te komen troosten! o, vestig een genadig oog op mijn kind, dat, door de onschuld in slaap gewiegd, den Engelen toelacht, die in den hemel u omzweven. Moeder! het is mijne dochter, dat kind, zóó door uwe Engelen bewaakt; o! nimmer wijke van haar uwe beschermende moederhand. Zij kwam in de wereld om te lijden; mogt eenmaal haar de moed ontzinken, toon gij haar dan het verschrikkelijk zwaard der smarten, dat u het hart doorboorde; dat uwe smarten haar leeren, met heilige onderwerping te lijden!"

„Moeder! mijne broeders strijden op het oorlogsveld; om voor de eer des vaderlands hun bloed te storten, zijn zij heengetogen; zij doorkruisen ver afgelegene streken; te midden der oorlogsgevaren streven zij voorwaarts, terwijl de ouden van dagen, in droefheid neêrgezeten, den geboortegrond met tranen bevochtigen, en de zoete hoop koesteren, die geliefde strijders nog eenmaal weêr te zien.... Wees gij, o Moeder! op de oorlogsvelden de beschermster mijner broederen."

„Het menschelijk geslacht doorkruist dit droevig oord der ballingschap; het eene deel verheft tot u zijne smeekende stem, het andere, o Moeder! doet dat niet."

„Voor die ondankbare kinderen, Maria! smeekt om ontferming hij die, voor zich zelven biddende, uwe hemelsche glorie bezingt op de eenvoudige toonen van de zuivere liefde zijner ziel."....

De andere voorafspraak, getiteld: „Aan mijn Dochtertje" luidt als volgt:

„Dit boek, waaraan ik den titel geef, het Boek van Maria, is uw boek, dochtertje mijner ziel! Door de heerlijkheden der Allerheiligste Maagd in vervoering gebragt, koester ik de zoete hoop, den dag te beleven, plegtigen feestdag voor mijn hart, waarop gij het mij voorlezen en het geschrevene in mijne herinnering zult doen herleven met de lieve, zoetklinkende stem van het kind. Vaak genoodzaakt, nieuwen moed te scheppen bij de uitvoering van zulk een moeijelijk werk, vond ik dien, tegelijk met het heiligst zielsgenot, voor het beeld van Maria, van Haar die zonder smet is, en naast uw wiegje, mijne onschuldige Maria! naast de wieg, waar gij rusttet in den gezegenden slaap der Engelen; waarin gij glimlachtet, gelijk de hoop, geworteld in de deugd en in den schoonen vrede des gewetens, den menschen toelacht hier op aarde."

„Terwijl zij die uwe moeder hier op aarde is aan u hare liefdevolle zorgen wijdde, schetste ik, aan uwe toekomst denkende, met grove pen de tafereelen van het leven van Haar die uwe moeder in den hemel is."

„Het Boek van Maria werd dus in den familiekring geschreven, en ik verlang dat het een familieboek zijn zal. De tafereelen, die het bewonderenswaardig leven der Maagd aan de bespiegeling der Christenvrouw voorstellen, zijn, mijn dochtertje! de helderste spiegel, waarin zich altijd de ziel moet spiegelen van haar die de bewaarster is der

heiligste maatschappelijke belangen, van haar die het kind op haren schoot leert bidden, van haar die onze eerste schreden op den weg der deugd moet geleiden en in ons hart de liefde opwekken tot Haar die, aan den voet van het kruis, van de stervende lippen haars Zoons den titel ontving van moeder der menschen."

„Zonder godsdienstig geloof, o geliefde! is dit leven, vol lijden tot het einde toe in dit oord der ballingschap, geen leven. Zonder het godsdienstig geloof is er geene hoop op de zaligheden van het hemelsch vaderland; kan het schreijend oog in deze vallei der droefenis, door de tranen heen, het dal niet ontdekken waar de bloemen eeuwig bloeijen. Zonder het godsdienstig geloof verheft de ziel zich niet op de blanke vleugelen der liefde."

„En de liefde tot Maria is de kostbare sleutel van het heiligdom van ons geloof."

„Hoe maakt eene goede moeder hare kinderen deelgenoot van zoo rijk een schat? Hoe doet zij hen binnengaan in dat heiligdom? Door middel van het voorbeeld, mijne dochter! en het schoonste voorbeeld, dat de vrouw geven kan, is de navolging der H. Maagd. Daardoor zal zij in zoete zusterlijke vereeniging de drie grootste deugden doen schitteren, welke niet dan aldus vereenigd bestaan; zóó zal zij dan liefde inboezemen voor de goddelijke Moeder, die slechts voor hare uitverkorene kinderen diegenen herkent, welke Zij den weg ziet bewandelen door Haar, met Jesus, ons afgebakend."

„„Die mij liefheeft, die volgt mij." Dit is de nederige leus in de geheiligde banier van Jesus en Maria. En in het familieleven moet men deze leus beschouwen als' een voorschrift, als eene wet. En de liefde tot Maria en Jesus bestaat niet in zich uitsluitend toe te leggen op godvruchtige oefeningen, maar daarin dat men zich de slaaf make

zijner pligten. Niet in oefeningen van godsvrucht, maar in het vervullen onzer verpligtingen moet het voorbeeld zich vertoonen; want hij die zijn pligt weet te betrachten weet ook aan God te voldoen, en aan God voldoet hij niet die zich zóó in zijne oefeningen van godsvrucht vermeidt, dat hij zijne heiligste pligten geheel verwaarloost."

„Zij volgt Jesus en Maria niet die, op elk uur, met vruchteloozen ijver, hare beelden in de kerken bezoekt, terwijl zij de huishouding aan het lot overlaat, en prachtig uitgedost, voor de altaren vertooning maakt eener liefde, die in den grond zeer zwak en arm zijn moet, als zij niet gepaard gaat met de liefde voor de huisgenooten, en die al zeer weinig van deugd hebben moet, als zij zich in het klatergoud der ijdelheid hult."

„Hij volgt Maria en Jesus die nederig en onderworpen op den levensweg voortwandelt en de belangen van zijn huis behartigt, met het kruis zijner pligten en moeijelijkheden op de schouderen; hij die in de godsdienst zoekt, niet het werktuig zijner zwakheden en de verdediging zijner ellendige driften, maar troost in wederwaardigheden en steun voor zijne krachten; hij die aan den voet der altaren weet te komen met een hart dat hij tot het schoonste altaar maakt; die alleen aan God denkende, los van 's werelds ijdelheden, daar weet te komen om dank te zeggen voor genoten weldaden, om goddelijken bijstand af te smeeken in den nood."

„„Die mij liefheeft, die volgt mij" beteekent, mijne dochter: Die mij liefheeft, dat hij zorge, mij na te volgen, dat hij offers brenge! want zonder offers geene liefde."

„Herlees, herlees de tafereelen van het leven der Maagd, verdiep uwe ziel in die overweging, en gij zult een leven aanschouwen van onmetelijke offers, en gij zult leeren, Maria te volgen, en gij zult de heilige Moeder

Gods onweêrstaanbaar liefhebben; gij zult God zelven liefhebben, en den kostbaren sleutel bezittende, zult gij het heiligdom des geloofs binnengaan met de hoop op de eeuwige zaligheden des vaderlands, en zal uw hart zich verheffen op de reinste vleugelen der Christelijke liefde."

„Zulk eene glorie bereiken de ongelukkige baatzuchtigen niet, die niet in staat zijn een offer te brengen; zij die, in den waan van geschapen te zijn uitsluitend om te genieten, de zoetheden der zelfverloochening miskennen, en, zonder naar hooger doel te streven, het oord der ballingschap tot het vaderland willen maken. Dezulken kunnen de tafereelen der heilige familie niet begrijpen, want zij zijn blind van ziel, want hun ontbreekt het inwendige licht."

„Neen, mijne dochter! hij die uitsluitend zich zelven toebehoort, zal niet vinden wat ik wil dat hij zoeke in de eenvoudige bladzijden, aan u toegewijd. De ware kleur der *Tafereelen van het leven der Maagd* zal niet met al haar hemelschen glans schitteren dan alleen voor de oogen dergenen die weten, dat zij geboren zijn om te lijden; voor de oogen dergenen die beminnen en zich zelven ten offer brengen en hopen; voor de oogen dergenen die, met het hart God aanroepende, de moeder der barmhartigheid groeten en tot Haar de stem verheffen, zuchtende, treurende en weenende in dit tranendal, zooals het gebed luidt, dat gij, vóór mijn boek te lezen, menige malen zult herhaald hebben op den koesterenden schoot van haar die u het leven gaf.

„Leer, leer de Maagd volgen tot zoover menschelijke krachten reiken."

„Maria, het heilige kind, verwijlt onderdanig en vol vreugde aan de voeten harer moeder, die op hare knieën Haar de heilige Schriften voorlegt, welker inhoud haar

verstand met gezonde leer voedt, haar hart versterkt en voorbereidt tot de groote beproevingen."

„Zoek de boeken uit, mijn kind! die gij zult te lezen hebben; laat uwe moeder steeds voor u uitzoeken, zelfs nog uit diegenen die reeds voor u uitgezocht zijn: want er zijn boeken, geheel geschikt om elk genot des levens te vergiftigen, en andere zult gij vinden, die het tegengift kunnen zijn tegen het gift der bitterste kwellingen. Neem nooit een boek andermaal in de hand, zoo het de eerste maal uwe ziel niet op eenige wijze heeft opgevoerd naar die schoone oorden, vanwaar zij haren oorsprong kreeg."

„Maria, het weesje, gaat in hare verlatenheid tot God; zij verbergt zich in den tempel en hoort nederig het woord des priesters aan, en niettegenstaande hare belofte, onderwerpt Zij zich aan de wet der Hebreeuwen, die dan voor Haar eene uitspraak des hemels is."

Als God uwe ouders tot zich roept, roep gij dan tot God, mijne dochter! roep gij dan zijne heilige Moeder aan, die de moeder der schreijende weesjes is. Neem, gehoorzaam en bemin den echtgenoot dien God u toebeschikt, en acht u vereerd met hem, hoe nederig ook zijn stand zij, gelijk de H. Maagd zich vereerd gevoelde door den ouderdom en de armoede van Josef, den ouden timmerman."

„Maria bezoekt hare nicht Elisabeth; de woning van Zacharias vervult Zij met den zachten gloed der liefde, het hart harer aanverwanten bemoedigt Zij door woorden van vrede en zuivere liefde, nederig biedt Zij hun bijstand in hunne huiselijke bezigheden. Als gij uwe bloedverwanten en vriendinnen bezoekt, spreek dan woorden van zegening, vrede en troost; ga hen nooit vernederen door de aanvallen der ijdelheid; kwets hen nooit door vlijmenden schimp van nijd en hoovaardij."

„Maria ondersteunt Josefs moed, opdat de arbeid hem niet moeijelijk valle; Zij zelve is in de werkplaats aan zijne zijde bedrijvig bezig, het lieve Kindje Jesus bij zich houdende, dat zijnen ouders de behulpzame hand biedt, met den vriendelijken glimlach op de lippen, aangemoedigd door het gezegend voorbeeld, ook meê een voorbeeld gevende; terwijl dit drietal, alzoo vereenigd, het schoonste, blijdste en liefelijkste tafereel vormt, dat het leven der Heilige Familie aanbiedt. Ziet gij het, mijne dochter? God is zóó goed, dat hij zelfs den arbeid, onverbiddelijke wet, regtvaardige straf die Hij den mensch na den val oplegde, tot eene bron heeft willen maken van het reinste genot. In dit tranendal is de arbeid vaak troost in veelvuldigen kommer, en geneesmiddel voor menig gebroken hart. De doodsche stilte der ledigheid houdt in haren schoot de woedende stormen verborgen, welke de ondeugd met zich voeren. De droefgeestigheid, de verveling, de onrust zijn bijna altijd het deel dergenen, die deze goddelijke wet niet onderhouden. Houd u altijd met iets goeds en nuttigs bezig, en na de vermoeijenis van den arbeid zult gij, mijne Maria! de zoete rust vinden, den verkwikkenden slaap, de tevredenheid des gewetens, de heilige vreugde des geestes."

„Maria vertoont zich groot, krachtig, edel, het hoofd ten hemel geheven en op hare eigen smart steunende te midden van het verschrikkelijk tafereel van Calvarië. Zij, de heilige weduwe, die zich verborgen en nederig teruggetrokken hield, zich in hare verlatenheid aan den arbeid en het gebed wijdende; Zij, die het tooneel van Jesus' overwinningen ontvlugtte, die afstand deed van het Haar toekomend deel in de glorie van haar goddelijken Zoon, verschijnt op het bloedig tooneel van Golgotha; Zij brengt er haar verbrijzeld moederhart ten offer, Zij eischt er haar

aandeel in Jesus' lijden, Zij verwerft er de onvergankelijke kroon van Koningin der martelaren door het bloedig offer van de vrucht van haren maagdelijken schoot."

„Behartig, behartig, mijn kind! deze plegtige lessen. Neen, neen! het zijn geene waarlijk Christelijke weduwen, die, zich in hare eenzaamheid vervelende en de heilige droefgeestigheid van haren staat ontheiligende, hare gezegendste herinneringen doen ondergaan in de veelbewogen zee van wereldsche verwachtingen, zich aan ledigheid overgeven en met weinig ingetogenheid de bedriegelijke overwinningen der ijdelheid najagen. Het zijn geene waarlijk Christelijke moeders, die haren kinderen ter zijde staan in voorspoed en vreugde, maar in ramp en droefheid hen verlaten. De moederlijke liefde is de uitmuntendste onder allen, maar wordt niet gekend door haar, mijne dochter! die in haar hart zelfs geen straal, hoe flaauw dan ook, doet schijnen van het hart van de Moeder der schoone liefde."

„Maar er is nog meer te leeren uit het tafereel op Golgotha, tafereel, rijk in schoone lessen, gelijk het kostbaar bloed, dat daar stroomde voor de wereld vruchtbaar, is in zegeningen. Jesus is stervende; en door het bloed, dat uit zijne wonden lekt, en door den valen sluijer heen, dien de dood Hem reeds over de oogen werpt, houdt Hij met innig medelijden en goddelijke ontferming den blik op zijne beulen gevestigd. En in zijne laatste stonde hen weeskinderen naar de ziel ziende, geeft Hij hun eene moeder. En die moeder is zijn eigene Moeder, is de beste der moeders, is Maria, die het oog gewend naar hen die de oorzaak harer martelingen zijn, met hemelsche teederheid de nalatenschap van haar kind aanvaardt, en den mantel harer alovertreffende barmhartigheid openslaat om het zondig, verlaten menschdom er onder te beschermen, en te midden van 's werelds stormen, de

toevlugt, de voorspreekster, de nooit vermoeide bemiddelaarster der menschen te zijn bij God."

„O! de godsdienst van den Gekruiste is de godsdienst van vergiffenis, de godsdienst der liefde bij uitnemendheid. Maria opent in moederlijke ontferming hare armen voor de beulen van haren Zoon, door den stervenden Jesus zijne broederen genoemd. De Kerk van Christus sluit hare deuren niet, moet ze ook niet sluiten voor hare vijanden, welke ook kinderen van Maria zijn. Stem nooit in, kind van mijn hart! met de wreede en onverdraagzame taal der dweepzucht. Heb medelijden met de ongodsdienstigen; bemin de ongeloovigen; wijs hen te regt, doe gij in hun hart geboren worden, wat u als bij erfenis te beurt viel; alleen met deze waarlijk Christelijke zachtmoedigheid zal het u gelukken, hen er toe te brengen om de dorstende en brandende lippen te gaan laven aan de bron van barmhartigheid, die ontspringt aan den voet van den eeuwigen boom onzer verlossing. Gij ziet het, dat gij èn in den familiekring èn te midden van 's werelds stormen dan alleen regt op het doel af tot aan het gewenschte einde voort kunt wandelen, als gij, zoover menschelijke krachten reiken, het leven der Maagd navolgt."

„Maria sterft met een glimlach op de lippen, bij de verwezenlijking harer goddelijke hoop, zooals regtvaardigen, zooals heiligen sterven. In dit plegtig uur knielen Jesus' leerlingen om haar heen; hare kinderen knielen om haar heen, stom van smarte, met tranen in de oogen. De Allerheiligste Maagd gaat, met den palm des martelaarschaps, om de kroon van Koningin der Engelen op te zetten, om 's hemels glorie te genieten aan de zijde van haren Zoon, aan de zijde van God zelf; maar Zij laat der wereld den heerlijken spiegel haars levens en den menschen het erfdeel harer deugden. De geheimzinnige Roos

zoekt nieuw leven in de lusthoven van het onverganke-lijk Jerusalem; maar haar liefelijke geur verblijft in dit oord der ballingschap, als eene heilige belofte van de eeuwige geneugten des Vaderlands."

„Wanneer uw laatste uur zal slaan, vinde u de dood in kalme rust, met een glimlach op de lippen, zooals Maria, Moeder der schoone liefde. Het zij u gegeven, aan hen die u dan weenend omringen een kostbaar erfdeel van deugden na te laten in den zuiveren spiegel uws levens. Indien tot dit verheven en edel doel de bladzijden, welke ik u aanbied, mogen bijdragen, dan zullen de vurigste wenschen van uwen vader vervuld zijn."

BRIEVEN VAN PAUSELIJKE ZOUAVEN.

VIII.

Het is uiterst moeijelijk en veelal onmogelijk, de brieven der Zouaven zóó uit te kiezen en te rangschikken, dat ze in elke reeks een afgesloten geheel vormen of van iedere gewigtige gebeurtenis aanstonds een zoo naauwkeurig mogelijk verslag leveren. Weken en maanden lang wordt de brief van den zoon of den broeder, „die als Zouaaf naar Rome is", in den huiselijken kring gelezen en herlezen, aan vrienden en bekenden uitgeleend, naar verder verwijderde bloedverwanten opgezonden. Komt hij ons in handen, dan is reeds aan menig oog een traan ontvallen, en is de stem meer dan eens blijven steken, eerdat de eerste lezing geheel ten einde kon worden gebragt. Maar in zulk geval is ook de verhaalde gebeurtenis niet zelden reeds veel juister en veel volledíger bekend, dan zij door den edelen maar eenvoudigen jongeling op het eerste gerucht of naar eigene opvatting medegeeld werd. Toch meenen wij dien brief niet ter zijde te mogen leggen. Van den Zouaaf wordt niet die tijdigheid en die naauwkeurigheid gevraagd, welke een dagblad vordert van zijnen correspondent, en de belangstellende lezer vergeeft gaarne aan den jeugdigen geloofsheld een of ander klein vergrijp tegen de geschiedenis van den dag en deze of gene onbeduidende misrekening op aardrijkskundig gebied.

Wij geven in deze reeks gerustelijk de eerste plaats aan den volgenden brief, al is hij gedateerd:

Rome. 30 *Januarij* 1867.

Geliefde Broeders en Zusters!

Als ik mij goed herinner, dan sloot ik mijn vorigen brief met het berigt, dat wij ieder oogenblik het bevel konden wachten om naar Rome te rukken. Die brief kan nog niet bij u geweest zijn, toen die blijde tijding ons door de Oversten medegedeeld werd. Eer wij uit Vellétri vertrokken, hebben wij eerst eene Novene gehouden, om ons voor te bereiden tot het feest van de Onbevlekte Ontvangenis der H. Maagd. Reeds vroeg in den morgen van dien feestdag, terwijl de stad nog in diepe rust lag, gingen de Zouaven in stilte naar de kerk om te biechten en te communiceren. Ieder dacht bij zich zelven: „dat kan de laatste maal wel zijn"; want wij wisten niet, wat ons te wachten stond, als wij te Rome zouden aankomen. Het was een schoon gezigt, de ruime kerk voor een groot gedeelte bezet te zien door soldaten, die in den volsten zin des woords bereid waren, hun bloed en hun leven te geven voor God, die zijn bloed en zijn leven gegeven heeft voor ons. O, het oogenblik van die algemeene H. Communie zal ik nooit vergeten! Om 10 uur hadden wij eene plegtige Hoogmis en des avonds een plegtig Lof met predikatie en Te Deum.

Den volgenden dag was het een gewoel en eene drukte, dat hooren en zien verging. Alles: bedden, dekens, ledikanten, keukengereedschap moest ingepakt worden; het was een vermoeijende dag, maar onder vrolijk zingen ging het werk goed van de hand. Maandag morgen om 6 uur stonden wij gepakt en gezakt, en zoodra klonk niet het kommando *en avant*, of wij marcheerden zoo stil mogelijk door Vellétri naar den spoortrein, die ons in anderhalf uur te Albano bragt. Hier vereenigden wij ons met andere kompagniën, die uit verschillende garnizoenen en detachementen daar bijeen kwamen. Wij werden gekampeerd op een uitgestrekt veld: vóór ons, op drie uur afstands, lag het eeuwige Rome, het voorwerp onzer vurigste verlangens. Zoodra wij halt hielden, gingen eenigen van ons, met den sabel in de hand, hout kappen; groote vuren werden ontstoken, het water werd gekookt, de koffij gezet, het brood ontpakt en, op het reeds groene gras gezeten, nuttigden wij heel sma-

kelijk ons ontbijt. Om 11 uur werd door trompetgeschal het sein tot den aftogt gegeven: in een oogwenk was de ransel op den rug, de sabel aan de zijde, het geweer op den schouder, en zoo, ieder met zestig scherpe patronen voorzien, gingen wij op Rome aan. Het was een tafereel om uit te schilderen, die honderden en honderden jongelingen, allen opgeruimd en vrolijk zingende, zoowel officieren als soldaten, aan beide kanten van den grooten weg, een voor een, achter elkander te zien voortrukken Men zou gezegd hebben, dat wij naar een groot feest gingen, al voorspelde ons het onware maar niet onwaarschijnlijke gerucht geen te beste ontvangst van de zijde der Romeinen. Op eens blies de tromba, *halt* klonk het langs de bijna onafzienbare linie, en wij stonden op korten afstand voor de poort van de heilige Stad. Wij hielden nog een uur rust, en toen vervolgens de Generaal en vele hooge officieren ons uit de stad te gemoet kwamen, deden tachtig instrumenten een vrolijken marsch hooren, en onder volle muziek, met versnelden pas en in dubbele rotten, trokken wij door de poort van Sint-Jan van Lateranen binnen. Naarmate wij meer het middelste gedeelte van de stad naderden, werden de straten al voller en voller; ten laatste waren niet alleen de stoepen, de balkons, de vensters, maar zelfs de daken met toeschouwers bezet. De bevolking bleef stil en bedaard en zag ons met nieuwsgierigheid en verwondering aan. Wij trokken Rome van het eene eind tot het andere door, en kwamen tusschen 4 en 5 uur op het Sint-Pietersplein aan. Toen wij ons op twee gelederen in een vierkant geschaard hadden, verscheen de H. Vader onder het gelui der klokken in ons midden. Wij knielden op de regterknie, met de eene hand aan de képie, met de andere aan de karabijn. De Paus groette vriendelijk, sloeg zijne oogen ten hemel, bad een oogenblik en gaf ons toen zijnen zegen. O, wat klemden wij ons geweer vast in de hand, terwijl Hij zijne handen zegenend over ons uitstrekte! Een oorverdoovend gejuich uit de gelederen der Zouaven en uit de digte menigte van burgers, een aanhoudend geroep: *evviva Pio Nono, leve de Paus* vergezelde den Heiligen Vader, toen Hij langs de kerk naar het Vatikaan terugkeerde.

Wat schiet het leven in volle en frissche stroomen door dat jeugdige hart! Wat is hij jongeling, de beminnelijke schrijver van dezen brief, wanneer hij te Vellétri de laatste toebereidselen deelt voor het vertrek, of u in

de Albanesche vlakten ooggetuige maakt van al de drukten van een militair ontbijt in de open lucht, of zingend voorttrekt langs den Appischen weg, met het *eeuwige Rome* steeds in het gezigt! Maar wat een heilige ernst, wat een diep gevoel, wat een levend geloof, als hij verhaalt van die algemeene H. Communie of van 's Pausen zegen op het plein van Sint-Pieter!

De beide volgende brieven gunnen ons een blik in de echt broederlijke zamenleving van een zeker drietal, dat elkander steeds aanduidt met de vaderlandsche namen van Tijs, Does en Dirk.

Rome, 31 *Mei* 1867.

Waarde Ouders, Broeders en Zusters!

Met liefde en achting neem ik de pen op om u eenige letteren te schrijven; wij bevinden ons beiden, zoowel als Does, in staat van gezondheid, hetwelk wij hopen ook van u allen spoedig te vernemen. Uw vorigen brief hebben wij ontvangen; hij deed ons veel genoegen, want wij hadden al weer lang niets van huis gehoord. Ik liep juist patrouille; pater Wilde kwam mij tegen, en toen ik hem vroeg, of er ook een brief was, keek hij, en zeide gelukkig „ja." Ook vernam ik, dat er eenig geld voor ons was; dit kwam goed te pas, want het was juist winterdag. Dezen brief kreeg ik 's avonds om acht uur, en Tijs was op wacht; maar ik heb hem dien om half twaalf nog gegeven: dus die had 's nacht een mooi tijdverdrijf. Vrijdags is Tijs met Does het geld gaan halen; zij kwamen toen bij mij op wacht en bragten een flesch wijn meê van 8 bajokken, dat is twee dubbeltjes; die dronken wij uit op de gezondheid van u allen. Nu zouden wij ons den volgenden Maandag laten trekken, alle drie op één portret; maar och, daar kregen wij 's Maandags juist berigt, dat Tijs en ik om 5 uur naar de bergen moesten. Toen ben ik nog even gaauw naar Does gegaan en heb hem gevraagd, of hij naar huis wilde schrijven. En meteen nam ik afscheid, omdat wij niet wisten, of wij elkander wel ooit terug zouden zien; want het stond er niet mooi voor. Does had gaarne met ons meêgegaan, maar hij moest achterblijven. Nu, wij gingen heen met pak

en zak en vol moed: de een was nog gaauwer klaar dan de ander. Met het spoor kwamen wij om 9 uur te Civita Vecchia aan, kregen zestig patronen in onzen broodzak en rukten om 11 uur verder op. Een kwartier buiten de stad moesten wij onze geweren laden en dachten: daar zal het beginnen; toen wilden ze allegaar voorop. Maar neen, wij liepen tot 's morgens 3 ure zonder iets te ontdekken. Toen kregen wij echter vier kerels te pakken; zij keken wel heel onnoozel; maar toen wij ze visiteerden, vonden wij zes pistolen en vier dolken. Met de boeijen aan handen en voeten moesten ze blijven liggen, en er werd een wacht bijgezet. Wij gingen al verder en kwamen 's morgens om 10 uur aan een bosch, dat wel vijf uren in den omtrek had. Daar lagen al twee kompagniën, eene van dat Fransche legioen en eene van de liniaars Er waren 40 briganten in dat bosch, en die wilden wij hebben. Het was niet mogelijk om er in te gaan, want het was tusschen de boomen digt begroeid met doornen, wel zoo groot als een vinger en zoo dik als een kippenveêr. Nu moesten wij al de uitgangen bezetten, en zoo bleven wij vier dagen en vier nachten onder den blooten hemel; maar ja wel, den vierden nacht zagen de briganten de kans schoon en trokken bij de liniaars er uit De liniaars lagen allen te slapen, en de schildwacht had niet eens een percusson op zijn geweer. Ik zou wel willen, dat gij eens gezien hadt, hoe kwaad onze kapitein op den kapitein der liniaars was. Dadelijk verlieten wij die plek en gingen weer voort tot 's avonds elf uur. Juist stond Tijs met een Amsterdammer op wacht op de uiterste post, toen op eens de kogels van de briganten langs hunne ooren vlogen. Dadelijk alles in de wapens, en wij op het geschiet aan; maar wij zagen niets, want die kerels maken ons maar in oproer en gaan dan weer heen, omdat zij 's nachts in de bergen en bosschen even goed den weg weten, als wij over dag in de stad. Den volgenden dag kwamen wij in een dorp, waar nog nooit Zouaven geweest waren, en hadden er veel bekijks. Daar lagen wij voor het eerst sedert tien dagen onder dak, wel op stroo, maar wij waren toch best tevreden. Na nog vier dagen in de bergen te zijn geweest, zijn wij naar Civita Vecchia en zoo naar Rome teruggekeerd. Het is een rare tijd hier; maar de slechte lui zijn toch erg bang voor de Zouaven.

Ziehier den brief, door Does, gelijk boven vermeld werd, op verzoek der beide anderen geschreven. Wij vin-

den er op eenvoudige doch allerhartelijkste wijze het afscheid dezer drie vrienden verhaald.

Daar ik thans eenige oogenblikken tijd heb, zoo kan ik niet nalaten, door middel van de pen eens in uw midden te treden om u eenig nieuws mede te deelen. Ten eerste moet ik u zeggen, dat wij den 11 Mei 's avonds uwen brief in een goeden welstand ontvangen hebben en ook uw aller milde offers, waarvoor ik u mijn hartelijken dank zeg. Maar zult gij nu zeggen: waarom schrijft Dirk of Tijs niet? Waarom schrijft Does? Dit zal ik u tot mijn leedwezen zeggen. Het is hier tegenwoordig niet zuiver, zoodat er reeds een half bataljon Rome uit is naar de bergen, en nu hadden wij goed gevonden, dat Dirk u zou antwoorden; maar daar hij Maandag op wacht was, zoo kon dit niet, en in plaats van vandaag te schrijven, komen zij mij vaarwel zeggen. Gij kunt wel begrijpen, dat dit een harde slag voor mij was; want nu ben ik geheel wees. Zij zijn dan gisteren middag om 5 uur vertrokken, zoo men zegt, naar Civita Vecchia. Wat er regt te doen is, kan ik u niet met waarheid zeggen; maar het zal wel van Garibaldi zijn. Ook zegt men, dat er veertig Zouaven gewond en gesneuveld zijn; maar vast weet ik het niet. Het speet mij zoo, dat ik niet met Dirk en Tijs meê mogt gaan. Zij zeiden tegen mij, dat zij zoo tevreden waren en dat zij hoopten, dat het nu maar spoedig gebeuren mogt. En toen ze mij het laatste gedag zeiden, waren zij zoo vol vuur, dat ik er mij, zoo bedrukt als ik was, over verheugde. Ook vroegen zij aan mij: groet nogmaals onze lieve Ouders, Broeders en Zusters; en mogt het gebeuren, dat wij elkander niet wederzien, dan hopen wij tot in een beter vaderland. En ik zei tegen hen: houd er den kop maar goed voor, opdat er geen vijand tot onzen H. Vader kan genaken, zoolang er nog één Zouaaf staat, en bidden wij voor elkander; vaarwel!

Gelukkig werden, gelijk wij weten, de drie vrienden te Rome weder vereenigd.

Een ander Zouaaf heeft ook eene briganten-jagt medegemaakt, en geeft van zijn vermoeijenden togt verslag in den volgenden overschoonen brief.

Viterbo, 28 *Februarij* 1867.

Waarde Moeder!

Toen ik zes weken in Rome was, kreeg mijne kompagnie met de 2de bevel om naar Viterbo te vertrekken, alwaar wij den 12 dezer maand zijn aangekomen na een marsch van drie dagen. Viterbo ligt 20 uren ten noorden van Rome en is de tweede stad van het pauselijk gebied; de stad is zeer oud en schijnt in vroeger jaren eene sterke vesting geweest te zijn. Nog is zij met muren omringd, op welke men weleer reusachtige doch thans bouwvallige torens ziet. Schoon kan ik de stad niet noemen: er loopt eene fraaije geregelde straat van het eene einde tot het andere; er zijn nog een paar goede straten, doch overigens vindt men er niet veel meer dan enge en donkere stegen. Midden in de stad staat het aartsbisschoppelijk paleis op een plein, waar tevens een allerschoonst Moeder Godsbeeld alle aandacht verdient. In de kerk van de H. Rosa wordt het ligchaam dier Heilige nog geheel ongeschonden bewaard. Ik kan mij hier weer heel goed schikken, ofschoon het zeker te Rome pleizieriger voor ons was. Eene week na onze aankomst moesten wij op patrouille, daar het gerucht liep, dat de Garibaldisten de grenzen overgetrokken waren. Tegelijk met ons vertrok ook het regiment linietroepen, dat hier in garnizoen ligt, en eenige kompagniën van het Fransche legioen uit Civita Vecchia. Wij gingen dien dag tot Toscanella en vandaar den volgenden dag naar Canino; beide zijn grensplaatsjes Te Canino zag ik het ligchaam van den H. Clemens. Dit ligchaam ligt onder een der altaren van de hoofdkerk in een glazen doodkist; doch indien het ons niet verzekerd werd, dat het de overblijfselen van een manspersoon en nog wel van een soldaat waren, zouden wij die bepaaldelijk voor het lijk eener pas overledene maagd gehouden hebben. De Heilige is namelijk op zijn achttiende jaar den marteldood gestorven en ligt daar, alsof hij pas den vorigen dag het offer van zijn leven had gegeven; een ligte maar toch frissche blos bedekt nog zijne wangen.

Van Canino begaven wij ons naar Terentano, hetwelk op een hoogen berg ligt. Wij kwamen er Zaturdag in den namiddag aan, en moesten des Zondags, reeds voordat de dag aangebroken was, naar Farneze, alwaar de Garibaldisten zich vertoond hadden. Die heeren hadden zeker gerekend, zonder slag of stoot naar Rome te

kunnen rukken; doch zoodra zij onze komst vernamen, trokken zij zoo snel mogelijk de grenzen over. Wij hoorden hier de H. Mis. Overal liepen de steden bijna leeg om ons te zien; wij werden door de burgers met vreugde en hartelijkheid ontvangen en, naar het mij toescheen, is men in deze streken met hart en ziel aan den Paus gehecht. Denzelfden avond keerden wij naar Terentano terug, hielden daar nachtverblijf en begaven ons den volgenden morgen meer oostelijk op weg langs het meer Bolsena. Dit meer ligt tusschen het pauselijk gebied en het oude Toskane, is geheel door hooge bergen omringd en heeft een omtrek van ongeveer 15 uren gaans. Ik gevoel mij niet in staat, u den indruk weer te geven, dien de eerste aanblik van dit natuurtooneel op mij maakte. Ik heb de zee zien stroomen langs de blaauwe bergen van Napels; maar dit kan niet halen bij het verrukkelijk gezigt, dat dit overschoone meer in den vroegen morgen ons aanbood. De opkomende zon verdunde allengs den nevel, die als een met goud doorweven sluijer over het water hing, en toen langzaam en statig naar de vergulde bergtoppen opsteeg. De vorige dagen waren wij gedurig door wildernissen en woestenijen gegaan, nu eens over de steenen klimmende, dan weder beken doorwadende. Thans echter gingen wij berg af naar de boorden van het meer, tusschen schoone en vruchtbare velden, die de helling der bergen reeds overvloedig met het eerste groen overdekten. Wij gingen door twee steden, Capo di Monte en Martha, naar Montefiascone, wederom op den top van een berg gelegen. Des anderen daags vertrokken wij van de laatste plaats, na nog een vluggen blik op dit schoone en bekoorlijke meer geworpen te hebben, langs de andere zijde van het gebergte, naar Viterbo terug. Den eersten nacht te Viterbo kon een ieder nog al slapen, daar wij in geen week uit de kleederen geweest waren.

Niet minder ontvankelijk voor den indruk, welken het waarlijk schoone gewoon is op een onbedorven hart te maken, toont zich de twintigjarige boerenzoon in den volgenden brief, aan zijne ouders geschreven.

In de maand Januarij hebben wij hier een schoon feest bijgewoond, namelijk de Zaligverklaring van een pater Capucijn. Daar het Zondag was, en ik geen dienst had, kon ik er gelukkig heengaan.

Het gebeurde in de Sint-Pieterskerk; maar ik moet u zeggen, dat bij het binnenkomen der kerk mijne oogen verblind werden door eene pracht, welke ze nog nooit aanschouwd hadden. Verbeeld u eens eene kerk, die zóó groot is, dat gij ze bijna niet denken kunt, geheel en al behangen met de fijnste stoffen en allerlei uitgezochte kleuren. Daar tusschen overal prachtige trofeën, glinsterend als goud en zilver, belegd, omkleed, doorwerkt en behangen met kransen van de schoonste bloemen, welke de heerlijkste geuren verspreidden. En kaarsen! duizenden en duizenden, millioenen moet ik maar zeggen; want van boven tot onderen, van achter tot voren, het was alles licht, alles kaarsen. In het midden van de kerk waren er, ik weet niet hoeveel kroonen, ieder wel met vijftig lichten, van den grond tot in den koepel, boven elkander en naast elkander. En in de ruimte achter het groote altaar was het zóó prachtig, dat als men daar vijf minuten zijne oogen op sloeg en men sloeg ze dan weder neer, dan kon men niemand meer onderscheiden. Daar was het als iets bovennatuurlijks, als in den Hemel, zal ik zeggen. Daar waren de lichten nog verdubbeld en glinsterden als diamanten Daar waren afbeeldingen langs de muren gesteld, waarop het leven van den Gelukzalige was uitgeschilderd, alles levensgroot; ik kon er mijne oogen niet afhouden. Het is onmogelijk, dit alles met de pen te beschrijven. Maar verbeeld u nu nog bij al die pracht en die schoonheid, daar draagt men onzen Heiligen Vader den Paus de kerk in, dien geliefden martelaar Pius, dien eerwaardigen grijsaard, omgeven door vele Kardinalen, Bisschoppen en priesters, allen op het prachtigst uitgedoscht. Eerst werd de lezing van de Zaligverklaring gedaan, en toen die was afgeloopen, begonnen de reuzenklokken van de Sint Pieterskerk te luiden; buiten de kerk werden kanonschoten gelost, en binnen in de kerk werd een gordijn neergelaten, en men zag het beeld van den Gelukzalige voorgesteld als ten hemel opklimmende, en dat onder het spelen van schoone muziek en het gejubel eener ontelbare menigte; *o! hoe verlangde ik te sterven om toch eens een Heilige te zien in den hemel; want dit was nog maar eene afbeelding*

Welk een treffend bewijs geeft ons deze brief voor den heilzamen en heiligenden invloed, dien de Katholieke Kerk uitoefent op 's menschen hart door den uitwendigen luis-

ter, waarmede zij hare plegtigheden omringt. Niemand zal aan den jeugdigen schrijver smaak en gevoel ontzeggen voor menschelijke kunst en aardsche schoonheid. Doch al hebben de zinnen van dien jongeling nog zoo overvloedig genoten, verzinnelijkt is hij niet. O neen, schooner dan al die pracht, welke zijn oog eene korte poos mogt trekken, was hem Christus' Stedehouder, de groote Pius, met de kroon van den ouderdom om het eerbiedwaardig hoofd en den glans van het lijden op het indrukwekkend gelaat. Neen, duizendmaal schooner vond zijn hart den hemelschen luister, in welken hij den gelukzaligen vriend van zijnen God eenmaal hoopte te aanschouwen. En wel verre van door nieuwe banden zich aan het aardsche en het zinnelijke vastgehecht te voelen, had hij slechts één verlangen: te sterven en de glorie van Gods Heiligen te deelen.

Over het algemeen is in vele Zouaven-brieven dat overgaan en opklimmen van de aarde tot den Hemel zeer duidelijk, en is bijna in alle ten minste merkbaar. Geen wonder: die moedige jongelingen hebben alles verlaten, zich aan alles onthecht; zij kennen geen andere belangen meer dan de belangen van den Paus, van de Kerk, van God; aan hunne zaak hebben zij zich toegewijd met hart en ziel, met goed en bloed, ten koste zelfs van hun jeugdig leven. En dat deden zij met een overleg, met eene vastberadenheid, met eene overtuiging, waarvan de volgende brieven bewijzen leveren, die geen Katholiek zonder innige stichting en diepe ontroering lezen kan.

Rome, 28 *Februarij* 1867.

Dierbare Ouders!

In antwoord op uwe mij zoo genoegelijke letteren van 26 Januarij ll., mij aangebragt door Janneef, meld ik u, dat ik van den in-

houd goede nota heb genomen. Ik zeg u dank voor de aanmoedigingen en vermaningen, mij daarin gegeven, en ik hoop die getrouw te zullen nakomen. Het deed mij groot genoegen, mijn goeden Neef hier aan te treffen; ik kan u niet zeggen, hoe ik te moede was, toen ik hem voor de eerste maal zag en sprak; onwillekeurig kwamen er tranen in mijne oogen, toen ik hem de hand drukte en uit zijn mond de groeten van u allen mogt ontvangen. Waarlijk, ik bestormde hem met vragen, dan over den een en dan over den ander, mijn mond stond niet stil; o, ik kan u niet zeggen, hoe zoet het mij was, iemand te hebben, met wien ik kon spreken over hen, die mij het dierbaarste zijn op de wereld. Nu is Jan gekleed en reeds ver gevorderd met de exercitiën; het zal niet lang duren, of hij zal in het praktische soldatenleven ingelijfd zijn; hij is wel niet groot, maar komt toch ferm voor in zijn Zouaven-kostuum.

Men is en blijft hier op dezelfde hoogte. O, hoe vurig verlang ik naar eene oplossing, hoe eerder hoe beter; hoe gaarne zou ik mijne hand leenen, om die vervolgers van God en godsdienst te bestrijden. Van natuur ben ik een vijand van vechten; maar als ik denk aan de zaak, waarvoor ik gekomen ben, dan gevoel ik mij vol moed en vol vuur. Wee de revolutie, als zij den slag durft wagen; want met den moed en de kracht van getergde leeuwen zullen wij ons dierbaar Geloof en de regten der H. Kerk verdedigen, totdat onze laatste druppel bloed vergoten is. Ja, dagelijks bid ik den goeden Jesus, mij kracht en moed in te boezemen, wanneer het er op aan mogt komen; want hiervoor ben ik alleen nog bezorgd, dat ik op zulk een oogenblik nog te veel op eigenbehoud bedacht of aan het leven gehecht zou kunnen zijn. *Als martelaar voor mijn God te sterven, hierin stel ik roem en eer.* Ach, lieve Ouders, ik kan u niet genoeg betuigen, hoe gelukkig ik mij steeds hier gevoel; alles is mij ligt en gemakkelijk, en hierin erken ik den vinger Gods, wiens hulp en raad ik lang en vurig heb ingeroepen, voordat ik den grooten stap gedaan heb.

Een ander is van eene ernstige ziekte hersteld en schrijft:

Viterbo, 19 *Februarij* 1867.

Waarde Moeder!

Ik heb u in December een brief geschreven, ik weet niet meer op den hoeveelste, maar in dien brief heb ik u zes portretten ge-

stuurd, en nu stuur ik u hier de overige; want ik heb er twaalf laten maken. Kijk maar eens, hoe goed ik er uitzie, want ik heb mijn haar, Goddank, terug; ik ben weer dezelfde Joop van vroeger, gezond en frisch, zoodat gij nu maar goed op dit portret moet kijken. Ik ben nu weer sterk om te vechten en het zwaard te trekken tegen den vijand, die zoo digt bij mij is, maar daar ik in het geheel niet bang voor ben. *Och, mogt ik toch het geluk hebben, om mijn bloed te mogen geven voor den Paus!* Wij zullen vechten als leeuwen en beeren en voor niemand terugtrekken, zelfs voor den duivel niet. *Ik zal zeker heel blij zijn, lieve Moeder, als ik weer bij u zit; maar ik zou toch nog liever martelaar worden en sterven voor het Geloof, voor de Kerk en voor den Paus.*

Aan een anderen brief ontleenen wij het volgende uittreksel:

Eenige dagen geleden woonde ik eene schoone maar treurige plegtigheid in de Salvators-kerk bij. De uitvaart werd gehouden voor een pas overleden Kardinaal, en Zijne Heiligheid was daarbij tegenwoordig. Ik zag Hem de tranen, die meer dan eens in zijne oogen kwamen, met de hand wegnemen; want ik had het geluk, zóó digt aan zijne regterzijde te staan, dat ik Hem met mijne hand wel bereiken kon. O! hoe gelukkig gevoelt men zich, als men zoo een geheel half uur in de onmiddellijke nabijheid mag staan van den grooten en ontsterfelijken Pius! Wat is zijn gelaat toch liefelijk en indrukwekkend! Wat eene heldere stem en wat een vaste mannelijke tred voor een meer dan zeventigjarigen grijsaard! Het was dien dag juist een jaar, dat ik van huis ging; maar ik kan niet zeggen, dat ik hier verdriet of zoo iets gehad heb Altijd is het mij hier naar den zin geweest en ik vertrouw, dat het met Gods hulp zoo blijven zal. Wel heb ik dikwijls vele vermoeijenissen uitgestaan en menigen nacht geen ander hoofdkussen gehad dan den blooten grond of den harden bergrug; maar dat is niets: daar moet ieder soldaat (en hoeveel meer een Zouaaf?) tegen kunnen. *O! het is zoo zoet, met den Paus te lijden voor de Kerk.*

Ten slotte de brief van een Zouaaf, weinige weken na zijne aankomst te Rome.

Zeergeliefde Ouders!

Sedert mijn laatste schrijven ben ik afgeëxcerceerd en ingedeeld bij de zesde kompagnie van het eerste bataljon. Toen ik de eerste maal op wacht moest trekken, viel mij een schoone post ten deel: voor het front van de Sint-Pieter, beneden aan den grooten trap, bij het beeld van den H. Apostel Paulus Den tweeden nacht was ik nog gelukkiger: ik moest het achtergedeelte van de Sint-Pieterskerk bewaken en de poort van het Vatikaan, langs welke de H. Vader meestal uitrijdt. O, indrukwekkende en onvergetelijke nacht, vol onuitwischbare herinneringen en zoete indrukken! Ik had de groote Sint-Pieter naast mij, het Vatikaan, de woning van den Paus vóór mij. Duizenderlei gedachten bestormden en vervulden mijnen geest! Nu eens dacht ik aan de verborgene wegen, langs welke God den mensch tot zijne bestemming geleidt. Van mijne eerste jeugd af las ik zoo gaarne over Rome en zijnen Paus-Koning, en in de laatste jaren, toen de Franschen Rome bezetten, kreeg ik geene courant in handen, of mijn eerste zoeken was naar hetgeen ik over Rome en den H. Vader te lezen vond. En zie, nu stond ik, waar de Franschen toen stonden. Dan weder sloeg ik mijne oogen op de Sint-Pieter, die door de bijkans volle maan met een tooverachtig licht werd overgoten. Met mijn geest drong ik door die reusachtige muren heen en vertoefde, ik weet niet hoelang, bij het Altaar, waar de H H. Apostelen Petrus en Paulus rusten. Ik bad den goeden God en riep de voorspraak dier groote Heiligen in voor den H. Vader, voor de Kerk en voor u allen. En eer ik het zelf wist, was ik met mijne gedachten in het Vatikaan, dat wondervolle paleis, waar alle kunsten en wetenschappen zich op hare plaats en als te huis bevinden, maar mij nog dierbaarder, omdat het de woonplaats is van Christus' Stedehouder op aarde; slaap gerust, Heilige Vader, dacht ik, slaap gerust; uwe kinderen waken en zullen niet dulden, dat uwe vijanden naderen. Alles, alles wat ik heb, is voor den Paus, tot mijn leven toe. Liever duizend nachten op wacht aan de poort van zijn paleis dan één dag in dienst van de vorsten, die Hem vervolgen. Ja, ik weet niet, hoe ik God genoeg bedanken zal voor dat voorregt, mij boven zoovelen geschonken. Als een dienaar zich zelven hoogacht, omdat hij een groot heer dient: hoe hoogverheven is dan toch een

Zouaaf, die den Paus-Koning dient en de wacht houdt aan zijne deur; 't is bijna zelf heerschen.

Wel, dunkt ons, mogen wij van dien jongeling zeggen: *Beatus homo, qui vigilat ad fores meas quotidie, et observat ad postes ostii mei* [1]. *Welgelukzalig is de mensch, die dagelijks waakt aan mijne poorten, en de wacht houdt aan de posten mijner deur.*

---

[1]) Prov. VIII, 34.

AUTHENTIEKE STUKKEN

BETREKKELIJK DE FEESTEN VAN 29 JUNIJ.

Adres der Bisschoppen.

Na de pauselijke Allocutie, in ons vorig nummer meégedeeld, hebben de Bisschoppen een Adres opgesteld, dat aan Zijne Heiligheid is voorgelezen op den 1 *Julij. Ziehier den officiëlen tekst.*

BEATISSIME PATER!

Apostolica tua vox iterum auribus nostris insonuit, nuncians novum aeternae veritatis triumphum, sanctorum coelitum gloria refulgentem, et antiquum urbis aeternae, Beatorum Apostolorum Petri et Pauli sanguine consecratae, decus, quorum martyrii memoria saecularis rediens totum hodie Orbem Christianum laetitia afficit et fidelium mentes ad salutarem maximarum rerum cogitationem extollit.

Jucundissima apostolici oris, ad festa talia nos peramanter invitantis, verba percipere minime potuimus, quin continuo subiret animum solemnium illorum memoria, quae, ante annos quinque, tuo lateri adstantes in urbe peregimus, et grati recordaremur, qua tunc nos benignitate et humanitate habueris, qua nos paterna caritate fueris in illa faustissima gratulatione complexus. Haec suavis recordatio, haec amantissimi Patris non tam jubentis quam optantis vox illam animis nostris ad romanum iter capessendum alacritatem adjecit, quam Tibi, Beatissime Pater! satis luculenter amplissima haec Antistitum frequentia, qui tertium ad Te confluxerumt, et communis omnium

pietas ac fidelis observantia declarant. Tam ingenti Antistitum numero, cui vix simile quid in praeteritarum aetatum memoria reperitur, par solummodo est tua in nos charitas et benevolentia, par unice obsequii amorisque in Te nostri magnitudo. Hisce autem causis vehementius hodiè excitamur, ut eximias virtutes tuas, Sedem Apostolicam novo illustrantes lumine, novo etiam prosequamur honore, et augustissimum tuum animum graves inter, quibus premeris at non concuteris, aerumnas iterato amoris et admirationis testimonio coram solemur.

Sed dum votis obsecuti sumus tuis, alium etiam optatissimum nobis spectavimus fructum, ut scilicet cor nostrum, tot Ecclesiae malis sauciatum, paterni tui vultus recrearemus adspectu, fraternam inter nos concordiam magis magisque roboraremus, ac communem Tibi nobisque solatii et gaudii materiem quaereremus.

Hanc voro laetandi causam Tu maximam nobis praestas, dum tot nova Sanctorum nomina fastis Ecclesiae inscribens, homines potenter edoces, quanta sit quamque inexhausta matris Ecclesiae foecunditas. Hanc triumphantium gloriosus martyrum sanguis exornat; hanc inviolatae confessionis candida induit virginitas, hujus floribus nec rosae nec lilia desunt. Tu, coelestia virtutum praemia mortalibus ostendens, oculos a rerum inanium conspectu ad jucundam coeli gloriam erigere doces. Tu, dum homines mirandis ingenii sui industriaeque operibus exsultant, triumphale Sanctorum Dei vexillum attollens, illos admones, ut super ipsam rerum adspectabilium et gaudiorum humanorum pompam ac speciem oculos ad Deum, omnis sapientiae et pulchritudinis fontem, convertant, ne ii, quibus dictum fuit *„Subjicite terram et dominamini"* obliviscantur unquam supremi illius praecepti *„Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies."*

Ast qui suspicientes coelestem Jerusalem, novorum Sanctorum gloria gestientem, mirabilia Domini humili corde agnoscimus et profitemur, magis etiam ad haec celebranda incendimur, dum hodierna saeculari solemnitate immotam contemplamur petrae illius firmitatem, super quam Dominus ac Redemptor noster Ecclesiae suae molem perpetuitatemque constituit Divina enim virtute factum cernimus, ut Petri Cathedra, organum veritatis, unitatis centrum, fundamentum et propugnaculum libertatis Ecclesiae, tot inter rerum adversitates et non intermissa hostium molimina, octodecim jam elapsis plane saeculis, stet firma incolumisque; dum regna et imperia surgunt ruuntque vicissim, stet veluti secura pharus in procelloso vitae aequore,

mortalium iter dirigens, tutamque stationem et portum salutis sua luce commonstrans.

Hac fide, hisce sensibus ducti, loquebamur olim, Beatissime Pater! cum ante quinquennium tuo throno adstantes, sublimi tuo ministerio debitum testimonium dedimus, votaque pro Te, pro civili tuo principatu, pro justitia ac religionis causa palam nuncupavimus. Hac fide ducti, verbis scriptoque eo tempore professi sumus, nihil nobis potius et antiquius esse quam ut quae Tu ipse credis ac doces, nos quoque credamus et doceamus, quos rejicis errores, nos item rejiciamus; Te duce, unanimes incedamus in viis Domini; Te sequamur, Tibi adlaboremus ac Tecum pro Domino, in omne discrimen fortunamque parati, decertemus. Cuncta haec, quae tunc declaravimus, nunc denuo piissimo cordis sensu confirmamus, idque universo orbi testatum esse volumus; grato simul recolentes animo, plenoque laudantes assensu, quae a Te in salutem fidelium et Ecclesiae gloriam ab eo quoque tempore gesta fuerunt.

Quod enim Petrus olim dixerat *„non possumus quae vidimus et audivimus non loqui"* Tu pariter sanctum et solemne habuisti ac numquam non habere luculenter demonstras. Non enim unquam obticuit os tuum. Tu aeternas veritates annunciare, Tu saeculi errores, naturalem supernaturalemque rerum ordinem atque ipsa ecclesiasticae civilisque potestatis fundamenta subvertere minitantes, apostolici eloquii gladio configere, Tu caliginem, novarum doctrinarum pravitate mentibus offusam, dispellere, Tu quae necessaria ac salutaria sunt, tum singulis hominibus tum christianae familiae tum civili societati, intrepide effari, suadere, commendare supremi tui ministerii es arbitratus; ut tandem cuncti assequantur, quid hominem catholicum tenere, servare ac profiteri oporteat. Pro qua eximia cura maximas Sanctitati tuae gratias agimus, habituri sumus sempiternas; Petrumque per os Pii locutum fuisse credentes, quae ad custodiendum depositum a Te dicta, confirmata, prolata sunt, nos quoque dicimus, confirmamus, annuntiamus, unoque ore atque animo rejicimus omnia, quae divinae fidei, saluti animarum, ipsi societatis humanae bono adversa Tu ipse reprobanda ac rejicienda judicasti. Firmum enim menti nostrae est alteque defixum, quod Patres Florentini in decreto unionis unanimes definiveruut: Romanum Pontificem *„Christi Vicarium totiusque Ecclesiae caput et omnium Christianorum Patrem et Doctorem existere, et ipsi in beato Petro pascendi, regendi ac gubernandi Universalem Ecclesiam a Domino Nostro Jesu Christo plenam potestatem traditam esse."*

Sed alia praeterea sunt, quae nostram in Te caritatem gratosque animi sensus provocant. Magna enim cum jucunditate admiramur heroicam illam virtutem qua, perniciosis saeculi machinationibus obsistendo, dominicum gregem in via salutis servare, contra seductiones erroris munire, contra vim potentium et falsorum sapientum astutiam tueri adnisus es. Admiramur studium illud, fatigari nescium, quo emolumenta universae Ecclesiae, apostolica providentia Orientis et Occidentis populos complexus, promovere nunquam destitisti. Admiramur magnificum illud, quod generi hominum, in pejus quotidie ruenti, Pastoris boni spectaculum exhibes, ipsorum etiam veritatis inimicorum animos percellens, oculosque ad se vel invitos ipsa rerum praestantia et dignitate convertens.

Perge igitur, Pastorum Pastoris vicaria potestate fungens, divini tui muneris partes Deo confisus tueri; perge vitae aeternae subsidiis pascere Tibi creditas oves; perge sanare contritiones Israel, et agnos Christi quaerere qui perierant. Faxit Deus Omnipotens ut, qui amoris tui et officii sui immemores, voci tuae adhuc resistunt, meliora secuti consilia, ad Te tandem redeuntes, luctum tuum in gaudium convertant. Tuarum pastoralium curarum fructus, divina benignitate adspirante, incrementum capiant in dies; felix animarum conversio, quam Deus, Te administro, quotidie operatur, magis magisque amplificetur; Tuque, virtutum tuarum vi et glorioso laborum successu, animabus Christo lucrifactis, prolatisque regni ejus finibus, cum Domino et Magistro vere exclamare possis „*Omne, quod dat mihi Pater, ad me veniet.*"

Haec immo, Beatissime Pater! salutaris ac felicioris aevi indicia conspiciuntur. Testis amor ille, quem cunctarum nationum fideles ad quaevis pro Te exantlanda parati commonstrant, dum vires corporis et animi atque adeo vitam ipsam pro Ecclesiae juribus et Apostolicae Sedis gloria adserenda impendere ac dicare gestiunt. Testis prona illa catholicarum mentium reverentia, quae Te supremum Pastorem cupide intuetur, quae Apostolicae Cathedrae oracula laetanter excipit, iisque firmissimo adsensu et obsequio adhaerere gloriatur. Testis illa filialis animi indoles, qua populus christianus, vestigia fidelium sequens qui olim ad pedes Apostolorum facultates suas sponte deferebant, rerum tuarum angustiis hucusque occurrit, et continenter eas sublevare non desinit. Haec filialis argumenta pietatis intimo pectore commoti cernimus, nunquam non operam daturi, ut sacer hic ignis, in cordibus fidelium accensus, foveatur et

vigeat, utque tum nostro tum cleri totius exemplo animati omnes praeclaram illam voluntatem ac liberalitatem provehant, Tibique ad aeternam eorum salutem plenius procurandam temporalia adjumenta suppeditent.

Qui autem fidelium omnium erga Te pietate tantopere afficimur, Beatissime Pater! peculiaris gaudii fructum capimus ex illa fide, ex illo amore et obsequio, quo digni aeternae Urbis cives Te Patrem, Te Principem indulgentissimum complectuntur. Felicem populum ac vera sapientem! qui novit, quae sibi amplitudo et gloria ex Petri Sede, in Urbe constituta, proveniat; qui intelligit, non alios terminos divinae erga se benignitati definitos fore, quam quos ipse sibi in sua erga Christi Vicarium observantia et in Principem Sacratissimum amore constituerit. Haec concupisce, haec sequere, romana gens; sit haec constans, sit immota pietas; sit haec romana Urbs, quam Christianus Orbis caeterarum principem suamque lubens agnoscit, caeteris exemplo praelucens, sit caelestibus gratiis donisque florens, virtutibus opibusque beata.

Id, Beatissime Pater! tui Pontificatus splendor effecit, quo non Urbs solum tua sed universus orbis illustratur, cujusque admiratio ita nos movet, ut ex illo exemplum pro sacro nostro ministerio petendum esse existimemus.

At non minus tua vox suaviter illabens pectoris ima pervadit, quam virtutum tuarum pontificalium imago animos nostros percellit.

Summo igitur gaudio repletus est animus noster, dum e sacrato ore tuo intelleximus, tot inter praesentis temporis discrimina eo Te esse consilio, ut *maximum*, prout ajebat inclitus tuus praedecessor Paulus III, *in maximis rei christianae periculis remedium*, Concilium Oecumenicum convoces.

Annuat Deus huic tuo proposito, cujus Ipse Tibi mentem inspiravit; habeantque tandem aevi nostri homines, qui infirmi in fide, semper discentes et nunquam ad veritatis agnitionem pervenientes, omni vento doctrinae circumferuntur, in sacrosancta hac Synodo novam praesentissimamque occasionem accedendi ad sanctam Ecclesiam, columnam ac firmamentum veritatis, cognoscendi salutiferam fidem, perniciosos rejiciendi errores; ac fiat, Deo propitio et conciliatrice Deipara Immaculata, haec Synodus grande opus unitatis, sanctificationis et pacis, unde novus in Ecclesiam splendor redundet, novus regni Dei triumphus consequatur.

Et hoc ipso tuae providentiae opere denuo exhibeantur mundo immensa beneficia, per Pontificatum romanum humanae societati as-

serta. Pateat cunctis, Ecclesiam, eo quod super solidissima Petra fundetur, tantum valere, ut errores depellat, mores corrigat, barbariem compescat, civilisque humanitatis mater dicatur et sit. Pateat mundo, quod divinae auctoritatis et debitae eidem obedientiae manifestissimo specimine, in divina Pontificatus institutione dato, ea omnia stabilita et sacrata sint, quae societatum fundamenta ac diuturnitatem solident.

Quod ubi perspexerint principes et populi, non permittent, ut augustissimum tuum jus, omnis auctoritatis, omnium jurium certissima sanctio, impune conculcetur; imo ipsi curabunt, ut tua Tibi constet et potestatis libertas et libertatis potestas; adsint subsidia ad sublime tuum, illisque ipsis summe proficuum ministerium efficaciter exercendum; nec patientur, ut vox tua a gregibus, Ecclesiae sanctae addictis, prohibeatur; ne pabulo aeternarum veritatum privati misere contabescant, laxatisve apud eos obedientiae et reverentiae erga divinum iu Te residens magisterium vinculis, illa quoque anctoritas, qua reges regnant et legum conditores justa decernunt, in certissimum status civilis detrimentum labefactetur.

Haec est spes nostra, quam corde fovemus. Hoc continuum precum nostrarum est semperque erit argumentum.

Macte ergo animo, Beatissime Pater! perge navim Ecclesiae inter medias procellas secura, ut suevisti, manu ad portum adducere. Mater divinae gratiae, quam Tu pulcherrimo honoris titulo salutasti, intercessionis suae auxilio tutabitur semitam tuam. Erit tibi in stellam maris, quam invicta, uti soles, fiducia suspiciens, non frustra diriges cursum ad Illum, qui per eam ad nos venire voluit. Faventes habebis coelestes Sanctorum choros, quorum beatam gloriam, magno studio continuisque apostolicis conatibus exquisitam, mundo exsultanti, tum diebus istis tum antehac, annunciasti. Assistent Tibi Principes Apostolorum Petrus et Paulus, precibus potentibus sollicitudinem tuam secundantes. In puppi, quam Tu nunc occupas, Petrus olim sedebat; ipse apud Dominum intercedet, ut quae navis, ipsius suffragiis adjuta, octodecim saeculis altum vitae humanae mare feliciter percurrit, Te duce, opimis immortalium animarum spoliis onusta, coelestem portum plenis subeat velis. Quod ut fiat, nos curarum, precum et laborum tuorum fideles devotosque socios habebis, qui divinam clementiam nunc quoque deprecamur, ut Tibi, omni benedictione coelesti cumulato, serventur augeanturque vires, ut novis in dies animarum lucris dives sit vita tua, sit longaeva in terris, sit olim in coelis beata!

d i.

HEILIGE VADER!

Uwe Apostolische stem, die andermaal in onze ooren heeft geklonken, verkondigde ons eene nieuwe, door de glorie van heilige hemelingen schitterende zegepraal der eeuwige waarheid en den ouden luister der eeuwige stad, gewijd door het bloed der gelukzalige Apostelen Petrus en Paulus, van wier marteldood het eeuwgetij terugkeert, dat heden geheel de christelijke wereld met vreugde vervult, en den geest der geloovigen tot de heilzame gedachte aan allergrootste dingen opvoert.

De overzoete woorden, waarmeê uw Apostolische mond ons met alle liefde tot zulke feesten uitnoodigde, hebben we niet kunnen vernemen, zonder aanstonds terug te denken aan de plegtigheid, die wij, nu vijf jaar geleden, aan uwe zijde staande in de stad hebben gevierd, en ons dankbaar te herinneren, met welke goedgunstige voorkomendheid Gij ons toen ontvangen, met welke vaderlijke liefde Gij ons bij die allergelukkigste feestviering omhelsd hebt.

Deze aangename herinnering, dit niet zoozeer bevelend als wel uitnoodigend woord van den teederst lievenden Vader heeft in onze zielen de geestdrift, om de reis naar Rome te ondernemen, zóó sterk vermeerderd, dat ze aan U, Heilige Vader, duidelijk genoeg blijkt uit dezen breeden stoet van Bisschoppen, die voor de derde maal bij U zijn zamengekomen, en uit hun aller gemeenschappelijke liefde en getrouwe onderdanigheid

Tegen zulk een ontzagwekkend getal van Bisschoppen, een getal waarvan in de verloopen eeuwen naauwelijks eenige gelijkenis gevonden wordt, kan slechts de liefde en goedgunstigheid opwegen van U jegens ons, kan alleen opwegen de grootheid onzer gehoorzaamheid en liefde jegens U. En om deze redenen voelen wij ons heden des te sterker aangezet om uwe uitstekende deugden, die den Apostolischen Stoel met een nieuw licht opluisteren, ook op nieuw te huldigen, en uwe verhevene ziel bij de zware rampen, waaronder

Gij gebukt gaat maar niet terneergeslagen wordt, door een herhaald bewijs van liefde en bewondering mondelings te troosten.

Maar terwijl wij voldeden aan het verlangen van U, hebben wij ook voor ons zelven een allerwenschelijkst doel beoogd, om namelijk ons hart, door zooveel wederwaardigheden van de Kerk gewond, te verkwikken door het aanschouwen van uw vaderlijk gelaat, om de broederlijke eensgezindheid onder ons meer en meer te versterken, en stof te zoeken tot gemeenschappelijken troost en vreugde voor U en voor ons zelven.

En deze reden tot verheuging wordt ons in overgroote mate door U geschonken, terwijl Gij, door zooveel nieuwe namen van Heiligen op de lijst der Kerk in te schrijven, de menschen nadrukkelijk leert, hoe groot en hoe onuitputtelijk de vruchtbaarheid is van onze Moeder de H. Kerk. Zij is versierd met het glorierijke bloed der zegepralende martelaren, zij is gekleed in de blanke maagdelijkheid der onbevlekte belijders, aan hare bloemen ontbreken noch rozen noch leliën. Gij verheft, terwijl de menschen zich verheugen over de wonderbare voortbrengselen van hunne vindingrijke nijverheid, de zegepralende banier der Heiligen Gods, en vermaant de menschen om, over de pracht en schoonheid der zigtbare dingen en menschelijke vreugdefeesten heen, hunne oogen tot God, de bron van alle wijsheid en schoonheid, omhoog te rigten, opdat zij, aan wie gezegd is „*Onderwerpt de aarde en beheerscht haar*" nooit vergeten dat allerhoogste gebod „*Den Heer uwen God zult gij aanbidden en Hem alleen dienen.*"

Maar wij die, opziende naar het hemelsch Jerusalem dat zich verblijdt in de glorie van nieuwe Heiligen, de wonderen des Heeren erkennen en belijden, voelen ons nog meer aangevuurd om die te verheerlijken, als wij op het huidig eeuwgetij de onverwogen vastheid beschouwen van die steenrots, waarop onze Heer en Verlosser het reuzegevaarte en de onvergankelijkheid der Kerk heeft gevestigd. Want door de kracht Gods zien wij uitgewerkt, dat Petrus' Leerstoel — de mond der waarheid, het middenpunt der eenheid, de grondslag en de borstwering van de vrijheid der Kerk — onder zooveel tegenspoeden en de onverpoosde aanslagen van vijanden, na verloop van reeds achttien volle eeuwen, nog behouden vaststaat; dat zij, terwijl koning- en keizerrijken beurtelings verrijzen en instorten, als eene rustige vuurbaak staat in de stormachtige zee des levens, om den koers der stervelingen te rigten en hun de veilige

ankerplaats en de haven der zaligheid door haar licht aan te wijzen.

Met dit geloof, met deze gevoelens bezield spraken wij vroeger, Heilige Vader, toen wij vóór vijf jaren, bij uwen troon staande, de verschuldigde getuigenis gaven voor uwe verhevene bediening, en onze wenschen voor U, voor uwe wereldlijke heerschappij, voor de zaak der geregtigheid en der godsdienst openlijk blootlegden. Met dit geloof bezield gaven we te dien tijde door woord en schrift plegtig te kennen, dat niets ons liever en dierbaarder is, dan wat Gij zelf gelooft en leert, ook te gelooven en te leeren; de dwalingen, die Gij verwerpt, evenzoo te verwerpen; dan onder uw geleide te wandelen op de wegen des Heeren, U te volgen, U te helpen en, tot alle gevaar en alle kansen bereid, met U voor den Heer den beslissenden kamp aan te gaan. Dit alles, wat wij toen verklaard hebben, bevestigen wij nu, met de kinderlijkste gevoelens des harten, op nieuw, en hiervan willen we de gansche wereld tot getuige hebben; tevens herdenken we met dankbaarheid en prijzen we met onze volmondige goedkeuring al datgene wat, ook na dien tijd, tot heil der geloovigen en glorie der Kerk, door U verrigt is.

Wat immers Petrus eens gezegd had „*wij kunnen niet nalaten te verkondigen, wat wij gezien en gehoord hebben*", dat hebt Gij evenzoo als heilig en pligtmatig beschouwd, en Gij toont, het altijd zoo te beschouwen. Nooit toch heeft uw mond gezwegen. Gij hebt de eeuwige waarheden verkondigd; Gij hebt de dwalingen der wereld, Gij hebt de vermetelen, die de natuurlijke en bovennatuurlijke orde, ja, de diepste grondslagen der kerkelijke en burgerlijke magt dreigden omver te halen, met het zwaard des Apostolischen woords getroffen; Gij hebt de duisternis, door nieuwe en slechte leeringen over de geesten verspreid, weggevaagd; Gij hebt wat noodzakelijk en heilzaam is, zoowel voor iederen mensch als voor de christelijke wereld en voor de burgerlijke maatschappij, onverschrokken uitgesproken, aanbevolen en op het hart gedrukt: — dit hebt Gij aangezien als pligt van uwe Opperherderlijke bediening, opdat toch eindelijk allen mogen beseffen, wat ieder Katholiek gelooven, onderhouden en belijden moet.

Voor deze uitnemende zorg brengen wij en zullen wij eeuwig aan Uwe Heiligheid den hartelijksten dank brengen; en geloovende dat Petrus heeft gesproken door den mond van Pius betuigen wij, wat ter bewaring van het pand des geloofs door U is gezegd, bevestigd en in het licht gesteld, ook te zeggen, te bevestigen en te verkondigen; en met U

één van mond en hart verwerpen wij alles, wat Gij, als strijdig met het goddelijk geloof, met het heil der zielen en met het welzijn zelfs der menschelijke maatschappij, afkeurenswaardig en verwerpelijk hebt geoordeeld. Want in onzen geest staat vast en is diep ingeworteld, wat de Vaders van Florence in het vereenigings-dekreet eenstemmig hebben bepaald: dat de Bisschop van Rome „*de Stedehouder is van „Christus, het Hoofd der geheele Kerk, de Vader en de Leeraar van „alle Christenen; en dat aan Hem, in den persoon van den gelukzaligen „Petrus, door onzen Heer Jesus Christus de volle magt is gegeven om „de algemeene Kerk te weiden, te regeren en te bestieren.*"

Maar bovendien zijn er andere dingen, die onze liefde jegens U en onze innige dankbaarheid opwekken. Want met groote vreugde bewonderen we die heldhaftige deugd, waarmede Gij, U verzettende tegen de kuiperijen der wereld, alle kracht hebt ingespannen, om de kudde des Heeren te houden op den weg des heils, te wapenen tegen de verleidelijke dwalingen, te verdedigen tegen het geweld der magtigen en tegen de sluwheid der valsche wijzen. Wij bewonderen dien van geene vermoeijenis wetenden ijver, waarmede Gij, de volken van het Oosten en het Westen met Apostolische voorzienigheid omvattende, nooit hebt opgehouden den voortgang der algemeene Kerk te bevorderen. Wij bewonderen het prachtig schouwspel, dat Gij aan het dagelijks meer ten verderve spoedend menschelijk geslacht te zien geeft, dat schouwspel van den Goeden Herder: dat treft zelfs het gemoed van de bitterste vijanden der waarheid, en trekt, enkel en alleen door zijne voortreffelijke waardigheid, tegen wil en dank hunne oogen.

Ga derhalve voort, Gij die bekleed zijt met de plaatsvervangende magt van den Herder der Herders, en strijd, betrouwende op God, voor de pligten van uw goddelijk ambt; ga voort, en weid met de voedingsmiddelen des eeuwigen levens de U toevertrouwde schapen; ga voort, en genees het gebrokene van Israël, en zoek Christus' schapen, die verloren zijn gegaan. Geve de Almogende God, dat zij die, ongedachtig aan uwe liefde en hunnen pligt, nog weigeren te luisteren naar uwe stem, tot betere gedachten komen en, eindelijk tot U terugkeerende, uwe droefheid veranderen in blijdschap; dat de vruchten van uwe herderlijke zorgen, door den adem van Gods goedgunstigheid, dag bij dag nieuwen aanwas verkrijgen; dat de gelukkige bekeering der zielen, die God door uwe bediening dagelijks werkt, meer en meer worde uitgebreid; en dat Gij, na door den

invloed uwer deugden en den goeden uitslag van uwe glorievolle pogingen die zielen voor Christus gewonnen en de grenzen van zijn rijk uitgebreid te hebben, met uwen Heer en Meester naar waarheid mogt kunnen uitroepen: „*Al wat de Vader mij geeft, zal tot mij komen.*"

Zie bovendien, Heilige Vader, wat zich vertoont als teeken van eene goede en gelukkiger eeuw. Getuige hier de liefde, waarvan de geloovigen uit alle volken, volvaardig om het uiterste voor U te verduren, bewijs geven, door de krachten van ligchaam en geest, ja zelfs hun leven te besteden en op te offeren voor de regten der Kerk en de glorie van den Apostolischen Stoel. Getuige het gewillig ontzag bij de Katholieken, dat op U als Oppersten Herder de oogen verlangend gevestigd houdt, de uitspraken van den Apostolischen Stoel met blijdschap ontvangt en er roem op draagt, zich daaraan met de volste overtuiging en onderdanigheid vast te klemmen. Getuige die kinderlijke gezindheid, waarmeê het christelijk volk, gaande op het voetspoor der geloovigen die weleer aan de voeten der Apostelen hunne bezittingen vrijwillig nederlegden, U in uwen geldelijken nood tot nu toe is tegemoet gekomen, en niet ophoudt dien gedurig te verligten. Deze bewijzen van kinderlijke liefde zien wij met diepe ontroering, en immer zullen wij ons beijveren, dat dit heilig, in de harten der geloovigen ontstoken vuur worde gevoed en aangewakkerd, en dat allen, door het voorbeeld van ons en onze gansche geestelijkheid opgewekt, die voortreffelijke gezindheid en milddadigheid nog hooger opvoeren, en aan U, om hun eeuwig heil beter te kunnen verzorgen, tijdelijke middelen verschaffen.

Terwijl wij echter zoo diep getroffen zijn van de kinderlijke gezindheid aller geloovigen, vinden wij toch, Heilige Vader, eene bijzondere reden van blijdschap in de trouw, de liefde en onderdanigheid, waarmeê de waardige burgers der eeuwige stad U bejegenen als hun Vader, als hun goedertierensten Vorst. Gelukkig en waarlijk wijs het volk, dat beseft, welk een aanzien en glorie het hieruit verkrijgt, dat de Stoel van Petrus in zijne stad is gesticht; dat inziet, dat het zich geen andere grenzen van Gods goedgunstigheid zal gezet vinden, dan die het zelf zich stelt in zijne onderdanigheid aan Christus' Stedehouder en in zijne liefde jegens den meest gewijden Vorst. Dat zij uw verlangen, dat zij uwe streving, o stad Rome, die door de christelijke wereld gaarne erkend wordt als vorstin der steden en hare eigene hoofdstad; zij ga met haar lichtend voorbeeld aan het hoofd van al de andere steden, zij bloeije door

hemelsche genadegaven, zij verheuge zich in overvloed van deugden en schatten!

Dit, Heilige Vader, is uitgewerkt door uw luisterrijk Pausschap, dat niet slechts uwe stad maar de geheele wereld verlicht, en in zoo hooge mate onze bewondering trekt, dat wij oordeelen, daaraan een voorbeeld te moeten nemen voor onze eigen heilige bediening.

Maar als het beeld van uwe opperherderlijke deugden een diepen indruk op ons maakt: niet minder dringt uwe zoetvloeijende stem tot in het allerdiepste van ons gemoed.

Met overgroote vreugde dan is onze ziel vervuld geworden, toen we uit uw gewijden mond begrepen, dat Gij, bij zooveel gevaren van den tegenwoordigen tijd, het plan hebt om, gelijk uw beroemde voorganger Paulus III zeide, *het grootste redmiddel in de grootste gevaren van het Christendom* aan te wenden, en eene Algemeene Kerkvergadering bijeen te roepen.

God zegene dit uw voornemen, dat Hij zelf U heeft ingegeven; en mogen de menschen, die zwak in het geloof, altijd leerende en nooit tot de erkenning der waarheid gerakende, door allen wind van leering geslingerd worden, — mogen zij in deze heilige Kerkvergadering eene nieuwe en allergeschiktste gelegenheid vinden om te naderen tot de heilige Kerk, de zuil en grondvest der waarheid; om het heilbrengend geloof te leeren kennen en de verderfelijke dwalingen te verwerpen; en worde, onder Gods zegen en de voorspraak der Onbevlekte Moedermaagd, deze Kerkvergadering het groote middel tot eenheid, heiliging en vrede, waaruit een nieuwe glans ontschiet voor de Kerk, eene nieuwe zegepraal volgt voor het rijk Gods.

Mogen ook door dit werk uwer voorzienigheid op nieuw aan de wereld getoond worden de onmetelijke weldaden, door het Roomsche Pausschap aan de menschelijke maatschappij verzekerd. Het blijke aan allen, dat de Kerk, juist wijl zij op die allerhechtste Steenrots is gegrondvest, zooveel vermag, dat zij de dwalingen uiteendrijft, de zeden verbetert, de barbaarschheid beteugelt, en de moeder der burgerlijke beschaving genoemd wordt en is. Het blijke aan de wereld, dat door het Pausschap, die instelling van God en dat allerduidelijkst bewijs van goddelijk gezag en daaraan verschuldigde gehoorzaamheid, al die dingen gevestigd en gewijd zijn, die de grondslagen en de duurzaamheid der maatschappijen verzekeren.

En als dit door vorsten en volken wordt ingezien, zullen zij niet

gedoogen, dat uw verheven regt, — de zekerste en heiligste waarborg van alle gezag, van alle regten — straffeloos vertreden worde; wat meer is, zij zullen zelf zorgen, dat èn uwe vrijheid van magt èn de magt van uwe vrijheid U verzekerd blijft; dat U de middelen ter hand staan om uwe verhevene en voor hen zelven hoogst voordeelige bediening krachtdadig uit te oefenen; ook zullen zij niet dulden, dat uw woord onthouden worde [1]) aan de kudden, die der heilige Kerk toebehooren, opdat ze alzoo, verstoken van het voedsel der eeuwige waarheden, niet ellendig verkwijnen, of, als bij hen de banden van gehoorzaamheid en eerbied voor het goddelijke, bij U berustende Leeraarsambt zijn losgemaakt, ook dat gezag, waardoor de koningen regeren en de wetgevers regtvaardige verordeningen maken, aan 't wankelen worde gebragt tot allerzekerste schade voor de burgerlijke maatschappij.

Dit is onze hoop, die wij koesteren in ons hart. Dit is en zal altijd zijn de gedurige inhoud onzer gebeden.

Houd derhalve moed, Heilige Vader! Ga voort, met het scheepje der Kerk, midden door de stormen heen, met rustige hand, gelijk Gij gewoon zijt, te sturen naar de haven.

De Moeder der goddelijke genade, die Gij met den schoonsten eeretitel hebt begroet, zal door hare voorspraak uwen weg beveiligen. Zij zal U wezen tot zeesterre, en zoo Gij, als naar gewoonte, met onoverwinnelijk betrouwen tot haar opziet, zult Gij niet te vergeefs uwen koers rigten tot Hem, die door haar tot ons heeft willen komen.

Tot beschermers zult Gij hebben de hemelsche koren der Heiligen, wier gelukzalige glorie Gij met grooten ijver en aanhoudende Apostolische pogingen hebt gezocht, en niet slechts in deze dagen maar ook vroeger aan de opgetogen wereld hebt verkondigd.

Helpend zullen aan uwe zijde staan de Prinsen der Apostelen, Petrus en Paulus; zij zullen door hun magtige gebeden uwe zorg ondersteunen.

Op den achtersteven, dien Gij thans inneemt, zat voormaals Petrus; hij zal bij den Heer tusschenbeide treden, opdat het schip dat, door zijne voorbede geholpen, gedurende achttien eeuwen de holle zee des menschelijken levens gelukkig heeft doorkliefd, met U als

---

[1]) Hier wordt waarschijnlijk gedoeld op Keizer Napoleon III, die aan de Bisschoppen verboden heeft, de beroemde Encycliek *Quanta cura* in het katholieke Frankrijk af te kondigen. *(De Redactie).*

stuurman, volgeladen met een rijken buit van onsterfelijke zielen, de hemelsche haven met volle zeilen binnenloope.

En opdat dit geschiede, zult Gij tot getrouwe en innig verkleefde gezellen in uwe zorgen, gebeden en ondernemingen ons hebben, die de goddelijke goedertierenheid ook nu smeeken, dat U, door een milde afstrooming van alle hemelsche zegeningen, de krachten mogen gespaard en vermeerderd worden; dat uw leven dag bij dag rijk zij in aanwinst van zielen, in lengte van jaren zij uitgestrekt op aarde, eens in den Hemel gelukzalig zij.

—

Hier volgen de naamteekeningen van bijna vijfhonderd Bisschoppen, onder welke onze Hoogwaardige landgenooten:

ANDREAS IGNATIUS SCHAEPMAN, Episc. Esbonen.
WALTERUS STEINS, Episc. Nilopolitan.
GERARDUS PETRUS WILMER, Episc. Harlemen.
JOSEPH PLUYM, Episc. Nicopolitan.

(*In volgend nummer het* ANTWOORD *van Zijne Heiligheid*)

DE HERVORMING OP WALCHEREN.

I.

Godsdienstige toestand van Walcheren vóór de Hervorming.

't Heeft veel arbeid en zwoegen, veel bidden en het bloed van Heiligen gekost, om het eerste en voornaamste, het rijkste en schoonste van Zeelands eilanden voor het Christendom te winnen. Omstreeks 704 [1]) landde de H. Willibrordus te Westkapel, de voornaamste stad van Walcheren, aan de Noordzee gelegen, maar later door de golven vernield en geheel verzwolgen [2]). Daar vereerde men een afgod, wiens afschuwelijk beeld als heilig werd beschouwd, en wien men menschenoffers slagtte [3]). De

[1]) *Vita S. Willibrordi a Theofr. conscripta*, Cap. XIII. Alcuinus, Cap. XIV, zegt: „quodam tempore". Kl. Kolijn stelt het iets vroeger. Zie A. J. L. M. Lux, *Levensschets van den H. Willibrordus*, blz. 46.

[2]) Het tegenwoordige dorp van dien naam ligt meer landwaarts, en wordt tegen de zee beschut door den beroemden dijk, onder keizer Karel V gemetseld.

[3]) Over den naam van dezen afgod en zijne hoedanigheden is veel getwist. Hij wordt genoemd Hercules of Mercurius, Mars of Jupiter. Zie *Walch. Arcad.* en J. Eyndius *Chronic. Zeland.* Lib. I, fol. 138.

H. Aartsbisschop, blakende van ijver voor het heil der verdoolde zielen, wilde dien heidenen de onmagt doen zien van hunnen God van steen; rukte hem daarom van het voetstuk, smeet hem ter aarde en verbrijzelde hem in het bijzijn der tempelwachten [1]). Een kreet van ontzetting en bloedige wraak ging uit de scharen op, en een der tempelwachten trok het zwaard en gaf een geweldigen slag op 't hoofd des koenen predikers. Maar God beschermde zijn dienaar, en de wonde kon hem niet deren, noch verhinderen dat hij het bekeeringswerk met ijver voortzette [2]). Zijne aanhoudende verkondiging van de geheimen des H. Kruises, zijn vurig gebed, zijne opoffering, zijn geduld en liefde, geschraagd door den arbeid en de deugd zijner heilige gezellen, vermurwden eindelijk de verharde zielen der heidenen, openden hun de oogen voor het heil van Jesus' verlossing, en voerden allengs geheele streken de Kerk van Christus in. Hij trok het gansche eiland door, overal predikende en doopende, overal het goede zaad uitstrooijende, dat toch eenmaal — zoo bad en vertrouwde hij — door 's hemels daauw bevochtigd, welig zou ontkiemen. Op de plaats zijner aankomst, Westkapel, stichtte hij de eerste Christenkerk, die hij zelf inwijdde, en later aan de abdij van Echternach onderwierp [3]); en hij verliet Walcheren niet, voordat hij genoegzaam in de behoefte der nieuwe gemeenten had voorzien.

Maar de vroegere afgoderij en vooral de ongebonden

---

[1]) Melis Stoke, I, 104—107, en *Officia Holland.* in festo S. Willibrordi.

[2]) Eenigen zeggen, zooals ook de *Officia Holland.*, dat hij niet kon gewond worden; Melis Stoke en anderen daarentegen verhalen, dat hij eene bloedige wonde ontving. Zeker is het in alle gevallen, dat de toegebragte slag hem niet belette zijne prediking te vervolgen. De ongelukkige wachter werd nog denzelfden dag door den duivel bezeten en stierf na drie dagen lijdens. Alcuinus, XIV.

[3]) Lux, Boxhorn, de Beka, Reigersbergh en meer anderen.

levenswijze van het heidendom hadden nog te veel aantrekkelijks voor de nieuw bekeerden, en allengs vervielen de bewoners van Walcheren, zoo niet tot het oude bijgeloof, toch tot de oude zedeloosheid; en toen omstreeks het jaar 800 de Noormannen het eiland overrompelden, verdwenen tot zelfs de laatste sporen der Christelijke zeden.

't Was daarom dat keizer Lodewijk in 830 den H. Fredericus, achtsten Bisschop van Utrecht, verzocht met eenige priesters naar Walcheren af te reizen, ten einde daar het Christengeloof weder op te wekken, en vooral perk te stellen aan de bloedschande, waarin de meeste bewoners van het eiland leefden [1]).

Fredericus kwam met de uitgebreidste volmagt des keizers in Walcheren, predikte onvermoeid met zijne priesters in de steden en dorpen, en hield over de aangelegenheden van het eiland eene kerkvergadering. Langzamerhand kwamen eenige eilanders tot inkeer, verlieten hunne schandelijke levenswijze, en deden openbare boete voor hunne zonden [2]); maar anderen grepen naar de wapenen, beroerden het zedeloos gespuis, en dwongen den H. Bisschop om door de vlugt het leven te behouden [3]). Met eene weenende ziel verliet hij de ongelukkigen, maar hield niet op, door

---

[1]) De Beka. Merkwaardig is, wat Jan Veldenaar in zijne chronijk van de Utrechtsche Bisschoppen verhaalt. Toen de keizer den H. Fredericus bij den almagtigen God bezwoer, om in Walcheren de bloedschendige huwelijken te gaan uitroeijen, sloeg de Bisschop zuchtend zijne oogen op den keizer en vroeg: „Met welk deel, als het edelste, van een visch begint men te eten?" De verwonderde vorst antwoordde: „Ik zou meenen met den kop, waarin het meeste merg, de hersenen en de zoetigheid zich bevinden."— „Gij hebt goed geoor„deeld", hernam Fredericus, „maar dan moet ik ook beginnen, met u, „o vorst, te berispen, vóór ik het volk van Walcheren zal gaan „vermanen. Gij hebt Judith gehuwd, die nooit uwe vrouw mag zijn", etc. Volgens de *Officia Holland.* heeft Judith deze berisping nooit vergeven, en daarom den H. Bisschop doen vermoorden.

[2]) M. v. d. Houven, *Chartre Chronyck*, II, 402.

[3]) De Beka; Veldenaar; Boxhorn I, 28.

tranen en gebeden hunne bekeering den hemel af te smeeken, en door het zenden van ijverige priesters het werk voort te zetten, dat hij zelf begonnen had [1]).

En de God van barmhartigheid zag eindelijk ontfermend neêr op Walcherens ondankbare bewoners. De arbeid en 't gebed, de tranen en het bloed der Heiligen zouden niet te vergeefs zijn besteed aan het volk, dat fier van geest en rond van aard, de kiem in zich droeg van hooge deugd en edelen moed. Allengs zegevierde de waarheid van het Evangelie over de dwaling van het heidendom, en trad de zedeleer van het Kruis in de plaats van de gruwelen der Dea Burorina [2]) of van Hercules Magusanus [3]). Al spoedig werd het heidensche kerkje, ten oosten van Westkapel gelegen, in eene Christenkapel [4]) herschapen, waren de vroegere bedehuizen uit hun verval opgerigt, en stichtte men hier en daar nieuwe altaren voor het Lam zonder vlek. In de tiende eeuw was geheel Walcheren Katholiek en werd met iedere eeuw sterker en levendiger in zijn geloof. De steden Middelburg, Veere, Arnemuiden en Vlissingen bezaten spoedig hare kerken; en weldra zag men, vaak op slechts een half uur afstands van elkaâr, de spitsen der torens verrijzen, die de bedehuizen der dorpen aanwezen. En waren die kerken oorspronkelijk maar van hout, en bekrompen en onaanzienlijk: de milde godsvrucht van Zeelands graven en de rijke geschenken van den adel zullen die spoedig doen vervangen door ruime, kostbare en schoone tempelgebouwen, in romaanschen of gothieken stijl opgetrokken,

---

[1]) *Officia Holland.* in festo S. Frederici.

[2]) Zeeuwsch Genootschap, *Nieuwe verhand.* dl. I.

[3]) *Walch. Arcad.* Tirion. M. Smallegange.

[4]) Het tegenwoordige Oostkapel.

met rijk begiftigde kapellen en altaren, en met overvloedige inkomsten en vaste bezittingen.

De parochiekerken van Veere, West-Souburg en Zandenburg, alsmede de Noord- en Westmonster te Middelburg werden tot kollegiale kerken verheven en hadden haar 12 of 14 kanunniken. De reguliere kanunniken bewoonden reeds in 1122 een klooster binnen de hoofdstad van het eiland, en later ook het klooster bij de mirakuleuze kapel van O. L. Vrouwepolder. Weinige jaren later werd eerstgenoemd huis verheven tot eene abdij, en door de paters van Sint Michaël te Antwerpen betrokken. Van dat oogenblik werd de abdij van Premonstreit te Middelburg het troetelkind der graven zoowel als der edelen van Zeeland. De ruime uitgestrektheid, de pracht en de rijkdom van het gebouw werden door niets in de Nederlanden geëvenaard; terwijl de aanhoudende giften en vermakingen van heerlijkheden, ambachten en landerijen den abt tot den breedsten geërfde in Walcheren [1]) en den eersten stemgeregtigde in de Staten van Zeeland maakten. De ridderhofstad [2]) Westhoven, met hare uitgestrekte bosschen, waaronder geheel Oostkapel behoorde, was de lusthof van den gemijterden abt; middelerwijl de paters hunne uren van uitspanning gingen doorbrengen in de schoone dreven van het landgoed, dat thans nog den naam van Monnikenhof draagt, en onder Grijpskerke ligt [3]).

---

[1]) Boxhorn I, 128—154; Smallegange, 414, *Oudh. en Gest. v. Zeeland* I; Brand, *Historie der Reformatie* I, 17; *Walch. Arc.* van Gargon, II, 277; *Tegenwoordige Staat v. Zeeland* I, 164—167; A. 's Gravezande, *Tweede eeuwgedachtenis*, 443. J. Ermerins, *Zeeuwsche Oudh.*

[2]) M. v. d. Houven, *Chartre Chronyck*, I, 143.

[3]) Gargon I, 221; Tirion II, 230.
Ten bewijze van den rijkdom der abdij reeds in 1351 strekke het volgende ontvangbriefje, door hertog Willem van Beijeren geteekend, bij gelegenheid dat hij, om koning Eduard III waardig te kunnen ontvangen, eenig zilver van den abt had geleend. „Willem hertoghe

De Clarissen woonden en baden vreedzaam in hare kloosters te Veere en te Waterlooze-Werve [1]); geschoeide Carmelieten en Predikheeren ijverden te Vlissingen; en de Duitsche Broeders hadden hunne huizen te Zandijk en te Buttingen; Zoeterdalen bood eene heilige stilte aan de waardige Nonnen van Premonstreit; terwijl Middelburg, behalve de drie parochiekerken en de openbare bedehuizen der Minnebroeders, der Augustijnen en van het gasthuis, nog de kloosters der Sint Jansheeren en Cellebroêrs, der Graauwe en Zwarte Zusters en een aanzienlijk Bagijnhof binnen hare muren telde. De dorpers weken in niets voor de poorters, en gaven al spoedig aan hunne dorpen den naam van de kerk, die te midden hunner woningen stond [2]). En toen in 1099 de Christenheid ten

---

„van Beyen, graue van Holland, van Zeeland ende Heere van Vries„land, maken cont allen luden, dat ons tcouent van onser vrouwen „cloester in middelburgh gheleent heeft aldusteenighe juweele als „hierna ghescreuen staen, wilke voerseyde juweele wi ghelouen den „couente voernoemt in goeden trouwen weder te berechten tote heuren „vermanen onvermindert. Jnden eersten zoe hebben wi ontfanghen van „den couente voerseyt, drie paer ziluen beckenen, eene ziluere stoep„canne, eene drie pinte ziluen canne, twee ziluen vierendeel cannen, „eenen ziluen dordendeel canne, eenen vergulden waterpot, drie van „ziluen, viue ende twintich scalen, en vuftich ziluen scotelen. In „kennessen der waerheyt soe hebben wi den couente voernoemt desen „brief bezeghelt met onsen zeghel. Ghegheuen in middelburgh int jaer „ons Heeren dusent driehondert een ende vuftich, des dinxendaghes „na sinte pontiaens dach." MS. Abdij Middelb.

[1]) Dit Clarissenklooster lag vroeger te Emelissen in Noord-Beveland, maar werd in 1290 naar Walcheren verplaatst, om de groote watervloeden te ontgaan. Gargon I, 221 De plaats, waar de arme nonnen zich nederzetten, heette vroeger Noorddijk, en ligt tusschen Poppenkerke en Grijpskerke; daar het klooster hier veilig stond tegen vloed en overstrooming, werd het spoedig *Waterlooze-Werve* gedoopt.

[2]) De meeste dorpen van Walcheren dragen nog den naam van hunne kerk, zooals: O. L. Vrouwepolder, Sint Laurens, Serooskerke, Grijpskerke, Mariakerke, Meliskerke, Poppekerke, Koudekerke, Biggekerke, Boudinskerke, Sint Janskerke, Kleverskerke, Aagtekerke, Nieuwerkerke, Westkapelle en Oostkapelle.

heiligen krijg werd opgeroepen, toen trokken aanstonds vele Zeeuwsche edelen onder aanvoering van de dappere heeren van Borsselen naar het H. Land, terwijl andere zich bij de Tempeliers aansloten [1]).

Hoe meer de Walcherenaars in geloof en godsvrucht toenamen, hoe meer zij zich ook in dankbaarheid den man begonnen te herinneren, die met zooveel opoffering en levensgevaar de genade des Christendoms had aangebragt. Al spoedig werd de kerk, door den H. Willibrordus gesticht en ingezegend, aan den Apostel van Nederland toegewijd, en vroeg men aan Echternach, dat een deel van zijn heilig gebeente binnen hare muren rusten mogt. De beroemde abdij schonk volgaarne aan hare dochter-kerk een deel van de kostbare overblijfselen, en zond het rijk versierde kistje naar Westkapel heen. Van toen af stroomden de geloovigen naar het zeestadje toe, om den H. Bisschop te vereeren en genade en barmhartigheid op zijne voorbede van den hemel te verkrijgen. En toen Floris, broeder van koning Willem, den 4^{den} Julij 1253 met zijn leger zou optrekken, om den Vlamingen, die onder Guido van Dampier Walcheren verwoestend afliepen, slag te leveren, toen gingen de krijgers eerst eene beêvaart doen naar St. Willibrordus te Westkapel, beleden hunne zonden, versterkten zich met het Vleesch en Bloed van den Godmensch, en bonden het kistje met de kostbare relikwieën op den standaard, die voor het leger werd uitgedragen. Zingend en juichend trokken zij de kerk uit, vol vertrouwen op de hulp van hem, wiens gebeente hun voorging en als den weg ter overwinning wees. Guido werd geslagen, de Vlamingen werden verjaagd, en het zegevierend heir van Floris deed de gelofte van alle jaren de over-

[1]) Reigersbergh, II.

winning in de kerk van Willibrordus te komen vieren, terwijl het de twee op den vijand veroverde vanen aan de abdijkerk van Echternach schonk. Sedert dien tijd werden de relikwieën van den Heilige jaarlijks op dien dag in plegtige processie, onder den toeloop van alle bewoners, door Walcheren rondgedragen [1]).

In 1340 verhief Paus Clemens V, op verzoek van den Utrechtschen Bisschop Joannes IV, den Vrouwepolder tot eene zelfstandige parochie, en heer Wolfaert van Borsselen gaf den grond en de bouwstoffen voor de nieuwe kerk, die aan de H. Moedermaagd werd toegewijd [2]). De overlevering verhaalt, dat de opbouw der parochiekerk reeds van wondervolle teekenen vergezeld ging, en dat de schilderij van O. L. Vrouw op mirakuleuze wijze werd gemaakt. In alle gevallen is het zeker, dat genoemde schilderij van het eerste oogenblik af zeer vereerd werd en eene menigte van bedevaartgangers tot zich trok om de vele wonderen, die gezegd werden, daar door de voorspraak van Maria te geschieden. De parochiekerk van het dorp, dat voortaan altijd O. L. Vrouwepolder werd geheeten, was wijd en zijd beroemd, en vooral bekend aan de zeevarenden, die met storm en schipbreuk hadden te kampen. Toen keizer Sigismund in 1416 te vergeefs de koningen van Engeland en Frankrijk had trachten te verzoenen, ging hij omstreeks Paschen in Engeland scheep met hertog Willem van Beijeren, om naar Zeeland over te steken. Door tegenwind en storm beloopen, geraakte het schip in groot gevaar, zoodat zelfs alle hoop op behoud verloren scheen. Heer Philips van Cortgenen, die in het gevolg van onzen graaf was, verhaalde toen van de vele wonderen, die dagelijks

---

[1]) Brow. Ann. Trevir. I, 12. *Kerk. Oudh. van Zeeland*, 58.

[2]) Boxhorn, II, 147

door de voorspraak van O. L. Vrouwe van den Polder geschiedden: en de beide vorsten deden de gelofte van geen vleesch te eten noch wijn te drinken, voor zij het mirakuleuze beeld in de parochiekerk hadden bezocht en vereerd. „En de Godt, die alle dingen machtich is, „voechde den windt alsoe, dat die Keyzer ende de Graeve „van Zeelandt voeren binnen XXIIII uyren in Zeelandt." Beiden volbragten hun bedevaart, „dy zy ghelooft hadden „onser Vrouwen inden Polder, ende danckten Godt al„machtich van dier beneficien ende weldaden" [1]). Bij den grooten watersnood van 15 November 1437 deed ook hertog Philips, die te Middelburg was, eene gelofte aan O. L. Vrouwe in den Polder, en offerde eene kaars van honderd pond. De oorlogschepen, die in 1524 van Veere waren uitgezeild, om de haringvloot te beschermen, ontmoetten noodweêr op zee, zoodat het admiraalschip, waarop Dierick van der Meere het bevel voerde, acht dagen na Bamisse de masten moest kappen en de geheele campagne over boord werpen. Het scheepsvolk riep tot O. L. Vrouwe in den Polder en bleef behouden. Bij hunne aankomst te Veere trokken de schepelingen gezamenlijk ter beêvaart naar het mirakuleuze beeld, en hingen als dankbaar offer een klein scheepje voor het altaar van Maria op [2]). Een „properen ommeganck" had jaarlijks plaats op den feestdag van Maria-Hemelvaart, „daer alsdan dit Tafereel met „'t Marien Beelde omgedraegen wordt rontsom den Polder,

---

[1]) Reigersbergh, II.

[2]) Reigersbergh, *Dye Cronycke van Zeelandt* Antw. 1551, verhaalt dit alles in „Dat vijf en dertichste Capittel. Van 'tbeginsel „ende oorspronck der groter Pelgrimagien van onser liever vrouwen „inden Polder, de welcke Pelgrimagie byzonder bekent is den zee„varende Lieden van Spangien, Portugael, Vranckrijck ende Britan„gien. Men bevint by hooffelijcke schriften, de welcke ter selfder „tijdt, by Pausen, Cardinaelen, ende Bisschoppen gheconfirmeert „zijn, dat" etc.

„daer alsdan die geheel Octave deure alsoo veel versochts „van volcke koemt, dattet wonder om seggen is" [1]).

Behalve de gewone processiën op Heilig-Sakramentsdag in alle parochien van Walcheren, werden er nog twee gehouden ter eere van het H. Kruis, waarvan eene relikwie bewaard werd in de kerk van Zandijk en in de Westmonster van Middelburg. Op derden Pinksterdag 1365 trok de eerste plegtige processie uit eerstgenoemde kerk, en weldra was de Zandijksche processie de luisterrijkste en grootste van het geheele eiland, waartoe de deelneming van het rijke en schitterende hof der heeren van Borsselen niet weinig zal hebben toegebragt. Geheel Walcheren trok daarheen, voorafgegaan door muziek; en het naburige Veere schonk den dorpers de openbare vertooning van een of ander spel [2]).

Was de processie van Heilig-Sakramentsdag te Middelburg bijzonder luisterrijk, omdat de abt in plegtgewaad het H. Sakrament langs de versierde straten droeg: de processie van het H. Kruis, welks relikwie rondom de vesten werd gedragen, trok nog altijd meer volk stedewaarts. De gilden der kramers, tappers, timmerlieden, smeden en fruitverkoopers van Arnemuiden moesten jaarlijks bij beurten ten hunnen koste het H. Kruis in de Westmonster van Middelburg prachtig ten toon stellen, en op den dag der processie met banieren en toortsen, zoowel als de drie Arnemuidsche schutterijen met haar geweren, trommelslagers, pijpers en versierde wagens, vooropgaan, en deftige volksspelen geven [3]).

---

[1]) Blz. 121.

[2]) *Stadsrekeningen* 1441, MS. Stadhuis Veere.

[3]) *Register van Public.*, fol. 39 verso, MS Stadhuis Middelb. Nog wordt in de Kamer van Oudheden op het Stedehuis te Middelburg bewaard: *Ordo servandus in processionibus, quae fiunt in festivitatibus*

Het geloof en de godsvrucht van Walcheren openbaarde zich in geheel het openbaar leven zijner bewoners; en men zou geen land ter bedijking hebben uitgegeven, tenzij er ook een akker van besproken werd voor God en voor den arme, welke akker dan ook den naam van Godsakker droeg [1]).

Zoo waren de tranen en het bloed der eerste geloofsverkondigers dan niet te vergeefs geweest, en was het zaad, door hunne heilige handen op een harden en dorren grond uitgestrooid, maar bevochtigd met den hemelschen daauw van Gods genade, toch langzaam uitgeschoten, om tot een schoonen en sterken boom op te groeijen, uit wiens weelderige takken een aanhoudend loflied werd opgezonden, den driewerf heiligen God ter eere.

II.

Welvaart van Walcheren vóór de Hervorming.

Was Walcheren groot door zijn geloof en godsvrucht, het was ook groot door zijn aanzien en welvaart. Als het oudste van Zeelands eilandengroep — immers sommigen willen, dat het reeds bekend was in 214 na Romes stichting — werd het ook allengs het rijkste en het voornaamste, waar het hoogste geestelijk en wereldlijk hof van Zeeland was gevestigd.

Westkapel, reeds in 1223 eene stad, waaraan graaf Floris en later ook Albrecht van Beijeren verscheidene

---

solemnibus, secundum consuetudinem conventus Middelburgensis, quando praelatus facit officium. Een schoon handschrift op perkament, *scriptus impensis reverendissimi Episcopi Middelburgensis domini Nicolai de Castro, anno* 1570. Zie 's Gravezande, *Tweede eeuwgedachtenis*, 459.

[1]) Boxhorn 119.

vrijheden en voorregten schonken, was in 1377 de beroemdste zeestad van geheel Zeeland, waar schepen uit alle oorden aankwamen [1]). Zij wist zulke goede zeeregten te heffen, dat vele andere steden ze weldra overnamen. Eene wijze wetgeving bevorderde haren bloei en beschermde zoowel den vreemdeling als den ingezetene. Wie als poorter hare voorregten wilde genieten, moest zweren, ten minste drie jaren daar te blijven wonen; en aan niemand stond het vrij eenig poortersbedrijf of nering uit te oefenen, noch vuur of kaarslicht te ontsteken, zoo hij geen poorter was, of als vreemdeling daartoe verlof van het schependom had erlangd. En opdat niemand eenige onwetendheid zou kunnen voorwenden, werden de stadskeuren alle jaren op St. Cathariua-dag afgekondigd. Moest zij echter in de 15de eeuw allengs voor den indringenden zeevloed wijken, en kerk en haven en huizen aan de golven ten prijs laten; moest zij eindelijk haar welvarend bestaan opgeven, om achter dijken eene veilige schuilplaats te gaan zoeken: dan zijn Middelburg en Veere, Arnemuiden en Vlissingen, met vele voorregten begiftigd, reeds voor lang in de rij der steden getreden.

Middelburg bloeide reeds als eene rijke en weelderige stad bij den aanvang der elfde eeuw en bezat eene parochiekerk, aan den H. Martinus toegewijd, en een aanzienlijk klooster, later de abdij [2]). Joanna, gravin van Vlaanderen en graaf Willem I [3]), zoowel als later koning Willem, schonken haar vrijheden en keuren [4]), en Paus Sixtus IV verleende bij eene bulle ten jare 1481

---

[1]) Boxhorn, I, 283; II, 55 en 176.

[2]) Tirion, I, 142.

[3]) 1217.

[4]) Sint Gregorius' avond 1253, en 31 Mei 1255.

aan de ingezetenen, zoo geestelijke als wereldlijke, dat zij nooit buiten de stad in eenige regtszaak ter eerste instantie konden betrokken worden [1]). Met den dag nam Middelburg in magt en aanzien toe, en bevatte binnen hare muren, behalve de prachtige abdij en 's Gravensteen, ook het hof van Zeeland, waar de Staten vergaderden, de admiraliteit, den raad van Vlaanderen en de munt van de provincie. De graven van Holland en Zeeland hielden er vaak hun verblijf, werden er plegtig gehuldigd, Maximiliaan zelfs toen hij in 1488 tot keizer was verheven, en verlangden ook niet zelden in de abdij een rustig graf te vinden. En toen Philips de Schoone met vrouw Joanna naar Spanje zou afreizen, om de kroon te aanvaarden, kwam hij eerst van Middelburg afscheid nemen, en daar de 17de groote vergadering van het gulden vlies houden [2]), waarin tien nieuwe ridders werden benoemd [3]). Haar magt en aanzien, de rijkdom harer burgers, en vooral ook de beroemdheid harer abdij trokken eene menigte van edelen en aanzienlijken, zoowel als van kooplieden en handelaren, binnen hare gastvrije vesten.

Ook Veere was al spoedig van een „arm hieken" [4]) tot eene magtige zeestad aangegroeid. Het kasteel Magdalon was langen tijd het voortdurend verblijf van den graaf, en van daaruit werden Holland en Zeeland bestuurd; voeg hierbij het krijgsgewoel, dat het verblijf des graven noodzakelijk moest omringen, zoowel als het aanzienlijk gevolg van Magdalon en het naburige Zandenburg, en het kon niet uitblijven, of Veere moest als met den dag in

---

[1]) Boxhorn I, 141.

[2]) 17 December 1505.

[3]) Van Mieris, *Hist. der Ned. Vorsten*, I, 374.

[4]) 1234.

omtrek, aanzien en welvaart toenemen. Onder het weldadig bestuur van het beroemde huis der heeren van Borsselen genoot de stad onnoemelijk veel voorregten en gunsten evenzeer van de tijdelijke graven [1]) als van uitheemsche vorsten [2]), terwijl, bij het steeds wijder worden van 't zeegat, de handel op Spanje, de Oostzee, Schotland, Noorwegen en Denemarken verbazend toenam.

Dit alles moest van grooten invloed zijn op den bloei en den voorspoed der stad, die door een aantal van vreemdelingen, zeelieden, handelaars, heeren, ridders en vorsten bijna dagelijks werd bezocht, en vaak lang hen mogt herbergen, zoodat zij dan ook weldra den hoogsten trap van grootheid en aanzien ging bereiken. De hooge jurisdictie was haar door hertog Philips van Oostenrijk reeds geschonken [3]); hare wallen moesten meermalen worden uitgelegd en werden met nieuwe torens versterkt, terwijl eene sterke bezetting haar voor vreemd geweld van buiten beveiligde. Vooral nadat hier „het Schotsche cour" met eigen huis, kerk en kapellaan was gevestigd, namen koophandel en zeevaart nog steeds toe, zoodat Schotten en Noormannen, Franschen en Britten, Duitschers en Spanjaarden elkander op de markt te Veere ontmoetten. Zandenburg zoowel als Laterdale [4]) vertoonden eene magt, een aanzien en een rijkdom, als geen andere ridderveste doen mogt. De koning van Engeland vertoefde daar meermalen, evenals de graaf van Holland en Zeeland;

---

[1]) Graaf Willem van Henegouwen, Donderdags na Sint Valentijn 1338; keizerin Margariet, Maandags na Sint Mattheus 1346; hertog Willem van Beijeren, 14 Januarij 1350.

[2]) Van de stad Antwerpen, 12 Mei 1438; van koning Eduard, 2 Mei 1462; van den Franschen koning Lodewijk, 10 Oktober 1465.

[3]) 18 November 1497.

[4]) Het kasteel van Veere, dat in de plaats was getreden van Magdalon.

ook de koning van Denemarken, uit zijn rijk gevlugt, kwam hier hulp en bescherming vragen. Karel V verbleef er gaarne en langen tijd; want hij vond er steeds de keur van den Zeeuwschen en Hollandschen adel vergaderd, en de uitstekendste geleerden en kunstenaars van zijn tijd vereenigd. Vooral onder Adolf en Maximiliaan van Bourgondiën mogt Veere, nu door keizer Karel tot Markiezaat verheven [1]), fier het hoofd omhoog heffen; want beiden schenen het zich ten levenstaak gesteld te hebben, hunne goede stad in eer en aanzien te doen stijgen, ook zelfs ten koste van hun eigen rijkdom en grootheid.

Aan de oostzijde van het eiland lag Arnemuiden, eene kleine maar zeer fraaije stad, reeds in de 13de eeuw bekend [2]), met een kasteel, waarop de heeren van Arnemuiden verbleven, en eene groote en schoone kerk. De rivier de Arne vormde haar eene breede haven, waarlangs de schepen uit zee naar Middelburg konden opstevenen, en hare ree was zoo diep en breed, dat de schepen in driedubbele rijen voor haar ten anker lagen. De Arnemuiders legden zich dan ook bijzonder op de zeevaart en den koophandel toe, en overtroffen daarin verre hunne naburen, de Middelburgers, die deze welvaart vaak benijdden. Koning Haquin van Noorwegen schonk hun in 1370 vele voorregten ter bevordering van hunne vaart op zijne landen, en weldra was de ree van Arnemuiden bekend en vermaard door geheel Europa, zoodat er soms wel 500 schepen eene veilige ligplaats kwamen vinden, en Guicciardyn de afstanden van Arnemuiden tot de voornaamste havens in de Oostzee, Frankrijk, Engeland, Spanje, Por-

---

[1]) 1555, bij zijn vertrek naar Spanje.

[2]) Blijkt uit een brief van hertog Jan van Lotharingen en Braband aan graaf Floris V, gegeven op Sint Nicolaas-avond 1288.

tugal, Italië, Madera en de Canarische eilanden, ten gerieve der zeevaarders uitgaf [1]).

Ten tijde van heer Gillis van Arnemuiden, omstreeks 1438, werd een groot gedeelte der stad door de golven vernield en verzwolgen, waarom men genoodzaakt werd meer binnenwaarts op den Oostdijk te bouwen [2]); den 10 Maart 1481 brandde zij bijna geheel af [3]), terwijl Middelburg niet rustte, vóór het Arnemuiden geheel tot zijn regtsgebied had getrokken [4]). Dit alles kon echter niet beletten, dat ons zeestadje steeds in welvaart bleef toenemen door het groot getal schepen, dat dagelijks op zijne ree met alle getijden af- en aanvoer, en door de vele timmerwerven, waar de grootste zeeschepen werden gebouwd. In 1496 kwamen er op één dag 135 schepen ankeren, die het geleide uitmaakten van de Spaansche prinses Joanna, bruid van hertog Philips van Oostenrijk; en toen in 1522 keizer Karel uit Engeland zou worden afgehaald, vertrokken er meer dan 150 schepen insgelijks van Arnemuiden [5]); terwijl de stad dikwijls te klein was, om den toevloed van vreemdelingen te bevatten, die dagelijks daar voet aan wal zetten. Handwerk en nering bloeiden boven mate, en er heerschten eene bedrijvigheid, een rijkdom en eene weelde, als in de grootste koopsteden ter naauwernood werden aangetroffen.

Vlissingen was nietig in zijn oorsprong, en dankte zijne eerste opkomst aan het armelijk gehucht Oud-Vlissingen, dat in 620 maar twee huizen telde, waarin visschers

---

[1]) blz. 536. 's Gravezande, 449.

[2]) Reigersbergh, 19.

[3]) Blz. 209.

[4]) Boxhorn, I, 145; Tirion, II, 206.

[5]) Dezelfde, II, 346.

woonden en een veerman op Vlaanderen, aan de overzijde van de Schelde gelegen. Omstreeks 917 was Oud-Vlissingen reeds een dorp, met kerk en toren, maar moest in 1227, toen Nieuw-Vlissingen onder graaf Floris III werd gebouwd, daarheen verhuizen [1]). De goede gelegenheid van het nieuwe dorp lokte daar vele visschers heen, die allengs door zeehandelaars en grootere kooplieden werden gevolgd. Graaf Willem III van Henegouwen begreep de gunstige ligging van Vlissingen, deed daarom eene nieuwe haven aanleggen, en schonk het eenige keuren, zoodat het reeds in 1395 als eene bevoorregte stad voorkomt. Ten jare 1477 hernieuwde en vermeerderde Maria van Bourgondiën de oude keuren, en verleende, dat alle poorters en visschers, die van buiten het graafschap Zeeland kwamen en op de zee of in de haven van Vlissingen ten anker lagen, over alles wat zij binnen scheepsboord jegens elkander misdreven, alleen voor hun schipper of stuurman behoefden te regt te staan, alleen „minke ofte doedtslagh uytgesteken" [2]). Nog waren de Vlissingers vrij van tol in Holland, Zeeland en Vriesland, en hieven zelven een hoogen tol van alle schepen, die op Vlaanderen voeren, en een haringtol, berekend naar den prijs van den haring [3]). Vooral aan de haringvangst had Vlissingen dan ook haar grootsten bloei te danken, daar zij de sterkste vloot jaarlijks daartoe uitmonsterde, en den haring naar alle oorden

[1]) De Oud-Vlissingers werden als 't ware gedwongen, om hun dorp te verlaten en Nieuw-Vlissingen te gaan bewonen, zooals blijkt uit een artikel van de oude keuren der stad, waarin aan de poorters, op de boete van 10 schellingen, verboden werd, wijn of bier of anderen drank te halen of te drinken in Oud-Vlissingen, zoodat vele neringdoenden broodeloos werden, als zij niet verhuisden. Boxhorn, II, 183; Tirion, II, 100.

[2]) Boxhorn, I, 182.

[3]) Hun verleend door hertog Philips van Bourgondiën, in 't jaar 1444. Dezelfde, 185.

verzond. In 1489 door Philips van Bourgondiën met muren en wallen omgeven, werd zij ras eene sterke zeehaven, en eene magtige gebiedster over de zee en de stroomen, die vandaar landwaarts inliepen. Keizer Karel noemde Vlissingen de koningin der zee en de sleutel van Zeeland en Vlaanderen; en toen hij zich daar inscheepte, om de Nederlanden te verlaten en zich in de stilte van het klooster tot den dood voor te bereiden, was een zijner laatste maar ook uitdrukkelijkste bevelen aan koning Philips, toch wel zorg te dragen voor Vlissingen, als eene der voornaamste zeehavens van Holland en Zeeland.

Ongeveer dertig dorpen lagen om de genoemde steden van Walcheren verspreid, met hun deftige kasteelen, waarop de adel van Zeeland verblijf hield, en met hun vette kleigronden, waarop de beste granen welig bloeiden. Ook daar heerschte welvaart door akkerbouw en handel, ook daar was vrede en geluk gepaard aan deugd en godsvrucht.

Ziedaar de toestand van Walcheren in de eerste helft der zestiende eeuw.

III.

Eerste begin van de Hervorming op Walcheren.

Ofschoon de nieuwe leer, reeds aanstonds na hare uitvinding, in Holland, Braband, Vlaanderen en vooral Oost-Friesland werd gepredikt, zoo is zij toch niet voor het jaar 1524 in Zeeland bekend geworden. Wel had heer Matthijs Leenaardsz, kapellaan te Veere, geschreven *Sterfboeken, inhoudende voor die zieke tot de bereijdinghe des Doodts, gekopuleerd uyt der Heyliger Schriftuuren*, welk boek na zijnen dood werd uitgegeven en *gedruckt tot Cam-*

pen in de broederstraet by my Peter Warmetsoene, wonende in den Witten Valck, en in 1510 op den Index geplaatst [1]); doch hieruit is volstrekt niet af te leiden, dat hij tot de voorloopers der Hervorming heeft behoord. Omstreeks het jaar 1524 echter, zoo verhaalt een tijdgenoot [2]), „gebeur„den er in Zeeland wonderlijke dingen, die nooit te voren „gehoord of gezien waren; want sommige geprofesside „Monniken, Nonnen en Bagynen liepen uit hunne kloos„ters en hingen den kap op den tuyn, en gingen in an„dere landen woonen; daar zommigen trouwden, zommi„gen bleven zonder wyven, de Nonnen trouwden mans „enz." [3]). Of dit verhaal evenwel van toepassing is op Walcheren, zou ik betwijfelen, omdat — zooals later blijken zal — de geestelijkheid aldaar, op enkele uitzonderingen na, standvastig in het geloof der Kerk bleef; maar de vele vreemdelingen, die bijna dagelijks uit alle oorden het eiland bezochten, moeten er eindelijk wel de kennis hebben gebragt van den opstand tegen de Katholieke Kerkleer, welke in Duitschland was uitgebroken. Vooral het verblijf van den Deenschen koning Christiern [4]), die om zijne wreedheden ten tweede male Denemarken moest ontvlugten en te Veere eene schuilplaats zocht, zal daartoe veel hebben bijgedragen, vermits het Deensche hof der leer van Luther was toegedaan [5]); terwijl later ook de Schotten, die te Veere gevestigd waren, met niet minder ijver aan het werk der Hervorming zullen gearbeid hebben. Hoe dit zij: in het jaar 1531 schijnen er toch

---

[1]) *Nederl. Sulpitius* van Jacobus Basilius, blz 308; J. Ermerins, *Zeeuwsche Oudheden;* P. de la Ruë, *Geletterd Zeeland.*

[2]) Reigersbergh, blz. 411.

[3]) Bij Te Water, blz. 3.

[4]) 1525.

[5]) Gerdesius, 38.

gevaarlijke „diversche vergaderingen ende congregatien bin-„nen onze steden van Middelburg in Zeeland geschiedt" te zijn, waartegen keizer Karel een plakkaat uitgaf [1]); Ook werden eenige weinigen, die zich in Holland aan de Wederdoopers hadden aangesloten, in Walcheren veroordeeld en gevonnisd [2]).

Het eerste bewijs van openlijke aanranding der Katholieke godsdienst in Walcheren vind ik in een vonnis van 8 April 1536. Zekere Macharis Scholt had in de kloosterkerk buiten de Zandijksche poort „met roede aerde gaen „scrijven aenden muer bydes paters preeckstoel ende biecht-„stoel: V pater es een bedrieger een verleider, V pater „es een dief voor Godt, een verkeerder van twoort Goeds „met meer ander diergelycke leelicke woorden" [3]). Ook begon men omstreeks dezen tijd bij nacht de kerken te bestelen en de offerblokken door middel van lijmstokjes te ledigen [4]); terwijl Wouter Deelen in 1540 Middelburg bezocht, en daar eenigen tijd in stilte de nieuwe leer verkondigde. In den nacht van den 15 October 1552 sloeg zekere Cornelis Woutersz. de glazen in van het Clarissenklooster te Veere, en eischte onder schrikkelijk getier en vreeselijke bedreigingen geld van de arme nonnen. De zusters, in doodsangst, wisten zich niet te redden, dan door de klok te kleppen, waarop zij door de wacht

---

[1]) *Register van Placaeten*, 15 Oktober.

[2]) *Register Crimineel der Stadt Middelburg* van 12 April 1535 tot Februarij 1585; Te Water, 10.

[3]) *Register van den Criminelen zaken*, Letter B. *Beginnende jn Octob. anno* xv^{c}xiiij, *By tyde Meester Cornelis brandsz. clerck der Stede van der Vere.* MS. Stadh. Veere.

[4]) Zooals Claes Jacobsz de Coninck, alias Peerts Voet, „soppen-„de tgelt vuten kercken blocken met een swart tay jnstrument van „een visch. dat zeer wel buychde, twelck zyluden hadden bestreken „met vogellijm, ende daermede cregen zy al tgelt vuten blocken." En meer andere vonnissen in hetzelfde *Register Crimin.*

werden ontzet [1]). Deze zijn echter allen op zich zelve staande feiten, en bewijzen niet anders, dan dat er langzamerhand zekere ongodsdienstigheid in Walcheren werd ingevoerd; want verre de meeste veroordeelden waren vreemdelingen [2]). Eerst op het einde van 1559 werd „de „zuivere hervormde leer" heimelijk in Walcheren gepredikt, en wel in een pakhuis buiten de Zuiderpoort te Middelburg door Gelein Janszoon d'Hoorne of d'Eenhoorne, een schoenmaker, later bekend onder den naam van Doctor Leest [3]).

Maar 't was „genoegzaam ondoenlijk in de jaren 1559 „en 1560 voornamelijk in Walcheren iets opentlijk te „beginnen tot voortzettinge van de Reformatie", zegt Te Water; want vooreerst de Spaansche troepen lagen daar op het bevel tot vertrek naar Spanje te wachten; vervolgens bedierven de Wederdoopers door hunne onzinnige uitspattingen de heilige zaak, „omdat alle die van de „Roomsche Kerk afweken vaak met hun over eenen kam „geschoren, en voor oproerige wederstrevers der Opper„machten uitgekreten werden. Ook lieten zy niet af om „de leden der Hervormde kerken te ontrusten, en tot „hunne gemeenschap te lokken, zig daartoe bedienende,

---

[1]) *Regist. Crim.* Lett. C. De schuldige werd veroordeeld „dat op „en Woensdage naerkommende, wesende merctdach by zoe verre den „scerprechter dan crygelick es, hy geleit zal worden byden scerp„rechter op een scavot voor tstadthuys alhier, daer hy knyelen sal „op beede zijn knyen ende daer hem den scerprechter verbinden sal „beede syn oogen ende daerna weder ontbinden, ende hem dan „thoonen het bloete zwaert van justicie, dwelck hij cussen sal." Voorts werd hij gebannen voor zeven jaren, „nyet weder jn te com„men op zijn hals."

[2]) Zoo ook Mayken Daniels Dogter van Gent, Jan Hendrikst van Weerden, en Andries van Larebeke, die als Wederdoopers 21 Februarij 1559 te Middelburg verbrand zijn.

[3]) Markus, *Sententien van Alva*, blz. 233; Boxhorn, 169; Hunnius, *Staatische Vlaanderen*, 117.

„niet alleen van dubbelzinnige redenen en spitsvinnige „voorwendsels, in welke twee stukken zy geacht werden „meesterlyk bedreven te zyn, maar voornamentlyk van „eene uiterlijke godsdienstigheid, stemmig wezen, vrien- „delyke woorden, en van eene uitmuntende zedigheid in „gewaad en z. v." Eene derde soort van tegenstrevers ontmoette de Hervorming op Walcheren in „de Liberty- „nen, Enthusiasten, Vrygeesten of Geestdryvers", die zich beijverden „de Heilige Schriften als een doode letter in „verachting te brengen, alles te vergeestelyken, hooge „klanken en brommende woorden te gebruiken, zigzelven „te verheffen, en elk in te boezemen, dat men door „veinzinge en ontveinzinge zig tegen alle vervolgingen „konde dekken en gerust zyn" [1]). Het zag er dus met de Hervorming in Walcheren nog bijster slecht uit; want, zeide professor van der Linde, „de Satan hitste alle deze „sterk gewapende benden aan tegen Christus kleine en „van alle menschelijke hulp ontbloote kudde in Nederland. „Maar dezelve overwint, onderschraagd van Hem, die ge- „zegd heeft Ik zal opbouwen" [2]). Tot overmaat van ramp was er niemand van den adel voor te winnen, dan alleen Antonie van Bourgondiën, heer van Brigdamme [3]), die een vreemdeling was, en reeds in 1551 naar Londen verhuisde. Voeg daarbij de oprigting van het nieuwe Bisdom van Middelburg, de afkondiging van Trentes Kerkvergadering: en gij zult begrijpen, dat Walcheren nog geen goeden grond opleverde voor het zaad des nieuwen Evangelies.

---

[1]) Eigene woorden van den Vlissingschen predikant Johan Willem Te Water. *Kort verhaal der reformatie van Zeeland*, blz. 42 en 44.

[2]) Miscellan. Groning. I, fax. I, blz. 52.

[3]) Een klein dorpje, bij Middelburg gelegen, op welks grondgebied de eerste predikatie geschiedde.

IV.

Installatie van den Bisschop van Middelburg.

Paulus IV had in 1559 ook Middelburg tot een Bisdom verheven; de Sint Pieterskerk of Noordmonster was kathedraal; de abdij werd toegevoegd aan de mensa episcopalis, en Nicolaas de Castro [1]) tot eersten Bisschop benoemd. Mogt er in andere Bisschops-steden tegenspraak zijn ondervonden, te Middelburg waren eenige kleine moeijelijkheden spoedig uit den weg geruimd.

't Was den 10 November 1561, dat Quintyn Weytssen [2]), raadsheer des konings in den hove van Holland, als commissaris des konings, bijgestaan door Johan Purtyck, sekretaris van den hove, te Middelburg verscheen in het kapittelhuis der tot kathedraal verheven Sint Pieterskerk. Meester Maerten Gerytsz van Montfoort, pastoor en kanunnik van Naaldwijk, Pauwels Cornelissoon, pastoor van de Nieuwe Kerk en rector van Sint Ursula te Delft, en eindelijk Michiël Doedesz, rector van het Sint Barbaraklooster aldaar, bevonden er zich als gemagtigden van heer Nicolaas de Castro, „omme in den naeme ende van „wegen zynder Eerwaerde in 't voorsz. Bisdom geïntro„duceert ende geïnstitueert te werden" [3]); terwijl de deken en kanunniken van Sint Pieter, de baljuw, burgemeesters

---

[1]) Geboren te Leuven, was licentiaat in de H. Godgeleerdheid en kanunnik van Sint Maria te Utrecht.

[2]) Quintyn Weytssen, een geleerde regtskundige, te Vlissingen of Veere geboren. De la Rue, *Geletterd Zeeland*, blz. 289. S. van Leeuwen, *Batavia illustr.* bl. 1472.

[3]) *Naauwkeurig verhaal van de aanstellinge des Eerwaardigen Heeren, Nicolaas de Castro tot eersten Bisschop van Middelburch in Zeeland. In 't jaar M.D.LXI door den rechtsgeleerden Heere Quintyn Weytssen*, blz. 3. Frans van Mieris heeft dit werk uitgegeven te Leiden, 1757.

en schepenen der stad collegialiter vergaderd zaten. Nadat de geloofsbrieven waren voorgelezen door den sekretaris der stad, Mr Adriaen de Proost, nam Quintyn Weytssen het woord op, en wees in eene sierlijke redevoering op het nut en de noodzakelijkheid van de vermeerdering der Bisdommen, vooral in die bewogen tijden; waarna hij eindigde met ernstig te verzoeken, dat de vergadering zou toetreden tot het verlangen „des Voorsz. „Heren Nicolas de Castro, omme in de actueele ende „reele possessie van 't voornoemde Bisscopdom gestelt te „werden, ten eynde dat die geheele wille ende intentie „van zyne Majesteit volbracht, ende geëffectueert mach „werden, zonder in 't gunt wes voorscreven es eenige „zwarichheyt te willen maecken" [1]). Mr. Maerten van Montfoort „als principalicken geconstitueerden" verzocht nu uit naam van de Castro, in het bezit van 't Bisdom te worden gesteld, „ende dat hem zulcx gedesigneert zoude „werden, stallum et locus in choro et in capitulo, als „een Bisscop toebehoort" [2]).

De vergadering vroeg afschrift te mogen hebben van de pauselijke bulle en breve, van het placet des konings en van de procuratie, aan den pastoor van Montfoort gegeven, opdat de notaris Thomas Militis, die mede aanwezig was, daarvan eene Hollandsche vertaling zou leveren, vermits eenigen het Latijn niet verstonden, en toch zich gaarne vergewisten „off zyluyden in huere Privilegien, „Immuniteyten ende vryheyden nyet vercort, offte gepre„judiceert en zouden weesen" [3]). Later zou dan een behoorlijk antwoord worden gegeven.

Twee dagen later waren de afgevaardigden op dezelfde wijze ter vergadering gezeten in de kapittelzaal der O. L.

---

[1]) Blz. 7. [2]) Blz. 8. [3]) Blz. 9.

Vrouwenabdij, met al de kloosterlingen, 27 in getal, „zoe „well binnen der zelffder Abdye, als oick buyten op „kercken ofte Curen, zoe in Hollant als Zeelandt, huer „residentie houdende". Quintyn Weytssen hield ongeveer dezelfde redevoering als voor de stedelijke overheid, daarbij voegende dat Zijne Heiligheid de abdij had aangewezen voor de persoonlijke residentie van den Bisschop, „omne „van nu voorts aen, suppresso nomine Abbatis, de zelffde „te regeeren en administreren, gelyck 't voorsz. Godts- „huys ende Abdye eertyds by heur lieder Abten ende „Prelaten geregiert ende geadministreert is geweest" [1]). Hij wees er ten laatste nog op, dat deze beschikking geene nieuwigheid in de Kerk was, want dat reeds de H. Willibrordus op dezelfde wijze Bisschop en abt was geweest; waarom hij dan ook niet twijfelde, of de vergaderde vaders zouden met alle bereidwilligheid Nicolaas de Castro als Bisschop van Middelburg en abt van hun klooster ontvangen, en reeds in den persoon van Mr Maerten van Montfoort huldigen. De monniken vroegen zes dagen beraad, maar verbonden zich, op het vertoog van den koninklijken commissaris, dat die tijd te lang was, om binnen vier dagen hun besluit kenbaar te maken.

Denzelfden dag leverde het kapittel van Sint Pieter schriftelijk zijn antwoord in, en verklaarde bereid te zijn den verkozen Bisschop te ontvangen, wanneer het kapittel zijn regt bleef behouden op eenige kleine beschikkingen, door erflaters daaraan vroeger vermaakt [2]). Ten afgesproken tijde reikten ook de kloosterlingen der abdij hun besluit schriftelijk over, en verklaarden insgelijks bereid te zijn, de Castro als hun overste te ontvangen en te ge-

---

[1]) Blz. 14.

[2]) *Requisitiones*, etc. Zie *Echte bewyzen of bylaagen*, lett. J, blz. 100.

hoorzamen, onder zekere voorwaarden, in het geschrift vermeld, „seggende dat zy gansschelyk betrouwen en ver-, hopen, dat zynder Eerwaerde die voorscreven requisitien „zal aggreëren en voor aengenaem nemen, als in alle „redene, civilitee ende eerlicheyt gefundeert zynde" [1]). Daar de pastoors van 's Gravenhage en Monster, de proost van 't klooster Bethlehem en de kapellaan van Monster zwarigheid maakten om zoo lang van hunne gemeenten verwijderd te blijven, tot dat het antwoord van de Castro en de regentes op hunne schriftelijke vorderingen terugkwam, gaven zij notariële volmagt aan de seniores der abdij, „omme van hueren 't wegen, en vuyt huerlieder naemen „mede effectuelicken te ontfangen ende te introduceren „den voorscreven Heere Nicolaes de Castro, Bisscop van „Middelburch, als huerlieder Overste in plaatse van hue-„ren Abt, ende den selven te stellen in 't regiment ende „administratie van den voorsz. Abtdye" [2]).

Die van de wet lieten zich nog altijd wachten, waarom Quintyn den baljuw, Pieter Haeck, ging spreken, om op een bepaald antwoord aan te dringen. Deze gaf te kennen, dat hij voor zich volstrekt geen bezwaar maakte, in alles den wil des konings te gehoorzamen, en een spoedig antwoord van de regering vragen zou. Den volgenden dag dan ook werd Weytssen door burgemeesters, wethouders en regeerders ter raadkamer ontboden en ontving, eerst bij monde van den pensionaris Hugo de Bonte en later ook op schrift, hun antwoord. Zij dankten den koning „van de goede affectie, ende devotie, die zijne Ma-

---

[1]) Blz. 17.
Ook deze *requisitiones* waren zeer gering en dienden alleen om aan de abdij de pastoriën, inkomsten en eigendommen te verzekeren, zoo als zij die altijd bezeten had. Zie *Echte bewyzen*, lett. K.

[2]) Blz. 18.

„jesteit altijt gedraegen heeft, ende draegende es, tot „den dienste Godts, welvaren van deze landen, ende ter „conservatie van onssen kersten gelove"; zij waren bereid hem in alles te gehoorzamen, maar verzochten eerst nog inlichting te hebben aangaande eenige duistere punten, om met zekerheid te weten en vast te stellen het regt en de magt zoowel van den Bisschop als van het stadsbestuur „zoe in 't faict van den Regimente van den lande, „dyckagien, justitie, judicature, jurisdictie, excysen, po- „licien, privilegien, ordinantien als diergelycke zaecken, „die meer dan notelick waeren onderlinge voor de intro- „ductie gedecideert te werden" [1]). Eindelijk gaven zij hun verlangen te kennen, om de inhuldiging van den Bisschop nog eenige dagen uit te stellen, opdat zij eenige afgevaardigden naar de Castro konden zenden, ten einde met hem alle punten te bespreken en te beslissen, „alsoe „zy begeerden met den voorscreven hueren Bisscop in „vreede, uni en concordie te leven"; maar tevens gaven zij de verzekering, dat „zylieden nyet in meeninge en „waeren zyne Majesteits goed voornemen ende intentie „eenichsints te willen retarderen" [2]). 's Konings commissaris drong er op aan, dat zij ook deze laatste te bespreken punten schriftelijk zouden opgeven, maar intusschen „bij provisie voorts procederen tot de voorsz. introductie" [3]), kunnende even goed naderhand alles geregeld en bepaald worden; te meer daar er volstrekt geen sprake van was, iemand in zijne voorregten, in magt of regtsgebied te bekorten. De raad was echter daartoe niet te brengen, maar zeide de belofte te hebben, dat in alle gevallen Middelburg niet de eerste stad zou zijn, waar de Bisschop werd ingehuldigd. Daags daarna ontving Quintyn Weytssen

[1]) *Echte bewyzen*, lett. M. [2]) Blz. 20. [3]) Blz. 21.

„die voorscreven heurlieder difficulteyten" [1]), en zond van alles verslag naar Utrecht, naar de hertogin van Parma, naar den prins van Oranje, als stadhouder-generaal van Zeeland, en naar den president van den raad in Holland.

Reeds den 23 daaraanvolgende kwam Mr Maerten van Montfoort, die zelf naar Brussel was afgereisd, met het antwoord der regentes aan Quintyn Weytssen terug, en bragt ook nog brieven mede voor het kapittel van Sint Pieter, de religieuzen der abdij en het stedelijk bestuur, waarin omslagtig op alle punten eene voldoende en gunstige verklaring werd gegeven. Toen de commissaris dan ook den volgenden dag op het stadhuis van alles mededeeling gaf, maakte de raad volstrekt geene zwarigheid meer, en verklaarde zich bereid „goetwillichlycken ende „sonder vorder diley, volgende der Coninclycke Majesteyts „goede belieffte, den voorsz. huerlieder Bisscop 't ontfan„gen, ende d' Introductie van zijnen Eerwaerden in alder „obedientie te helpen avancheeren" [2]). Evenwel meende men nog vooraf te moeten vorderen, dat de gemagtigde des Bisschops zou beloven, dat de nieuwe prelaat geen ander of meerder gezag in de stad zou uitoefenen, dan vroeger de Bisschop van Utrecht bezat, en dat de koninklijke commissaris hen zou vrijwaren voor alle schaden of moeijelijkheden, die hun ooit door den Aartsbisschop van Keulen of van Utrecht ter zake van het nieuwe Bisdom zouden kunnen aangedaan worden. Heer Maerten van Montfoort zoowel als Quintyn Weytssen voldeden aan dit verlangen, en den volgenden dag zou de plegtige installatie plaats hebben.

Vol blijdschap spoedde de werkzame raadsheer zich naar

---

[1]) Blz. 22. [2]) Blz. 24.

het kapittel van Sint Pieter en vervolgens naar de abdij, om ook daar van allen de eenparige getuigenis te hooren, dat zij „hebben te vreden geweest in alder vlietichheyd „die Introductie van den voorsz. heurlieden Bisscop ende „geesteliclen oversten te avancheren [1]).

Zoo was dan alles bereid om op Sint Catharina-dag [2]) de inhuldiging te doen plaats hebben. Ten negen ure in den morgen trokken Quintyn Weytssen met den sekretaris Johan Purtyck, de baljuw, burgemeesters, schepenen en raden der stad Middelburg in plegtgewaad, met hun officieren, van het stadhuis naar de kathedraal van Sint Pieter, waar de kanunniken met hunne officianten „betamelick in „albis gecleed zynde" hen reeds wachtten. Vandaar ging de processie uit, met kruisen, vanen en muziek, naar de abdij, terwijl het kapittel van Sint Maarten zich onder wege aansloot. In de abdij gekomen, werd Mr Maerten van Montfoort „als specialycken geconstitueerde en vuyten „naeme van den voornoemden eerwaerdigen Heren Nicolaes „de Castro, huerlieder Bisscop", door de beide kapittels en den stedelijken raad „eerwaerdelick ende in behoorlicker „reverentie" ontvangen, en, nadat hij met het koorkleed omhangen was, in plegtige processie, die intusschen met vele edelen en deftige burgers was vergroot, naar de kathedraal geleid. Onder het spelen van orgel en bazuinen met de muziek der beide kerken, werd hij „solem- „nicken gestelt ende geinstalleert op 't hooch coor in de „behoorlicke plaetse van eenen Bisschop", waarna het *Te Deum* met daverende en juichende toonen door de wijde gewelven rolde. Heer Johan van Cranevelt, deken van het kapittel, celebreerde de H. Mis *de Sancto Spiritu*, terwijl

---

[1]) Blz. 27. *Echte bewyzen*, lett. S, T, V, X en Y.

[2]) 25 November 1561.

de beide koren, door het zware orgel begeleid, schoone muziek uitvoerden, en de leeken zoowel als de geestelijken onder de H. Dienst offerden. Toen, na het einde der plegtigheid, Mr Maerten door den deken naar het kapittelhuis was geleid, en hem „aldaer gedesigneert zulcke „plaetse binnen den zelffden capittule als haeren overste „ende Bisscop toebehoort", legden deken en kanunniken den behoorlijken eed af, gelijk ook 's Bisschops gevolmagtigde deed, die tevens zijnen dank betuigde „van huer„lieder goede dienste ende affectie in dezen beweesen" [1]).

Nu trok de processie weder naar het stadhuis, waar de „Regeerders voor hen zelven ende ter respecte ende in „den naeme van den gemeenen Burgeren, en Ingesetenen „der zelver Stede" heer Nicolaas de Castro plegtig hebben erkend, ontvangen en aangenomen als hun Bisschop en geestelijke overheid, en hem „met alle behoorlicke „solemniteyten gestelt in de reële ende actuëele possessie „van 't selffde Bisdom". Heer Maerten dankte hen „van „huerlieder goede affectie, jonste, assistentien ende de„coratien" [2]); en hiermede was de plegtigheid van den eersten dag ten einde. 's Anderen daags spoedde Quintyn Weytssen, vergezeld van den sekretaris en den baljuw, zich weder naar de abdij, waar de paters, ook die pastoriën op Walcheren bedienden, reeds ten negen uur in de kapittelzaal vergaderd waren, om heer Maerten, als gevolmagtigde des Bisschops, voor hunnen abt en overste aan te nemen. Mr van Montfoort stond in plegtgewaad tusschen den prior en den subprior van het klooster, en legde den gebruikelijken eed af *ad Sacrosancta Dei Evangelia;* waarna hij bezit nam van de plaats, die den abt in het kapittel toekomt. Toen viel de prior voor hem op

[1]) Blz. 28—30. [2]) Blz. 32.

de knieën „met alle oetmoedichheyt, ende oude gecostu-„meerde ceremonien, volghende huerlieder statuyten", en beloofde „behoorlicke obediëntie, reverentie, ende assisten-„tie", gelijk ook alle religieuzen achtervolgend deden. Het *Te Deum* werd aangeheven, en zingende trok men naar het koor in de kerk, om hem op den zetel van den abt te plaatsen. De Hoogmis *de Sancto Spiritu* werd met groote plegtigheid door al de monniken gezongen, begeleid van het orgel, bazuinen, violen en vele andere instrumenten; vervolgens trok men naar de eetzaal der vroegere abten, om den nieuw verkozen heer „de actueele ende reële pos-„sessie van alle den regimenten ende ghoeden van den „voorschreven convente" over te leveren. De prior, Cornelius van Rosendael, de proost, Lambertus Scillinck, en de bakmeester, Cornelius van Schoonhoven, boden de sleutels aan, die hun waren toevertrouwd; en Mr Maerten nam ze aan, om ze terstond terug te geven, en een ieder in zijn ambt op nieuw aan te stellen [1]). 't Was dien dag feest in de abdij, zoowel als daags te voren in de stad.

Zoo is dus „deeze benoeming, aanstelling, wijding en „inhaling geschied zonder werkelijken tegenstand; of die „althans niet zweemde naar den tegenstand, die elders „plaats had, in andere Bisdommen; en welke hier alleen „heeft bestaan in eenig uitstel, uit hoofde van de begeerte „der Magistraat van Middelburg, om opheldering te hebben „op eenige punten, alvorens den Bisschop te ontvangen" [2]).

(Wordt vervolgd.)

---

[1]) Blz. 32—35.

[2]) De predikant A. 's Gravezande, *Tweede eeuwgedachtenis*, blz. 16.

Oorzaken der snelle verbreiding

VAN HET

PROTESTANTISME [1].

Verbazend snel heeft het Protestantisme bij zijn eerste optreden in de wereld zich uitgebreid; maar tevens is het opmerkelijk, dat het daarna geene noemenswaardige verovering meer gemaakt heeft. Integendeel, het ging achteruit; niet slechts, dat het langzamerhand, 't eene leerstuk na het andere verwerpende, zich oploste in volslagen ongeloof, terwijl eene menigte van sekten het reeds van den aanvang af verdeelde; maar ook vele beroemde mannen en vrouwen keerden vroeger of later, in verschillende landen, tot de katholieke eenheid terug.

Men zie in *'t Kirchen-Lexicon* van W. en W. het artikel *Rücktritt zur Katholischen Kirche*, waar eene lange lijst opgegeven wordt van bekeerlingen: vorsten en vorstinnen, krijgshelden, geleerden en kunstenaars, waar tegenover niet één man van naam kan geplaatst worden, die uit overtuiging en om beterswille de oude godsdienst verlaten heeft, om tot het Protestantisme over te gaan. Wel waren er zooals generaal Bernadotte, die om eene koningskroon het Zweedsche Lutheranisme omhelsde; wel waren er in ons vaderland adellijke heeren die, omdat zij als

[1]) Ingezonden.

Katholieken van alle ambten en bedieningen uitgesloten waren, de H. Mis verzuimden en ook hunne kinderen protestantsch lieten opgroeijen; aanzienlijke personen, die hunne godsdienstpligten niet meer onderhielden, zonder daarom eene andere geloofsbelijdenis aan te nemen, zooals vooral in Frankrijk gebeurde, terwijl in het ongelukkige Polen ontelbaar velen van de godsdienst hunner vaderen werden afgescheurd door list en geweld; maar dat zijn geene veroveringen op het gebied des geestes, door de kracht der waarheid en inwendige overtuiging behaald; geene bekeeringen, waarop de geloovige Protestant roemen mag; geene overgangen, door de genade uitgewerkt; neen, God werd daarbij niet gezocht, maar zijne zaak prijsgegeven en verlaten uit onedele beweegredenen.

Doch op de eerste, snelle verbreiding van het Protestantisme wordt soms gewezen als een bewijs van deszelfs inwendige kracht en waarheid en als een klaarblijkelijk teeken, dat God daarin meêwerkte; zij wordt het wonder der uitbreiding van het Christendom ter zijde gesteld.

Dit is eene dwaling. Om de snelle verbreiding van het Protestantisme uit te leggen, behoeven we volstrekt niet te denken aan den gunstigen invloed der genade; de natuurlijke oorzaken er van liggen voor de hand, en verklaren dit verschijnsel meer dan voldoende. Het kwaad verspreidt zich uit zijn aard spoedig; want 't is gemakkelijk, en 't streelt altoos op de eene of andere wijze 's menschen neigingen; meestal is er meer dan gewone kracht noodig, om zich er tegen te verzetten; elke deugd kost moeite, en om een Heilige te worden, is er groote inspanning noodig.

Vooruit kan men niet zeggen, hoever het kwaad de overhand verkrijgen zal; want de mensch blijft altijd vrij,

zelfs voor het geweld behoeft hij niet te bukken, des noods kan hij zich opofferen en sterven; maar met de feiten der geschiedenis vóór ons kunnen wij zekere ontwikkeling en zamenhang in de gebeurtenissen aanwijzen en ten minste begrijpen, hoe alles toegegaan is. 't Had evenwel ook anders kunnen uitvallen; door bijzondere omstandigheden wordt soms eene geheele verandering in den toestand der dingen te weeg gebragt. Met wiskundige zekerheid is niet te bepalen, welk een loop zekere uitgestrooide denkbeelden zullen nemen, wat gevolgen uit sommige beginselen zullen voortvloeijen, ofschoon men daarna in enkele gevallen haast geneigd is te zeggen: het moest noodzakelijk zoo gaan. Laat eens een geleerde ons verklaren, hoe Europa na vijftig jaren zal verdeeld zijn!

't Is geenszins ons plan, eene geschiedenis te schrijven van de verschillende landen, waarin 't Protestantisme wortel schoot, ofschoon dan eerst regt duidelijk blijken zou, dat er niets bovennatuurlijks in te zoeken is; slechts eene algemeene beschouwing willen we leveren, om de snelle uitbreiding van het Protestantisme te doen begrijpen.

De oorzaken daarvan brengen we tot vier klassen terug: de aard van den tijd, waarin Luther en de andere dusgenoemde hervormers optraden; de geschiktheid van de nieuwe leer juist voor dien tijd; de middelen om zich gemakkelijk uit te breiden; en eenige toevallige omstandigheden.

I. Wat was het eigenaardig karakter van het midden der zestiende eeuw in het christelijk Europa?

1. Reeds sinds eeuwen had het Christendom zich daar gevestigd, was diep doorgedrongen in het bewustzijn der volken, had den Staat en zijne wetgeving, de wetenschap en de kunsten geleid, veredeld en tot een hoogen trap van bloei, van volmaaktheid opgevoerd; kortom, alles was er

van doortrokken. De godsdienst had de gansche wereld gemaakt tot een harmoniesch, zamenhangend geheel, 't geloof droeg alles; wordt die grond weggenomen, dan valt al wat daarop gebouwd is, in puin. Zonder te spreken van de persoonlijke vrijheid in die dagen of van de politieke verhoudingen, die zoo los waren, dat zulk een toestand, zonder eene groote regtvaardigheid en goede trouw te veronderstellen, niet denkbaar is, valt het aanstonds in 't oog, hoe alles van de Kerk zekere wijding ontving en door haar beschermd werd; de godsdienst was werkelijk in den vollen zin des woords historiesch geworden, had zich met al het bestaande vereenigd. Dus kon nu geen leerstuk bestreden worden, zonder dat tegelijk de geheele maatschappelijke orde werd aangerand, en een van beide: de strijd kon of volstrekt geenen, of hij moest een zeer grooten invloed hebben.

2. 't Was bovendien een tijdperk, als er nooit te voren geweest was; een tijdperk van ontwikkeling, van stoffelijke welvaart en van nieuwe ondernemingen.

't Kompas was uitgevonden, Columbus had Amerika ontdekt, Spaansche schepen bragten ladingen goud naar Europa, en de handel verhief zich tot een ongekenden bloei. De steden werden rijk en wedijverden met elkander in aanzien en magt. Wel was het een allergevaarlijkste tijd, welken men vergelijken kan bij een jong mensch, die nog geene bezadigdheid en vastheid genoeg bezit om op zich zelf te steunen; wie zich van hem in zijne ontwikkelingsjaren meester maakt, bepaalt zijne rigting voor heel zijn volgend leven. De beoefening der klassieken bragt mede eene gisting in de gemoederen. Daarbij gaf de uitgevonden boekdrukkunst een gemakkelijk middel aan de hand, om allerlei nieuwe denkbeelden alom te verspreiden; en aan lezers ontbrak het evenmin

als aan stof. Men kon immers het bederf aanwijzen, dat verborgen was; bestaande misbruiken bestrijden en op verbetering, hervorming aandringen; en dit heeft voor de groote menigte iets bijzonder aantrekkelijks.

3. Zeker was er veel, dat verandering behoefde; in alle standen was de bedorvenheid groot, ook onder de geestelijke personen en niet het minst onder de Bisschoppen, aan wie de verslapping der tucht in de kloosters, de overtreding der kerkelijke wetten, het gemis van toezigt op hunne onderhoorigen, openbare ergernissen en allerlei misbruiken voor een groot deel te wijten waren. Wij behoeven niet te vragen, vanwaar dat kwam? Van algemeene bekendheid is het, hoe koningen en vorsten hunne aanhangers in 't genot wilden stellen van de rijke kerkelijke inkomsten, zich daarover een regt aanmatigend, hetwelk zij niet bezaten; hoe zij op de bisschoppelijke zetels mannen plaatsten, die geheel ongeschikt waren voor hun ambt en onwaardig het te bekleeden. Zulke Bisschoppen bekommerden zich dan ook in 't geheel niet over hunne geestelijke bediening, ontvingen niet eens altijd de bisschoppelijke wijding, maar verbleven aan het hof of in 't leger, de geestelijke zorg voor hunne kudde overlatende aan anderen; alleen de geldelijke opbrengsten eigenden zij zich toe, en leefden er van met vorstelijken zwier. Wat daarbij van de opleiding tot den geestelijken stand komen moest, is ligt te vermoeden, en een allerheilzaamste maatregel was het, door de Kerkvergadering van Trente voorgeschreven, om zooveel mogelijk in elk Bisdom een priester-seminarie op te rigten. Ook strekt het den Pausen tot onvergankelijken roem, dat zij eeuwen lang tegen de koninklijke investituur der Bisschoppen en tegen 't verkoopen van de geestelijke goederen met al hunne magt zich verzet hebben.

In dien tijd alzoo, waarin alles zoo naauw zamenhing, in een tijdperk van ontwikkeling, was de wereld slecht en grootelijks bedorven; en als nu in die ligt ontvlambare stof een brandhout geworpen werd, moest wel eene verwoesting volgen, welke in hare vaart naauwelijks zou te stuiten zijn.

II. De nieuwe leer was daartoe bijzonder geëigend. Er was groote behoefte aan hervorming op kerkelijk gebied; niet in de geloofsstukken; deze zijn onveranderlijk, en geene dwaling kan er in gemengd worden; maar ten aanzien van geestelijke personen, kerkelijke instellingen, gebruiken, tucht en zeden. Veel was er over hervorming gesproken; ieder gevoelde, dat er iets gebeuren moest; nu neemt het Protestantisme dat idee van den tijd over, overdrijft het nog, en eigenaardig sluiten zeer velen zich daarbij aan.

Slaat men het oog op de *nieuwe leer* en op de *leerwijze*, die Luther volgde, dan moet men toestemmen, dat hij overeenkomstig den geest des tijds te werk ging.

1. Zijne leer was zeer beschouwend, enkel contemplatie. 't Geloof alleen was alles; daardoor moest men zich met Christus vereenigen, zich zelf in God verliezen, zonder zich om goede werken te bekommeren; wij moesten gevoelen, dat Christus in ons leeft. Nog zien we in het koude, enkel en alleen denkende Protestantisme het beeld van een mediterenden monnik, die, om niet verstrooid te worden, zijne oogen sluit, en zich van de wereld afzondert, om uitsluitend met God bezig te zijn in zijn geest. Dit is overdrijving, maar 't lag eenigzins in den tijd. In 't zeker bezit der waarheid behoefde men niet te strijden, om 't geloof te verdedigen; niemand was er die aanviel of slechts twijfel opperde; maar zich de waarheid meer toe te eigenen, er dieper in door te dringen, daarover te spe-

culeren, dat was toen de rigting van den tijd, men neigde tot een valsch mysticisme, en geen wonder, dat velen zich lieten meêsleepen op het dwaalspoor.

Daarbij bleven al de groote geheimen des geloofs, oogenschijnlijk ten minste, behouden. Luther verwierp nog niet het leerstuk van God en de H. Drievuldigheid, van de Schepping, Christus' Menschwording, zijn Zoendood, en hoe wij door Hem moeten verlost worden; integendeel, hij beriep zich daarop gedurig en schreef alles aan Christus toe. Van den anderen kant was het toch eene verkeerde nederigheid, die hij wilde; maar zijne geheele moraal was zoo fijn bedriegelijk, dat men ligtelijk er in verwarde. „Ik weet, dat ik niets ben en niets kan doen", zeide Luther; „slechts het kwaad is van mij". Als men niet anders kan, mag men ook alles doen; eigenlijk wordt ook niets van ons gevorderd; alle zonde wordt vergeven, indien men slechts gelooft.

De leer derhalve was zeer speculatief, behield de grootste waarheden, had den schijn van hoogst moreel te zijn en gaf aan alle hartstogten vrij spel. Tot eer der Katholieke Kerk mogen we opmerken, dat de kwestie der waarheid de kwestie was der deugd!

De vraag is nu, hoe dat dorre, beschouwende Protestantisme onder 't volk invloed verkreeg. Het maakte zich verstaanbaar door alles af te breken; vasten en biechten en alles wat lastig is af te schaffen; Bisschoppen en priesters, eeredienst en ceremoniën, beelden enz. weg te werpen; kortom, al het bestaande omver te halen. De menschen werden eensklaps in eene geheel andere wereld verplaatst; en zoo maakte de nieuwe leer zich op eene zeer eigenaardige wijze voor de menigte verstaanbaar en naar buiten geldend.

2. De leerwijze, die Luther volgde: „onderzoek, lees

„de H. Schrift", vleide bovendien zeer de menschelijke rede. Men kon alles zelf, en van den anderen kant was het 't Woord Gods, waaraan men meende te gelooven. Daar kon het volk niet tegen, het moest meêgesleept worden; en de eerbied der Katholieke Kerk voor den Bijbel werd een middel in de hand der Protestanten, om de groote menigte te verblinden. De meerderheid moet altijd door gezag geleid worden; duistere en moeijelijke vraagstukken mag men haar zelfs niet voorstellen, dit is even goed als haar in dwaling brengen; zij volgt dan wat zoogezegd 't begrijpelijkst is, het oppervlakkigste, en allen loopen dat na. Luther ging niet alleen de hoogste kwestiën aan het volk voorleggen, maar met de welsprekendheid van een echten volksredenaar sleepte hij zijne hoorderen mede, vooral door zijn gedurig beroep op den Bijbel. „Zie, daar staat het bij den Apostel Paulus", riep hij hun toe, „gij kunt zelf oordeelen en beslissen." Zoo vond hij een verbazenden bijval; en nog afgezien van zijne persoonlijke geschiktheid, om het hoofd der beweging te zijn, had hij tal van middelen bij de hand, om zich in altijd uitgebreider kring ingang te verschaffen.

III. Laat ons eenige der voornaamste middelen, waardoor het Protestantisme zich uitbreidde, in 't kort nagaan.

1. Eerst moet men Luther zelf in aanmerking nemen als bij uitnemendheid geschikt, om leider en hoofdman te zijn in den opstand, die de gansche bestaande orde zou omverwerpen. Hij had zijne eigene leer doorleefd; zijne ideën waren hem in merg en been doorgedrongen, hadden zijn karakter gevormd; en zoo vond hij in zich de vermetele kracht, om zich tegen den Paus, tegen den Keizer en tegen de geheele wereld over te stellen. Dat maakte eene ongeloofelijke sensatie, en moest magtig op het volk werken. Hij noemt zich Evangelist, verheft

zich boven alles, leest vorsten en hoven de les op, en gedraagt zich als een despoot, die met beslissend gezag spreekt zonder tegenspraak te dulden. Luther heeft door zijne aangematigde autoriteit eene leer gegrond, die tegen de autoriteit in was.

Dan was hij listig genoeg, om niet te veel te bepalen; al wat hij voordroeg, was meer negatief. Hij was een vijand van streng redeneren en bewijzen. Aristoteles en zijne philosophie was hem daarom een gruwel; de rede noemde gij de h... van den duivel, het beest, dat men moest verworgen. Hij lachte met syllogismen: 't mysticisme houdt daar niet van. 't Kon hem niet deren, of hij zich tegensprak; voor 't volk liet hij zich hooren, en hij had eene buitengewone geschiktheid, om er mede te praten en allen voor zich te winnen.

2. Daartoe diende hem ook voortreffelijk de invoering der moedertaal in de Kerk, bijzonderlijk het zingen van psalmen en andere kerkelijke liederen, voor het vroegere Latijnsche choraalgezang in de plaats gekomen. Dit werd een middel, om de nieuwe begrippen onder 't volk te verbreiden en ingang te verschaffen; het scheen, dat men op die wijze meer vrucht had van de openlijke godsdienstviering, en velen vonden het schoon.

3. Niet zelden werd door Luther en de andere reformatoren de katholieke leer, gelijk b.v. in de artikelen van Smalkalden te zien is, voorbedachtelijk valsch voorgesteld, om de hunne daar tegenover als de zuivere, onvervalschte waarheid aan te prijzen. Daarbij huichelden zij altoos, zich gaarne te willen onderwerpen, indien zij slechts van dwaling overtuigd werden. Aanvankelijk gaf Luther voor, en 't volk geloofde dit, dat hij predikte in den regten geest der oude Katholieke Kerk; hij wilde slechts misbruiken afschaffen, en de tucht, vooral onder de geestelijken, ver-

beteren. Van eene geheele afscheiding en eene nieuwe godsdienst kon men zich niet aanstonds een denkbeeld maken.

4. Ondertusschen ging het kwaad voort; alles was voor de regtbank van 't volk gebragt, en Luthers Bijbelvertaling bragt het hare er toe bij, om de zaken meer te verwarren en het getal van onbevoegde beoordeelaars te vergrooten. Een allervoordeeligsten invloed voor het Protestantisme hadden de *Religionsgespräche*, openlijke verhandelingen, twistgedingen over het geloof, waardoor van zelf twijfel opgewekt werd; want ééne moeijelijkheid, algemeen bevattelijk voorgedragen, dringt bij dergelijke omstandigheden dieper in 't volk door en is meer waard dan honderd bewijzen voor de waarheid; voor 't minst zegt men: er kan dan toch nog over getwist worden.

5. Bovendien is 't kwaad altijd zeer actief en er op uit, om van alles partij te trekken; terwijl de goeden, in 't vertrouwen op de kracht hunner zaak, of niet regt wetende, wat er gaande is, werkeloos blijven. Zoo gebeurde er toen niets, of er kwam dadelijk een pamflet in 't licht, om de menigte voor de zaak der Hervorming te winnen; bedrog, list en vervalsching werd evenmin versmaad als het allergevaarlijkste wapen, spotternij en caricatuur.

6. Eindelijk is dan toch door geweld het Protestantisme gevestigd; niet door redenering of overtuiging, maar door de magt der vorsten. Om te loochenen, dat het Protestantisme zonder politiek is ingedrongen, moet men stekeblind zijn.

Eene aristocratische beweging heeft er plaats gehad: de ridders vereenigden zich met Luther; maar dit gelukte niet. Dan zien wij den boerenkrijg: de democratie zocht zich meester te maken; doch ook met geen gunstig ge-

volg. Maar de vorsten, die door Luther en de zijnen op alle mogelijke wijzen gestreeld werden, trokken zich de Reformatie aan, en zij wonnen het.

„Het is", zegt de protestantsche schrijver Juricu [1]), „door „onloochenbare documenten bewezen, dat Geneve, de Zwit„sers, de Republieken en Vrije Steden, de keurvorsten en „vorsten des Duitschen Rijks, Engeland, Schotland, Zweden „en Denemarken door de Staatsmagt het Katholicisme afge„schaft en de Reformatie ingevoerd en gevestigd hebben". Dergelijke getuigenissen zouden er meer aan te halen zijn; maar het feit is te duidelijk, om er langer bij stil te staan. De rijksvorsten zochten zich onafhankelijk te maken van den Keizer [2]), en 't Protestantisme bood hun hiertoe gelegenheid. De kerkelijke goederen en rijke kloosters waren hun een begeerlijke buit; daarom omhelsden zij de nieuwe leer en bevorderden haar uit al hun vermogen. „Velen „zijn nog goed Evangeliesch", verklaart Luther zelf, „wijl „er nog katholieke remonstransen en kloostergoederen zijn". Daarbij werd aan de vorsten eene grootere magt toegekend, dan zij ooit bezeten hadden, zelfs in geestelijke aangelegenheden; zij werden niet alleen onafhankelijk, maar onbeperkte heerschers. In de nieuwe kerken konden zij predikanten aanstellen, mogten visitatoren benoemen, die in hunnen naam alles moesten bewaken en regelen; en voor de excommunicatie of voor een interdict uit Rome behoefden zij niet meer te vreezen. Zij werden koningen en Pausen tegelijk, en maakten ten laatste de grondstelling geldend: cujus est regio, illius et religio; wien het land behoort, behoort ook de godsdienst. Overal voerden zij het Protestantisme in hunne Staten in, en evenmin

[1]) Cf. Marx, p. 102.
[2]) Cf. Marx, p. 103. vlg.

als wij over de snelle uitbreiding daarvan ons kunnen verwonderen, hebben wij in de daden van onregt, bedrog, geweld en roof eenige inwerking der goddelijke genade te erkennen. Inderdaad, alles laat zich natuurlijk genoeg verklaren, en geen zweem van overeenkomst is hier te vinden met de eerste wonderdadige vestiging des Christendoms in de heidensche wereld.

IV. Bijzondere, meer of min toevallige omstandigheden hebben het Protestantisme zeer in de hand gewerkt. Allereerst komt hier in aanmerking de aflaatprediking, welke door Leo uitgeschreven was met het doel, om aalmoesen bijeen te brengen voor het stichten van een groot monument der katholieke eenheid in de hoofdstad der christelijke wereld, van de St. Pieter te Rome. In Duitschland werd daarmede belast de Aartsbisschop Albrecht van Mens, die de Dominicanen er voor uitkoos, wat van den beginne af naijver opwekte bij andere orden, en niet het minst bij de Augustijnen. In dezen vond Luther aanstonds zekere partij en bijgevolg meer of min ondersteuning. Ook bragt de geldkwestie, het uitvoeren van niet onaanzienlijke sommen buiten 's lands, eene gunstige voor-ingenomenheid te weeg, om zich tegen dien aflaat te verzetten. Vooral de vorsten zagen zulks met leede oogen aan. Op zich zelf was er anders niets tegen; doch elke overdrijving of onvoorzigtigheid gaf nu niet alleen aanstoot maar ook gelegenheid om aan te vallen en tegelijk velen voor zich te winnen.

De aflaat is het laatste resultaat van het kerkelijk leerstuk omtrent de bemiddeling in het geestelijke leven. Nergens treedt helderder in het licht, dat wij elkander bij God behulpzaam kunnen zijn, en er eene gemeenschap en mededeeling bestaat van goede werken en verdiensten; want de aflaat is kwijtschelding van tijdelijke straf, om

wille der overvloedige verdiensten van Christus en zijne Heiligen ons geschonken van wege het kerkelijk gezag. Niets is daarom zoozeer in tegenstelling met de protestantsche leer, dat ieder voor zich alleen bij God volstaan moet, of liever, dat Christus alleen, zonder de minste tusschenkomst van anderen, voor allen als borg optreedt; en bijgevolg kon ook niets een nadeeliger invloed hebben en meer ten gunste van het Protestantisme werken dan juist eene overdrijving van den aflaat. Ofschoon nu volstrekt geen geloof te hechten is aan de verspreide geruchten, dat de aflaatpredikers zich zoo ver tegen de kerkelijke leer zouden vergrepen hebben om dingen te verkondigen, die door niemand ooit verdedigd zijn, alsof namelijk de aflaat zelfs vergiffenis van zonden zou schenken of, nog fraaijer, ook van toekomstige zonden, — voorwaar, dat is al te grof, om bij een Katholiek ingang te vinden! — willen we toch wel aannemen, dat sommige predikers door een verkeerden ijver voor hunne zaak soms onvoorzigtige uitdrukkingen gebezigd hebben. Gunstiger gelegenheid kon er daarom voor Luther niet komen, om met goede kans van welslagen den strijd te beginnen. Reeds zijn eerste aanval was een triomf; zoo levendig werd hij van verschillende kanten toegejuicht.

Allervoordeeligst voor 't Protestantisme werkte de naijver tegen de klimmende magt van het Oosteurijksche huis, dat onder Karel V heerschte in Duitschland, Spanje, de Nederlanden en de Indiën. De oorlog met Frans I van Frankrijk brak 's Keizers magt en invloed in Duitschland. De vorsten, die zich vroeger reeds zoo los van het rijksopperhoofd gemaakt hadden, vreesden hunne onafhankelijkheid te verliezen, en zij vereenigden zich onderling, om zich staande te houden. De nieuwe religie werd de band, die hen zamenhield. Hun tegenstand tegen den Keizer

scheen thans verdediging der godsdienst te zijn; hunne onderdanen grepen naar de wapens, in de meening van het ware geloof te verdedigen, en gewillig gaven zij geld en goed, in den waan van het Evangelie te bevorderen, maar inderdaad om de magt hunner regenten te vergrooten. Zonder zich om het gemeenschappelijk Duitsche Vaderland te bekommeren, verbonden zij zich even goed met Frans I als later met Gustaaf Adolf, den Zweedschen veroveraar, die, door eene onverzadelijke eerzucht gedreven, niets minder beoogde, dan de Duitsche keizerskroon op zijn hoofd te plaatsen. Daartoe gebruikte hij de zoogenaamde vrijheid van godsdienst tot voorwendsel, voerde den naam van geloofsverdediger en bevrijder, en na de Bisschoppen verjaagd en hunne goederen geseculariseerd te hebben, schafte hij alom de oude godsdienst af, verdreef de geestelijken, die in menigte door zijne barbaarsche soldaten vermoord werden, stelde in hunne plaats Luthersche predikanten aan, en vestigde het „Zuivere Evangelie" door de kracht van kanonnen en bajonnetten.

Ongelukkig kwamen nu ook nog de oude erfvijanden des Christendoms, de Turken, onder hun krijgslustigen en dapperen Sultan Soliman, den Keizer in 't naauw brengen, en Karel V moest om ondersteuning van de rijksvorsten te erlangen, aan 't Protestantisme telkens nieuwe inwilligingen doen.

Onder welke omstandigheden het Protestantisme in ons vaderland doorgedrongen is en zich gevestigd heeft, mag ik als genoegzaam bekend veronderstellen. Het geweld en de politiek speelden hier, gelijk elders, eene hoofdrol. Eene kleine minderheid, beschermd door het verbond der edelen, ruide het geringere volk op, om rumoer te maken, joeg de stadsregeringen schrik aan, vorderde eerst vrijheid van preken, dan vergunning om de

eene of andere kerk te gebruiken, totdat zij, daarmede niet meer tevreden, de beeldstormerij begonnen en de oude godsdienst afgeschaft verklaarden.

Men leze het verdienstelijke werk van Dr. Nuijens: *Geschiedenis der Nederlandsche beroerten in de XVI eeuw*, waar men den gang der Reformatie in deze gewesten kan nagaan. Handhaving der privilegiën was het voorwendsel, de nieuwe religie het middel, afscheuring van Spanje het doel van den opstand, dien de zaamgezworen edelen en consistoriën met de hulp van vreemd krijgsvolk onderhielden, totdat de noordelijke provinciën, bij den Munsterschen vrede in 1648, een erkend onafhankelijk bestaan verkregen, met het Calvinisme tot heerschende godsdienst. Zonder den opstand tegen Philips II zou het Protestantisme zich wel niet zoo snel hier verbreid hebben.

In Zweden bemagtigde Gustaaf Wasa den troon, en om zich en zijn geslacht daarop te bevestigen, voerde hij de nieuwe godsdienst in. Onder Jan III was Zweden bijna tot de Katholieke Kerk teruggebragt; maar na diens overlijden werd, bij afwezigheid van zijn zoon Sigismund III, die Katholiek en reeds koning van Polen was, de hertog Karel van Sudermanland rijksbestierder, en deze zocht door middel van het Protestantisme de kroon op zijn hoofd te zetten. De Bisschoppen en geestelijken werden van hunne bezittingen beroofd, verbannen of gedood; de kerkelijke goederen werden verbeurd verklaard, en het Lutheranisme werd godsdienst van Staat.

Van Engeland is het bekend, hoe de wellustige Hendrik VIII het Protestantisme in zijne Staten invoerde, omdat de Paus in zijne echtscheiding van koningin Catharina niet wilde toestemmen. Hij maakte zich daarop zelf hoofd der Anglikaansche Kerk en deed duizenden, die den supremaats-eed weigerden af te leggen, op het schavot sterven.

Geestig, maar niet zonder waarheid, heeft de oude Frits, koning van Pruissen, gezegd: „Indien men de oorzaken „der verbreiding van het Protestantisme tot eenvoudige „beginselen wil terugbrengen, dan zal men bevinden, dat „het in Duitschland 't werk was der baatzucht, in Enge„land van de liefde, en in Frankrijk van de zucht naar het „nieuwe" [1]).

Onnoodig is het, nog meer hierbij te voegen; anders zoude ik moeten spreken van de kuiperijen der Fransche politiek, wier voortdurend streven was, het Duitsche Rijk op alle wijzen afbreuk te doen en het te verzwakken. Voor elken historiekenner is het klaar, dat zonder Frankrijks hulp het Protestantisme nooit zulke vorderingen zou gemaakt hebben. Uit het aangevoerde blijkt echter, dunkt mij, zonneklaar, dat wij ons over de snelle uitbreiding van het Protestantisme geenszins te verwonderen hebben; en evenzoo, dat daarin volstrekt geen bewijs te vinden is van eene goddelijke goedkeuring, noch van de innerlijke waarde der zoogenaamde Hervorming.

De ware hervorming kwam tot stand op het Concilie van Trente, dat met krachtige hand de misbruiken afschafte, regels van bestier vaststelde voor de Bisdommen, kloosters en parochiën, en heilzame verordeningen omtrent de opleiding der geestelijken, de tucht en alles, wat regeling of verandering noodig had, invoerde. Alles werd verjeugdigd en verfrischt; het kaf was weggeblazen door den opgestoken stormwind der ketterij; een nieuw en krachtig leven vertoonde zich allerwege, talrijke congregatiën traden in 't leven, om in alle behoeften te voor-

---

[1]) Cf. Marx, p. 200; Alzog, pag. 796. „Si on veut réduire les „causes du progrès de la réforme à des principes simples, on verra „qu'en Allemagne ce fût l'ouvrage de l'intérêt, en Angleterre celui „de l'amour et en France celui de la nouveauté".

zien; en de H. Ignatius stichtte de orde der Jesuïeten, die door hare zendelingen naar Oost en West zeker evenveel leden tot de Kerk bragt, als in Europa afgevallen waren.

Zien wij thans den toestand der wereld met onbevooroordeelden blik, dan zal niemand te goeder trouw kunnen zeggen, dat de Katholieke Kerk verouderd en uitgeleefd, Rome verzwakt, de Stoel van Petrus vermolmd is; nooit welligt is er over de geheele wereld een Episcopaat geweest als thans, eene zoo ijverige en goed onderwezen priesterschap, zooveel gehechtheid aan den Paus bij de geloovigen, zulk eene teedere bezorgdheid voor de Kerk en warme belangstelling in alles, wat de godsdienst aangaat; terwijl bij onze afgescheidene broeders bijna algemeen twijfel heerscht, eene troostelooze verwarring en eindelooze strijd. Het Protestantisme bevindt zich in een staat van ontbinding en diep verval. Het naakte ongeloof, dat aan 's menschen hart met zijne behoeften en verlangens geene bevrediging meer aanbiedt, is aan 't licht gekomen, er is geene andere keuze meer overig dan tusschen Katholicisme en volslagen ongeloof. Hopen en bidden wij, dat spoedig een groote, algemeene terugkeer moge plaats hebben tot de oude Moederkerk, die met blijdschap hare afgedwaalde kinderen weder zal opnemen.

LIBERALE REGTSBEDEELING

IN

BADEN.

Dat het nieuwerwetsche liberalisme in Baden vrij spel heeft en overal zijne kracht in het onderdrukken en kwellen der Katholieken toont, is zonder twijfel aan het meerendeel onzer lezers bekend. Het kan echter zijn nut hebben, kennis te nemen van de onregtvaardigheden, die nu hier dan daar, somtijds over het geheele Badensche gebied, door eene volstrekte minderheid tegen eene meerderheid van twee derden der bevolking gepleegd worden: de beteekenis van het door de Protestanten zoo hoog gevierde woord „verdraagzaamheid" vertoont zich dan in een helderder licht, en de geest, die de moderne liberalen bezielt, wordt voor ons des te duidelijker. Dat de voornaamste posten en bedieningen aan onkatholieken gegeven, de leerstoelen der gemengde universiteit van Heidelberg en der katholieke hoogeschool van Freiburg aan Protestanten en Joden geschonken, dat de Katholieken meer en meer uit het Staatsleven verdrongen worden, — dit alles (en hoeveel zouden we er nog kunnen bijvoegen?) zou te verdragen zijn als miskenning en achterstelling. Maar er gebeurt meer, dat het gemoed van elken Katholiek met verontwaardiging vervullen en vooral de goedgezinde

Katholieken van Baden pijnlijk moet aandoen. Reeds vroeger heeft *De Katholiek* in eene uitvoerige schets den treurigen toestand van het schoolwezen in Baden besproken en uit officiële stukken, tusschen den hooggeschatten Aartsbisschop Vicari en het Badensche ministerie gewisseld, aangetoond, dat de scholen geheel aan den invloed van het kerkelijk gezag onttrokken zijn; en dat fondsen, door Katholieken geschonken, in strijd met het doel en de meening der gevers beheerd worden door den liberalen Staat. Wij willen daarop niet terugkomen, maar een ander punt aanroeren, dat even onregtvaardig en zeker niet minder krenkend is.

In Baden is ook vrijheid van drukpers maar — voor de ministeriële partij: deze schijnt ongestraft alle lasteringen tegen de Kerk, de katholieke godsdienst, den Paus en de priesters in hare kolommen te mogen opnemen; en wordt er van katholieke zijde tegen geprotesteerd, wordt door de kerkelijke overheid de bescherming der wet tegen de lasteraars ingeroepen, dan weet het „Grossherzoglich Justiz-Ministerium" altijd eene uitvlugt te vinden. De lezer oordeele zelf uit de volgende feiten.

De *Nellenburger Bote*, het officiële blad voor Stockach en Messkirch, bevatte in 1864 een artikel, uit Munchen ingezonden, waarin ten opzigte van het Celibaat der geestelijken en vooral omtrent de Biecht uitdrukkingen gebezigd werden, die op verregaande wijze ergerlijk en lasterlijk moesten genoemd worden. De Aartsbisschop zond aan den openbaren Staatsbeambte een met redenen omkleed verzoek, om eene geregtsvervolging in te stellen; en het antwoord luidde: „het groothertogelijk ministerie „van Justitie had in het bedoelde artikel geen grond „voor regtsvervolging gevonden."

De *Höhgauer Erzähler*, officiëel blad voor Engen en Radolphzell, schreef in 1865: „Het betere gevoel van „elk goedgezind Katholiek is door het voortdurende „drijven van de Curia te Freiburg [zetel van den Aarts- „bisschop] op het ergste gekrenkt. De Aartsbisschop is „door de zwarte omverwerpingspartij (Umsturzpartei) mis- „bruikt en tot een gedwee werktuig daarvan gemaakt. „De Katholieken moeten de geestelijke overheid te Frei- „burg als eene revolutionnaire agentuur aanzien, waar- „mede zij als getrouwe staatsburgers niet langer meer „in betrekking kunnen staan." Het Kapittel eischte tegen die lastertaal geregtsvervolging, doch ontving tot antwoord, dat het aanzoek daartoe van de hoogstgeplaatste dienaren des beleedigden moest uitgaan. Onmiddellijk daarop berigtte het Kapittel aan het ministerie van Justitie, dat zij de hoogste dienaren der Kerk in het Hertogdom waren, en dat zij, overeenkomstig de door den Staat erkende inrigting der katholieke Kerk, de eer van hunnen Aartsbisschop moesten verdedigen. Het ministerie van Justitie erkende hunne bevoegdheid en gaf na *vijf maanden wachtens* ten antwoord: de aanklagt had aan het *ministerie van Binnenlandsche Zaken* moeten gerigt worden; *overigens was nu hun regt reeds verjaard.*

Het laatstgenoemde blad beschuldigde in Febr. 1865 den Pastoor van Singen, dat hij den predikstoel op het onwaardigste misbruikt, een vloed van de hartstogtelijkste schimpwoorden uitgestooten, de schoolwet met de schanlijkste smaadwoorden betiteld zou hebben, en dat hij zelf een fanatiek priester was. De bisschoppelijke Curia verzocht geregtsvervolging, doch werd afgewezen met eene tweede beschuldiging tegen genoemden priester: „deze „had zelf toegegeven, dat hij een mager onderrigt in de

„godsdienst gaf." Op nieuw rigtte de bisschoppelijke Curia een schrijven aan het ministerie van Justitie tegen deze onbewezene beschuldiging. Het antwoord luidde: „De Staatsambtenaar had wel het *regt*, maar niet de „*verpligting* om ten gunste van Staatsdienaren, die met „betrekking tot hunne dienst gekrenkt waren, eene aan- „klagt in te stellen."

De *Breisgauer Zeitung und Albote*, een officiëel blad, besprak den herderlijken brief van den Aartsbisschop van 23 Julij 1865 in de volgende termen: „Zoolang men „dergelijke brandbrieven, als de laatste zoogenaamde her- „derlijke brief was, van den kansel onder het volk „slingeren mag, zoolang de geestelijken hunne woelingen „kunnen voortzetten, is het teugellooze driestheid te „spreken van tirannie. Eerst dan, als onze Regering aan „de Italiaansche een voorbeeld wilde nemen, zouden we „rust bekomen." Op de aanklagt van den Aartsbisschop, tegen deze lastertaal ingediend, antwoordde het ministerie van Binnenlandsche Zaken: „Afgezien ook daarvan, dat „eene strafbare eerrooverij in bedoelde woorden *twijfel-* „*achtig* schijnt, kan de *Regering* toch niet tegen het „genoemde blad in regten optreden."

Het *Larher Wochenblatt*, ook al een officiëel orgaan, scheen bij voorkeur aan te vallen op al hetgeen den Katholieken dierbaar was.

In n°. 92 van 1865 schreef het: „De vloek kleeft op „de pauselijke, katholieke Kerk. Die vloek bestaat in „het laag-aardschgezinde ongeloof aan de geestelijke kracht „van den inhoud der geloofsartikelen, zooals de christe- lijke (atheïstische of natuur-?) godsdienst die aanneemt".

In n°. 95 heette het: „weg met het Papisme".

In n°. 98 bevatte het eene oproeping tot afval van de katholieke godsdienst.

In n°. 135 gaf het te denken, dat een goddeloos leven, een leven dat van God vervreemde, de voorwaarde was om tot de bisschoppelijke waardigheid op te klimmen. En welk was het antwoord door het ministerie van Binnenlandsche Zaken op de ingediende aanklagt gegeven? „Bij het *twijfelachtige* der schuld en wegens de houding, „door de Regering tegenover de beweging in de pers „aangenomen, kan de Regering geene regtsvordering tegen „genoemd blad instellen.

Het *Süddeutsche Evangelisch - Protestantische Wochenblatt*, een blad alzoo dat ware humaniteit, eerbiediging van ieders regten, verlichting en verdraagzaamheid prediken moest, schreef in zijn n°. 48 van 1866: „Onverdeelden „ijver voor het welzijn des H. Vaders kan men aan Spanje „alleen toekennen. De Koningin Isabella en hare hof- „houding maken zijn toestand tot voorwerp van hare groot- „ste zorg. In Spanje moet den vlugteling een tweede „vaderland aangeboden worden. In de hofkringen wordt „Toledo reeds als toekomstige pauselijke residentie aan- „gewezen. Booze tongen vragen, of Isabella den Paus „beter zal beschermen dan *Jezabel hare Baälspriesters.*" De hooggeachte Pius IX wordt dus met de priesters van Baäl vergeleken. En toch, „der Herr Staatsanwalt" vond daarin geen misdaad, en verklaarde, dat hij daarom geene regtsvervolging kon instellen.

Wij openen nog eens het zoo even genoemde *Wochenblatt* en voegen daarbij eenige aanhalingen uit de *Badensche Landszeitung*. Onze lezers kunnen daaruit leeren, welke smaadwoorden den Katholieken naar het hoofd geworpen

worden, welke lastertaal hun voor de voeten wordt gesmeten, en dat alles door dagbladen, die een godsdienstig mom-aangezigt voorhangen en op straffeloosheid schijnen te rekenen.

De *Bad. Landsz.* schreef in zijn n°. 190 van 1866, na den slag van Sadowa: „Het wordt bij den dag klaarder, „welk een zegen voor Duitschland de overwinning van „Pruissen geweest is. Wij spreken hier niet van de „staatkundige gevolgen, ... maar van den religie-haat. „Op verscheidene plaatsen werden de zwaarste bedreigin„gen tegen de Protestanten geuit en, bij de voor zeker „geachte overwinning van Oostenrijk, eene afrekening met „hen in het verschiet voorgesteld. In eenige oorden van „Schwetsingen waakten, reeds gedurende langen tijd, de „protestansche huisvaders; in den Beijerschen Paltz waar„schuwden katholieke geestelijken openlijk tegen den om„gang met Protestanten en Joden; men verklaarde: de „tijd was nu gekomen om het 300 jarig onregt, aan de „Moederkerk van Rome door den afval der Reformatie „gepleegd, te wreken. Men zegt niet te veel, als men „beweert, dat de zwartste zijde van het godsdienstig fa„natisme zich geopenbaard heeft; het zou, ware Oosten„rijk overwinnaar gebleven, ongetwijfel tot daden over„geslagen zijn.

„In n° 193 stond het volgende te lezen: „Het is zeker, „dat eene overwinning der Oostenrijkers het teeken tot „een algemeenen aanval van de Katholieken op de ketters „zou geweest zijn. Dit jaar, zoo zeiden Katholieken van „naburige plaatsen tot Protestanten, moogt gij nog oog„sten; het volgende jaar halen wij den oogst in, want „het is met ulieden uit. Eene protestantsche vrouw wilde „onlangs in het katholieke plaatsje B. kersen verkoopen, „doch werd door toedoen van den katholieken geestelijke

„uit de plaats verwijderd met de woorden: zij moest ze „maar aan de Pruissen verkoopen. In hetzelfde plaatsje „B. werd in eene herberg en in het bijzijn van den ka„tholieken burgemeester door iemand gezegd dat, zoo de „Oostenrijkers overwonnen, den Protestanten het lijf open„gesneden en den Joden de hals afgesneden zou worden. „De dagen waren reeds bepaald, waarop protestantsche „inwoners door hunne katholieke mede-christenen en met „hulp van de naburige gemeenten overvallen en verdelgd „zouden worden."

Het genoemde *kerkelijk* orgaan is niet minder gul met zijne hatelijke insinuatiën en lasterlijke beschuldigingen. Een enkel voorbeeld kan hier volstaan. In zijn n°. 37 van 1866 staat onder anderen: „Aan de agenten van het „Ultramontanisme is het gelukt, om in het anders zoo „gezonde bloed van ons volksleven het meest invretende „en het doodelijkste van alle vergiften te doen indrup„pelen, en het is hunne schuld niet, dat de ziekte niet „op vreeselijke wijze is uitgebroken. Er zijn niet weinige „katholieke geestelijken geweest, die schriftelijk en mon„delings, van den kansel, in den biechtstoel en in het „dagelijksch verkeer het geweten van het arme volk zoo„lang gepijnigd hebben, dat het aan God en de Heiligen „verpligt meende te zijn, eene plaats in te ruimen aan „het drakenzaad van ongehoorde bloedige aanslagen, „die tegen hunne protestantsche mede-christenen en mede„burgers, met wie zij tot nu toe sinds jaren in vriend„schappelijke nabuurschap geleefd hadden, moesten gerigt „worden". En daarop volgden dan over bedreiging, over het in bezit nemen van protestantsche goederen, over bepaalde dagen, waarop de slagting der Protestanten zou aanvangen, dezelfde bijzonderheden, die de *Bad. Landsz.* reeds had opgedischt.

Dat van den kant der gelasterden akte van alles genomen en om herstel hunner gekrenkte eer aan de bevoegde magt verzocht is, laat zich gereedelijk denken. Het is echter moeijelijker te gissen, welk antwoord op de ingediende klagt gegeven is.

De bewoners van Saalbach wendden zich tot den „Staatsanwalt" in Karlsruhe, doch ontvingen ten antwoord: „wegens misdaad van laster, valsche beschuldiging en „krenking van eer konden alleen privaatpersonen in regten „optreden; hij kon derhalve, overeenkomstig de artikelen „van het wetboek, geen regtsvordering instellen." Met dit antwoord niet voldaan, wendden zij zich tot het ministerie van Justitie en erkenden, dat in de artikelen van de *Bad. Landsz.*, wel is waar niet zoozeer privaatpersonen gelasterd werden als wel de „Katholische Religionsge„sellschaft", maar tegelijkertijd beriepen zij zich op eene ministeriële aanschrijving van 28 Julij 1866, waarbij aan de organen der pers geboden werd, zich gedurende den oorlog van eene opruijende Staatkunde tegen bepaalde godsdienstige genootschappen te onthouden. Doch alles te vergeefs: „het ministerie van Justitie zag geene aanleiding „om den „Staatsanwalt" op te leggen, dat hij eene aan„klagt zou indienen."

Of tegen het *Süddeutsche Evangelisch - Protestantische Wochenblatt* ook regtsingang geeischt is, kunnen we niet verzekeren; maar de aangehaalde feiten spreken luide genoeg en laten met genoegzame zekerheid denken, welk antwoord op eene herhaalde aanklagt zou gegeven zijn. Vrijheid van drukpers bestaat in Baden; maar hoe en in welken geest wordt zij toegepast?

De Katholieken, de katholieke leer, de katholieke priesters worden belasterd en verguisd; maar de bescherming der wet, hoe dringend ook ingeroepen, wordt geweigerd,

AUTHENTIEKE STUKKEN

BETREKKELIJK DE FEESTEN VAN 29 JUNIJ.

Antwoord van Zijne Heiligheid op het Adres der Bisschoppen.

VENERABILES FRATRES!

Perjucunda quidem, licet a fide et devotione vestra prorsus exspectanda, Nobis fuerat nobilis illa concordia qua, sejuncti ac dissiti, eadem tenere, eadem asserere profitebamini, quae Nos docueramus, et eosdem, quos damnaveramus, errores, in religiosae civilisque societatis exitium invectos, execrari. Verum multo jucundius Nobis fuit, haec ipsa discere ex ore vestro, et nunc rursum a congregatis vobis explicatius et solemnius accipere; dum iis amoris et obsequii officiis Nos cumulatis, quae mentes affectusque vestros luculentius verbis ipsis aperiant.

Cur enim tam prono animo obsecundastis desiderio nostro, omnique incommodo posthabito, ad Nos ex toto terrarum orbe convolastis? Scilicet explorata vobis erat firmitas Petrae, supra quam aedificata fuit Ecclesia, perspecta vivifica ejus virtus; nec vos fugiebat, quam praeclarum utrique rei testimonium accedat a christianorum heroum Canonizatione.

Duplex igitur hoc festum celebraturi confluxistis, non modo ut sacris hisce solemniis splendorem adderetis, sed ut, universam velut fidelium familiam referentes, praesentia vestra non minus quam diserta professione testaremini, eandem nunc, quae duodeviginti ab hinc saeculis, vigere fidem, idem caritatis vinculum omnes nectere, eandem virtutem exerceri ab hac Cathedra veritatis.

Placuit vobis commendare pastoralem sollicitudinem nostram, et

quidquid pro viribus agimus ad effundendam veritatis lucem, ad disjiciendas errorum tenebras, ad perniciem depellendam ab animabus, Christi Sanguine redemptis; nempe ut e conjunctis propriorum magistrorum sententiis ac vocibus confirmentur christianae gentes in obsequio et amore erga hanc Sanctam Sedem, in eamque acrius mentis oculos intendant. Corrogatis undique subsidiis huc convenistis, civilem nostrum sustentaturi Principatum, tanta oppugnatum perfidia: ideo sane ut splendidissimo hoc facto et per collata catholici orbis suffragia necessitatem ejus ad liberum Ecclesiae regimen assereretis.

Dilectum vero populum Romanum indubiaque et clarissima ejus obsequii in Nos et dilectionis indicia meritis laudibus prosequenda duxistis; quo et alacriores ipsi adjiceretis animos, et eum vindicaretis a conflatis in ipsum calumniis, et foedam illis sacrilegae proditionis notam inureretis, qui, felicitatis populi obtentu, Romanum Pontificem e solio deturbare conantur.

Et dum arctioribus mutuae caritatis nexibus per hunc conventum obstringere studuistis omnes orbis Ecclesias, hoc etiam praestitistis, ut, uberiore evangelico spiritu repleti ad Beatissimi Petri Principis Apostolorum et Pauli Doctoris gentium cineres, fortiores inde discederetis ad perrumpendas hostium phalangas, ad tuenda religionis jura, ad unitatis studium creditis plebibus efficacius ingerendum.

Quod sane votum apertius etiam se prodit in eo communi Concilii Oecumenici desiderio, quod omnes non modo perutile sed et necessarium arbitramini. Superbia enim humana, veterem ausum instauratura, jamdiu per commentitium progressum civitatem et turrim exstruere nititur, cujus culmen pertingat ad coelum, unde demum Deus ipse detrahi possit. At Is descendisse videtur inspecturus opus, et aedificantium linguas ita confusurus, ut non audiat unusquisque vocem proximi sui: id enim animo objiciunt Ecclesiae vexationes, miseranda civilis consortii conditio, perturbatio rerum, in qua versamur.

Cui sane gravissimae calamitati sola certe objici potest Ecclesiae virtus, quae tunc maxime se prodit, cum Episcopi, a Summo Pontifice convocati, eo praeside, conveniunt in nomine Domini, de Ecclesiae rebus acturi. Et gaudemus omnino, praevertisse vos hac in re propositum, jamdiu a Nobis conceptum, commendandi sacrum hunc coetum Ejus patrocinio, cujus pedi, a rerum exordio, serpentis caput subjectum fuit, quaeque deinde universas haereses sola interemit. Satisfacturi propterea communi desiderio, jam nunc nuuci-

amus, futurum quandoque Concilium sub auspiciis Deiparae Virginis, ab omni labe immunis, esse constituendum, et eo aperiendum die, quo insignis hujus privilegii, Ipsi collati, memoria recolitur.

Faxit Deus, faxit Immaculata Virgo, ut amplissimos e saluberrimo isto consilio fructus percipere valeamus. Interim vero Ipsa validissimo suffragio suo praesentibus necessariam adjunctis opem Nobis imploret, Deusque, Ejus precibus exoratus, misericordiae suae divitias in Nos universamque Ecclesiam effundat. Nos certe, amantissimi gratissimique animi sensu non extinguendo compulsi, enixe vobis adprecamur a Deo quidquid spirituali emolumento vestro, quidquid plebium vobis commissarum provectui, quidquid religionis et justitiae tutelae, quidquid civilis societatis tranquillitati benevertere possit.

Et quoniam aliquot e vobis, a peculiaribus populorum suorum necessitatibus coactos, citius a Nobis discessuros esse comperimus; iis, si temporis angustiae siugulos Nobis complecti non sinant, in praesentiarum omnia ominamur secunda, et effuso cordis affectu bene precamur. Universis vero, supernorum omnium bonorum copiosique divini auxilii auspicem, simulque praecipuae benevolentiae nostrae et grati animi testem, Benedictionem Apostolicam, ex imo pectore depromptam, peramanter impertimur.

d. i.

EERWAARDIGE BROEDERS!

Alleraangenaamst voorzeker, ofschoon wel te verwachten van uw geloof en uwe godsvrucht, was Ons de edele eensgezindheid geweest, waarmede gij, van Ons verwijderd en verspreid, te kennen gaaft, hetzelfde te houden, hetzelfde aan te nemen en te verdedigen, wat Wij geleerd hadden, en dezelfde dwalingen, die tot verderf van godsdienstige en burgerlijke maatscbappij hebben veld gewonnen en door Ons waren veroordeeld, ook te verfoeijen. Maar veel aangenamer is het Ons geweest, ditzelfde te hooren uit uwen mond, en het nu wederom van u, te zamen vergaderd, uitvoeriger en plegtiger te vernemen; terwijl gij Ons overlaadt met zulke betooningen van liefde en eerbied, dat ze nog duidelijker dan de uitgesproken woorden uwen geest en uwe gezindheid openbaren.

Waarom hebt gij zoo bereidvaardig gevolg gegeven aan ons verlangen, en zijt gij, zonder op eenige moeijelijkheid te letten, uit de geheele wereld tot Ons te zamengesneld?

Gij waart namelijk overtuigd van de vastheid der Steenrots, waarop de Kerk is gebouwd geworden; hare levendmakende kracht was u gebleken; en het ontging u ook niet, welk eene schitterende getuigenis die Rots, in beiderlei opzigt, te meer ontving door de Heiligverklaring van christelijke helden.

Om derhalve dit dubbele feest te vieren, zijt gij te zamengestroomd, niet slechts om aan deze plegtigheden luister bij te zetten, maar ook om, als vertegenwoordigers van bijna het gansche gezin der Christenen, niet minder door uwe tegenwoordigheid dan door uwe uitgesprokene belijdenis te getuigen, dat nu hetzelfde geloof leeft als vóór achttien eeuwen, dat dezelfde band van liefde allen verbindt, dat dezelfde magt wordt uitgeoefend door denzelfden Leerstoel der waarheid.

Het heeft u behaagd, met lof te spreken over onze herderlijke zorg en over al wat Wij naar onze krachten doen om het licht der waarheid te verbreiden, de duisternis der dwalingen weg te vagen, en het verderf af te weren van de zielen, door Christus' bloed vrijgekocht; zoo hebt gij gesproken, opdat de christenvolken door de vereenigde uitspraken van hun eigen leeraars gesterkt worden in hunnen eerbied en liefde jegens dezen heiligen Stoel, en daarop des te strakker de oogen van hunnen geest gevestigd houden.

Met middelen, van allerwege bijeenverzameld, zijt gij hier te zamengekomen, om onze wereldlijke heerschappij, die met zooveel trouweloosheid aangevallen wordt, te onderschragen: voorzeker met de bedoeling, om door dit alles-overschitterend feit en de eenparige stemmen van de katholieke wereld hare noodzakelijkheid tot het vrije bestuur der Kerk plegtig uit te spreken.

Ons bemind Romeinsch volk en zijne ontwijfelbare en schitterende betooningen van eerbied en liefde jegens Ons hebt gij gemeend met verdiende loftuitingen te moeten vereeren, ten einde het meer opgewektheid van moed in te spreken, en het te verdedigen tegen de op hen zamengehoopte lasteringen, en een schandelijk brandmerk van heiligschennig verraad te drukken op degenen die, onder voorwendsel van volksgeluk, den Romeinschen Opperpriester van zijn troon pogen af te stooten.

En terwijl gij getracht hebt, door deze zamenkomst al de Kerken der

wereld met naauwer handen van wederkeerige liefde te vereenigen, heht gij ook dit verkregen, dat gij, met een overvloediger evangelischen geest vervuld bij de asch van den gelukzaligen Petrus, den Prins der Apostelen, en van Paulus, den Leeraar der heidenen, sterker van hier weggaat om door de zamengedrongen slagliniën der vijanden heen te breken, om de regten der godsdienst te handhaven, om de zucht naar eenheid aan het u toevertrouwde volk krachtdadiger in te prenten.

En deze wensch toont zich nog duidelijker in uw gemeenschappelijk verlangen naar een Algemeen Concilie, dat gij allen niet slechts als zeer nuttig maar ook als noodzakelijk beschouwt. Want de menschelijke hoogmoed, het oude opzet vernieuwende, poogt reeds lang door den leugenachtigen vooruitgang eene stad en een toren op te bouwen, welks top tot aan den hemel reiken moet, om God zelf daarvan af te trekken. Maar God schijnt afgedaald te wezen om het werk te zien, en de talen der bouwlieden zóó te verwarren, dat elk het woord van zijn naaste niet verstaat: dit beeld immers rijst ons voor den geest bij de kwellingen voor de Kerk, bij den jammerlijken toestand der burgerlijke zamenleving, bij de volslagen verwarring, waarin wij verkeeren.

Tegen deze wel allerzwaarste ramp kan ongetwijfeld alleen de Kerk worden opgeworpen met hare goddelijke kracht, die zich dan op het sterkste vertoont, als de Bisschoppen, door den Oppersten Hoogepriester te zamengeroepen, onder zijne voorzitting, bijeenkomen, om in den naam des Heeren over de belangen der Kerk te raadplegen.

En allezins verheugen Wij Ons, dat gij in deze zaak de reeds lang door Ons opgevatte gedachte zijt voorgekomen, om deze heilige Vergadering te stellen onder de bescherming van Haar die, van het begin der wereld af, den kop der slang heeft vertreden, en die vervolgens al de ketterijen alleen heeft vernietigd. Om derhalve aan dat gemeenschappelijk verlangen te voldoen, kondigen Wij reeds nu aan, dat het eenmaal te houden Concilie onder de hoede der van alle vlek vrijgewaarde Maagd en Moeder Gods zal moeten gesteld worden, en geopend op den dag, waarop de herinnering aan dit uitstekend Haar geschonken voorregt gevierd wordt.

Geve God, geve de Onbevlekte Maagd, dat wij van dit allerheilzaamste plan de rijkste vruchten mogen inoogsten. Middelerwijl echter verkrijge Zij Ons door hare alvermogende voorspraak de hulp,

die in de tegenwoordige omstandigheden noodzakelijk is. En God, door hare gebeden bewogen, storte de schatten zijner barmhartigheid uit over Ons en de geheele Kerk. Wij althans, door een onuitbluschbaar gevoel van teedere liefde en innige dankbaarheid gedrongen, Wij smeeken voor u met aandrang van God af al wat uw eigen geestelijk voordeel, al wat den vooruitgang van het u toevertrouwde volk, al wat der verdediging van godsdienst en geregtigheid, al wat der rust van de burgerlijke maatschappij bevorderlijk wezen kan.

En daar Wij vernemen, dat eenigen van u, door bijzondere nooden van hun volk gedwongen, Ons spoedig zullen verlaten, wenschen Wij aan hen, als de beperktheid van tijd Ons niet toelaat hen afzonderlijk te omhelzen, op dit oogenblik allen voorspoed, en bidden Wij hun met volle uitgestortheid des harten allen zegen toe. Aan allen echter schenken Wij, als voorbode van alle bovenaardsche goederen en van overvloedige hemelsche hulp en tevens als teeken onzer bijzondere genegenheid en dankbaarheid, met alle liefde den Apostolischen Zegen, die uit den diepsten grond onzes harten opwelt.

Na de Heiligverklaring, — waarbij te gelijk bepaald werd, dat jaarlijks door de geheele Kerk de gedachtenis van *Josaphat* moet gehouden worden op 12 November, van *Petrus* op 17 September, van *Nicolaas en zijne gezellen* op 9 Julij, van *Paulus* op 28 April, van *Leonardus* op 26 November, van *Maria Francisca* op 6 October, en van *Germana* op 15 Junij — heeft Zijne Heiligheid, onder het H. Misoffer, uitgesproken de volgende

HOMELIE.

Optatissimus, Venerabiles Fratres ac Dilecti Filii, illuxit dies, quo Nobis singulari Dei beneficio datum est, saecularia solemnia, Beatissimi Petri Apostolorum Principis et Coapostoli ejus Pauli triumphis sacra, concelebrare ac pluribus divinae nostrae religionis heroibus Sanctorum cultum et honores decernere. Itaque exultemus in Domino et spirituali jucunditate laetemur, cum gloriosus recurrat dies, summa universi catholici orbis et hujus praesertim nostrae urbis veneratione et gaudio colendus. Hoc enim solemni die Petrus et Paulus, Ecclesiae luminaria, martyres summi, legis doctores, amici Sponsi, oculi Sponsae, pastores gregis, mundi custodes, ad coelestia regna felici martyrio conscenderunt.

Isti sunt viri, per quos Tibi Evangelium Cbristi, Roma, resplenduit, et quae eras magistra erroris, facta es discipula veritatis. Isti sunt, qui te regnis caelestibus inserendam multo melius multoque felicius condiderunt, quam illi, quorum studio prima moenium tuorum fundamenta locata sunt. Isti sunt, qui te ad hanc gloriam provexerunt, ut gens sancta, populus electus, civitas sacerdotalis et regia, per sacram Beati Petri Sedem caput orbis effecta, latius praesideres religione divina quam dominatione terrena. Hi sunt conjuncti Viri, habentes splendidas vestes, Viri misericordiae ac nostri veri patres verique pastores, qui nos per Evangelium genuerunt.

Quis autem Petro gloriosior? qui, divino illustratus lumine, primus omnium agnovit omnibusque patefecit altissimum Majestatis aeternae arcanum, et confitendo Christum Dominum vivi Dei esse Filium, validissima invictaque nobis credendi fundamenta constituit. Ipse

firmissima est petra, supra quam aeterni Patris Filius Ecclesiam suam tanta soliditate fundavit, ut adversus eam portae inferi praevalere nunquam possint. Ipsi a Christo Domino traditae sunt claves regni coelorum, et suprema commissa potestas, et cura pascendi agnos et oves, confirmandi Fratres, ac universam regendi Ecclesiam, et cujus fides nunquam defectura, neque in suis successoribus, qui in hac Romana Cathedra sunt collocati.

Quis beatior Paulo? qui, a Domino electus ut portaret nomen suum coram gentibus et regibus et filiis Israël, pro suarum remuneratione virtutum tertium raptus ad coelum, caelestia secreta cognovit, ut Ecclesiarum futurus Doctor inter Angelos disceret, quod inter homines praedicaret.

Hi beatissimi Petrus et Paulus, sacramentum novae legis uno spiritu praedicantes, omnia pericula, difficultates, labores, poenas cruciatusque constanter pro Domino perpessi, Christi nomen et religionem in Gentes invexerunt, et paganam philosophiam vicerunt, Idololatriam e solio deturbarunt, ac sanctissimis suis gestis scriptisque evangelicae veritatis lucem longe lateque diffuderunt, cum in omnem terram exiverit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum, ac sub unius passione diei doctrinam suam pio sanguine et morte fortissima consecrarint.

Itaque, Venerabiles Fratres ac Dilecti Filii, eorumdem Apostolorum gloriam solemni ritu et maxima laetitia concelebrantes, et sacros eorum cineres, ad quos feliciter stamus, omni veneratione prosequentes, clarissima illorum gesta sermonibus praedicemus, atque imprimis eorum virtutes omni studio imitemur.

Jam vero summo quoque gaudio perfundimur, quandoquidem Deus Nobis tribuit, hoc felicissimo die Sanctorum cultum et honores decernere invictis Christi Martyribus Josaphat Kuncevicio Polocensi Ruthenorum Antistiti, Petro Arbuesio, Nicolao Pichio ejusque duodeviginti sociis, et binis gloriosissimis Confessoribus Paulo a Cruce, Leonardo a Portu Mauritio, ac duabus clarissimis Virginibus Mariae Franciscae a vulneribus Domini nostri Jesu Christi et Germanae Cousin. Qui omnes, etiamsi eadem nostra circumdati infirmitate, et peregrini hic in terris, multisque tribulationibus ac periculis subjecti, tamen, inconcussa in Deum fide ac firmissima spe et summa caritate incensi, ac pari in proximum dilectione insignes, mortificationem Christi in corpore circumferentes, et conformes facti imaginis Filii Dei, asperrima quaeque pro Christi amore perpessi, de carne, mundo ac saevissimo Daemone splendide triumpharunt, ac sanctitatis splendore

mirisque prodigiis Catholicam illustrarunt Ecclesiam, et clarissima nobis imitanda virtutum omnium reliquerunt exempla. Nunc vero, facti amici Dei, in caelesti Jerusalem, induti stolis albis, exsultant in gloria et inebriantur ab ubertate domus Dei, propterea quod Dominus laetificat eos in gaudio cum vultu suo et torrente voluptatis potat eos, ac fulgentes sicut sol coronati possident palmam et regnant cum Christo in aeternum, Eumque pro nobis exorant, cum de propria immortalitate securi, sint adhuc de nostra salute solliciti.

Humiles igitur, Venerabiles Fratres ac Dilecti Filii, Deo totius consolationis agamus gratias, quod inter tantas, quibus affligimur, Ecclesiae civilisque societatis calamitates et pericula, per hos clarissimos Martyres, Confessores et Virgines nova ac valida Ecclesiae suae sanctae praesidia et illustria fidelibus populis virtutum documenta dare sit dignatus. Summo autem studio insignia horum Sanctorum vestigia sectemur, et idcirco, ejusdem fidei, spei caritatisque in Deum spiritu magis in dies inflammati, terrestria despiciamus et caelestia unice spectemus, atque alacriori usque pede per semitas Domini ambulemus, et abnegantes saecularia desideria sobrie, juste ac pie vivamus, et omnes unanimes, compatientes, confraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles, per bona opera certam nostram vocationem et electionem facere studeamus.

Sed jam liceat Nobis, cum omni humilitate et fiducia levare oculos nostros ad Te, Domine Deus noster, qui dives in misericordia omnipotentiam tuam parcendo maxime et miserando manifestas. Intuere propitius et respice Ecclesiam tuam sanctam, tot undique jactatam procellis, et humanam societatem, tot agitatam turbinibus; ac per merita Apostolorum tuorum Petri et Pauli et istorum Martyrum, Confessorum et Virginum averte iram tuam a nobis, et multiplica super nos misericordiam tuam, et fac omnipotenti tua virtute, ut Ecclesia, de suis hostibus triumphans, ubique terrarum magis in dies prospere feliciterque propagetur, et omnes populi, cunctis depulsis erroribus cunctisque vitiis profligatis, occurrant in unitatem fidei et agnitionis Filii tui Domini nostri Jesu Christi, ac divina tua dextera urbem hanc ab omnibus inimicorum insidiis conatibusque tuere ac defende.

d. i.

De allergelukkigste dag, Eerwaardige Broeders en Beminde Zonen, is aangebroken, waarop het Ons door eene bijzondere genade

Gods gegeven is, het eeuwgetij der zegepraal van den gelukzaligen Petrus, den Prins der Apostelen en van zijn mede Apostel Paulus met u te vieren, en aan verscheidene helden onzer goddelijke godsdienst de eeredienst en de eerbewijzen der Heiligen toe te kennen.

Laten we derhalve juichen in den Heer, en ons met geestelijke blijdschap verheugen, nu de glorievolle dag terugkeert, die met de hoogste vereering en vreugde van geheel de katholieke wereld en bijzonder van deze onze stad dient gevierd te worden. Op dezen plegtigen dag immers zijn Petrus en Paulus, de lichtbaken der Kerk, de opperste martelaren, de leeraars der wet, de vrienden des Bruidegoms, de oogen der Bruid, de herders der kudde, de wachters der wereld, door een gelukkigen marteldood tot het hemelsch koningrijk opgeklommen.

Zij zijn de mannen, door wie voor u, o Rome, het licht van Christus' Evangelie is opgegaan, en gij, die leermeesteres der dwaling waart, leerlinge geworden zijt van de waarheid. Zij zijn het, die u, ter inlijving in het hemelsch koningrijk, veel beter en veel gelukkiger hebben gesticht dan degenen, door wie de eerste grondslagen uwer muren zijn gelegd. Zij zijn het, die u hebben opgevoerd tot deze glorie, dat gij, — eene heilige natie, een uitverkoren volk, eene priesterlijke en koninklijke stad, en door den heiligen Stoel des gelukzaligen Petrus het hoofd der wereld geworden — een uitgestrekter gebied voert door de goddelijke godsdienst dan door de aardsche overheersching. Zij zijn de eensgezinde mannen, met schitterende kleederen, de mannen van barmhartigheid en onze ware vaders en ware herders, die ons door het Evangelie hebben geteeld.

Wie gaat in glorie boven Petrus? die, door het goddelijk licht bestraald, het eerst van allen 't allerdiepste geheim der eeuwige Majesteit heeft erkend en aan allen medegedeeld, en die, door te belijden dat de Heer Christus de Zoon is van den levenden God, ons de hechtste en onverwrikbare grondslagen des geloofs gelegd heeft. Hij is de vaste steenrots, waarop de Zoon des eeuwigen Vaders zijne Kerk met zulk eene hechtheid heeft gebouwd, dat de poorten der hel haar nooit kunnen overweldigen. Aan hem zijn door den Heer Christus de sleutels van het koningrijk der hemelen overgegeven, Hem is de hoogste magt toevertrouwd en de zorg om de lammeren en schapen te weiden, om de Broeders te bevestigen, en de algemeene Kerk te besturen; zijn geloof zal nooit bezwijken, ook niet in zijne opvolgers, die op dezen Roomschen Leerstoel zijn geplaatst.

Wie is gelukzaliger dan Paulus? die, door den Heer uitverkoren om zijnen naam bekend te maken aan heidenen en koningen en aan de kinderen Israëls, tot belooning voor zijne deugden is opgevoerd tot den derden hemel, en de hemelsche geheimen heeft leeren kennen, opdat hij onder de Engelen zou leeren, wat hij onder de menschen moest verkondigen.

Die beide Gelukzaligen, Petrus en Paulus, hebben, één van geest, het geheim der nieuwe wet gepredikt, en terwijl zij alle gevaren, moeijelijkheden, arbeid, straffen en pijnigingen uitstonden, Christus' naam en godsdienst bij de heidenen ingevoerd, de heidensche wijsbegeerte overwonnen, de afgodendienst van haren troon gestort, en door hun heilige daden en schriften het licht der evangelische waarheid allerwege verspreid, daar toch over de gansche aarde hun geluid is uitgegaan, en hunne woorden tot aan de eindpalen der wereld, en zij, op een en denzelfden dag gemarteld, vol offervaardigheid hunne leer met hun bloed en hun heldhaftigen dood hebben bezegeld.

Laten wij dan, Eerwaardige Broeders en Beminde Zonen, — terwijl we de glorie dierzelfde Apostelen met groote plegtigheid en uitbundige vreugde te zamen vieren, en aan hun gewijde asch, waarbij we het geluk hebben te staan, gezamenlijk alle eer bewijzen — hunne roemvolle daden met woorden verkondigen, maar op de eerste plaats hunne deugden met allen ijver navolgen.

Verder gevoelen We Ons ook van de hoogste vreugde doorstroomen, daar God Ons verleent, op dezen allergelukkigsten dag de eeredienst en de eerbewijzen der Heiligen toe te kennen aan Christus' onoverwinnelijke Martelaren, namelijk Josaphat Kuncevich, Bisschop van Polotzk der Rutheners, Petrus van Arbues, Nicolaas Pieck en zijne achttien gezellen, en aan de beide glorievolle Belijders, Paulus van het Kruis en Leonardus van Porto-Maurizio, en aan de twee roemrijke Maagden, Maria Francisca van de Wonden onzes Heeren Jesus Christus en Germana Cousin. Welke allen, ofschoon omkleed met dezelfde zwakheid als wij, en vreemdelingen hier op aarde, en aan vele kwellingen en gevaren blootgesteld, desniettegenstaande, — daar zij bezield waren met een onwrikbaar geloof in God en eene standvastige hoop, en blaakten van de hoogste liefde, en uitschitterden door eene evengroote liefde tot den naaste, en Christus' dooding in hun ligchaam omdroegen, en gelijkvormig waren geworden aan het beeld van den Zoon Gods —

om Christus' liefde het ijselijkste hebben doorgestaan, over het vleesch, de wereld en den woedenden duivel een schitterende zegepraal hebben bevochten, door den glans hunner heiligheid en door wonderbare teekenen de Katholieke Kerk hebben opgeluisterd, en ons overschoone voorbeelden van alle deugden ter vervolging hebben achtergelaten. Nu echter, vrienden van God geworden, juichen zij, met witte kleederen gekleed, in glorie in het hemelsch Jerusalem, en worden zij dronken van den overvloed van het huis Gods, wijl de Heer hen met blijdschap vervult door zijn aanschijn, en hen drenkt aan den stortvloed der vreugde; en schitterende als de zon dragen zij kroon en palm, en regeren met Christus in eeuwigheid, en bidden Hem voor ons, daar zij, reeds verzekerd van hun eigen onsterfelijkheid, voor ons heil nog bezorgd zijn.

Laat ons derhalve, Eerwaardige Broeders en Beminde Zonen, den God aller vertroosting met nederigheid danken, dat Hij bij zoovele rampen en gevaren, waaronder wij gebukt gaan, gevaren voor Kerk en burgerlijke maatschappij, zich gewaardigd heeft, in deze roemvolle Martelaren, Belijders en Maagden aan zijne heilige Kerk eene nieuwe en krachtige hulp en aan de geloovige volken luisterrijke voorbeelden van deugden te schenken. Laten we verder met den vurigsten ijver de lichtende voetstappen dezer Heiligen drukken, en daartoe, dagelijks meer ontvlamd door den geest van hetzelfde geloof, dezelfde hoop en liefde tot God, het aardsche verachten, en alleen naar het hemelsche opzien, en met gedurig meer wakkerheid wandelen in de wegen des Heeren, en met verzaking van de wereldsche begeerlijkheden matig, regtvaardig en godvruchtig leven, en — allen eensgezind, medelijdend, de broederschap beminnend, barmhartig, zedig en nederig — door goede werken onze roeping en uitverkiezing trachten te verzekeren.

Maar nu zij het Ons geoorloofd, met alle nederigheid en betrouwen onze oogen op te heffen tot U, Heer onze God, die, als rijk zijnde in barmhartigheid, uwe almagt voornamelijk toont door sparen en ontfermen. Zie neder en sla een genadigen blik op uwe heilige Kerk, die van alle kanten door zoovele stormen geschokt wordt, en op de menschelijke maatschappij, die door zooveel wervelwinden wordt geslingerd; wend, om de verdiensten uwer Apostelen Petrus en Paulus en dezer Martelaren, Belijders en Maagden, uwe gramschap van ons af, vermenigvuldig over ons uwe barm-

hartigheid, en maak door uwe alvermogende kracht, dat de Kerk, over hare vijanden zegevierend, overal ter wereld zich uitbreide met dagelijks grooter voorspoed en geluk, en dat alle volken, na het verdrijven van alle dwalingen en verbannen van alle ondeugden, elkander ontmoeten in de eenheid des geloofs en der erkenning van uwen Zoon, onzen Heer Jesus Christus; en bescherm en verdedig met uwe goddelijke regterhand deze stad tegen al de hinderlagen en aanslagen harer vijanden.

VERSCHEIDENHEID.

EEN KATHOLIEK, DIE NIET MEER GELOOFT, OVER HET FEEST VAN 29 JUNIJ 1867.

Over den indruk, dien genoemd feest zelfs op onkatholieken gemaakt heeft, vinden we in het Julij-nummer van de *Revue Britannique* een woord meêgedeeld van den correspondent van de *Times*: „*Ik heb vergeten, dat ik Protestant was.*"

Dezelfde *Revue* bevat een schrijven van zijn eigen correspondent, die, gelijk uit het vervolg blijken zal, Katholiek geweest is, maar thans niet meer gelooft. Ziedaar wel een persoon, op wien niet ligt eenige indruk te maken is! Maar al aanstonds, op den vierden regel van zijn schrijven, begint hij:

„Welk een schouwspel! Langs al de toegangen kwamen pelgrims, „uit de vijf werelddeelen, de eeuwige stad binnendringen. Blijf „toch eens koud bij het zien van die godvruchtige karavanen, die „eene reis van duizend mijlen hebben gemaakt, om aan de voeten „van den Opperpriester de betuiging van hun geloof en hunne ver„knochtheid te komen nederleggen! O, het godsdienstig gevoel, in „welken vorm het zich ook vertoont, is iets schoons, is iets groots! „Bij het zien er van gevoelt de grootste twijfelaar zich, om zoo „te spreken, vervoerd; eene onoverwinnelijke, goddelijke magt ont„rukt hem aan zijne kleingeestige vooringenomenheden; zij schudt, „zij herschept hem. Ook ik, ik heb mijn kreet gemengd met de „vreugdekreten en de vervoering van die millioenen [?] priesters, „die neergeknield lagen voor den Stedehouder van Christus."

Voor vijftien jaren was de schrijver op audiëntie geweest bij Pius IX te Castel-Gandolfo. Hij had nog twee vrienden bij zich, en meende, vooruit aan Mgr de Mérode, destijds Kamerheer, te moeten zeggen, dat een van hen Protestant was; toch werden alle drie bij Zijne Heiligheid toegelaten.

„Niets kan halen bij de eenvoudigheid der meubelen van zijne „kamer: eenige meesterlijke schilderstukken en eene groote tafel, „waarbij drie of vier leuningstoelen stonden. Pius IX ontving ons „staande. Hij kwam ons klein voor en een weinig gezet. Wat ons „het meeste in Hem trof, was zijne schoone en edele figuur, die „eene in de daad vaderlijke goedheid ademt..... Hij gaf ons zijn

„zegen, en wij bukten om, volgens het ceremoniëel dat ons was „aangeduid, zijn voet te kussen; maar Hij hield ons met zijne hand „tegen, en stak ons zijnen ring toe. Wij gingen heen, diep getroffen „over de grootheid en de eenvoudigheid van dien edelen grijsaard."

Gelijk men ziet, wordt hier vooral nadruk gelegd op 's Pausen eenvoudigheid in zijn persoon, in zijne kamer, in zijne manieren; het is alleen te doen, om een scherp contrast te maken met hetgeen volgt.

„Ik heb Hem op den 29 Junij 1867 weergezien in eene geheel „verschillende houding. Het was niet meer de eenvoudige man van „Castel-Gandolfo, het was de koning van Rome, de vorst der „katholieke wereld. Hij had een stoet, zooals geen monarch, hoe „groot zijne magt ook wezen moge, zich met mogelijkheid vormen „kan. Hij had rondom zich vijf en veertig Kardinalen, vierhon„derd en twintig Bisschoppen en meer dan twintigduizend pries„ters of kloosterlingen..... Veroorloof mij, u de luisterrijke „processie te beschrijven."

Nu volgt eene prachtige beschrijving van de processie, waarin we, na de reguliere en wereldlijke geestelijkheid en de H. Congregatie der Riten, achtereenvolgens de banieren der heilig te verklaren Gelukzaligen zien optrekken. Men moet het den correspondent, die Franschman is, vergeven, dat hij onder de vijfde banier (die onzer *Gorkumsche* Martelaren) plaats geeft aan „une „élite des différents ordres, auxquels appartenaient le bienheureux „*Nicolas Piechi* et ses dix-huit compagnons de martyre, les *célèbres* „*martyrs japonais!*" Hierop verschijnen de pauselijke *insignia*, gedragen door de priesters van 's Pausen kapel: een leger van priesters, op het allerprachtigst uitgedost. Eindelijk nadert, — achter de lange rij van Aartsbisschoppen en Bisschoppen uit het Oosten en het Westen, achter de Kardinaal-Diakens, Kardinaal-Priesters en Kardinaal-Bisschoppen — de Paus, omgeven van zijne edelen, zijne Zwitschersche en Palatijnsche lijfwacht.

„Op dit oogenblik geraakt de volksmenigte in beweging evenals „de zee onder eene stormvlaag. Daar is de Heilige Vader!!!"

„Hij is gezeten op de bekende *sedes gestatoria*, die door forsche „lakkeijen op hunne schouders gedragen wordt. Hij draagt tiaar en „mantel. In zijne linkerhand houdt Hij eene brandende waskaars, „met zijne regter zegent Hij van tijd tot tijd de geknielde me„nigte. U de verrukking en de vreugdekreten te beschrijven, waarmeê „de Stedehouder van Jesus Christus op zijn togt werd begroet, is „onmogelijk. Woorden zijn niet in staat, zoo iets weer te geven....."

„Welk gevoel wordt door een dergelijk schouwspel gaande gemaakt!"

„Ik had wel eens willen zien, dat de held van het feest, de „arme visscher, de Jood Petrus op dit oogenblik het marmer zij„ner grafstede had stuk geslagen, en dien optogt was tegemoet „gegaan. Hoe zou hij opgezien, wat zou hij gezegd hebben? hij,

„die verkreeg om met het hoofd naar beneden en de voeten omhoog „gekruisigd te worden, uit geest van nederigheid!!!"

Petrus zou niet zoo vreemd hebben opgezien; hij had zelf nog grootscher optogten gehouden, als hij de zieken, die op bedden en matrassen langs zijnen weg gelegd werden, genas door zijne schaduw. Petrus genoot reeds het begin van vorstelijken rijkdom, toen hij den prijs van de landerijen en huizen der eerste geloovigen zag neerleggen aan zijne voeten; hij voerde reeds vorstelijke magt, toen hij Ananias en Saphira strafte met een oogenblikkelijken dood.

De correspondent geeft dan ook hier slechts de latere aanmerkingen van zijn koud ongeloof, en tracht het zoo bij zich zelven goed te maken, dat hij op het oogenblik der plegtigheid in eene godsdienstige vervoering is geraakt; immers onmiddellijk na het aangehaalde laat hij volgen:

„Maar waartoe dient het, wanklinkende woorden te mengen bij „deze wonderbare godsdienstige vervoering? Hier zijn de menschen „niets, de gedachten zijn alles. Ik, die tot u spreek, ik was, vijf„tien jaar geleden, bij den Heiligen Vader gekomen, zoo niet „met het vuur van een Katholiek, ten minste met een hart, dat „leerzaam was en nog trouw aan het geloof. Ik ben, ik beken het, „dit eeuwgetij gaan bijwonen met eene volslagen wijziging in mijne „gevoelens; ik was bereid om aanmerkingen te maken, gretig om „te bevitten. En, zie de onbestendigheid der dingen, ik heb mij „opgenomen en, om zoo te spreken, weggevoerd gezien door het „godsdienstig (katholiek, protestantsch, rationalistiesch, dit kan ik „niet onderscheiden, maar voorzeker diep en onoverwinnelijk) gevoel, „dat die neergeknielde menigten ter aarde wierp. Ik heb gedaan „als iedereen: ik ben gaan knielen en ik heb gebeden."

„Die heiligverklaringen, die vergodingen, waaronder die van een „beul, van een inquisiteur [Petrus van Arbues] gevierd werd, mogten „mij tegen de borst stuiten: ondanks alles liet ik mij met de al„gemeene vervoering meêslepen. Evenals de schare trilde ik. Ik zei „tot mij zelven: Uit dit alles, als uit de onmetelijkheid der dingen, „als uit de diepte der menschelijke ellenden ontwart en verheft „zich de gedachte der gedachten, de overwinnende gedachte, de „gedachte van God, vader en beschermer, de gedachte van Christus, „vertrooster."

Als een Katholiek, die ongeloovig geworden is, met zulk eene vervoering spreekt over de feesten van 29 Junij, wie verlangt dan niet, dezelfde feesten beschreven te zien door een dergenen, door een onzer landgenooten, die ze met een levendig geloof en een onbedorven, een zuiver en godsdienstig hart hebben bijgewoond?

HET IRVINGIANISME.

Al weder eene nieuwe sekte in het verbrokkeld Protestantisme! Het wordt elken dag duidelijker, dat de door menschen uitgedachte godsdienst alleen een teeken van leven kan geven door zich in altijd nieuwe vormen te verwringen, die verder van de waarheid afdwalen, hoe meer ze de methode van het Protestantisme, het „vrije onderzoek", op den voorgrond plaatsen. Wat moet er wel omgaan in het gemoed van een nog geloovig en nadenkend Protestant, als hij in den boezem van zijn kerkgenootschap, waaraan hij gehecht is, scheuring op scheuring ziet ontstaan? Kan hij bij al dien strijd, bij al dat heen en weder slingeren, bij al die veranderingen, geboren uit het beginsel, dat hij zelf volgt, gerust blijven en zich overtuigd houden, dat hij de waarheid bezit? Moet hij niet tot een twijfelend nadenken gebragt worden en zich zelven afvragen: hebt gij zelf wel de waarheid? zijt gij zelf wel op den regten weg? Wat moet hij denken van al die nieuwe sekten, welke als zoovele vruchten van het overspelige Protestantisme zijn geboren: van de Neo-Baptisten in Duitschland, van de zoogenaamde Profeten-Scholen in Palestina, van de Grundtvingianisten in Denemarken, van de Lammers-volgelingen in Noor-

wegen, van de Schartavisten, Evangelisten en Hebbergianisten in Zweden, vooral van de zooveel opgang makende Mormonen? Zeggen we het ronduit: ieder Protestant, als hij nog aan goddelijke openbaring gelooft, moet het bang worden om het hart, en bij een weinig nadenken moet hij tot de gevolgtrekking komen, dat al dat woelen en drijven, dat al dat zoeken een onomstootbaar bewijs levert zoowel voor de onwaarheid der leer van het Protestantisme als voor den drang des gemoeds, dat waarheid zoekt.

Het hart des menschen heeft behoefte aan waarheid en zal niet gerust zijn, voor en aleer het die gevonden heeft; het zoekt die overal, om ze gretig aan te grijpen en zich in het genot daarvan ruimschoots schadeloos te stellen voor den langen tijd, dien het in twijfel en in onrust heeft doorgeworsteld. Zalig hij, wien dat geluk te beurt valt; maar helaas! het bestaande duizendtal der protestantsche sekten moge zich vermenigvuldigen met hoeveel ook; zoolang de waarheid en de rust niet gezocht wordt in de Katholieke Kerk, is al het zoeken te vergeefs, en de parel wordt niet gevonden.

Voor weinige jaren heeft op onzen vaderlandschen bodem eene nieuwe sekte, uit den vreemde overgekomen, zich gevestigd. En al is hare verschijning niet schitterend geweest, al groeit het getal harer leden uiterst langzaam aan, toch heeft zij aan menig Protestant stof tot nadenken gegeven en zelfs eene kleine litteratuur in het leven geroepen. Het Irvingianisme, hier te lande vooral in Rotterdam en 's Gravenhage gepredikt, heeft reeds meer dan een predikant de pen in handen doen nemen om nu eens een waarschuwend, dan weder een afkeurend woord te doen hooren. Een onbekend schrijver heeft aan een zijner vrienden, wiens naam eveneens onbekend bleef,

een brief geschreven over het Irvingianisme [1]). Reeds in den aanvang van zijn schrijven maakt hij een essentiëel onderscheid tusschen het Irvingianisme en de Irvingianen.

Een enkel woord heeft hij voor de Irvingianen zelven over: hij kent „onder hen vele lieve, hartelijke Christe„nen, die dwaalbegrippen aankleven, maar die nogtans „met liefde moeten ontvangen worden, als zij tot hen „[des schrijvers geestverwanten] komen. Ook zijn ze [de Ir„vingianen] gewoon vele zaken, de godsdienst betreffende, „te bespreken; velen hunner hebben de profetiën vlijtig „doorzocht, en wij kunnen ons in aangename gesprekken „met hen daarover bezig houden. Eerst laat zijn zij ge„woon met hunne dusgenaamde Irvingiaansche stellingen, „of liever stelsel (want het is een geheel systeem) voor „den dag te komen" (blz. 5).

Wij kennen nu eenigzins des schrijvers gevoelen over de aanhangers; maar wat te zeggen van hun stelsel? Hierover is zijn oordeel zeer ongunstig; men oordeele: „Hun „stelsel keur ik ten hoogste af, als met het woord van „God niet overeenkomende en als zijnde niet vrij te plei„ten van een dweepachtig beginsel. De aanhangers van „dit stelsel vormen eene secte, des te gevaarlijker, omdat „zij ook vele der hoofdwaarheden, die de Christelijke Kerk „ten allen tijde beleed, in zich heeft opgenomen" (blz. 5). Deze teekening is nog onvolmaakt en moet nog verder afgewerkt worden; vandaar dat de schrijver, als hij (blz. 10 en 11) met Böhme's woorden ons geleerd heeft, hoe het Irvingianisme te kennen is, er op laat volgen: „Maar wie „ziet niet in, dat alleen geestelijke hoogmoed of dweeperij „zulk een eisch kan doen, en men hier den geest en [de] „taal vindt van een over het erfdeel des Heeren [de vol-

[1]) *Brief aan een vriend over het Irvingianisme of de zoogenaamde Apostolische Kerk.* 's Gravenhage, M. J. Visser. 1865.

gende woorden maken ons dien geestelijken en dweepzieken hoogmoed regt duidelijk] heerschappij voerenden Roomschen priester."

Een tweede, nu niet meer anonieme schrijver, J. A. Schuurman, leidt ons nog verder in de kennis van dit dweepachtig, hoogmoedig systeem. Hij was reeds vroeger, toen te Rotterdam bij Tassemeijer een boekje het licht zag, dat ten opschrift droeg: *„Wat zijn toch de zoogenaam- „de Irvingianen*, er op bedacht, mede een geschriftje uit „te geven, om ook anderen tot ernstig onderzoek aan te „sporen en voor iedere overijling te waarschuwen. Tot „heden echter liet ik", zoo vervolgt hij, „het na, mee- „nende dat het beter ware ook deze nieuwe beweging „onder ons, hare vrije ontwikkeling te laten. Nu ik ech- „ter verneem, dat de in onze stad ijverig werkzame „Evangelist, de heer Pochhammer, wien ik hoogschat „en als broeder in Christus liefheb, in eene zijner laat- „ste voordragten gezegd heeft, dat het tijd werd om „duidelijk uit te spreken, of en wie nu de handoplegging „van een der apostelen verlangde om de verzegeling van „den H. Geest te ontvangen; en het mij ter oore gekomen „was, dat enkele lieve leden ook mijner gemeente, naar „die handoplegging schijnen te verlangen, mag ik als „herder en leeraar niet langer zwijgen, zonder aan ontrouw „mij schuldig te maken" [1]). Wat nu doet genoemde leeraar en herder, opdat hij niet van ontrouw beschuldigd worde? Hij vertaalt een Duitsch werkje van Dr Victor Andreä om de twee hoofdpunten van het Irvingianisme te bestrijden en aan de „lieve leden zijner gemeente" te doen zien, wat het kenmerk van een Apostel is, en verder dat er geen Apostelen meer zijn. Wij volgen

[1]) *Levensvragen voor de Kerk van Christus. Voorrede.* Visser. 's Gravenhage 1865.

Dominé Schuurman niet in zijne bewijsvoering, waarvan J. H. Gunning Jr zegt, dat hij „niet met elke daarin „geleverde redenering, maar met den *geest* en de *strekking* „er van volkomen vereenigd is" [1]). Wij willen alleen het standpunt aangeven, dat de protestantsche leeraars tegenover deze nieuwe sekte hebben ingenomen; daarvoor moge nog eene enkele aanhaling uit genoemde *Levensvragen* hier eene plaats vinden. „Wij mogen niet liefdeloos „oordeelen en veroordeelen. Wij mogen niet denken: die „zaak onderzoek ik niet, want mijne overtuiging staat „nu eenmaal voor goed vast..... Wij moeten ons niet „achter de koperen muren van partijgeest verschansen, „zoodat wij ongenaakbaar zonden zijn voor alles wat niet „juist van onze partij komt..... De liefde dringt ons om „ieder verschijnsel, dat er aanspraak op maakt een werk „Gods te zijn, het woord te gunnen, [het] aan te hooren, „het beste [er van] te hopen en het deelnemend te gemoet „te komen. Maar wij moeten ons niet overhaasten" (blz. 9).

Het bovenstaande is genoegzaam om aan onze lezers een denkbeeld te geven van de ontvangst, hier te lande aan het Irvingianisme ten deel gevallen; van ingenomenheid getuigt die zeker niet, wij zouden eer zeggen van wrevel en van eene kwalijk verholen spijt, dat ook op onzen vaderlandschen grond eene sekte vasten voet heef kunnen krijgen, die evenzeer aan de moderne theologie als aan het zoogenaamd orthodoxe Calvinisme vijandig is.

I.

GESCHIEDENIS VAN IRVING EN VAN HET IRVINGIANISME.

Edward Irving, geboren in 1792 te Annan, eene kleine stad van Schotland, volbragt zijne eerste studiën te Edin-

[1]) *Brief van J. H. Gunning aan Ds J. A. Schuurman.*

urg en legde zich met zulk een goed gevolg op de
athesis toe, dat hij weldra tot leeraar in die wetenschap
enoemd werd, eerst te Haddington en spoedig daarop
e Kirkcaldij. In deze bezigheid kon echter zijn geest
iet berusten: hij waande zich tot hooger werkkring be-
temd en achtte zich geroepen om als predikant op te
reden; zelfs dacht hij er ernstig aan om in Persië de
nglikaansche leer te gaan verkondigen. Bleef dit laatste
lan ook al onuitgevoerd, toch verwisselde hij den leer-
arstoel van den mathematicus voor de nederige zitplaats
n de gehoorzaal der theologische faculteit te Edinburg,
n reeds in 1819 trad hij als predikant te Glasgow in
le St Joannes-kerk op. Toen hij drie jaren later, als
eeraar der Schotsche Kerk, te Londen beroepen werd,
ing de roem zijner welsprekendheid hem vooruit en
erzekerde hem een meer dan gewonen opgang. Alles
roeg er dan ook toe bij om hem spoedig als volksrede-
aar te doen schitteren: eene indrukwekkende houding,
nnemende manieren en schoonheid van gelaat, eene
rachtige stem en levendige gebaren; hij gloeide van
lweependen ijver voor zijne opvattingen, was onvermoeid en
ol geestdrift, had eene levendige verbeelding, en was
belezen in de H. Schriften; waar het te pas kwam, ontzag
hij noch rijken noch aanzienlijken; daarbij gaf hij bewijzen
van eene eenvoudigheid des harten en eene opregtheid,
die hem zelfs door zijne scherpste tegenstanders niet ont-
zegd werden. Voegen we al deze eigenschappen tot een
geheel, dan begrijpen we dat zijn predikstoel een der ge-
zochtste van geheel Londen was, en dat de rijkste equi-
pagies voortdurend naar die kerk rolden, waar Irving het
het woord zou voeren.

Aan zijne levendige phantasie kon echter de koude,
berekende en gevoellooze godsdienst der Presbyteranen

noch voedsel noch voldoening schenken. Hij zocht naar iets beters en meende het in de ijverige beoefening der H. Schrift, sedert lang zijne lievelings-studie, te vinden. Vooral de grootsche beelden der Profeten en de ontzagwekkende geheimen der Openbaring van Joannes verrukten zijne dweepende ziel, en spoedig meende hij te ontdekken, dat de voorspellingen èn van het Oude èn van het Nieuwe Testament betrekking hadden op *zijnen* tijd, en de gedachte aan een duizendjarig rijk — het lievelingsbeeld van alle dweepers — kwam bij hem op. De revolutie, toenmaals in de meeste landen van Europa en vooral in de katholieke rijken woedende, was een gewenscht aanknoopingspunt, waaraan hij zijne beschouwingen meende te kunnen verbinden: het Pausdom — dit was zijne leus — zou vallen, en de rots der Katholieke Kerk als zand ineenstorten; de openbaringen van Joannes zouden nu eerst vervuld worden, en buitengewone dingen zouden geschieden. De predikant Haldane Stewart, in den geest van Irving reeds diep doorgedrongen, schreef een lijvig boekdeel, om gebedsvereenigingen „ter verkrijging van eene nieuwe uitstorting des H. Geestes" aan te bevelen; de kanselredenen van Hugh M. Neile ademden denzelfden geest; vele anglikaansche en presbyteriaansche geestelijken bevorderden die vereenigingen in hunne gemeenten, terwijl Drummond, een rijk bankier te Londen, op zijne buitenplaats Alburij-park vergaderingen van de meest bekende „Profeten-leerlingen" des lands hield, die daar in strenge afzondering den Bijbel doorlazen om de nog onvervulde voorspellingen op te sporen. Bij hen sloot ook Irving zich aan en ontwikkelde in den omgang met die vromen en in de overdenking der mystieke Profeten zijn systeem over de laatste tijden en zijn idee van het duizendjarig rijk. De leiding echter der „Profeten-leer-

lingen" en Bijbellezers liet hij aan genoemden Drummond over, die later het resultaat van de „Alburij-conferentiën" in een werk aan het publiek te lezen gaf.

Dat eenstemmig en aanhoudend gebed — zoo luidde het gerucht dat zich in 1830 door geheel Engeland verspreidde — zou eindelijk verhoord zijn: te Glasgow zou de volheid des H. Geestes wederom voor het eerst uitgestort zijn over zekere Mary Campbell, die gezegd werd onbekende talen te spreken en voorspellingen te doen.

Een dergelijk wonder werd van zekeren James Macdonald en bijna te gelijkertijd van een vijfjarig meisje verhaald, dat volgens het gerucht met de gave des gezangs begiftigd zou wezen. God had nu, zoo juichten de Irvingianen, zijne bedrukte kinderen bezocht en „verzegelde nu met den H. Geest" den een na den ander. De ingewijden vergaderden des te vlijtiger in het huis van genoemden Drummond, en volgens een brief van Irving, in 1831 geschreven, hielden zij zich reeds bezig met de keuze van Apostelen, Evangelisten, Profeten en andere bedienaars der „nieuwe Kerk".

Irving evenwel hield die nieuwe uitstorting des H. Geestes voor de oningewijden nog geheim. Eerst op den 16 October 1831, toen zijne redevoering onderbroken werd door het schreeuwen eener vrouw, trachtte hij uit I Cor. XIV de goddelijkheid van dat merg en been doorsnijdend gegil te bewijzen. Die woeste en oorverdoovende tooneelen hernieuwden zich van nu af voortdurend, en Irving waagde er zich aan, om het punt in zijne redevoering aan te wijzen, wanneer de H. Geest zich moest openbaren.

De nieuwe sekte scheen nu een schitterend tijdperk te gemoet te gaan, en misschien waande reeds menig lid als Apostel of Evangelist of in eene andere waardigheid in „de nieuwe Kerk" te zullen optreden; en toch het

hoofd zou haar weldra ontvallen, en de illusiën zouden verdwijnen.

De H. Geest gehoorzaamde niet aan de oproeping van Irving; eene der vrouwen, die het hevigst geschreeuwd hadden, verklaarde alles voor bedrog; de voornaamste steun der nieuwe leer, Drummond, verviel in allerlei ongerijmdheden en legde zijne waardigheid van „Engel der Kerk" neder; Irving zelf werd ter verantwoording over zijne leer opgeroepen en als presbyteriaansch geestelijke afgezet; ook de synodale vergadering der Schotsche Kerk, te Annan gehouden, bande hem uit hare gemeenschap, vooral om de kettersche leer, die hij omtrent Christus gepredikt had. Deze slag trof hem diep, en te vergeefs trachtte hij zich te verweren door de opwerping dat „de protestantsche Kerken, even als de Katholieke „Kerk, zich in den toestand van Babel bevonden, en dat „men de éénige Kerk, waarin de stem des H. Geestes „gehoord was, wilde sluiten"; te vergeefs ook verhief hij zijne stem, in hetzelfde Annan, tegen de uitspraak der synode en maakte daarvan melding in een rondschrijven „aan de Kerk van Christus onder zijn toezigt als zielzor„ger geplaatst en aan de heiligen in Londen." De uitspraak bleef onherroepelijk, hoe krachtig Irving ook sprak „over het wonderbare werk van den H. Geest, die ge„zonden was om zijne Kerk van de Babylonische verwar„ring af te zonderen en ze aan de klaauwen van den „Antichrist te ontrukken"; het baatte hem evenmin, al riep hij „het Schotsche Presbyterium, omdat het dit „wonderbaar werk des H. Geestes verhinderen wilde, voor „den regterstoel van God". Hij werd onbevoegd verklaard nog langer dienaar der nationale Kerk te zijn en vond op zekeren Zondag in de maand Mei 1832 het Godshuis, waarin hij gewerkt en gepredikt had, gesloten. Hij

keerde nu naar Londen terug en liet zich door de „Apostolische" hand van Cardale tot priester van de „nieuwe Kerk der Heiligen" wijden.

Zijne kracht echter was gebroken en zijn ligchaam kwijnend. Nog eens maakte hij eene reis naar Edinburg om eene onlangs opgerigte gemeente te bezoeken. Ziekelijk bereikte hij de plaats zijner bestemming en zou Londen niet terugzien. Reeds den 7 December 1834 trof hem de dood. Hij was nu twee en veertig jaren oud, maar had al het uiterlijk van een grijsaard; vooral in de laatste jaren was hij veel veranderd. Onder den voorgewenden invloed van het onmiddellijk verkeer met den H. Geest was hij, vroeger een schoon gebouwd en krachtig man, bijna onkenbaar geworden. Aanmatigende bitterheid en wilde verbeelding spraken uit den onzekeren en dwalenden blik van die vroeger zoo vurige oogen; zijn zwaarlijvig ligchaam was vervallen, zijn gelaat vermagerd, zijne haren sneeuwwit, en hij werd voortdurend door eene koortsachtige koude gemarteld.

De volledige ontwikkeling zijner nieuwerwetsche leer beleefde hij alzoo niet. Wel waren de hoofdpunten zijner Eschatologie in Albury-park uitgevonden, en was er volgens hem een nieuw Pinksterfeest door de gebeden der zoogenaamde heiligen afgesmeekt, en het ligchaam zijner Kerk door hem met allerlei, op belagchelijke wijze aan de katholieke eeredienst ontleende bedieningen voorzien, maar de hoofdzaak ontbrak nog altoos: het noodzakelijke collegie van 12 Apostelen kon maar niet voltallig worden, en evenmin was de inrigting van de „nieuwe Kerk" gelukt. Zelfs schijnt het, dat Irving zijne persoonlijkheid als een hinderpaal voor den H. Geest beschouwde om het zóó vurig verlangde Apostelen collegie tot twaalf te brengen; althans, hij ging in de laatste dagen zijns le-

vens onder hevige gewetensangsten gekweld, omdat hij meende aan de volle uitstorting des H. Geestes in den weg te staan.

Het Irvingiaansche concilie liet zich evenwel niet zoo gemakkelijk uit het veld slaan. Nu de H. Geest niet meer sprak, kozen de zes reeds bestaande Apostelen zelven nog een zestal ambtgenooten, en die twaalf begonnen nu hunne zending over de geheele wereld, „in Gods „naam gehoorzaamheid eischende van de geestelijke en „wereldlijke overheid der drie rijken." Nu wederom verklaarde de H. Geest — zeker uiterst tevreden over dien stouten stap — dat „de Heer de christelijke wereld onder „de vorsten der twaalf stammen Israëls zou willen ver„deelen." Het vaste land van Europa werd dan in tien deelen verdeeld en over elk deel een der Apostelen aangesteld. Een der twee oudste Apostelen ontving Zwitserland als zijn erfdeel, terwijl de andere in Engeland bleef. Nu eerst, nu volgens de Irvingiaansche opvatting van den tekst der Openbaring, de twaalf stammen waren vastgesteld, waarvan elk 12,000 geteekenden moest leveren, verspreidden zich de Apostelen, ieder hunner door een gewijden priester vergezeld. Zij namen den zendbrief „aan alle wereldlijke en geestelijke magten der volkeren „onder de gedoopten" mede en eerbiedigden dien als hun regel en rigtsnoer. Dit manifest behelsde een omstandig verhaal van het „wonderbaar ontzagverwekkende werk, dat „God verrigtte, toen hij in het midden zijns volks wederom „zijne stem verhief"; het verzekert echter, dat „daardoor „niet de minste verandering gebragt wordt in de betrek„kingen der bestaande geestelijke overheden; het gold „hier slechts de verzameling van het geestelijk zout der „Christenheid, daar de vrome zielen van alle partijen, „als zij afgezonderd en gescheiden bleven, niet dien graad

„van reiniging en heiligheid bereiken konden, welke voor „de wederkomst des Heeren gevorderd werd."

In 1838 vergaderden de Apostelen wederom in een concilie te Londen, maar hunne berigten waren verre van verblijdend. Er kon geen spraak zijn van eene nieuwe Kerk dan alleen onder den naam van „een werk der „voorbereiding, overeenkomstig het ambt en de bediening „van Joannes den Dooper, terwijl de groote menigte der „menschen tegenover het werk des Heeren stond als de „menschen ten tijde van Noë tegenover de ark." Zelfs Böhm, een der voornaamste aanhangers van het Irvingianisme, durft geen woord spreken over het werkelijk bestaan der „nieuwe Kerk"; hij spreekt slechts van eene „Kerk der toekomst", van toekomstige dingen, die nog niet in haar geheel verwezenlijkt zijn, maar nog slechts in een staat van voorbereiding verkeeren. In een woord: het Irvingianisme schoot geen wortel, en als we omstreeks vijf of zes duizend volgelingen in Engela d, eenige kleine gemeenten in Duitschland en Zwitserland genoemd hebben, is het overblijvende getal der sektarissen niet noemenswaard [1]).

II.

DOGMATIEK EN WERELDBESCHOUWING VAN HET IRVINGIANISME.

In den *Brief aan een vriend*, waarvan we reeds boven melding maakten, wordt volgens des schrijvers verzeke„ring eene beknopte maar getrouwe voorstelling van het „Irvingiaansche stelsel" gegeven. Wij zullen die in haar

[1]) Volgens ons gegevene inlichtingen zou het getal der Irvingianen te 's Gravenhage zestig bedragen, en de zoon van Capodose aan hun hoofd staan. Of hij den titel van Evangelist of van Apostel of van Engel voert, kunnen we niet zeggen.

geheel overnemen, om ze als inleiding te laten dienen voor onze meer volledige uiteenzetting.

„Het Christendom (ziedaar het beginsel, waarvan wordt „uitgegaan) is in eene menigte secten en partijen van allerlei „namen verdeeld en sedert eeuwen verdeeld geweest; van „waar dit droevig verschijnsel, daar de Heer toch van „zijne Kerk gewild heeft, dat zij één zoude zijn? Naar „de oorzaak hiervan onderzoekende, zoo stelt het Irvin- „gianisme dezelve daarin, dat men door de zonde van „ongeloof den Geest heeft uitgebluscht en de ordinantiën „van God, tot de normale instandhouding en uitbreiding „zijner Kerk op aarde, verzuimd heeft op te volgen; van „daar dat ook de buitengewone gaven hebben opgehou- „den; immers daar staat geschreven: „En deze teekenen „„zullen hen volgen, die geloofd zullen hebben: in mijnen „„naam zullen zij booze geesten uitwerpen; nieuwe talen „„zullen zij spreken; slangen zullen zij opnemen; en „„hebben zij iets doodelijks gedronken, het zal hun niet „„schaden; aan kranken zullen zij de handen opleggen, „„en zij zullen gezond worden" (Mark. XVI, 16, 17 „en 18). Zoo zoude het gebleven zijn, ja, ook de gaaf „der Profetie zoude onder de geloovigen ten allen tijde „gevonden zijn; door de Profeten zou de aanwijzing van „het steeds blijvend en voortdurend ambt der Apostelen „ten zegen der Kerk gegeven zijn; maar door de zonde, „de sprekende, hoorbare stem van God niet erkend „zijnde, heeft zijn Geest zich reeds vroeg teruggetrok- „ken en zijn er geen Apostelen meer aan het hoofd „der Kerk geweest. Het hoogste gezag aldus verloren „hebbende, heeft de Kerk zich in alle scheuringen „verdeeld en is tot verval gekomen tot op den huidi- „gen dag. Maar God heeft zich op het geroep van „eenige godvreezende mannen, ruim dertig jaren ge-

„leden, over ons ontfermd en heeft, zooals zij voorge-
„ven, zijne hoorbare stem weêr doen vernemen, gaven
„der Profetie en andere buitengewone geschonken, ja,
„ook de levende gaven van nieuwe Apostelen en Evan-
„gelisten tot volmaking der heiligen. Zij nu, die dit er-
„kennen en zich aansluiten aan die Kerk of gemeente,
„die op genoemden grond rust, zullen even als in de
„eerste tijden van het Christendom met buitengewone
„genaden begenadigd en vooral het groot voorrecht deel-
„achtig worden van bij de zeer op handen zijnde weder-
„komst des Heeren als zijne geestelijke bruid bereid te
„zijn gemaakt, om te worden opgenomen den Heer te
„gemoet in de lucht en daardoor bevrijd te blijven van
„de verdrukkingen, die daarna onder den Antichrist de
„geheele wereld zullen overkomen; ja ook over de ge-
„loovigen die zich niet bij hen gevoegd hebben."

Deze voorstelling moge beknopt, zelfs in een of ander punt getrouw zijn, op den naam van volledig en zakelijk echter mag zij niet de minste aanspraak maken. Wij willen in de volgende bladzijden beproeven, in hoofdtrekken het Irvingiaansche systeem aan onze lezers te doen kennen.

Als we de grondgedachte die alle dweepers beheerscht, in één woord moeten teruggeven, komt ze hierop neder. Zij willen eene zigtbaar heilige Kerk en zoeken die in de individuële heiligheid van *elk* harer leden. Dit echter is, met de gewone genademiddelen, eene onmogelijkheid. Vandaar moet noodzakelijk eene wending ontstaan naar eene „voorbereidende Kerk." Dit heeft het Irvingianisme met de leer b. v. der Mormonen, Anabaptisten en andere dweepers gemeen. Irving liet de protestantsche definitie van Kerk als gemeente varen en streefde naar een nieuw organisme van eene algemeene Kerk, die

over de geheele wereld zou verspreid zijn, en allen in hetzelfde geloof, in dezelfde verwachting, vooral in dezelfde „bezegeling door den H. Geest" zou omvatten, en wel door eene tweede, maar nu ook laatste, onmiddellijke en buitengewone tusschenkomst Gods van boven. Eene nieuwe beroeping der heiligen door God, een nieuw Pinksterfeest moest het begin der „nieuwe Kerk" zijn. Eene historische ontwikkeling der Kerk was voor Irving eene onwaarheid; wel geloofde hij, dat Christus eene Kerk gesticht had, en dat de Apostelen gemeenten hadden gevormd, maar volgens hem was de door Christus gestichte Kerk reeds in de helft der tweede eeuw als verdwenen, en deelde de H. Geest zich niet langer mede aan de geloovigen om hunne zonden en oneenigheden, en vooral omdat zij de nederdaling niet meer afsmeekten. Deze ongelukkige toestand bleef voortduren, totdat Irving zich geroepen waande om den historischen draad, sinds eeuwen afgebroken, wederom aan het vorige einde vast te knoopen; eene herhaalde en nog rijkere uitstorting des H. Geestes, eene Kerk der toekomst, eene nieuwe wederkomst des Heeren, daarvan droomde, daarmede dweepte hij. Om nu deze Kerk van God af te smeeken, verzamelden zijne volgelingen zich in „gebedsvereenigingen" en smeekten dag en nacht tot God. En „de Geest, die „zich niet laat roepen zonder hier en daar verhooring te „schenken, kwam dan", zoo predikte hij later, „onder „de roependen", en de afgebrokene apostolische opvolging zou door onmiddellijke roeping hersteld worden. Twaalf Apostelen zouden, evenals ten tijde des Heeren, beroepen worden, de inrigting der Kerk overeenkomstig den Bijbel zijn, en het ambt der Profeten ter voortdurende verlichting en instandhouding van dit Apostolaat op nieuw ingesteld worden. Zoo was dan volgens dien nieuwen

Apostel de hernieuwde „zigtbare, heilige, apostolische „en katholieke Kerk" in hare hoofdtrekken opgezet; wat er nog aan ontbrak zou Irving er spoedig weten bij te voegen. „En deze Kerk", zegt de Irvingiaan Thiersch, „is geen vrucht van de Duitsche of van welke weten- „schap ook; evenals een bloem in een omheinden tuin „opgroeit, zoo is ook deze leer opgewassen verre van het „gewoel van theologisch harrewarren en van theologische „twisten."

Het is van belang, hier op te merken, hoe door de Irvingiaansche opvatting van Kerk de „sola fides" der Protestanten en het beginsel van het „vrije onderzoek" verworpen wordt, en daarentegen eene groote schrede wordt gezet naar het katholiek beginsel van eene onfeilbare Kerk. Volgens Irving toch was zijne Kerk onmiddellijk door God zelven ingesteld en met magt bekleed en met regt toegerust over alle menschen, onverschillig of zij haar hooren of niet. Wij begrijpen hieruit reeds eenigzins, waarom de Protestanten zich bevreesd toonden, toen die sekte zich openbaarde, en hoe sommigen haar „eene brug naar de Katholieke Kerk" noemden. Voegen zij er echter bij, dat „Rome tegen deze sekte niet strijdt", dan bedriegen zij zich deerlijk en toonen, even weinig van het Katholicisme als van het Irvingianisme te begrijpen: de éénige ware Kerk toch zal zich wel nooit kunnen vereenigen met eene opvatting, die ten halve katholiek is, of waarin slechts een of ander punt der waarheid gehuldigd wordt; de Kerk eischt, en dit is haar pligt, volkomene onderwerping aan haar gezag en een algemeen geloof van al hare leerstukken. Elke sekte derhalve, die ook slechts één van de leerstukken der Kerk verwerpt, is niet met haar, maar tegen haar en wordt dan ook krachtig door haar bestreden.

Maar hoe kwam Irving op de gedachte, dat nu eene nieuwe Kerk gesticht, dat nu in *zijn* tijd, en niet reeds vroeger, een nieuw Pinksterfeest moest plaats hebben? Wij Irvingianen — zoo luidde hun antwoord — verstaan de voorspellingen des Bijbels in den door ons aangegeven zin; en daarenboven, de tijdsomstandigheden, waarin wij leven, zijn van dien aard, dat nu of nimmer een onmiddellijk ingrijpen Gods in de bestaande wereldorde moet plaats grijpen. „De magt der democratie, de „overwinning der hel wordt van dag tot dag algemeener „door de revolutie, die alle goddelijke en menschelijke „wetten met voeten treedt; de burg des Christendoms „staat tegenover deze vreesverwekkende magt van een „teugelloos subjectivisme in eene beklagenswaardige on„magt, en de komst van den Antichrist is, te oordeelen „naar hetgeen wij rondom ons zien gebeuren, nabij." Hoe weinigen willen de kracht der Katholieke Kerk begrijpen! Kende Irving dan zoo weinig van de achttienhonderdjarige geschiedenis, van den zegevierenden strijd der ware Kerk tegen elk slag van vijanden?

In den toestand van den toenmaligen tijd alzoo meende Irving een der voornaamste kenteekenen te mogen zien, dat de H. Geest moest komen om den strijd tegen den nabijzijnden Antichrist te aanvaarden. De revolutiën, welke in vele landen den val van Napoleon volgden, schenen hem een krachtig bewijs voor zijne scheeve opvatting van Bijbelteksten, terwijl de volgelingen van Irving niet zelden wijzen op de revolutie van 1848 als op eene vervulling van een der voorspellingen huns meesters. Irving kon zich niet onthouden, dikwijls op ditzelfde thema terug te komen. Na de Julij-revolutie in Frankrijk schreef hij aan een zijner vrienden: „Weldra, na „zeer korten tijd, zullen groote dingen gebeuren, en het

„uur is reeds daar; wij hooren in vreemde landen de „stem des volks zich in de revolutie openbaren en zien „het volk zich meester maken van het bestuur; het is merk- „waardig hoe overal de voorkeur aan den burger-Koning „boven den christelijken Koning gegeven wordt." Vooral echter nemen de Irvingianen de revolutie van 1793 tot uitgangspunt hunner beschouwing en bewijzen, dat deze niet slechts een voorbijgaande storm was, maar dat zij de eerste oorzaak en de moeder was van alle latere omwentelingen in de zedelijke en maatschappelijke orde, in één woord, dat zij den weg voor de komst van den Antichrist baande.

Tegenover de verschijning van den Antichrist moest de betrekkelijk spoedige komst des Heeren staan. Den tijd dier komst durfden de Irvingianen in den beginne al zeer juist aangeven, en Irving bepaalde dien op den 14 Julij 1845.

Zijne volgelingen hebben dien dag verschoven, maar toch, zeker om hun meester niet al te zeer in het ongelijk te stellen, niet later dan tot aan het einde dezer eeuw. Over de komst van den Antichrist schijnen de Irvingianen beter ingelicht; zijne heerschappij is volgens hen reeds begonnen, en van Frankrijk is het begin zijner heerschappij uitgegaan. Vooral nu Napoleon III op den troon der democratie zetelt, en hij door de Fransche geestelijkheid gehuldigd [?] wordt, vertoont zich daar „de „schitterende leugen des satans", evenals toen het volk van de nationale vergadering voor de godin der rede knielde. Napoleon moet, zoo hij de Antichrist zelf niet is, ten minste de voorlooper wezen van den Antichrist. Dat het verval der Katholieke Kerk, haar wegsterven en spoedig verdwijnen met deze beschouwing van den toestand der wereld gepaard gaat, en dat haar dezelfde lief-

derijke benamingen, waarin Luther zijn rijkdom van verbeelding toonde, naar het hoofd geworpen worden, dat is onnoodig te zeggen. Maar wij moeten er bij voegen, dat ook de protestantsche gemeenten niet gunstiger beoordeeld worden: „Ik verklaar plegtig," zeide Irving, „dat de Protestantsche Kerk, even als de Roomsche, „zich in den toestand van Babylon bevindt."

Om ons de Irvingiaansche wereldbeschouwing nog duidelijker te maken, laten we hier nog eenige woorden van Irving volgen. We moeten echter den lezer verzoeken zich te herinneren, dat de Irvingianen bij voorkeur spreken in de taal van de Apocalyps. „*Babel*" (dat is: de „historiesch geworden toestand van de Christenheid met „al de kerkelijke en staatkundige inrigtingen, welke „meer of minder uit den geest des Christendoms zijn „voortgekomen) is nog slechts eene ontrouwe vrouw, die „zich heeft laten verleiden, haar hemelsch karakter ver„loochend en zich vereenigd heeft met aardsgezinden en „met alles, wat de wereld aan magt en heerlijkheid bezat. „De overgang van „*Babel*" tot het „*Beest*" (dat is: tot „een bepaald antichristelijk rijk, waarvan reeds nu de ele„menten voorhanden zijn) wordt op schrikbarende wijze „ingeleid en is reeds eenigermate begonnen. Op het oogen„blik zit de vrouw „*Babel*" nog op het „*Beest*", d. i. „de christelijke rigting der gedoopten beheerscht thans nog „de reeds bestaande elementen van het nabijzijnde Anti„Christendom; doch dit kan niet lang zoo blijven: Gods „geregt zal uitspraak doen over „*Babel*", en het „*Beest*" „zal beginnen te heerschen. Die schrikwekkende toekomst „moet voorkomen worden."

Irving en de zijnen begonnen dan te bidden, opdat God aan die verwarring, aan dat rijk van den Antichrist een einde zou maken, en door eene tweede zending des

H. Geestes eene nieuwe Kerk zou stichten. Wij zagen reeds boven hoe hun gebed verhoord, en welk een tweede Pinksterfeest aan de verbaasde menigte werd geschonken; doch dit was slechts een begin van de zoo vurig verwachte Kerk. Deze moest ingerigt worden, een bestuur verkrijgen, hare leer en liturgie juist omschrijven en vooral leden aanwerven. We hopen onze lezers niet te vermoeijen, als we eene korte schets van dit alles laten volgen; menigeen zal, evenals het ons gebeurd is, zich de vraag voorstellen, hoe de menschelijke geest zóó ver kan afdwalen, terwijl hij de geheele waarheid in haren vollen glans in zijne nabijheid ziet schitteren.

Daar, volgens de Irvingiaansche dogmatiek, door eene veelhonderdjarige vergetelheid van de christelijke waarheid niet slechts de wederkomst des Heeren achterbleef, maar ook de „Geest" uit de bedieningen geweken was, en de ware Kerk alzoo geheel en al opgehouden zou hebben te bestaan, zoo moest de nieuwe Kerk aan de oorspronkelijke, goddelijke instelling wederom verbonden, en al de bedieningen der eerste Kerk moesten hersteld worden. De vier rivieren van het Paradijs waren voor hen eene duidelijke aanwijzing, dat de voornaamste ambten vier in getal moesten zijn, en nog helderder werd hun dit gemaakt uit de gestalten van den Cherubim bij Ezechiël: de leeuw beduidde de *Apostelen*, de adelaar de *Profeten*, de mensch de *Evangelisten*, en de stier of het kalf de *Herders en Leeraars*. Behalve deze vier hoofdbedieningen, welke voor de *algemeene* Kerk bestemd waren, hadden zij voor de *afzonderlijke* gemeenten nog het ambt van *Bisschop* of *Engel*, van *Priester* en van *Diaken*.

Hunne *Apostelen* waren geen opvolgers van de eersten, welke door Christus gekozen waren, maar staan geheel afgescheiden van de oorspronkelijke Kerk en zijn een ge-

volg van het tweede Pinksterfeest. In hen is de zigtbare bron van alle hernieuwde genaden. Zij worden door de Profeten beroepen en moeten vervolgens door den H. Geest, zonder menschelijke tusschenkomst, zóó in den geest van Christus verplaatst worden, dat zij bij het vervullen van de hun opgelegde verpligtingen als uit instinct overeenkomstig de gezindheid van Christus handelen. Zij oefenen vervolgens het hoogste gezag uit en deelen al de andere bedieningen mede — het ambt der Profeten alleen uitgezonderd — door de oplegging der handen, maar geen der twaalf mag het hoofd der anderen genoemd worden; zij vormen een collegie, dat de geheele Kerk bestuurt, zonder dat een *primas* den voorrang heeft. Waarom zij geen dertien Apostelen willen, is ons niet helder; en wat de Irvingianen er tegen in konden brengen, als heden of morgen een der Profeten, door zich op den H. Paulus te beroepen, een dertiende koos, of als binnen korten tijd b. v. drie honderd „onmiddellijk beroepenen" eene plaats in het Apostel-collegie verlangden, begrijpen wij evenmin.

Nog wonderbaarder is het ambt der *Profeten*, die eene zeer gewigtige plaats in het Irvingiaansch stelsel innemen. Dezen moeten de duistere teksten der H. Schrift „met „het licht van den goddelijken Geest" verduidelijken, de toekomstige dingen openbaren, zij moeten straffen, troosten en vermanen; hunne voornaamste verpligting is, het orgaan te zijn, waardoor God de personen benoemt, welke aan de Apostelen ter wijding moeten voorgesteld worden; zelfs de Apostelen moeten zij kiezen. — Maar hoe worden zij zelven beproefd, en welk is het bewijs, dat zij geen indringers, maar door God gezondenen zijn? Dit is de taak van de Apostelen, die, ofschoon zij den profetischen geest niet bezitten, evenwel in het beoordeelen van den profetischen geest als onfeilbaar moeten gelden.

De profeet A. derhalve kiest den Apostel B., en dan zal B., zeker om zijne dankbaarheid voor de ontvangen bediening te toonen, met onfeilbaarheid getuigen, dat A. waarlijk Profeet was!!! Zoolang broederlijke eensgezindheid tusschen beiden bestaat, zullen er zeker noch Profeten noch Apostelen ontbreken; maar wat zal er gebeuren — en het geval heeft zich reeds voorgedaan — als verschillende Profeten, de een dezen, de ander genen als Apostel voordraagt, en de nieuwgekozen Apostel de voorspellingen en benoemingen van den Profeet zijner tegenpartij als „niet van God ingegeven" afkeurt en verwerpt? Daarenboven, ook vrouwen, en wel zij vooral, doen voorspellingen, en ofschoon zij in de kerk moeten zwijgen, „toch kan niemand — leerde Irving — den H. Geest beletten om door haren mond te spreken"; wat nu als dezen, door de huwelijksliefde geleid, hare echtgenooten als Apostelen voorstellen? De moeijelijkheid is niet zoo groot, als men zou denken: zoo de Profeten en Profetessen naar eene al te groote zelfstandigheid en onafhankelijkheid streven, wordt hun het profeteren verboden, totdat het vertrouwen in hunne woorden hersteld is. Irving leerde in zijne eerste vervoering, dat „de voorspelling helder water was"; maar weldra kwamen zijne volgelingen tot het besluit": de reinheid der voorspelling hing af van de reinheid der vaten, „en dit werd al zeer spoedig in dezen zin uitgelegd, dat de Profeten, wanneer zij zich verstouten tegen de Apostelen te voorspellen, „onreine vaten" zijn. Zoodoende kwam er al ras oneenigheid in den boezem der „nieuwe Kerk" en wel tusschen de twee hoofdbedieningen. Wij behoeven niet aan te merken, dat deze omstandigheid een bewijs te meer is voor de ongerijmdheid van het Irvingianisme: de H. Geest inspireert de Profeten, in de Apostelen zetelt de volheid van het

gezag, en toch veroordeelt soms de een als leugentaal hetgeen de ander verkondigt als uitspraak van den H. Geest. Slechts ééne uitlegging is hier mogelijk: de waarheid alleen is consequent; de onwaarheid daarentegen zal steeds zich zelve tegenspreken.

De *Evangelisten* en *Herders* zijn de eigenlijke verkondigers van Gods woord en de leeraars der uitverkorenen. Zij zijn de missionarissen in het rijk van Babel en moeten de verstrooide leden van het rijk der twaalf stammen in de eenheid van de nieuwe Kerk te zamenbrengen. En evenals de Zaligmaker van zijne leerlingen zeide, dat zij slangen zouden opnemen, zonder dat het hun schaadde, zieken genezen, dooden opwekken, duivelen uitdrijven enz., zoo ook zou het aan deze nieuwerwetsche predikers gegeven worden mirakelen te doen. — Of er evenwel reeds dergelijke wonderen b. v. te 's Hage gebeurd zijn, zouden we durven betwijfelen: geen enkel gerucht is ons althans ter oore gekomen.

Aan het hoofd van elke gemeente staat een *Engel* of *Bisschop*, die evenals de Evangelist door den Profeet beroepen en door den Apostel gewijd wordt. De Engelen zijn de opperherders, en hunne voornaamste bediening bestaat in het opdragen van het Irvingiaansch offer, in het voorbidden van het morgen- en avondgebed en in het zorgen voor de overige godsdienstplegtigheden.

Waar geen Engel is, treedt de *Priester* of *Ouderling* in zijne plaats, maar is afhankelijk van den naastbijwonenden Engel en mag geen enkele bediening waarnemen zonder diens volmagt; overigens kan hij offeren, zonden vergeven, doopen, de gemeente onderwijzen, ze leiden en voor haar waken.

Een *Diaken* staat den Priester ter zijde en mag in zijne afwezigheid, na eerst door den Engel gewijd te zijn, prediken en doopen. Ook doet hij dienst bij het offer en

is belast met de armenverzorging; vooral moet hij zorgen voor het innen van de tienden, welke door elk lid der gemeente uit zijn privaat vermogen moeten worden opgebragt.

Om de oorspronkelijke Kerk nog verder na te bootsen, hebben de Irvingianen ook *Diaconessen*, welke uitsluitend voor de dienst der armen en zieken bestemd zijn.

Hiermede hebben we de beuzelarij van de Irvingiaansche *Hiërarchie* genoegzaam geschetst: dat ze een mengelmoes van de bedieningen des Ouden en Nieuwen Verbonds, eene naäping van het Katholicisme is, ziet ieder gereedelijk in. Naar zending, autoriteit, volmagt of iets dergelijks behoeven we niet te vragen; het eenige antwoord dat gegeven kan worden is het protestantsch beginsel: *de Geest spreekt in mij.*

De *Liturgie* der Irvingianen en alles wat daarmede in verband staat, is eveneens niets anders dan eene belagchelijke navolging van de katholieke eeredienst. Onder hunne plegtgewaden vinden we het koorkleed, het miskleed, dat altijd wit is behalve op Vrijdag, wanneer het zwart moet zijn; verder de stola, die purperrood voor den Engel, blaauw voor den Profeet, scharlakenrood voor den Evangelist, en wit voor den Priester is; ook gebruiken zij de albe, de dalmatiek en het pluviaal.

Hunne *Sakramenten* zijn slechts twee in getal: het Doopsel en het Avondmaal; het Vormsel en het H. Oliesel, de Wijding tot de verschillende bedieningen, de Biecht — ook de vrouw hoort bij hen biecht, en de biechteling ontvangt de zoogenaamde absolutie niet aanstonds, maar op een lateren, daarvoor bestemden dag, — al deze bedieningen zijn volgens hen slechts sakramentele handelingen. Zij verdedigen met alle kracht den kinderdoop

en eischen dat het Avondmaal ook aan kinderen bediend worde. Omtrent het Avondmaal is hunne leer eenigzins wankelend. De katholieke leer verwerpen zij met afschuw, maar schijnen meer tot het consubstantialisme te naderen, dat namelijk Christus tegenwoordig is, en tevens de zelfstandigheid van brood blijft; terwijl zij hierin wederom van het impanatie-systeem der Lutheranen verschillen, dat zij Christus als blijvend tegenwoordig beschouwen en Hem ter aanbidding willen uitgesteld hebben. Hun Offer gelijkt iets op de H. Mis der Katholieken, maar zij beschouwen het alleen als eene herinnering aan Christus' dood, geenszins als de vertegenwoordiging van het kruisoffer; het mag als dank- en smeekoffer, doch niet als zoenoffer worden opgedragen. De gebeden, daarbij gelezen, zijn voor het grootste gedeelte aan het Roomsch Missaal ontleend, met eenige inlasschingen doelende op de wederkomst des Heeren. De Engel, bijgestaan door twee Priesters in dalmatieken en door Diakens en Acolythen met wierookvaten, draagt het offer op. De zoogenaamde Communie wordt onder beide gedaanten door den Engel aan de Priesters en door dezen aan de Diakens en aan het volk gegeven.

Alles: Offer, Sakramenten, sakramentele handelingen, prediking en gebeden, moet teruggebragt worden op de nabijzijnde komst des Heeren en als voorbereiding dienen voor het duizendjarig rijk. Dit Chiliasme is de hoofdtoon van het geheele Irvingiaansche systeem. Voordat de groote en alles voleindigende wederkomst des Heeren en het algemeen oordeel plaats vindt, zal de Antichrist zijne woede over de geheele wereld loslaten, maar de Irvingianen zullen allen, als de reine en wijze maagden van het Evangelie, Christus in de lucht te gemoet gaan en alzoo van de kwellingen van den Antichrist be-

vrijd zijn. (Waar zij intusschen blijven, en of zij misschien als de sterren in de lucht zullen hangen, dit wordt ons niet geopenbaard). Op de aarde zal het middelerwijl vreeselijk toegaan. De Antichrist zal als een wreedaard woeden tegen allen die hem niet huldigen; maar vooral zullen de Joden veel van hem te lijden hebben. Zijn rijk zal echter van korten duur zijn, en hij zelf door den adem van Christus' mond verdelgd worden. De Joden, nu gelouterd door het vuur der vervolging, zullen zich bekeeren en den Christus, die zich in zijne heerlijkheid zal vertoonen, als hunnen Messias erkennen; hunne bekeering en boete zal dan rijkelijk beloond worden, en het beloofde land hun op nieuw geopend zijn. Davids rijk en de magt van Salomons regering zullen wederom op aarde schitteren; de heerlijke tempel van Israëls grootsten Koning en de stad Sion zullen herbouwd worden. Dan zal het een tijdperk van vrede en rust zijn, en de geloovigen, die Christus in de lucht te gemoet zijn gegaan, zullen wederom op aarde nederdalen om, vereenigd met de regtvaardigen, welke in de verwachting van de aanstaande komst des Heeren zijn ontslapen en nu uit den „nacht „des wachtens" zijn opgewekt, in het nieuwe koningrijk des vredes, waarvan Jerusalem de hoofdstad zijn zal, te heerschen met Christus en reeds den voorsmaak der hemelsche vreugde te genieten. De bekeerde Joden spoeden zich intusschen als zendelingen der nieuwe Kerk naar de nog in dwaling verzonkene Heidenen. Ook dezen verwerpen hunne afgoderij om Christus als hunnen God te aanbidden. Satan is gekluisterd en zijne magt voor duizend jaar gebroken. Na verloop van duizend jaren wordt hij nog eens losgelaten en op nieuw zoo magtig, dat hij de H. Stad kan belegeren; maar hij wordt door de regtvaardigen overwonnen en nu voor alle eeuwen in den

zwavelpoel verbannen. Het einde der wereld is dan gekomen, en het laatste en algemeen oordeel zal plaats hebben: zij die geloofd en op de aanstaande komst des Heeren al hunne hoop gesteld hebben, worden ingelijfd in het rijk van het hemelsch Sion om daar voor alle eeuwen met Hem te heerschen.

Wij eindigen hiermede onze beknopte uiteenzetting van de Irvingiaansche dogmatiek. Dat zij eene mismaakte en even onware als scheeve voorstelling van allerlei soort van leeringen is, springt een ieder dadelijk in het oog.

Herinneringen en typen, aan het Oude Testament ontleend, zijn daarin op wonderbare wijze vermengd met katholieke beginselen; oud-luthersche dwalingen worden in één adem met nieuwerwetsche protestantsche voorstellingen genoemd; dwaalbegrippen van ketters, die voor eeuwen verworpen zijn, worden op nieuw opgerakeld om, in een eenigzins nieuwen vorm gegoten, de oogen eener ligtgeloovige menigte te verblinden. Vreemd mengelmoes van onwaarheid en verkeerd begrepen Bijbelplaatsen, van scheeve voorstellingen en onredelijke opvatting! Maar kan het ook anders zijn? Afdwaling van den eenigen waren weg is het ongelukkig lot van allen, die zich niet vastklemmen aan de eenige zuil der waarheid en voor het onfeilbaar gezag van Gods genadevolle instelling de uitspraak eener feilbare rede in de plaats stellen.

DE TAAK DES CHRISTENDOMS

IN BETREKKING

TOT DE MAATSCHAPPIJ.

(*Vervolg van* Dl LII, bl. 643 *en Slot.*)

IX.

DE KERK MOET DEN STAAT HEILIGEN.

Aan het einde van ons vorig artikel herinnerden wij, hoe de moderne Staat zonder God tot het stoffelijke, het zinnelijke vervalt; eene afwijking van de ware orde, welke in de LXIII^ste^ stelling van den *Syllabus* is veroordeeld. En inderdaad strekken de meeste bemoeijingen van het staatsgezag zich uit tot het stoffelijke; het is het rijk van deze wereld, waarvan het rijk van Christus, dat *niet van deze wereld is*, geheel verschilt. Toen de duivel onzen Goddelijken Verlosser bekoorde, toonde hij Hem *al de koningrijken der wereld en hunne heerlijkheid*, en leerde ons tevens, dat de aardsche magten geen hooger doel kennen dan het bezit der aarde en harer goederen. Het is eene bekende klagt, dat door den Staat te weinig voor de geestelijke ontwikkeling en nog minder voor de zedelijke vorming des volks gedaan wordt; eene klagt, die uitgaat van hen, die de Kerk buiten den Staat sluiten,

en de kloosters en corporaties, die vooral zedelijke vorming ten doel hebben, als schadelijk voor den modernen Staat beschouwen. Zij begrijpen niet, dat de roeping van den Staat zich vooral tot het stoffelijke moet bepalen en zich ook bij voorkeur bepaalt. Wat zorg b. v. heeft men niet voor de financiën, voor de stoffelijke verdediging, voor de bescherming der eigendommen, de handhaving der openbare orde door de politie; verder voor handel, nijverheid, landbouw en zoovele andere zaken, die betrekking hebben op het tijdelijk welzijn der maatschappij?

Is dit tijdelijk welzijn het hoogste doel der maatschappij? heeft de Kerk in betrekking tot de menschelijke maatschappij geene taak te vervullen, zoodat zij als eene nuttelooze instelling gemist en afgeschaft kan worden? Die Kerk en Staat willen scheiden, ontkennen niet alleen de bovennatuurlijke bestemming der maatschappij, maar zelfs eene hoogere bestemming dan voor deze aarde; het geluk van den mensch is, volgens hen, het bezit en genot der aardsche goederen en wellusten, en het doel der maatschappij, dit bezit en genot aan allen te verschaffen door communisme en socialisme.

Als men naar de bestemming van een persoon, eene zaak of instelling vraagt, bedoelt men gewoonlijk de laatste, de hoogste bestemming, waarin die zaak, die persoon of instelling de volkomenheid, de voltooijing, de rust vindt. Dat hoogste goed van den mensch en de menschelijke maatschappij is zeker niet op aarde te vinden, dewijl, om het slechts kort te zeggen, op aarde niets te vinden is, wat den mensch geheel kan bevredigen, waarin hij rusten kan; en wat wij zeggen van den mensch, geldt nog veel meer van de menschelijke maatschappij: zij zoekt te vergeefs hier naar rust.

Men is in de moderne wetenschap overeengekomen, om

de gestadige onrust, beweging en verandering der maatschappij als een groot goed te beschouwen en met den naam van *vooruitgang* te bestempelen. Wat slechts gevolg is der natuurlijke onvolkomenheid en vooral van den invloed der nimmer rust vindende dwaling, die zich in de maatschappij zou willen vestigen en niet vestigen kan, wordt als een staat van volkomenheid afgekondigd [1]). Doch wij beschouwen deze meeningen, hoe algemeen ook verspreid, als voorbijgaande meeningen, die voor het gezond verstand, dat telkens terugkeert en in de dwaling niet rusten kan, moeten wijken. De gansche natuur leert ons, hoe zacht, hoe rustig, en bijna onmerkbaar het toegaat bij de ontwikkeling voor elk natuurlijk organisme; zoodat zelfs de wezenlijke vorm duidelijk behouden blijft, en men b. v. in den grijsaard nog de trekken der jeugd terug kan vinden.

Waarin dan moeten wij de bestemming en de hoogste voltooijing des menschen en der menschelijke maatschappij zoeken? In de gelijkvormigheid en vereeniging met God. Dat is de onfeilbare christelijke leer, en het is de taak der christelijke Kerk om de maatschappij aan die bestemming te herinneren en haar te helpen, om die bestemming te bereiken.

De christelijke Kerk leert, dat de mensch geschapen is naar Gods beeld en gelijkenis, en kan bijgevolg geene hoogere volmaking verkondigen, dan er naar te streven, om die gelijkenis zooveel mogelijk te voltooijen en zoo het woord des verleiders tot waarheid te maken: *Gij zult*

[1]) Nog onlangs lazen we in het *Theologisch Tijdschrift*, 2e stuk, blz. 216: „dat de Katholieke kerk uit haren aard *stabiel* is; maar dat de „Protestantsche kerk onder den invloed van een beginsel ontstond, „waarmede althans de mogelijkheid van belangrijke verandering en „ontwikkeling gegeven was." Het laatste is voorzeker in het oog des schrijvers een uitstekend voorregt.

als goden zijn. Zij leert verder, dat de Zoon Gods is mensch geworden, om ons door voorbeeld en woord te leeren, dat en hoe wij *volmaakt zullen zijn, gelijk onze hemelsche Vader volmaakt is,* en dat wij, kinderen Gods geworden, moeten zorgen in alles een Gode welgevallig leven te leiden. Bijgevolg moet de mensch niet op aarde zijn schat zoeken, maar zijn hart van de aarde onthechten en de toekomende Stad of Staat zoeken, waar wij God zullen aanschouwen, gelijk Hij is, wij aan God gelijk zullen zijn en aan alle goddelijke goederen met ziel en ligchaam deel hebben; dat is met andere woorden: het *eeuwige,* het onveranderlijke en gelukzalige *leven,* waartoe de gansche menschheid door God geroepen en bestemd is, doch waarvan men gestadig door het aardsche en tijdelijke goed wordt afgetrokken.

God wilde echter niet toelaten, dat de menseh zijne laatste bestemming zou vergeten. Hij zelf heeft zorg gedragen, dat de menschheid daaraan voortdurend zou herinnerd worden; Hij zond zijne Profeten en sprak ten laatste door zijnen Zoon, die mensch geworden *Jesus Christus* genoemd wordt. En die Goddelijke Verlosser heeft zijne Kerk als blijvende instelling op aarde gevestigd, om aan alle geslachten en volken hunne laatste bestemming te verkondigen en te herinneren.

Wel bestaat er geene maatschappij, waarin de mensch niet door eenige bestaande instelling aan die hooge bestemming herinnerd wordt. Wij wijzen slechts op twee zeer bekende zaken, *de eed* en *de viering van den dag des Heeren.* Beide verkondigen ons het bestaan en de dienst van God en moeten noodzakelijk al hun gewigt verliezen, waar het geloof en de dienst van God ophoudt. Beide zijn van het hoogste maatschappelijk belang; de rust en orde van den Staat is daarmede zoo innig verbonden,

dat, volgens onze grondwet, de eed de grondslag is, waarop de gansche Staat rust; de band, waardoor koning en volk innig en onverbrekelijk vereenigd zijn [1]).

Deze instellingen maken de Kerk niet overbodig; integendeel, zij is des te meer noodzakelijk, als de maatschappij meer geneigd is in iets anders buiten God haar laatste doel en voltooijing te zoeken en God zelven te vergeten.

„Het is een zonderling gevolg van onzen val", zegt Bossuet [2]), „dat, sedert de vloek tegen ons werd gespro-„ken na de zonde, er in den menschelijken geest zekere „schrik voor de goddelijke zaken gebleven is, welke niet „slechts niet toelaat om met vertrouwen tot God, die „opperste majesteit, te naderen, maar welke zelfs met „angst vervult tegenover al wat bovennatuurlijk schijnt.... „Vraag ik naar de oorzaken van een zoo wonderbaar uit-„werksel, waarom de menschen voor God schrikken: dan „vertoonen zich aan mijn geest twee redenen, welke groot „licht verspreiden over het geheim van dezen dag. De „eerste oorzaak is de verwijdering, de tweede de gram-„schap. Laten wij dit verklaren. God is oneindig van „ons verwijderd, God is tegen ons vertoornd. Hij is on-„eindig van ons verwijderd door de grootheid zijner natuur; „Hij is tegen ons vertoornd door de strengheid zijner „regtvaardigheid, omdat wij zondaren zijn. Dit veroor-„zaakt tweederlei soort van vrees: de eerste komt van de „verwondering, zij ontstaat uit den glans der majesteit; „de andere uit de bedreigingen. Daarom doet de Zoon „Gods, als Hij zich met onze natuur bekleedt, twee za-„ken: vooreerst, Hij bedekt de majesteit, Hij beneemt „de vrees van verwondering; ten tweede, Hij doet,

[1]) Men zie de Grondwet, tweede hoofdstuk, vijfde afdeeling, *Van de inhuldiging des Konings.*

[2]) Premier sermon sur le mystère de la Nativité de Notre Seigneur.

„door het verlangen om op ons te gelijken, ons zien, dat „Hij ons bemint, en Hij doet de bedreigingen ophouden."

Zoo is er dan in de menschelijke natuur eene zekere vrees voor God, waardoor men God ontvlugt, zich van God verwijdert en buiten God het geluk tracht te vinden, hetwelk in God alleen te vinden is. De christelijke Kerk alleen kan den mensch tot God doen naderen. Zij verkondigt, dat de genade en goedertierenheid des Goddelijken Verlossers verschenen is; dat men in en door Hem de vergiffenis der zonden kan verkrijgen, dat Hij is mensch geworden, om ons de goddelijke liefde te openbaren, en wij door Hem toegang hebben tot God, dien wij als kinderen met den zoeten naam van *Vader* mogen noemen.

En welke is de voorwaarde, om tot God te kunnen naderen? Die voorwaarde is heiliging. De zonde, oorzaak van scheiding en verwijdering, moet worden weggenomen, en de door de zonde verlorene genade worden teruggegeven; hetgeen met andere woorden beteekent, dat de mensch moet geheiligd worden. Daarom, toen de menigte na Petrus' prediking op den Pinksterdag vroeg: *Wat zullen wij doen, mannen broeders?* antwoordde Petrus: *Doet boete, en een iegelijk uwer late zich doopen in den naam van Jesus Christus, tot vergiffenis uwer zonden; en gij zult de gave des Heiligen Geestes ontvangen. Want voor u is die belofte en voor uwe kinderen en voor allen die verre zijn, zoovelen de Heer onze God tot zich zal geroepen hebben* (Hand. d. Apost. II. 38, 39).

Zoo is dan de taak der christelijke Kerk, de maatschappij te heiligen en door de heiligheid weder tot God terug te voeren, de gelijkenis met God te herstellen, en het innige verbond tusschen God en de maatschappij der menschen te bevestigen.

Die taak is genoeg bekend, zoodat het onnoodig is, dit

breedvoeriger aan te duiden. Het groote doel der verlossing van Christus is *heiliging;* het is de wil Gods, dat wij *heilig* gemaakt worden; de *geheiligde* mensch is de nieuwe mensch, dien wij moeten aandoen, die naar God geschapen is in geregtigheid en heiligheid der waarheid; de genade, welke de H. Kerk mededeelt, wordt genoemd *heiligmakende* genade, omdat zij heilig maakt, en middelen ter *heiligmaking* zijn de H. Sakramenten, waardoor alle ware geregtigheid of begint, of begonnen vermeerderd, of verloren hersteld wordt [1]). De eerste geloovigen ontvangen van de Apostelen den zoo beteekenisvollen naam van *heiligen;* het zigtbaar Hoofd der Kerk wordt genoemd *Zijne Heiligheid;* en het uitstekende deel der Kerk, de leden der zegepralende Kerk worden met den bevoorregten naam van *Heiligen Gods* aangeduid. Zoozeer is het kenteeken van *heilig zijn* en *heilig maken* een uitsluitend kenteeken der Kerk van Christus.

Wat beteekent het woord *heiligheid?* Is *heiligheid* niet zakelijk hetzelfde als *godsdienst*, waardoor wij met den eenen almagtigen God verbonden en tot Hem weder teruggevoerd worden? „Heiligheid", zegt de H. Thomas [2]), „is „datgene, waardoor 's menschen geest zich in zijne han„delingen op God vestigt. Vandaar verschilt heiligheid „niet *wezenlijk* van godsdienst, maar alleen *volgens de op„vatting van onze rede.* Want men noemt het *godsdienst*, „in zooverre men God de verschuldigde eer bewijst in „hetgeen bijzonder de goddelijke dienst betreft, als in „offers en dergelijke; men noemt het *heiligheid*, in zoo„verre de mensch niet slechts dit maar ook de werken „van andere deugden aan God toewijdt, of in zooverre

[1]) Conc. Trid Sess. VII.

[2]) *Summa*, 2. 2. Q. LXXX, art. 8.

„de mensch zich door sommige goede werken tot de god-
„delijke dienst geschikt maakt."

Wat dus heilig en geheiligd is, staat in betrekking tot God en zijne dienst, en het wordt geheiligd, opdat het voor de dienst van God geschikt zij.

Wat de Kerk dus heiligt, bestemt zij tot de dienst van God, wijdt het aan God toe, ontneemt het aan de wereld om het zooveel mogelijk met God te verbinden.

Zoo kan de heiliging der maatschappij geen ander doel hebben, dan de van God afgewekene maatschappij tot God terug te voeren.

Welligt zal men zeggen: de heiliging betreft slechts den individuelen mensch en zijne betrekking tot God, niet zijne betrekking tot de maatschappij, niet de menschelijke maatschappij. Helaas, ja, zoo wordt er gesproken en gehandeld. De mensch mag Christen zijn in de kerk, maar wat buiten de kerk is, heeft met het Christendom niet te maken; daar regelt de mensch zich naar de grondstellingen der wereld en niet van Christus.

Zeker heeft de Apostel die opwerping voorzien, toen hij aan de Corinthiërs schreef: *Wij hebben ontvangen niet den geest dezer wereld, maar den Geest, die uit God is;* en aan de Ephesiërs: *Wordt vernieuwd ten aanzien van den geest uws gemoeds, en doet den nieuwen mensch aan, die naar God geschapen is in geregtigheid en heiligheid der waarheid.* Die H. Geest moet den geheelen mensch hernieuwen en hervormen, opdat hij in al zijne handelingen een nieuw schepsel zij in Jesus Christus, in de nieuwheid des levens wandele en den goeden geur van Christus overal verspreide.

Wij kunnen echter nog duidelijker aanwijzen, dat de Kerk van Christus de maatschappij inderdaad onmiddellijk heiligt en tot God terugbrengt.

Onder de verschillende staten en standen der menschelijke maatschappij zijn er twee, tot welke wij al de overige kunnen terugbrengen, en die als de grondslag der maatschappij te beschouwen zijn, omdat de gansche menschelijke maatschappij zich daaruit ontwikkelt. Deze twee grondstaten zijn het priesterschap en het huwelijk. Het priesterschap verbindt de menschheid met God en is de oorsprong der maatschappij, die wij de geestelijke noemen; het huwelijk verbindt de menschheid onderling, maakt ze tot één geslacht en is de oorsprong der maatschappij, die wij de tijdelijke noemen. Beide staten zijn niet uitgevonden of ingesteld door den mensch, maar onmiddellijk door God, de oorzaak der maatschappij; en een priesterschap en huwelijk zijn dan alleen *wettig*, wanneer ze bestaan krachtens en volgens de door God bepaalde orde of wet, welke geen mensch ooit kan veranderen.

Daarom heeft Christus van het huwelijk gezegd: *Wat God vereenigd heeft, scheide de mensch niet* (Matt. XIX, 6); daarom schrijft Paulus (ad Hebr. V, 4) van het priesterschap: *Niemand neemt zich deze eer, maar die door God geroepen wordt, als Aaron. Zoo heeft ook Christus niet zich zelven verheerlijkt om Opperpriester te worden, maar die tot Hem sprak: mijn Zoon zijt Gij, heden heb Ik U geteeld. Gelijk Hij ook op eene andere plaats zegt: Gij zijt priester in eeuwigheid, volgens de orde van Melchisedech.* Deze twee grondstaten, zonder welke geene maatschappij bestaat of bestaan kan, heeft God in het Christendom zich zoozeer toegeëigend en tot heilige staten gemaakt, dat Christus, de menschgeworden Zoon Gods, ze tot de waardigheid van een Sakrament heeft verheven, en wel tot een Sakrament der levenden, hetwelk slechts door Christenen, die in staat van genade, die heilig zijn, mag ontvangen worden.

Het sakramentele karakter van deze twee staten, dat is, de noodzakelijkheid der heiliging, immers de Sakramenten zijn ingesteld tot heiligmaking onzer zielen, wordt door de dwaling met kracht bestreden, en wij achten het overbodig hier aan te toonen, dat in het Protestantisme, én het huwelijk én het priesterschap hun sakramenteel karakter hebben verloren, en niet meer als heilige en heiligende staten beschouwd worden.

„Ware vrijheid", zegt G. Schneemann S. J. [1]) „is slechts „mogelijk in het onderhouden van de door God bepaalde „natuurlijke en bovennatuurlijke orde. Dit begreep de „mensch niet, hem drukte niets zoo zwaar als de ketenen „der goddelijke orde; eeuwen lang heeft hij ze gedragen, „het gezag der door God ingestelde Kerk aangenomen; „in de 16de eeuw wierp hij het zoo lastige juk af; de „bevrijding betrof natuurlijk bovenal de magtigste en los„bandigste der natuurdriften. Geheiligde banden hielden „haar beteugeld: de gelofte voor de ongehuwden, het „Sakrament met zijne onverbreekbaarheid voor de gehuw„den. De mensch duldde deze niet meer, hij wilde vrij „zijn van de banden der bovennatuurlijke orde. Het „huwelijk moest bijgevolg zijn sakramenteel karakter ver„liezen en aan de kerkelijke wetgeving onttrokken wor„den, welke tot nu toe niets toegegeven had aan de op„wellingen der drift; met andere woorden, het huwelijk „moest geseculariseerd worden." „Daarom weet", zegt Luther, „dat het huwelijk een uitwendig ligchamelijk ding „is, als ieder ander bedrijf. Ik verdedig mij krachtig „en roep en schreeuw: men moet zulke zaken aan de „wereldlijke overheid overlaten, — want wij moeten die„naren van Christus zijn, d. i. met het Evangelie en het

[1]) *Die Irrthümer über die Ehe.* Stimmen aus Maria-Laach, III. Freiburg im Breisgau, Herder. nº. 71. Een zeer lezenswaardig werkje.

„geweten ons bemoeijen. Niemand kan ontkennen, dat het „huwelijk een wereldlijk uitwendig ding is, als kleederen „en spijs, huis en hof, aan de overheid onderworpen." „Eveneens beweert Calvijn, dat aan het huwelijk als instel- „ling Gods evenmin het karakter eens Sakraments eigen „is als aan den akkerbouw en het handwerk eens barbiers „of schoenmakers, welke evenzeer instellingen Gods zijn" [1]).

Tegenover deze dwalingen leerde de Kerk in het Concilie van Trente (Sess. XXIV), *„dat het huwelijk waarachtig en eigenlijk een der zeven Sakramenten van de Evangelische wet is, door den Heere Christus ingesteld, en niet door menschen in de Kerk uitgevonden, en dat het genade mededeelt"* (Can. I). „Dat door die genade, door het lijden „van Christus ons verdiend, de natuurlijke liefde der echt- „genooten vervolmaakt, de onverbreekbare eenheid beves- „tigd en de echtgenooten geheiligd worden" (Sess. XXIV, in init.).

Ook in onze dagen verdedigt de Kerk de heiligheid des huwelijks tegenover eene ongeloovige en ongodsdienstige wetenschap, welke onderscheid tracht te maken tusschen het kontrakt en het Sakrament. In § VIII van den *Syllabus, dwalingen omtrent het christelijke huwelijk*, kan men eenige stellingen lezen, welke door de Katholieke Kerk veroordeeld worden. Wij halen slechts diegene aan, welke voor ons doel noodig zijn. Veroordeeld dan is stelling LXV. *Het kan op geenerlei wijze toegegeven worden, dat Christus het huwelijk tot de waardigheid van een Sakrament verheven heeft.*

LXVI. *Het Sakrament des huwelijks is slechts iets wat bij het kontrakt komt en daarvan kan afgescheiden worden, en het Sakrament zelf bestaat alleen in den huwelijkszegen.*

---

[1]) Zie: *Der Cölibat*, Regensburg 1841, § 78. Phillips *Lehrbuch des Kirchenrechts.* II, 919.

LXXIII. *Uit kracht van een louter burgerlijk kontrakt kan tusschen Christenen een waarachtig huwelijk bestaan; en het is valsch, dat òf het huwelijkskontrakt tusschen Christenen altijd een Sakrament is, òf er in het geheel geen kontrakt is, als het Sakrament wordt uitgesloten.*

Het is duidelijk, dat dergelijke leeringen strijden tegen de leer der Kerk, volgens welke het christelijke huwelijk een waarachtig en eigenlijk Sakrament *is*, en niet kan zijn of kan worden; zoodat wanneer twee Christenen een huwelijk aangaan, zij noodzakelijk een Sakrament ontvangen, of geen huwelijk aangaan, en niet kunnen maken, dat het huwelijk, tusschen hen aangegaan, geen Sakrament zij.

Herhaaldelijk heeft onze Heilige Vader, vol zorg om het Hem toevertrouwde pand des geloofs ongeschonden te bewaren, deze dwalingen veroordeeld en de leer der Kerk uiteengezet, zoowel tegen over de staatsmagten als tegenover de ongeloovige wetenschap. Niemand zal het ons ten kwade duiden, dat wij uit de *Acta SS. D. N. Pii P. IX. ex quibus excerptus est Syllabus* het voornaamste, wat hierop betrekking heeft, hier mededeelen. De zaak is van het allergrootste gewigt. Door de heiligheid aan het huwelijk te ontnemen ontheiligt men de maatschappij in hare bron. En wat kan uit eene onheilige bron voortkomen dan zonde en ongeregtigheid? En hoe zoude er heil voor de maatschappij te vinden zijn, indien zij niet tot de ware grondbeginselen terugkeert!

In zijn brief aan Z. M. den Koning Victor Emmanuel van den 9 September 1852 over het burgerlijk huwelijk schrijft onze Heilige Vader [1]):

„Het is een leerstuk des geloofs, dat het huwelijk door

[1]) Zie *Acta*, p. 105.

„O. H. J. C. tot de waardigheid van een Sakrament ver-
„heven is, en het is de leer der Katholieke Kerk, dat
„het Sakrament niet is eene bijkomende eigenschap, toe-
„gevoegd aan het kontrakt, maar behoort tot het wezen
„zelf van het huwelijk, zoodat de huwelijksvereeniging
„tusschen Christenen niet wettig is, dan alleen door
„het Sakrament des huwelijks, buiten hetwelk het niets
„is dan een zuiver concubinaat. Eene burgerlijke wet,
„welke, veronderstellende dat bij de Katholieken het
„Sakrament van het kontrakt des huwelijks kan gescheiden
„worden, voorgeeft de wettigheid daarvan te regelen,
„wêerspreekt de leer der Kerk, grijpt in hare onvervreemd-
„bare regten, en stelt in de praktijk het concubinaat ge-
„lijk met het Sakrament des huwelijks, het eene zoowel
„als het andere wettig verklarende."

In de Allocutio *Acerbissimum* van 27 September 1852 lezen wij [1]):

„Wij zeggen niets omtrent dat andere besluit, waarbij
„het geheim, de waardigheid en heiligheid van het Sa-
„krament des huwelijks geheel veracht, diens instelling
„en aard geheel miskend en vernietigd, en de magt der
„Kerk omtrent hetzelfde Sakrament geheel achtergesteld
„wordt; immers daarin werd voorgesteld, volgens reeds
„veroordeelde dwaalleeringen van ketters en in strijd met
„de leer der Katholieke kerk, dat het huwelijk alleen
„als burgerlijk kontrakt zou gehouden worden.....

„Geen Katholiek toch is onwetend of kan onwetend zijn,
„dat het huwelijk waarlijk en eigenlijk een der zeven
„Sakramenten is van de evangelische wet, door den Heere
„Christus ingesteld, en dat bijgevolg tusschen geloovigen
„geen huwelijk kan bestaan, hetwelk niet gelijktijdig

[1]) Zie *Acta*, p. 117.

„Sakrament is, en dat dus elke andere vereeniging van „man en vrouw tusschen Christenen, buiten het Sakra- „ment krachtens welke burgerlijke wet ook aangegaan, „niets anders is dan een schandelijk en verderfelijk con- „cubinaat, door de Kerk ten strengste veroordeeld, en dat „bijgevolg het Sakrament nooit kan gescheiden worden „van het huwelijksverbond."

Het zal wel niet noodig zijn, bij deze duidelijke verklaring van het Hoofd der H. Kerk iets ter verduidelijking bij te voegen Wij leeren daaruit, dat het eene zekere waarheid is, welke niet mag weêrsproken worden, dat *het huwelijk tusschen Christenen altijd een Sakrament is*, of geen huwelijk, maar een zuiver concubinaat; dat men het Sakrament noch mag noch kan scheiden van het kontrakt, dat bijgevolg Christenen, die een wettig huwelijk aangaan, ook gelijktijdig het Sakrament ontvangen, tot welke waardigheid het huwelijk der Christenen door den Heere Christus verheven is.

Welke gevolgen mogen wij uit deze zekere waarheid trekken?

Vooreerst dat de maatschappij in haren grondslag, het huwelijk, geheiligd wordt. Immers alleen een wettig huwelijk kan grondslag zijn der maatschappij, alleen uit een WETTIG huwelijk ontstaan de verschillende maatschappelijke betrekkingen. En daar nu een wettig christelijk huwelijk noodzakelijk Sakrament is, waardoor de echtgenooten geheiligd worden, zoo wordt daardoor de maatschappij in haren grondslag geheiligd.

Vervolgens besluiten wij, dat de natuurlijke orde in de bovennatuurlijke orde is opgenomen en dus daarvan niet mag gescheiden worden. Immers het natuurlijke verbond des huwelijks is verheven tot de waardigheid van een bovennatuurlijk Sakrament en is geworden tot eene bron

van bovennatuurlijke genaden, welke Christus ons door zijn lijden verdiend heeft. En het is gemakkelijk in te zien, dat een dusdanig verbond uit zijnen aard onverbreekbaar is, dewijl het ontvangene Sakrament voortdurend zijne vruchten uit de werking der genade moet voortbrengen en het huwelijk met de daaruit voortkomende maatschappij door de Kerk moet heiligen.

Daaruit volgt dan ook, dat de natuurlijke orde des huwelijks voortdurend afhangt en afhankelijk blijft van de bovennatuurlijke orde der Kerk. Krachtens het Sakrament moet de huwelijksmaatschappij eene heilige maatschappij of eene maatschappij van heiligen wezen. Ter heiliging der echtgenooten geeft Christus zijne genade, en uit den heiligen stam moeten heilige spruiten voortkomen, die door het heilig Doopsel bij hunne geboorte in Christus ingelijfd worden en de heilige en Gode welgevallige maatschappij vormen. Om heilig te kunnen leven, heeft dus de maatschappij voortdurend behoefte aan de hulpmiddelen ter heiligmaking, welke God in zijne Kerk heeft ingesteld.

Uit het christelijke huisgezin mag bijgevolg niets anders voortkomen dan eene christelijke maatschappij of Staat, niet gescheiden, maar in het innigste verband met de christelijke Kerk, en door en met haar geheel afhankelijk van God en opgenomen in die bovennatuurlijke orde, van welke de H. Joannes zegt, dat wij in maatschappij zijn met den Vader en zijnen Zoon Jesus Christus.

De Kerk van Christus alleen heeft de taak en de magt ontvangen, om te heiligen, in de heiligheid te bewaren en die te herstellen, als zij verloren is. Zij moet de maatschappij heiligen, regelen en verlossen, dat is, tot God terugvoeren, de goddelijke gelijkenis herstellen, volmaken en haar met God vereenigen in die toekomende Stad of Staat,

waar God alles in allen zal zijn, en de Heiligen eeuwig de zegepraal zullen vieren, die zij door Christus behaald hebben.

De christelijke Kerk op aarde staat dus niet buiten de maatschappij, maar in het innigste verband met de geheele menschelijke maatschappij en hare voortloopende geschiedenis; zij is die maatschappij zelve in hare hoogste volmaaktheid, in hare betrekking tot God, want zij is de maatschappij van God en menschen.

En daar alles, wat geschiedt, ondergeschikt is aan het hoogste doel, kan er in de maatschappij, zelfs in de stoffelijke, niets gebeuren, waarin de Kerk niet op eenige wijze betrokken is, en wordt zij voortdurend herinnerd aan het bevel van haren goddelijken Stichter: *Predikt het Evangelie aan alle schepsel.*

Gelijk de Kerk ten doel heeft de maatschappij tot God te brengen, zoo is het laatste doel der dwaling de maatschappij van God te verwijderen en te scheiden. Ten bewijze derhalve, hoe ver de dwaling zich ontwikkeld en overal ingedrongen heeft, kunnen wij aanhalen, dat én de valsche wetenschap én de staatswetten de scheiding van Kerk en Staat verkondigen.

Onder voorwendsel van godsdienst heeft men den mensch ongodsdienstig gemaakt en de maatschappij van God gescheiden; men wilde geheel geestelijk zijn, en men is stoffelijk geworden. En terwijl de grootste zedeloosheid aan het merg der volken knaagt, viert men groote feesten ter eere der nijverheid, waar men den rijkdom der stoffelijke krachten, welke de menschen in zooveel eeuwen verzamelden, als eene *glorie der menschheid* ten toon spreidt. En wie verneemt te midden van al die glorie een enkel woord van lof, eer, dankzegging, aanbidding van dien almagtigen en goeden God, die den mensch en de menschelijke maatschappij met zulke vermogens bedeelde, dat

zij in staat was zooveel glorie voort te brengen? *Hij heeft ons gemaakt, en niet wij zelven ons*, zegt de Profeet; maar het is, of de *naam van God* in die afvallige maatschappij niet meer mag genoemd worden. Ziedaar het werk der dwaling, de glorie van het Protestantisme en van die hoogmoedige wetenschap, welke ons wil wijsmaken, dat *Kerk en Staat moeten gescheiden worden,* en dat het *de roeping der geestelijken niet is, zich met de staatkundige zaken dezer aarde bezig te houden* [1]).

Tegenover die dwaling verkondigt de Katholieke Kerk, dat Kerk en Staat niet mogen gescheiden worden; of, gelijk onze Heilige Vader op Witten Donderdag van dit jaar in St Pieter predikte: „dat de mensch zich steeds „moet herinneren, dat hij eene ziel heeft, geschapen naar „Gods beeld, welke voor God moet verschijnen, en Hem „rekenschap geven van al hare daden; dat de mensch „zich meer moet bemoeijen met zijne ziel dan met rijk- „dom, winstbejag, spoorwegen en al die ellenden; dat „wij hier beneden zijn om tot God te gaan en *onze „eenigste zaak* is, ons zelven te heiligen" [2]).

Voorzeker heeft de dwaling eene groote overwinning behaald, met zoozeer de waarheid in vele geesten te vernietigen. Maar het is met de overwinning der dwaling als met de overwinning des doods in Jesus Christus. De overwinning der dwaling is hare vernietiging en wordt steeds gevolgd door de verrijzenis der waarheid in de heilige Kerk. Als uit het graf opstaande, herrijst die Kerk tot een nieuw leven en zegeviert over hare vijanden door *de kracht Gods*, en dan zingt zij in vervoering met den H. Paulus: „Dood, waar is uwe overwin-

---

[1]) Men vergelijke Dl. XLVII, blz. 218.

[2]) Zie *Propagateur de la dévotion à S. Joseph*, Vème année p. 282.

„ning? Dood, waar is uw prikkel? De dood is verslon-„den tot overwinning". Of gelijk op Paschen in de sequentia:

Mors et vita duello conflixere mirando,
Dux vitae mortuus regnat vivus.

In die verrijzenis der Kerk is onze hoop, alles kondigt ons die aan, en te midden van den duisteren nacht der dwaling schijnt reeds de dageraad der verlossing. Wij gaan een tijdperk van bloei voor de Katholieke Kerk te gemoet, waarin Staat, wetenschap, kunst en al, wat zich van haar gescheiden heeft, zich weder met haar zal vereenigen. *Alle volken* zullen tot haar komen, om den Verlosser Jesus Christus te erkennen en te aanbidden.

Moge die dag des heils spoedig aanbreken en hare Zon niet meer ondergaan!

ALLOCUTIE

DOOR

Z. H. PAUS PIUS IX

gehouden in het geheim Consistorie van 20 September 1867.

(Veroordeeling van de wet op de geestelijke goederen. Val van het Mexicaansche Keizerrijk. Offerdood van den Kardinaal Altieri. De Zouaven in Albano.)

VENERABILES FRATRES!

Universus catholicus orbis noscit, Venerabiles Fratres, maxima damna gravissimasque injurias, Catholicae Ecclesiae, Nobis et huic Apostolicae Sedi, Episcopis, Sacrisque Administris, Religiosis utriusque sexus Familiis, aliisque piis Institutis a Subalpino Gubernio pluribus abhinc annis illatas, omnibus divinis humanisque juribus conculcatis, et ecclesiasticis poenis ac censuris plane despectis, quemadmodum saepe lamentari et reprobare coacti fuimus. Idem vero Gubernium quotidie magis vexans Ecclesiam, eamque opprimere contendens, post alias editas leges, ipsi ejusque auctoritati adversas et iccirco a Nobis damnatas, eo injustitiae devenit, ut minime exhorruerit legem proponere, approbare, sancire et promulgare, quae in suis et usurpatis regionibus temerario ac sacrilego prorsus ausu Ecclesiam propriis omnibus bonis, cum ingenti ipsius quoque civilis societatis damno, spoliavit sibique vindicavit, et eadem bona vendenda constituit. Omnes profecto vident, quam injusta et quam immanis sit haec lex, qua et inviolabile possidendi jus, quo Ecclesia ex divina sua institutione pollet, oppugnatur, et omnia naturalia, divina et humana jura proculcantur, omnes utriusque Cleri viri, de re catholica et humana societate optime meriti, et Virgines Deo sacrae ad tristissimam egestatem ac mendicitatem rediguntur.

In tanta igitur Ecclesiae ruina omniumque jurium eversione Nos, qui ipsius Ecclesiae et justitiae causam pro supremi Apostolici Nostri ministerii officio studiosissime tueri, defendere et vindicare debemus, nullo certe modo silere possumus. Itaque in hoc amplissimo vestro conventu Nostram extollimus vocem, et commemoratam legem auctoritate Nostra Apostolica reprobamus, damnamus, eamque omnino irritam et nullam declaramus. Ipsius autem legis auctores et fautores sciant, se misere incidisse in ecclesiasticas poenas et censuras, quas Sacri Canones, Apostolicae Constitutiones et Generalium Conciliorum Decreta ipso facto incurrendas infligunt contra Ecclesiae ejusque jurium ac bonorum usurpatores et invasores. Paveant insuper et contremiscant hi acerrimi Ecclesiae hostes, ac pro certo habeant, gravissimas severissimasque eis a Deo, Ecclesiae sanctae auctore et vindice, poenas parari, nisi vere poenitentes redierint ad cor, et illata eidem Ecclesiae damna resarcire ac reparare studuerint, quemadmodum Nos vel maxime optamus, et a miserationum Domino humiliter enixeque exposcimus.

Hac autem occasione sciatis velimus, Venerabiles Fratres, mendacem quemdam libellum gallice scriptum et Parisiis recens editum fuisse, quo cum summa perfidia et impudentia in lectoris animum dubia insinuantur, ut luctuosissimae rerum in Mexico vicissitudines huic Apostolicae sedi aliquo modo attribuendae sint. Quod quidem quam falsum, quam absurdum sit, omnes certe noscunt, atque id luce clarius apparet, inter alia documenta, ex epistola Nobis die XVIII superioris mensis Junii ab infelicissimo Maximiliano in carcere scripta, antequam indignam et crudelem mortem obiret.

Hanc ipsam vero nacti opportunitatem continere non possumus, quin meritas amplissimasque laudes tribuamus clarissimae memoriae Ludovico Altieri, Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinali et Albani Episcopo. Ipse enim, ut optime nostis, summo loco natus, claris virtutibus ornatus, gravissimisque muneribus perfunctus, Nobisque carus, ubi primum accepit, horrificum cholerae morbum Albanum grassari, sui omnino immemor et caritatis aestu in commissum sibi gregem flagrans illuc statim advolavit. Ac nullis laboribus, nullis consiliis, nullisque incommodis et periculis parcens, dies noctesque sine mora et requie miseros infirmos et moribundos spiritualibus quibusque praesidiis et omni alia ope suis propriis manibus juvare, reficere et solari nunquam cessavit, donec horribili morbo correptus, veluti bonus pastor, dedit animam suam pro ovibus suis. Equidem illius memoria in Ecclesiae

fastis semper in benedictione erit, quandoquidem christianae caritatis victima fortunatam obiit mortem, et maximam et nunquam interituram gloriam sibi, Ecclesiae ac nobilissimo vestro omniumque catholicorum Antistitum Ordini comparavit. Nos quidem, etiamsi gravi moerore affecti fuerimus, vix dum ejusdem Cardinalis obitum audivimus, tamen magna consolatione sustentamur, quod certam spem habemus, illius animam ad caelestem patriam pervenisse, ibique in Domino exultare, ac fervidas Deo pro Nobis, Vobisque et universa Ecclesia preces offerre. Debitam quoque laudem tribuimus utrique Albani Clero, qui illustria sui Antistitis vestigia sequens cum ipsius vitae discrimine omnem, religiosam praesertim, operam aegrotantibus, morientibusque sedulo navare non destitit. Omnibus etiam praeconiis digni sunt Nostri milites ibi morantes, tum a publica securitate servanda, vulgo *Gendarmi*, tum qui *Zuavi* appellantur; nam vitae periculo plane spreto, in defunctorum potissimum humandis corporibus praeclarum christianae caritatis praebuerunt exemplum.

Denique, Venerabiles Fratres, ne desistamus levare animas nostras ad Dominum Deum Nostrum, qui est multae misericordiae omnibus invocantibus eum, et Ipsum jugiter oremus et obsecremus, ut strenue Vobiscum stantes in praelio, atque opponentes murum pro domo Israel, et Ecclesiae suae sanctae causam viriliter propugnare, et omnes Ecclesiae inimicos ad justitiae salutisque semitas reducere possimus.

D. I.

EERWAARDIGE BROEDERS!

Geheel de katholieke wereld kent, Eerwaardige Broeders, de overgroote nadeelen en de zware verongelijkingen, die door het Piëmontesche Goevernement, met vertreding van alle goddelijke en menschelijke regten, met algeheele verachting der kerkelijke straffen en censuren, aan de Katholieke Kerk, aan Ons en dezen Apostolischen Stoel, aan de Bisschoppen en hun gewijde medehelpers, aan de geestelijke vereenigingen van beiderlei geslacht en andere vrome instellingen reeds sedert vele jaren zijn toegebragt; meermalen dan ook zijn Wij genoodzaakt geweest, zulke feiten te bejammeren en af te keuren.

Maar ditzelfde Goevernement, dagelijks meer en meer de Kerk teisterend en trachtend haar te onderdrukken, is het na het uitvaardigen van andere wetten, strijdig met de Kerk en haar gezag en

daarom door Ons veroordeeld, tot dien graad van onregtvaardigheid gekomen, dat het in het minst niet is teruggeschrikt om eene wet voor te stellen, goed te keuren, te bekrachtigen en af te kondigen, welke in zijne eigene en in de overweldigde gewesten, met eene allezins overmoedige en heiligschennende vermetelheid, de Kerk van alle haar toekomende goederen, ook der burgerlijke maatschappij tot ontzettend groot nadeel, heeft beroofd en diezelfde goederen zich heeft toegeëigend en vastgesteld ze te verkoopen.

Allen voorzeker zien in, hoe onregtvaardig en hoe onmenschelijk deze wet is, waardoor het onschendbare eigendomsregt, dat de Kerk krachtens hare goddelijke instelling bezit, wordt aangerand, alle natuurlijke, goddelijke en menschelijke regten met voeten worden getreden, al de leden van beiderlei geestelijkheid, die zich voor de katholieke godsdienst en de menschelijke maatschappij allerverdienstelijkst hebben gemaakt, en de Godgewijde maagden tot de droevigste armoede, ja, tot den bedelstaf gebragt worden.

Bij zulk een rampspoed derhalve voor de Kerk en bij deze omverwerping van alle regten kunnen Wij, die volgens den pligt onzer opperste Apostolische bediening de zaak der Kerk zelve en der regtvaardigheid met allen ijver moeten beschermen, verdedigen en handhaven, voorzeker op geenerlei wijze zwijgen. Daarom verheffen Wij in deze uwe vergadering onze Apostolische stem, en krachtens ons Apostolisch gezag verwerpen en veroordeelen Wij de bovengenoemde wet, en verklaren ze volstrekt ongeldig en nietig. Verder moeten de ontwerpers en voorstanders dier wet weten, dat zij droevig vervallen zijn in de kerkelijke straffen en censuren, die door de heilige Canons, de Apostolische Constitutiën en de Dekreten der algemeene Kerkvergaderingen, als door de enkele daad te beloopen, zijn vastgesteld tegen de aanranders en overweldigers van de Kerk, van hare regten en goederen. Daarenboven mogen deze verbitterde vijanden der Kerk wel sidderen en beven, en zich verzekerd houden, dat hun door God, den stichter en wreker der Heilige Kerk, de zwaarste en gestrengste straffen worden bereid, als zij niet met ware boetvaardigheid in zich zelven keeren, en zich beijveren de schade, aan diezelfde Kerk toegebragt, te herstellen en te vergoeden, hetgeen Wij van ganscher harte wenschen en van den Heer der barmhartigheden ootmoedig en dringend afsmeeken.

Bij deze gelegenheid wenschen Wij u, Eerwaardige Broeders, te doen weten, dat zeker leugenachtig geschrift in de Fransche taal

geschreven en onlangs te Parijs uitgegeven is, waarin met de meeste sluwheid en onbeschaamdheid de lezer in twijfel gebragt wordt, dat de betreurenswaardige loop van zaken in Mexico eenigermate aan dezen Apostolischen Stoel moet geweten worden. Hoe valsch nu, hoe onzinnig dit is, weten voorzeker allen, en zonneklaar blijkt het, onder andere bewijsstukken, uit den brief, Ons op den 18 van de vorige maand Junij door den ongelukkigen Maximiliaan in den kerker geschreven, voordat hij den onwaardigen en wreeden dood onderging.

Ook kunnen Wij, nu deze gelegenheid zich voordoet, Ons niet weêrhouden, den welverdienden en hoogsten lof te brengen aan Ludovicus Altieri doorluchtiger gedachtenis, Kardinaal der Heilige Roomsche Kerk en Bisschop van Albano.

Hij toch, zooals u wel bekend is, van hooge afkomst, met schitterende deugden versierd, bekleed geweest met de meest gewigtige ambten en Ons dierbaar, is, zoodra hij vernam, dat de schrikwekkende cholera-ziekte Albano teisterde, zich zelf geheel vergetend en brandend van gloeijende liefde voor de hem toevertrouwde kudde, oogenblikkelijk daarheen gesneld. En met raad en daad, geen ongemakken en geen gevaar ontziende, heeft hij dag en nacht, zonder uitstel of rust, nooit opgehouden de ongelukkige kranken en stervenden met geestelijken bijstand en alle andere middelen eigenhandig te helpen, te verkwikken en te troosten, totdat hij, door de verschrikkelijke ziekte aangetast, als een goede herder zijn leven heeft gegeven voor zijne schapen. Ongetwijfeld zal in de jaarboeken der Kerk zijne nagedachtenis immer in zegening zijn, daar hij als slagtoffer der christelijke liefde een gelukkigen dood is gestorven, en voor zich zelven, voor de Kerk, voor uwe doorluchtige Orde en voor al de katholieke Bisschoppen een overgrooten en onvergankelijken roem verworven heeft. Wij voor Ons, ofschoon We aanstonds bij het vernemen der doodstijding van dezen Kardinaal met diepe droefheid geslagen waren, Wij worden nogtans met groote vertroosting gesterkt, daar Wij de zekere hoop hebben, dat zijne ziel het hemelsch Vaderland is binnengegaan, en zich daar in den Heer verheugt, en voor Ons, voor u en de gansche Kerk vurige gebeden aan God opdraagt.

Ook brengen Wij de verdiende hulde aan Albano's reguliere en wereldlijke geestelijkheid, die op het voetspoor van haar doorluchtigen Bisschop niet heeft opgehouden, zelfs met levensgevaar, de

zieken en de stervenden met alle, doch bijzonder met geestelijke hulp ijverig bij te staan.

Allen lof verdienen ook onze aldaar dienstdoende soldaten, èn degenen, die voor de openbare veiligheid wakende, gewoonlijk *Gendarmen*, èn zij die *Zouaven* genoemd worden; want met volkomen verachting van levensgevaar hebben zij, vooral in het begraven van de lijken der afgestorvenen, een schitterend voorbeeld gegeven van christelijke liefde.

Eindelijk, Eerwaardige Broeders, laten wij niet ophouden onze harten te verheffen tot den Heer onzen God, wiens barmhartigheid groot is voor allen, die Hem aanroepen; laten we Hem gedurig bidden en smeeken, dat Wij, met u pal staande in den strijd en een dam opwerpende voor het huis van Israël, de zaak der Heilige Kerk manmoedig mogen verdedigen, en al de vijanden der Kerk terugvoeren tot de paden der geregtigheid en des heils.

VRAGEN OVER VERSCHILLENDE PUNTEN VAN KERKELIJKE TUCHT, WELKE DOOR DEN APOSTOLISCHEN STOEL AAN DE BISSCHOPPEN ZIJN VOORGELEGD.

De Kardinaal Caterini, Prefekt der Congregatie van het Heilig Concilie, heeft in een schrijven van den 6 Junij ll., op last van Z. H., tot de Bisschoppen, bij gelegenheid der feesten van 29 Junij te Rome aanwezig, de navolgende vragen gerigt, om ze binnen drie of, zoo noodig, vier maanden overeenkomstig den toestand van hun bisdom te beantwoorden. In dienzelfden brief wordt hun ook de gelegenheid aangewezen om met een schrijven den H. Stoel in te lichten, zoo er misschien iets anders bestaat wat naar een misbruik zweemt, of eene zware moeijelijkheid in de handhaving der Heilige Canons veroorzaakt.

QUAESTIONES
QUAE AB APOSTOLICA SEDE
EPISCOPIS PROPONUNTUR.

1. Utrum accurate serventur canonicae praescriptiones, quibus omnino interdicitur, quominus haeretici vel schismatici in administratione baptismi patrini munere fungantur?

2. Quanam forma et quibusnam cautelis probetur libertas status pro contrahendis matrimoniis; et utrum ipsimet Episcopo vel ejus curiae episcopali reservetur judicium super status cujusque contrahentis libertate? Quidnam tandem hac super re denuo sancire expediret, prae oculis habita instructione die 21 Augusti 1760, S. M. Clementis X auctoritate edita?

3. Quaenam adhiberi possent remedia ad impedienda mala ex civili quod appellant matrimonio provenientia?

4. Pluribus in locis, ubi haereses impune grassantur, mixta connubia ex Summi Pontificis dispensatione quandoque permittuntur, sub expressa tamen conditione de praemittendis necessariis oppor-

tunisque cautionibus, iis praesertim quae naturali ac divino jure in hisce connubiis requiruntur. Minime dubitari fas est, quin locorum Ordinarii ab hujusmodi contrahendis nuptiis fideles avertant ac deterreant, et tandem, si graves adsint rationes, in exsequenda apostolica facultate dispensandi super mixtae religionis impedimento, omni cura studioque advigilent, ut dictae conditiones, sicuti par est, in tuto ponantur. At enimvero, postquam promissae fuerunt, sanctene diligenterque adimpleri solent, et quibusnam mediis posset praecaveri, ne quis a datis cautionibus servandis temere se subducat?

5. Quomodo enitendum, ut in praedicatione verbi Dei sacrae conciones ea gravitate semper habeantur, ut ab omni vanitatis et novitatis spiritu praeserventur immunes, itemque omnis doctrinae ratio, quae traditur fidelibus, in verbo Dei reapse contineatur, ideoque ex Scriptura et Traditionibus, sicut decet, hauriatur?

6. Dolendum summopere est, ut populares scholae, quae patent omnibus cujusque e populo classis pueris, ac publica universim instituta, quae litteris severioribusque disciplinis tradendis et educationi juventutis curandae sunt destinata, eximantur pluribus in locis ab Ecclesiae auctoritate moderatrice, vi et influxu, plenoque civilis ac politicae auctoritatis arbitrio subjiciantur ad imperantium placita et ad communium aetatis opinionum amussim: quidnam itaque effici posset, quo congruum tanto malo remedium afferatur, et Christi fidelibus suppetat catholicae instructionis et educationis adjumentum?

7. Maxime interest, ut adolescentes clerici humanioribus litteris severioribusque disciplinis recte imbuantur. Quid igitur praescribi posset ad cleri institutionem magis ac magis fovendam accommodatum, praesertim ut latinarum litterarum, rationalis philosophiae, ab omni erroris periculo intaminatae, sanaeque theologiae jurisque canonici studium in seminariis potissimum dioecesanis floreat?

8. Quibusnam mediis excitandi essent clerici, qui praesertim sacerdotio sunt initiati, ut emenso scholarum curriculo studiis theologicis et canonicis impensius vacare non desistant? Praeterea quid statuendum efficiendumque, ut qui, ad sacros ordines jam promoti, excellentiori ingenio praediti, in decurrendis philosophiae ac theologiae studiis praestantiores habiti sunt, possint in divinis sacrisque omnibus disciplinis et nominatim in divinarum Scripturarum, sanctorum patrum, ecclesiasticae historiae sacrique juris scientia penitius excoli?

9. Juxta ea, quae a Concilio Tridentino, c. 10, sess. 23, *de reform.*

praescribuntur, quicumque ordinatur, illi ecclesiae aut pio loco, pro cujus necessitate aut utilitate assumitur, adscribi debet, ubi suis fungatur muneribus nec incertis vagetur sedibus; quod si locum inconsulto Episcopo deseruerit, ei sacrorum exercitium interdicitur. Hae praescriptiones nec plene neque ubique servantur. Quomodo ergo his praescriptionibus supplendum, et quid statui posset, ut clerici propriae dioecesi servitium et suo Praesuli reverentiam et obedientiam continuo praestent?

10. Plures prodierunt et in dies prodeunt Congregationes et Instituta virorum et mulierum, qui votis simplicibus obstricti piis muneribus obeundis se addicunt. Expeditne, ut potius Congregationes ab Apostolica Sede probatae augeantur, latius crescant, quam ut novae, eumdem prope finem habentes, constituantur et efformentur?

11. Utrum, sede episcopali ob mortem vel renunciationem vel translationem Episcopi vacante, capitulum ecclesiae cathedralis in vicario capitulari eligendo plena libertate fruatur?

12. Quanam forma indicatur et fiat concursus, qui in provisione ecclesiarum parochialium peragi debet juxta decretum Concilii Tridentini, sess. 24, *de reform.*, c. 18, et constitutionem S. M. Benedicti XIV, quae, die 14 Decembris 1742 data, incipit „*Cum illud*"?

13. Utrum et quomodo expediret numerum causarum augere, quibus parochi ecclesiis suis jure privari possunt; nec non et procedendi formam laxius praestituere, qua ad hujusmodi privationes facilius, salva justitia, possit deveniri?

14. Quomodo exsecutioni traditur quod de suspensionibus, *ex informata conscientia* vulgo dictis, decernitur a Concilio Tridentino, c. 1, sess. 14, *de reform.* Et circa hujus decreti sensum et applicationem estne aliquid animadvertendum?

15. Quonam modo Episcopi judiciariam, qua pollent, potestatem in cognoscendis causis ecclesiasticis, potissimum matrimonialibus, exerceant, et quanam procedendi atque appellationes interponendi methodo utantur?

16. Quaenam mala proveniant ex domestico famulatu, quem familiis catholicis praestant personae, vel sectis proscriptis vel haeresi addictae vel etiam non baptizatae, et quodnam hisce malis posset opportune remedium afferri?

17. Quidnam circa sacra coemeteria adnotandum sit; quinam hac de re abusus irrepserint et quomodo tolli possent?

VERSCHEIDENHEDEN.

STATISTIEK DER PAUSEN.

Onlangs werd in een Spaansch maandschrift [1]) eene merkwaardige opgaaf medegedeeld van de verschillende natiën waartoe de Pausen, die gedurende de reeks van achttien eeuwen op den Stoel van Petrus zetelden, behoord en van den tijd, gedurende welken zij geregeerd hebben. Treffend is het, te zien, hoe dat verheven gezag, niettegenstaande mannen uit zoovele verschillende volken den pauselijken troon beklommen, niettegenstaande velen hunner zoo korten tijd regeerden, geregeld en met majesteit, de eeuwen door, aan het heil der geheele wereld blijft voortwerken.

De Pausen dan waren, volgens genoemd tijdschrift:

Italianen, uit den Kerkelijken Staat	102.
— — Bologna	6.
— — Toskane	24.
Italianen, uit Napels en het koningrijk Napels	16.
— — Sicilië	5.
— — Sardinië	2.
— — Genua	6.
— — Savoije	2.
— — Lombardije	9.
— — Venetië	8.
— niet bekend waar geboren	19.
Franschen	13.
Duitschers	6.
Dalmatiërs	2.
Spanjaarden	5.

[1]) *La Cruz, revista religiosa de Espana y demas paises católicos.* Sevilla. Imprenta de D. A. Izquierdo.

Portugezen . . . . . 1.
Engelschen . . . . . 1.
Nederlanders. . . . . 1.
Zweden . . . . . 1.
Afrikanen. . . . . 2.
Oosterschen, Syriërs . . . . . 8.
— Grieken . . . . . 13.
— van Kandia . . . . . 1.

En wat nu den duur der regering betreft, te rekenen van den dag der verkiezing af tot hunnen dood of abdicatie, hebben de Pausen geregeerd:

Van den H. Linus, den onmiddellijken opvolger van den H. Petrus, tot Gregorius XVI stierven er

9 nog binnen de eerste maand na hunne verkiezing;
40 binnen het jaar;
22 regeerden een jaar of langer, maar korter dan twee jaren;
50 twee jaren of meer, maar minder dan vijf;
53 vijf jaren of langer, maar minder dan tien;
51 van tien tot vijftien jaren;
18 meer dan vijftien, maar minder dan twintig jaren;
10 twintig jaren en daarover; te weten:

Clemens XI, die den pauselijken Stoel bekleedde twintig jaren, drie maanden en zes en twintig dagen;

Leo III, twintig jaren, zes maanden en zestien dagen;

Urbanus VIII, twintig jaren, elf maanden en drie en twintig dagen;

Pius VII, drie en twintig jaren, vijf maanden en zes dagen;

Adrianus 1, drie en twintig jaren, tien maanden en zestien dagen;

Pius VI, vier en twintig jaren, zes maanden en veertien dagen;

De H. Petrus, vijf en twintig jaren.

Pius VI was dus na den H. Petrus de Paus, die het langste, en Bonifacius VI die het kortste — slechts vijftien dagen — regeerde. En in geen der opvolgers van den H. Petrus is bijgevolg de oude voorspelling **onwaar** bevonden: *Non videbis dies Petri.*

Voegen we hierbij nog het volgende:

10 vervolgingen tegen de H. Kerk en den Paus hadden plaats in de vier eerste eeuwen.

67 Pausen zijn gecanonizeerd.

24 Indringers beproefden de opvolging van 253 plaatsbekleeders van Christus te verstoren; te weten: van Novatianus, in de derde eeuw, tot Amadéus van Savoije, in het jaar 1440. Van Leo III, in de achtste eeuw, tot Pius IX, dien God bescherme, zijn 19 Pausen door woest geweld genoodzaakt geweest, Rome tijdelijk te verlaten.

ROME EN PARIJS IN 1867 [1])

Parijs is thans eene onmetelijk groote markt, waar men alles kan koopen. – Rome is eene plaats, waar de geloovigen slechts zamenstroomen om aan de voeten van den Plaatsbekleeder van Jesus Christus hunne offers van geloof en liefde neêr te leggen.

Parijs is een groot handelshuis, waar niemand aan iets meer denkt dan aan de ziel van den handel, en waar niemand eene andere vraag doet dan: zijn er zaken te doen? — Rome is ook een groot huis, maar waar allen elkander als broeders behandelen, om de eenvoudige reden, dat ze kinderen zijn van dezelfde moeder, en niemand aan iets anders denkt dan aan de zaken zijner ziel.

Te Parijs vereert men het gouden kalf. — Te Rome aanbidt men den waren God.

Te Parijs zwelgt een ieder met volle teugen 's werelds genot in, en brengt zich in vervoering door den glans van het klatergoud der vergankelijkheid. — Te Rome gelooft, bidt en bemint een ieder, en verheft de ziel zich in de beschouwing van de onuitsprekelijke grootheid en onvergankelijke majesteit van de katholieke godsdienst.

Naar Parijs gaat men heen om zeldzame en nieuwe maar in de daad nietige zaken te aanschouwen. — Naar Rome gaat men om altijd oude en toch altijd nieuwe en in de daad altijd groote zaken te bewonderen.

Te Parijs wedijvert alles om de zinnelijkheid in den mensch op te wekken, en staat de schaamtelooze verleiding overal en onder allerlei gedaante u steeds voor oogen. — Te Rome wedijvert alles om godsdienstzin in den mensch te kweeken en hem tot helden-

---

[1]) *La Cruz, revista religiosa de Espana*, n°. de Julio 1867.

deugd te stemmen; elke stap, dien ge er zet, brengt uwe ziel in goddelijke verrukking, en al wat u omringt, voert uwe gedachten op tot eene hoogere orde.

Te Parijs is de lucht bezet met ongezonde, uit het stof opstijgende dampen. — Te Rome is de lucht vervuld met hemelsche balsemgeuren, die de ziel verkwikkend aandoen en haar reeds een voorsmaak schenken van de toekomende eeuwige zaligheid.

Te Parijs zoekt een ieder toejuiching en belooning. — Te Rome zoekt niemand iets anders dan den pauselijken Zegen.

Te Parijs heft ieder het hoofd omhoog, al zeggende: wie als ik? — Te Rome buigt ieder het hoofd neder, al zeggende: wie als God?

Te Parijs zegt de menschelijke rede: ik boven alles. — Te Rome verkondigt een ieder de groote waarheid: God boven alles.

Te Parijs verstaat de een den ander niet, ofschoon allen dezelfde taal spreken. — Te Rome verstaan alle menschen elkander, ofschoon er alle talen der wereld gesproken worden.

Te Parijs kent de een den ander niet, ofschoon ze elkander meermalen gezien en gesproken hebben. — Te Rome kent de een den ander volkomen, ofschoon ze elkander nooit hebben ontmoet.

Te Parijs gaat men weder uiteen, om zich degenen, die men ontmoet heeft, nooit meer te herinneren. — Te Rome gaat men uiteen, om altijd vereenigd te blijven en elken dag aan elkander te denken.

Te Parijs vindt men eene verbazende massa menschen van de verschillendste kleuren. — Te Rome zijn allen van dezelfde kleur, ofschoon ze elk voor zich tot eene natie van eene andere kleur behooren.

Te Parijs vindt men menschen uit alle volkeren en uit alle natiën der wereld, maar door geen enkelen band met elkander vereenigd. — Te Rome maken zij allen slechts eene en dezelfde familie uit.

Parijs is vol van betooverende schoonheden, van gevaren en verleiding. — Rome is vol van waarachtige grootheid en deugd, terwijl alles er u stemt tot verheven godsdienstzin.

Te Parijs vergoodt men het stof. — Te Rome omgeeft men waarachtige heldendaden van deugd en heiligheid met goddelijken glans.

Parijs is het tijdelijke en vergankelijke. — Rome is het onveranderlijke en eeuwige.

Parijs, met al zijn pracht en luister, bestaat reeds morgen niet

meer. — Rome staat, de eeuwen door, met dezelfde grootheid en dezelfde majesteit.

Parijs brandt wierook voor den hoogmoed. — Rome plaatst de nederigheid op een verheven voetstuk.

Parijs doet alles om u naar de hel, — Rome alles om u naar den hemel te helpen.

LETTERLOOVER.

DANK

AAN DE

PAUSELIJKE ZOUAVEN.

Strijders van den Priester-Koning,
  Strijders van Gods regt en wet,
Die de roode rooverbenden
  Hebt verwonnen, hebt verplet;
Leeuwenschaar van Bagnoréa,
  Mont'-Libretti's heldenstoet,
U, Zouaven, Neêrlands zonen,
  U mijn dank, mijn zegegroet!

„*Rome valle!*" — klonk de haatkreet,
Die den roovervorst ontschoot;
„*Rome valle!*" schreeuwden duizend,
„*Rome aan ons, of — ons de dood!*"
En het moordstaal in de vuisten,
't Hart van helschen haat gespoord,
Stroomden zij in duizendtallen
Naar ons dierbaar Rome voort.

Maar daar reest gij, dapp're scharen,
Maar daar stondt gij, Rome's muur,
't Hart voor God en Pius blakend,
Juichend in het strijdensuur;
Daagden ook hun breede drommen,
Stonden honderd tegen tien,
Neen, gij hebt in uwe liefde
Naar geen overmagt gezien.

Maar Maria's schild [1]) op 't harte,
Met den God der kracht gevoed,
„*Rome! Pius!*" zingend vloogt gij
Hunne benden in 't gemoet;
Deedt ze sidd'ren, deedt ze wijken,
Deedt ze tuim'len in den dood,
Die, waar 't flikk'rend wapen rondjoeg,
Van uw heldenvuisten schoot.

[1]) De medalje van de H. Maagd.

Ja, uw legerhoofden storten
Voor uw oogen stervend neêr;
Ja, uw makkers aan uw zijde
Vallen onder 't moordgeweer;
Ja, uw ongelijkb're broeder,
Pieter Jong, Noord-Hollands held,
Zinkt in 't bloed van veertien lijken,
Door zijn bajonet geveld; —

Maar te hooger gloeit u 't harte
Voor uw Koning, voor uw God;
Maar te feller gaan uw slagen,
Door 't verbaasde roov'renrot;
Maar te luider klinkt de jubel
Van uw blij triumfgeschal;
Want zij deinzen, want zij vlugten,
Duizend voor uw tachtigtal.

Broeders, dank! Ons aller Vader
Onzen Pius, hoog vereerd,
Kwamen zij naar 't harte steken;
Gij, gij hebt den dolk geweerd.
Broeders, dank! Ons aller Moeder,
't Dierbaar Rome, Jesus' Bruid,
Kwamen zij den doodsteek geven;
Gij, gij hebt hun staal gestuit.

Broeders, dank! Ons aller Broeder,
Die ons vrijkocht met zijn bloed,
Zochten ze in zijn Kerk te moorden;
Gij, gij hebt den slag verhoed.
Gij hebt heel u zelf gegeven,
Ons ten heil den dood getart;
Neen, mijn zwakke lof vermeldt niet
Al den dank van 't broederhart.

Neen, uit Oost- en Westerstreken,
Van het Zuiden tot het Noord
Slaat de lofzang der Zouaven
Over land en zeeën voort;
Millioenen Katholieken,
Kind'ren van het groot gezin,
Stemmen voor hun dapp're broeders
Hoog van toon hun danklied in.

Neen, door al de hemelzalen,
Waar de Zon der Waarheid gloort,
Slaat de lofzang der Zouaven
Langs de wijde bogen voort;
Millioenen Hemellingen,
Kind'ren van het groot gezin,
Stemmen voor hun dapp're broeders
Hoog van toon het danklied in.

Strijders van den Priester-Koning,
  Strijders van Gods regt en wet,
Die de roode rooverbenden
  Hebt verwonnen, hebt verplet;
Leeuwenschaar van Bagnoréa,
  Mont'-Libretti's heldenstoet,
U, Zouaven, Neêrlands zonen,
  Aller dank en zegegroet!

H., 28 *October* 1867. A. J. B.

EINDE VAN HET TWEE EN VIJFTIGSTE DEEL.